MIRCEA ELIADE

DOĞUŞ VE YENİDEN DOĞUŞ

İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları

KABALCI

MIRCEA ELIADE

DOĞUŞ VE YENİDEN DOĞUŞ

İnsan Kültürlerinde Erginlemenin Dini Anlamları

KABALCI YAYINCILIK: 106

Antropoloji, Arkeoloji, Mitoloji Dizisi: 11

Mircea Eliade
Initiation, Rites et Sociétés Secrètes
Naissances Mystiques
© Editions GALLIMARD, 1959
Doğuş ve Yeniden Doğuş
İnsan Kültürlerinde Erginlemenin Dini Anlamları
© Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014

Birinci Baskı: Mart 2015

Yayın Yönetmeni: Murat Ceyişakar
Çevirmen: Fuat Aydın
Son Okuma ve Redaksiyon: Burcum Kesen
Kapak Tasarımı: Alla Özabat

KABALCI YAYINCILIK REKLAMCILIK ORG. LTD. ŞTİ.
Abbasağa Mah. Yıldız Cad. Emek İş Hanı No: 51/1 Kat: 4
Beşiktaş 34353 İstanbul
Tel.: (0212) 236 6234-35 Faks: (0212) 236 6203
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr
Sertifika No. 21894

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Eliade, Mircea
Doğuş ve Yeniden Doğuş
İnsan Kültürlerinden Erginlemenin Dini Anlamları
1. İnisiyasyon 2. Tekris 3. Erginlenme

ISBN 978 605 9872 09 6

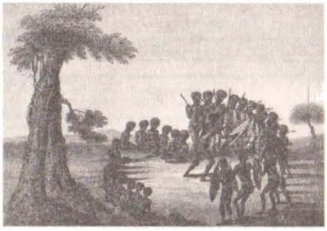
Baskı: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. Ltd. Şti
Tel.: (0312) 284 18 14 www.ertem.com.tr info@ertem.com.tr
Eskişehir Yolu 40. km. Başkent Org. San. Böl. 22. Cad. No. 6
Malıköy-Sincan-Ankara - Sertifika No. 26886

MIRCEA ELIADE

DOĞUŞ VE YENİDEN DOĞUŞ

İnsan Kültürlerinde Erginlemenin Dini Anlamları

Çevirmen: Fuat Aydın

KABALCI YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

GİRİŞ 11

BİRİNCİ BÖLÜM
İLKEL DİNLERDE ERGİNLEME GİZEMLERİ

Giriş 23

Kutsal Alan 27
Anneden Ayrılma 33
Kurnailerin Erginlenme Gizemi 38
Yüce Varlık ve Yuinler Arasında Erginleme 40
Erginleyici Ölüm Sembolizmi 43
Erginleyici İmtihanların Anlamı 46
Erginlenme ve Kollektif Yeniden Doğum 53

İKİNCİ BÖLÜM
ERGİNLENME İMTİHANLARI

Boğa Sesi Çıkaran ve Sünnet 57

Subincision Sembolizmi 65
Tierra Del Fuego'da Erginlenme 71
Erginleyici Ölüm Senaryoları 76
Bir Canavar Tarafından Yutulma 84
Açımlamanın / Vahyin / İfşanın Dereceleri 88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KABİLE RİTLERİNDEN GİZLİ KÜLTLERE

Kızların Erginlenmeleri 95
Dişil Erginlenmelerindeki Dereceler 101
Günümüzde Mevcut Olan Bir Avustralya Sır Kültü 107

Rahme Geri Dönüşün Erginleyici Sembolizmleri 113
Hindu Erginlenme Törenlerinde Yeniden Doğum Sembolizmi 116
Embriyo Sembolizminin Çok Yönlü Anlamları 124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİREYSEL ERGİNLENMELER VE SIR CEMAATLERİ

Yeraltı Dünyasına İniş ve Kahramanlara Has Erginlenmeler 129
Symplegadelerin Erginleyici Sembolizmi 135
Bireysel Erginlenmeler: Kuzey Amerika 138
Kwakiutl'un Dans Eden Toplumları 142
Gizli Erkek Toplumları 149
Ergenlik ve Gizli Toplumlardaki Ortak Erginlenme Motifleri 157

BEŞİNCİ BÖLÜM
KAHRAMANLIĞA VE ŞAMANLIĞA HAS ERGİNLENMELER BESEKER OLMA

Cuchulainn'in Erginlenmesi 171
Büyüsel Isınma Sembolizmi 173
Şaman Erginlenmeleri 176
Sibirya Şamanlarının Erginleyici İmtihanları 181
Şaman Erginlenmesinin Aleni Ritleri 188
Esrime Teknikleri 191
Avustralya Otacılarının Erginlenmeleri 193
Avustralya'daki Asya Etkileri 200

ALTINCI BÖLÜM
YÜKSEK DİNLERDEKİ ERGİNLENME MODELLERİ

Hindistan 206
Antik Yunanistan'da Ergenlik Ritlerinin İzleri 214
Eleusis ve Helenistik Sır Cemaatleri 216
Hıristiyanlık ve Erginlenme 226
Hıristiyan Avrupa'da Erginlenme Motiflerinin Devam Etmesi 237

Erginlenme Modelleri ve Ebedi Konular 242

SON DEĞERLENDİRME 251
SONSÖZ 257

ÖNSÖZ

Bu kitap, 1956 Sonbaharında Şikago Üniversitesi'nde, "Erginleme Modelleri" başlığı altında vermek üzere davet edildiğim *Haskell Seminerleri*ni sunmaktadır. Baskıya hazırlarken metne, bir giriş, bazı notlar ve bibliyografik referanslar ilave ettim; ancak, esas sözlü anlatımın gerektirdiği takdime bağlı kaldım. Düşündüğüm şekliyle kitap, beşeriyetin manevi tarihine ilgi duyan ancak uzman olmayan okuyucuya yönelik olarak kaleme alındı. Bu sebepledir ki, en geniş genel çerçevesiyle kompleks, sırra erme töreni fenomenini betimlemeyle kendimi sınırladım. Bu tür törenlerin muayyen yönlerinin detaylı incelemeleri, daha önceki yayınlarımın[1] bir kısmında vardır. Şimdi hazırlamakta olduğum *Death and Initiation* adlı çalışmamda bu probleme yeniden döneceğim.

Şikago Üniversitesi'nin rektörüne, *Haskell Seminerleri* komitesine ve 1956 *Haskell Seminerleri*ni vermek için davet etmekle bana tevcih edilen onur için Şikago Üniversitesi Birleşik Teoloji Fakültesi'nin dekanına minnettarlığımı, bir kez daha burada ifade etmek istiyorum. Bollingen Vakfı, İngilizce tercümenin maliyetini cömertçe yüklendi; mütevelli heyeti de şükranlarımı hak etmektedir. Aynı zamanda mütercimim Mr. William R. Task'a da, düşüncemin ve metnimin konuşulan İngilizce'de doğru bir şekilde yeniden üretilmesini temin etmek maksadıyla katlandığı acılardan dolayı teşekkür etmek isterim.

Mircea Eliade
Dinler Tarihi Bölümü
Şikago Üniversitesi, Nisan, 1958

---

1 *La Chamanisme et les tecniques archaïgues de l'extase*, Paris, 1951; *Le Yoga: Immortalite et liberté*, Paris, 1955;*Yoga*'nın İngilizce tercümesi de, *Yoga: Immartality and Freedom*, 1958 sonbaharında New York, Ballingen Series No: LVI'da yayınlanacak; bu konuyla alakalı bir diğer kitap, *Forgerons et alchimisters*, Paris, 1956.

GİRİŞ

Modern dünyanın ayırıcı özelliklerinden birinin, anlamlı erginleme (initiation) ritlerinin ortadan kalkması olduğu sık sık söylenir. Geleneksel toplumlarda temel bir öneme sahip olan, anlamlı erginleme ritüeli, modern batı dünyasında uygulama olarak yoktur. Ancak farklı derecelerde de olsa, birkaç Hıristiyan cemaati, yapı olarak giriş türünden bir sırrın izlerini muhafaza etmektedir. Vaftiz, esasen erginleyici (initiatory) bir ritüeldir; rahipliğe atama (ordination), bir giriş ritüelini içerir. Ancak unutulmamalıdır ki Hıristiyanlık, dünyada muzaffer olduğu ve kendisini Yunan-Doğu sır dinlerinin ikliminden kurtardığı ölçüde, evrensel bir din haline gelerek kendisinin bütün herkes için ulaşılabilir bir kurtuluş dini olduğunu ilan etti.

Bu yüzden de haklı olarak, modern dünyanın bir bütün olarak, hâlâ Hıristiyan diye isimlendirilip isimlendirilemeyeceğini, sorabiliriz? Eğer gerçekten "modern bir insan" varsa bu insan ancak Hiristiyan insan anlayışına benzer terimlerle ya da Avrupalı bir bilim adamının ifade ettiği gibi, Hıristiyan "antropolojisine" dayanarak kendisini tanımlamayı reddettiği ölçüde vardır. Geleneksel toplumlarla karşılaştırıldığında modern insanın yeniliği, kendisini saf tarihsel bir varlık olarak kabul etme kararında, esas olarak kutsaldan arınmış bir evrende yaşamayı istemesinde yatmaktadır. Modern insanın bu idealini gerçekleştirmede ne ölçüde başarılı olduğu ise bir başka problemdir ve burada ona girmek istemiyoruz.

Ancak modern insanın idealinin artık Hıristiyan mesajla ortak herhangi bir şeye sahip olmadığı ve geleneksel toplumların insanları tarafından tasavvur edilen insan imajına aynı derecede yabancı olduğu da varolan bir gerçektir.

Erginleme riti sayesindedir ki geleneksel toplumların insanı, bu imaji bilmeye ve kabul etmeye başlar. Farklı sosyal yapılara ve kültürel ufuklara uygun olan sayısız tipte ve çeşitlilikte giriş ritüelleri vardır. Ancak önemli olan gerçek şudur ki bütün modern öncesi toplumlar (yani Batı Avrupa'da ortaçağların sonuna ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar dünyanın geri kalan kısmında varlığını devam ettirenler) ideolojiye ve erginleme tekniklerine birincil bir önem vermişlerdir.

Erginleme (initiation) terimi, en genel anlamda, maksadı erginlenecek olan şahsın sosyal ve dini statüsünde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütününe işaret eder. Felsefi terimlerle ifade edilecek olursa erginleme, varoluşsal durumda temel bir değişime denk düşer; aday, sınavından, erginleme ritüelinden önce sahip olduğundan tamamen farklı bir beden olarak ortaya çıkar ve *bir başkası* haline gelir. Erginleme ritüelinin farklı kategorileri arasında, modern öncesi insanı anlamakta, ergenlik ritüeli özellikle önemlidir. Bu "geçiş ritleri"[1] kabilenin bütün gençleri için zorunludur. Gençler arasına kabul edilme hakkını elde etmek için delikanlının bir dizi erginleme imtihanından geçmesi gerekir. Bu ritüeller ve onların gerektirdiği açımlanma vasıtasıyla, toplumun sorumlu bir üyesi olarak kabul edilmeye başlanırlar. Erginleme ritüeli, adayı beşeri cemaate, manevi ve kültürel

[1] Krş. A. von Gennep, *Les Rites de passage*, Paris, 1909.

dünyanın içine sokar. O, yalnızca davranış kalıplarını, teknikleri ve gençlik müesseselerini değil fakat aynı zamanda, kabilenin kutsal mitlerini ve geleneklerini, Tanrıların isimlerini ve onların çalışmalarının tarihini; özellikle de zamanın başlangıcında tesis edilmiş olan, bu kabile ve tabiatüstü varlıklar arasındaki ilişkileri öğrenir.

Her ilkel toplum, tutarlı bir mitsel gelenekler yapısına, bir "dünya anlayışına" sahiptir; erginleme ritüeli boyunca adaya kademe kademe öğretilen bu anlayıştır. İstenen şey, kelimenin modern anlamında olduğu gibi, basit bir şekilde eğitim değildir. Adayın kutsal bilgiye layık olabilmesi için her şeyden önce ruhsal olarak hazırlanması gerekir. Çünkü onun dünya ve beşeri hayat ile ilgili olarak öğrendiği şey, terimin modern anlamında olduğu gibi, objektif ve bölümlere ayrılmış, sınırsız tashih ve eklemeye tabi bilgiyi teşkil etmez. Dünya, tabiatüstü varlıkların dünyasıdır –Tanrısal bir çalışmadır ve bu yüzden de esas yapısı itibariyle kutsaldır.– İnsan, köken itibariyle tabiatüstü olduğu gibi, şekil ve bazen de öz itibariyle kutsal olan bir dünyada yaşar. Bu dünyanın; birincisi, onun tabiatüstü varlıklar tarafından yaratılması; ikincisisi ise, bu yaratmanın arkasından meydana gelen –medenileştirici kahramanın ya da mitsel atanın gelişi, onların kültürel faaliyetleri, "demiurg"u andıran maceraları ve en sonunda da onların ortadan kalkmaları gibi şeylerden oluşan bir tarihi vardır.

Bu "kutsal tarih" –mitoloji– örnek teşkil edici ve paradigmatik bir özelliğe sahiptir; bu yalnızca eşyanın nasıl var olmaya başladıklarını anlatmaz; aynı zamanda, bütün beşeri davranışların ve sosyal ve kültürel müesseselerin temellerinin ne olduğunu da ortaya koyar. İnsanın tabiatüstü varlıklar tarafından yaratılması ve

medenileştirilmesi gerçeğinden, onun davranış ve eylemlerinin tamamının kutsal tarihe ait olduğu sonucu çıkar; ve bu tarih, dikkatli bir şekilde muhafaza edilmeli ve el değmemiş olarak daha sonraki nesillere nakledilmelidir. Esasen insan, zamanın başlangıcında, mitler tarafından anlatılan belli şeyleri yaşamış olan varlıktır. Modern insanlar kendilerini, bütün beşeri tarih tarafından oluşturulan tarihsel bir varlık olarak ilan ettikleri gibi, aynı şekilde arkaik toplumların insanları da kendilerini, mitsel bir tarihin yani zamanın başlangıcında, *illo tempore*'de meydana gelen bir olaylar dizisinin son ürünü olarak kabul ederler. Ancak modern insan kendisinden önceki tarihi, saf bir insan eseri görürken ve özellikle de insanın tarihi devam ettirme ve mükemmelleştirme gücü olduğuna inanırken; geleneksel toplum insanları için ise, önemli yani yaratıcı ve güçlü olan herşey, *başlangıçta*, mitlerin zamanında meydana gelmiştir.

Bir anlamda denilebilir ki arkaik toplumların insanları için tarih, "sona ermiştir"; tarih kendisini, başlangıcın birkaç harikulade olayında tüketmiştir. Zamanın başlangıcında, derin deniz balıkçılığının farklı şekillerini Polenezyalılara ilham eden mitsel kahraman, bu eylemin bütün mümkün şekillerini tek bir vuruşta tüketmiştir; o zamandan beri, balık avlamaya gittikleri her zaman Polenezyalılar, mitsel kahramanın örneksel jestini tekrar ederler; yani beşerüstü bir modeli taklit ederler.

Ancak dikkatli bir şekilde gözden geçirildiğinde, mitlerde muhafaza edilen bu tarih, yalnızca görünüşte sona ermiştir. Eğer ilkel toplumların insanı, yalnızca bizatihi mitler tarafından bildirilen birkaç örneksel hareketi taklit etmekle yetinseydi, onun zamanla

kabul ettiği sayısız yeniliği hiçbir şey açıklayamazdı. Mutlak anlamda bu tür kapalı bir ilkel toplum varlığını devam ettiremez. Dışarıdan bazı kültürel unsurlar ödünç almayan; bu ödünç almanın sonucu olarak, en azından müesseselerinin bir kısmını değiştirmeyen hiçbir toplum; kısaca, tarihe sahip olmayan hiçbir toplum bilmiyoruz. Ancak modern toplumların aksine, ilkel toplumlar, birçok "ilham" alarak, bundan dolayı da beşerüstü kökene sahip olarak bütün yenilikleri kabul ettiler. Ödünç alınan nesneler ya da silahların, taklit edilen davranış modellerinin ve müesseselerin, içselleştirilen mitler ya da inançların, büyüsel-dini bir güçle yüklü olduklarına inanılır; gerçekten de bu sebepledir ki bu gücün farkına varılmış ve onu elde etmek için çaba sarf edilmiştir. Hepsi bu kadar da değil. Bu unsurlar kabul edildiği için, ataların ilk kültürel ilhamları, tabiatüstü varlıklardan almış olduklarına inanılır. Ve geleneksel toplumlar, mutlak anlamda tarihsel hafızaya sahip olmadıklarından, son zamanlarda meydana gelen bir yeniliğin primordiyal ilhamların nüfuzuyla kuşatılması, bazen daha az olmakla birlikte, birkaç nesil alabilir.

Son tahlilde, tarihe "açık" olmakla birlikte, geleneksel toplumların her yeni edinimi, primordiyal zamana yansıtma ve bütün olayları mitsel kökenlerin aynı zamandışı ufkunda iç içe geçirme eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Çok küçük bir derecede olsa da ilkel toplumlar bazan, kendi tarihleri tarafından da değiştirilirler; ancak onları modern toplumdan radikal bir şekilde ayıran şey, bu toplumlarda tarihsel bilincin olmamasıdır. Gerçekten de Yahudilik öncesi bütün insanlığın ayırıcı özelliği olan zaman ve antropoloji anlayışından dolayı, bu tarih bilincinin yokluğu kaçınılmaz bir şeydir.

Bu geleneksel bilgi sayesinde, aday girişi elde eder. Onlar, kendi öğretmenlerinden uzun süreli bir eğitim alırlar; gizli törenlere şahitlik ederler, bir dizi imtihana maruz kalırlar. Ve özellikle bu imtihanlar, erginlemenin dini tecrübesine –kutsalla karşılaşmaya– yol açarlar. Erginleyici imtihanların büyük kısmı, çok açık bir şekilde olmasa da dirilişin ya da yeni bir doğumun takip ettiği ritüel bir ölümü ima eder. Her erginleme ritüelinin merkezi anı, adayın ölümünü ve topluma geri dönüşünü sembolize eden bir törenle temsil edilir. Aday, hayata başka bir varlık tarzını kabul ederek yeni bir insan olarak döner. Erginleyici ölüm, aynı zamanda, çocukluğun, cehaletin ve dindışı durumun sonuna da işaret eder.

Arkaik düşünce için yaratma, yapma, bina yapma, inşa etme düşüncesini kozmogoniden daha iyi hiçbir şey ifade edemediği gibi, bir sonu, bir şeyin nihai kemali ideasını ölümden daha iyi ifade eden başka bir şey de yoktur. Kozmogoni mitleri, her türden yapma-etme için bir paradigma, örnek bir model hizmeti görürler. Hiçbir şey, bir (kasaba, bir ev, bir çocuk) yaratma başarısını, bütün varlıkların en büyüğü yani kozmogoni tarzında onu kopya etmekten daha iyi garanti edemez. Ancak hepsi bu kadar değildir. Kozmogoni (evrenin yaratılması) ilkel halkların gözünde her şeyden önce, Tanrıların yaratıcı gücünün tezahürünü ve bu yüzden de kutsalın olağanüstü bir saldırısını temsil ettiğinden, dünyayı ve beşeri toplumu yeniden meydana getirmek için dönemsel olarak tekrarlanır. Çünkü yaratılışın sembolik olarak tekrarlanışı, primordiyal olayın yeniden icra edilişini; bu yüzden de Tanrıların hazır bulunmalarını ve onların yaratıcı enerjilerini ima eder. Kökenlere geri dönüş, ifadesini primordiyal zamanda ilk kez

ifade edilmiş olan kutsal güçlerin tekrar yürürlüğe konulmasında bulur. Eğer dünya, doğmaya başladığı anda olduğu duruma geri döndürülürse, başlangıçta Tanrıların ilk kez yaptıkları hareketler yeniden üretilirse, toplum ve bütün kozmos, o zaman oldukları –bozulmamışlıklarının bütün imkanlarıyla beraber saf, güçlü, etkili– hale gelirler.

Kozmogonin ayinsel olarak her tekrarından önce, *kaos*a sembolik bir geri dönüş yaşanır. Yeniden yaratılmak için, eski dünyanın önce yok edilmesi gerekir. Yeni yılla ilgili olarak icra edilen ayinler, iki temel kategoriye ayrılabilir:

1. *Kaos*a geri dönüşü gösterenler (ateşleri söndürmek, "kötülüğü" kovmak ve günah çıkarmak, alışılmış davranışların tersine çevrilmesi, orjiler, ölülerin geri dönüşü gibi)

2. Kozmogoniyi sembolize edenler (ateşler yakma, ölülerin dünyayı terketmesi, Tanrının dünyayı kendisiyle yarattığı eylemlerin tekrar edilmesi, bir sonraki sene için havanın törensel tahmini gibi)

Bu erginleyici ritler senaryosunda, "ölüm", *kaos*a geçici dönüşe karşılık gelir; bundan dolayı da o, *varlığın bir tarzının* –cehalet modu, çocuğun sorumsuzluk modu– *sona* erişinin paradigmatik bir ifadesidir. Erginleyici ölüm, hedefi yeni bir insanın teşekkülü olan arda arda gelen ilhamların yazılacağı temiz bir yaz-boz tahtası sağlar. İleride, yeni manevi bir hayata doğuşun farklı modalitelerini tasvir edeceğiz. Ancak şimdilik bu yeni hayatın ruhun değerlerine açık olduğu için hakiki beşeri varoluş olarak tasavvur edildiğine işaret etmeliyiz. Ruhun bütün değerlerini içeren genel kültür terimiyle anlaşılan, yalnızca erginlenmiş kimseler için ulaşılabilir olan bir şeydir. Bu yüzden de ruhsal hayata katılma,

erginleme ritüeli boyunca serbest bırakılmış olan dini tecrübelerden dolayı mümkün hale gelir.

Bütün yeniden doğum ya da diriliş ritleri ve onları ima eden semboller, bu ritlere katılan kimsenin başka bir varoluş biçimine ulaştığını gösterir. Onun ulaştığı bu varlık biçimi, ölümü tatmamış, erginleyici imtihanlara maruz kalmamış olan kimseler için ulaşılamaz bir şeydir. Arkaik zihniyetin şu özelliğine işaret etmeliyiz: Bu özellik, herhangi bir şeyin, *yok edilmeksizin* değişemeyeceğine dair inançtır; konumuzla ilgili örnekte bu, çocuğun çocukluk için ölmeksizin değişemeyeceği inancıdır. Özetle, kökenlerle ilgili bu takıntının, yani mutlak kökenle, kozmogoni ilgili bu takıntının önemini abartmak imkansızdır. Zira bir şeyin en iyi şekilde yapılması, ancak *ilk kez* yapıldığı şekilde yapılmasıyla mümkündür. Ancak ilk zamanda, bu şey –bu nesneler sınıfı, bu hayvan, bu hususi davranış– yoktu: Başlangıçta bu nesne, bu hayvan, bu müessese ortaya çıktığında, Tanrıların gücü sayesinde, yokluktan ortaya çıkma gibi var oldu.

Erginleyici ölüm, ruhsal hayatın başlangıcı için zorunludur. Onun işlevinin, hazırladığı şeyle –daha yüksek bir varlık biçimine doğumla– ilişkili olarak anlaşılması gerekir. İleride göreceğimiz gibi, erginleyici ölüm çoğu kez mesela karanlıkla, kozmik geceyle, dünyevi döl yatağı ile, kulübe ile ve bir devin karnıyla sembolize edilir. Bütün bu semboller, (mesela modern toplumların ölümü tasavvur ettikleri anlamda) tam bir yokoluştan daha ziyade şekilsiz bir duruma, gizli bir varlık biçimine (kozmogoni öncesi *kaos*u tamamlayıcı olana) bir geri dönüşü ifade eder. Ayinsel ölümle ilgili bu imajlar ve semboller, çimlenme ve embriyoloji ile ayrılmaz bir

şekilde ilişkilidir; onlar, daha hazırlanma sırasındayken yeni bir hayata işaret ederler. Açık bir şekilde, daha sonra göstereceğimiz gibi, ölüm erginlemesinin –ölüm ve atalar topluluğuna katılma gibi– başka değerleri de vardır. Ancak burada yine, aynı köken sembolizmini, bu durumda, ruhlarla bir karşılaşmanın mümkün hale getirdiği ruhsal hayatın kökenini fark edebiliriz.

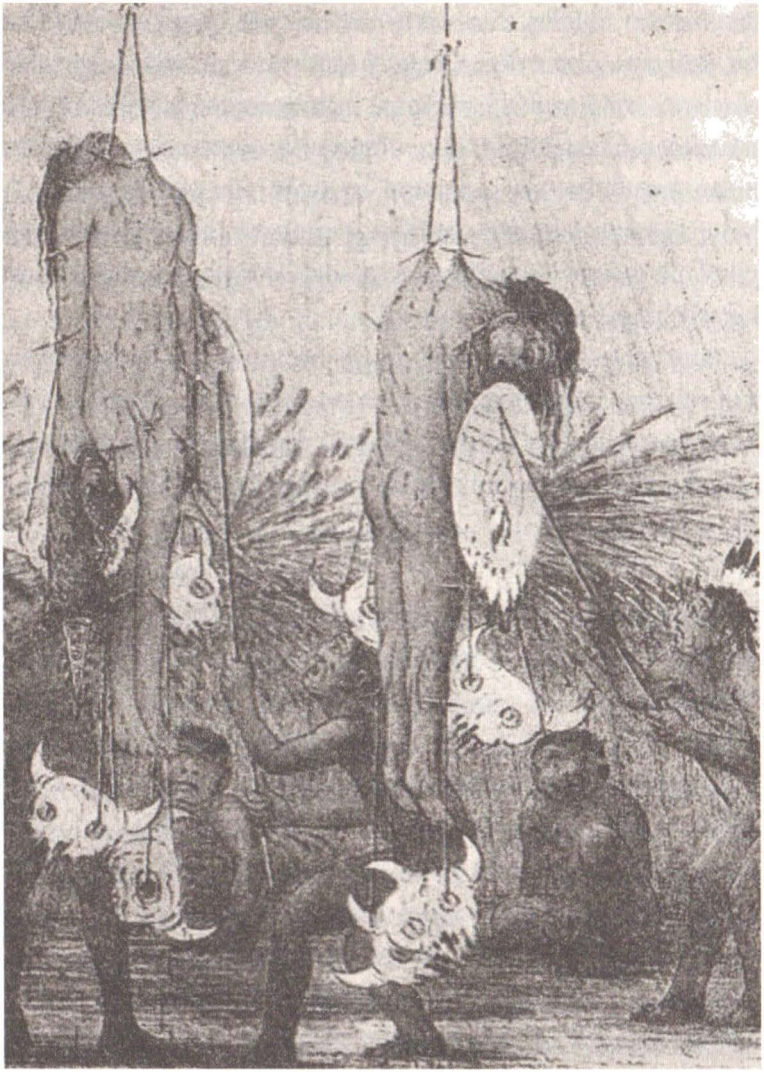
Öyleyse arkaik düşünceye göre, insan *yaratılır* –kendisi tarafından yaratılamaz–. Onu yaratanlar, erginlenmiş yaşlılar, manevi üstatlardır. Ancak bu üstatlar, zamanın başlangıcında tabiatüstü varlıklar tarafından kendilerine vahyedilen şeyi uygularlar. Onlar, bu varlıkların tek temsilcileridirler; gerçekten de birçok durumda tabiatüstü varlıklar üstatlara hulul ederler. Bu, daha çok insan olmak için, mitsel bir modele benzemenin zorunlu olduğunu söylemektir. İnsan, artık "doğal bir insan" olmadığını, paradigmatik ve bütünüyle beşeri kanuna itaatle ikinci bir kez meydana getirildiği ölçüde kendisini, insan olarak kabul eder. Erginleyici yeni doğum, bazen doğumla ilgili sembollerde ifade edilse bile normal bir doğum değildir. Bu doğum, tabiatüstü varlıklar tarafından tesis edilmiş olan ritleri gerektirir; bu yüzden de söz konusu doğum, bu varlıkların gücü ve iradesiyle yaratıldıklarından Tanrısal bir çalışmadır; doğum, (terimin modern ve sekülerleşmiş anlamında) tabiata değil fakat kutsal tarihe aittir. İkincisi yani erginleyici doğum, birincisi yani biyolojik doğumu tekrarlamaz. Erginlenenin varlık moduna ulaşmak, tabiatın değil, fakat tabiatüstü varlıkların biyografisini, bundan dolayı da mitlerde muhafaza edilen kutsal tarihin bir parçası olan gerçeklikleri bilmeyi gerektirir.

Mitler, yalnızca tabii fenomenleri (mesela güneşin rotasını) ele alınır göründükleri zaman bile, bugün modern insanın bildiği şekildeki tabii gerçeklik olmayan bir gerçekliğe gönderme yaparlar. İlkeller için, tabiat basit bir şekilde tabiat değildir; o aynı zamanda tabiatüstüdür, yani kutsal güçlerin ve aşkın gerçeklik biçimlerinin tezahürüdür. Mitleri bilmek (geçen yüzyılda düşünüldüğü gibi), muayyen kozmik fenomenlerin düzenliliğinin (Güneş'in yönü, Ay'ın çevrimsel dönüşü, bitkilerin ritmi vb.) farkında olmak değildir; her şeyden önce o, dünyada ne olduğunu, gerçekten ne olmuş olduğunu, Tanrıların ve medenileştirici kahramanların ne yaptığını (onların çalışmaları, seyahatleri, dramalarını) bilmektir. Böylece mit, –her şeye rağmen bir "tarih" olarak devam eden yani istikrarlı ve anlamlı olsa da umulmayan bir olaylar dizisi olan– Tanrısal bir tarihi bilmektir.

Modern terimlere uygun olarak, erginleme ritüelinin tabii insanı sona erdirdiğini ve adayı kültüre dahil ettiğini söyleyebilirdik. Ancak arkaik toplumlar için kültür, beşeri bir üretim değildir; onun kökeni, tabiatüstüdür. Hepsi bu kadar da değildir. İnsan, kültür vasıtasıyla Tanrılar dünyasıyla ve diğer tabiatüstü varlıklarla ilişkiyi yeniden tesis eder ve onların yaratıcı eylemlerine katılır. Tabiatüstü varlıklar dünyası, eşyanın ilk kez meydana geldiği –bu dünya, kendisinde ilk ağacın, ilk hayvanın var olduğu– dünyadır; bu yüzden de onda, dinsel olarak tekrarlanan bir eylem (muayyen bir durumda yürümek, muayyen yenilebilir bir kökü kazmak, ayın belli bir safhasında ava gitmek), yerine getirilir; bu eylemde Tanrılar ya da kahramanlar falan şeyle karşılaşırlar; şu tür bir talihsizliğe maruz kalırlar, muayyen kelimeleri telaffuz ederler, belli normları

ilan ederler. Mitler, bizi tasvir edilemeyen ancak anlatılabilen bir dünyaya götürürler. Çünkü o dünya, özgür olarak girişilen olayların, umulmadık kararların, inanılmaz dönüşümlerinin vb. tarihinden oluşur. Kısacası o, dünyanın yaratılışından beri vuku bulan önemli her şeyin, insanın bugünkü gibi olmasına katkıda bulunan bütün olayların tarihidir. Erginleme ritüelinin kabilenin mitolojik geleneklerine dahil ettiği aday, dünyanın ve beşeriyetin kutsal tarihine katılır.

Bu sebepledir ki erginleme ritüeli, modern öncesi insanın bilgisi için yukarıda zikredilene benzer bir öneme sahiptir. O, arkaik toplumların insanlarının kendisiyle manevi değerleri alma ve nakletmenin sorumluluğunu kabul ettiği dehşetli bir ağırbaşlılığı ima eder.

Erginlenme Töreni, Hindistan, 1871

I. BÖLÜM

İLKEL DİNLERDE ERGİNLEME GİZEMLERİ

GİRİŞ

Bu kitapta, özellikle derin anlamlarını çözmeye çalışarak, erginleme ritüellerinin en önemli tiplerini takdim edeceğim. Adayın varoluşsal statüsünün değişimi, dini bir tecrübe vasıtasıyla meydana getirildiği için, anlam her zaman dinidir. Erginlenen, dünya ve hayat hakkında önemli bir vahye sahip olduğundan bir başka insan haline gelir. Bu yüzden de bu önemli ve zor problemi, genel olarak yapıldığı şekliyle, kültürel antropoloji ya da sosyoloji perspektifinden değil de din tarihi perspektifinden ele alacağım. Bu bakış açısından hareket eden, kusursuz birkaç inceleme kaleme alındı; şimdilik yalnızca ikisini, Heinrich Schurtz ve Hutton Webster'in çalışmalarını zikretme gereği duyuyorum.[1] Din tarihi, her zaman entnologlar ve sosyologlar tarafından ulaşılan sonuçları kullanacaktır; –çok faydalı bir kullanım– ancak din tarihinin, elde edilen bu sonuçları tamamlaması ve onlara farklı ve daha geniş bir perspektifte hak ettikleri yeri vermesi gerekir. Etnolog, yalnızca bizim ilkel diye isimlendirdiğimiz toplumlarla ilgilenir; oysa din tarihçisi, kayıtlarına sahip olduğumuz paleolotik zamanlardaki en eski kültürlerden modern dini hareketlere varıncaya kadar araştırma

[1] Krş. A. von Gennep, Les Rites de passage, Paris, 1909 ve H. Webster, *Primitive Secret Societies: A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1908.

sahasına beşeriyetin bütün dini tarihini dahil eder. Erginlemenin anlamını ve rolünü anlamak için, din tarihçisi, yalnızca ilkel halkların değil fakat Yunan-Doğu gizemlerini ya da Hint-Tibet tantrizm ritüellerini, İskandinavya kahramanlarının erginleme ritlerini veya hâlâ büyük mistiklerin tecrübelerinde bulunabilen erginleyici imtihanları da iktibas edecektir.

Din tarihçileri, sosyologlardan da ayrılırlar; çünkü din tarihçisinin birinci ilgisi, erginleme tecrübesini anlamak ve sırra erme mitlerinde ve ritlerinde bulunan sembolizmin derin anlamını yorumlamaktır. Kısaca din tarihçisinin tutkusu, dindar insan tarafından erginleme tecrübesi sırasında elde ettiği varoluşsal konuma ulaşmak ve o primordiyal tecrübeyi kendi çağdaşları için anlaşılır kılmaktadır.

Genel olarak konuşulduğunda, din tarihi, erginlenmeyi üç kategoriye ya da tipe ayırır. Birinci kategori, işlevi çocukluktan ya da yeni yetmelikten ergenliğe geçişe etki etmek olan ve belli bir toplumun bütün üyeleri için zorunlu olan ortak ritüelleri içerir. Etnolojik literatür, bu ritüelleri "ergenlik ritleri", "kabilevi erginleme" ya da "bir yaş grubuna erginlenme" diye isimlendirirler.

Erginlemenin diğer iki kategorisi ise, ergenlik geçiş törenlerinden farklıdırlar. Bunlar, toplumun bütün üyeleri için zorunlu değildirler ve bu giriş ritüellerinin büyük bir kısmı, bireysel olarak ya da nispeten küçük gruplar tarafından yerine getirilirler. İkinci kategori, gizli bir topluma, bir *Bunda*, ya da kardeşlik cemiyetine giriş hususundaki bütün rit tiplerini içerir. Bu gizli toplumlar, tek bir cinsiyetle sınırlıdırlar ya da kendilerine özgü sırları koruma hususunda oldukça kıskançtırlar. Bu toplumların çoğu, erkeklere özgüdür ve gizli bir kardeşlik cemiyeti (*Männerbünde*) oluştu-

rurlar; ancak aynı zamanda kadın gizli toplumları da vardır. İlkel kültür düzeyinde, hem kadınlara hem de erkeklere açık olan toplumlar nadirdir; bu tür toplumların varlığı ise genel olarak bir bozulma olgusuna işaret eder. Ancak kadim Akdeniz ve Yakındoğu dünyasındaki sır dinleri, her iki cinse de açıktır. Tip olarak biraz farklı olmakla birlikte, Yunan-Doğu sır dinlerini de gizli kardeşlik cemiyetleri kategorisine dahil edebiliriz.

Son olarak –ilkel dinler düzeyinde, şifacı ya da şamanın yeteneği gibi, mistik bir yetenekle ilişkili olarak vuku bulan bir tip olan– üçüncü bir erginlenme kategorisi de vardır. Bu üçüncü kategorinin kendini has özelliği, kişisel tecrübenin bu erginlenmeyle kazanılmış olmasıdır ve bu önemlidir. Daha geniş bir anlamda konuşulduğunda, kendilerini sırra ermenin üçüncü tipinin imtihanlarına teslim eden kimselerin –ister iradi isterse gayri-iradi olarak olsun– cemaatin geri kalanı için ulaşılabilir olandan daha yoğun dini bir tecrübeye katılmaları hedeflenir. Bir cemaatin bir üyesi yalnızca dini güçleri ("araştırma" diye isimlendirilen süreçle) elde etmek için kişisel bir kararla fakat aynı zamanda yetenek (çağrı) vasıtasıyla da şifacı ya da şaman haline geldiği için "iradi ya da gayri-iradi" dedim. Çünkü o kişi tabiatüstü varlıklar tarafından bir şifacı ya da şaman olmaya zorlanır.

Bu son iki kategorinin –gizli bir topluma giriş sırasında empoze edilen erginlemenin ve daha yüksek bir dini statüyü elde etmek için gerekli olan erginlenmenin– birçok ortak yönü olduğunu söyleyebilirim. Bunlar, tek bir sınıfın iki versiyonu olarak kabul edilebilirler. Esas olarak onları birbirinden ayıran şey, şamanik erginlemelerde büyük bir önemi olan vecd unsurudur. Bütün sırra

ermeler, belli bir bakış açısından az çok birbirine benzer olduklarından, bütün bu sırra erme kategorileri arasında bir tür ortak yapısal paydaya sahip olduklarını da ekleyebilirim. Ancak bu oldukça geniş alanda birkaç yol gösterici çizgi çizerek başlamak en iyisi gibi görünmektedir. Çünkü bu yol gösterici çizgiler olmaksızın, kolaylıkla kaybolabiliriz. Aşağıda gelecek olan sayfalarda, bu birkaç ön bilgiyi tamamlamak ve düzeltmek hususunda vesilelerim olacak.

Erginleme, insanlık tarihindeki en önemli manevi fenomenlerden birini sunar. Erginleme, "din" kelimesinin modern anlamında olduğu gibi, sadece bireyin dini hayatını içeren bir eylem değildir; o, bireyin *bütün* hayatını kapsar. Erginlenme töreni vasıtasıyladır ki primitif ve arkaik toplumlarda insan, neyse o ve ne olması gerekiyorsa o hale gelir –manevi hayata açık bir varlık, bundan dolayı da içinde doğduğu kültüre iştirak eden bir kimse.– Çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, *ergenliğe geçiş inisiyasyonu, özellikle kutsalın vahyini sunar ve ilkel dünya için kutsal, yalnızca bugün bizim din ile anladığımız her şeyi içermekle kalmaz, fakat aynı zamanda kabilenin mitolojik ve kültürel geleneklerinin bütün yapısı anlamına da gelir*. Birçok büyük durumda ergenlik ritleri, şunda ya da bunda, cinsellik sırrının ifşasını ima ederler; ancak bütün modern öncesi dünya için, cinsellik de kutsalın bir parçasını oluşturur. Kısaca, erginleme vasıtasıyla aday doğal biçiminin ötesine geçer –çocukluk modu– ve kültürel modu, girişle elde eder; yani manevi değerlere katılır. Belli bir bakış açısından, hemen hemen bütün ilkel dünya için, erginlemeler vasıtasıyla, insanların beşeri varlık konumuna ulaştıkları söylenebilir; erginlemeden önce, dini hayata katılma hakkına henüz sahip olmadıkları için, beşeri duruma tam olarak

katılamazlar. Bu, erginlenmenin modern öncesi bir toplumun bir üyesi olan herhangi bir birey için, kesin bir tecrübeyi temsil etmesinden dolayı böyledir; erginlenme, temel bir varoluşsal durumdur. Çünkü onun sayesinde bir insan, tam olarak kendi varoluş modunu kabul edecek hale gelir.

Şimdi göreceğimiz gibi, ergenlik erginlenmesi, bir kopuş eylemiyle başlar. Çocuk ya da genç, annesinden ayrılır ve bazen bu ayrılış, vahşi bir tarzda icra edilir. Ancak bu ergenlik erginlenmesi, yalnızca yeni yetmelerle ilgili değildir. Tören, bir bütün olarak kabileyi de içine alır. Yeni bir nesil eğitilir, gençler toplumlarıyla bütünleşmek için uygun hale getirilirler. Ve bu vesileyle, geleneksel ritlerin tekrarı ve yeniden dramatize edilmesi sayesinde bütün toplum, yeniden doğmuş olur. Bunun sebebi, ilkel toplumlarda, erginlenme ritüellerinin dini bayramların en önemlileri arasında yer alıyor olmasıdır.

KUTSAL ALAN

Avustralya ergenlik törenleri, erginlenmenin nispeten arkaik bir şeklini temsil ettiklerinden, ilk örneklerimiz olarak onları ele alacağım. Genel olarak dikkate değer sayıda kabile, törene katılır; bu yüzden de erginlenme bayramı için hazırlıklar, uzun bir zamanı gerektirir. Yaşlıların kabileleri toplamaya karar vermeleriyle, malum törenin başlaması arasında birkaç ay geçer. Davet eden kabilenin şefi, boğa sesi çıkaranları (*the bull-roarer*; uzun, ince, bir ipe tutuşturulmuş odundan ok parçaları; hava vasıtasıyla döndürüldüğü zaman, bir gürleme sesi meydana getirir) taşıyan elçileri,

diğer şeflere gönderirler. Elçiler, diğer kabile başkanlarına, kararı ilan ve tebliğ ederler. Avustralya kabileleri birbiriyle evlenen iki "sınıfa" ayrılırlar; A sınıfı, B sınıfının gençlerinin erginlenme ritüelini; B sınıfı da A'nın erginlenme ritüelini yüklenir.[2] Kısacası, yeni yetmeler, gelecekteki kayın pederleri tarafından erginlenirler.[3] Doğu Avustralya kabileleri arasında "bora" diye isimlendirilen tören hususundaki hazırlıkların bütün detaylarıyla tekrarlanması zorunludur. Yalnızca tek bir olgu ayrıca zikredilmeyi gerektiriyor: Yapılanlar arasında en çok dikkat edileni, hazırlanmakta olan şeyi öğrenmekten kadınları uzak tutmaktır.

Genel olarak konuşulduğunda, erginlenme ritüeli, aşağıdaki safhaları içerir: Birincisi, "kutsal alanın" hazırlanması; burada erkekler bayram boyunca münzevi olarak kalacaklardır; ikincisi, adayların annelerinden ve genel olarak da bütün kadınlardan ayrılmaları; üçüncüsü, kabilenin dini geleneği hakkında eğitilecekleri çalılık arazide ya da yerleşim yerinden uzak bir kampta ayrı tutulmaları; dördüncüsü, adayların üzerinde muayyen operasyonların icra getirilmesi. Bu operasyonlar genellikle, sünnet olma, bir dişin çıkartılması veya *subincision*[4] ve bazen de yara izi bırakma ya

---

2 "Bir sınıf kendi genç erkeklerini sırra erme törenine tabi tutamaz; ancak her iki sınıf, bu törende ortak hareket ederler. Diğer yandan, artık güçlü bir devlette herhangi bir sınıf organizasyonuna sahip olmayan kabilelerde, törenleri idare eden sırra erme törenine katılmış erkeklerin bir araya gelişi olan yerel organizasyondur. Kurnai ve Chepara kabilelerinin durumu böyledir.." A. W. Howitt, *The Native Tribes* of *South-East Australia*, London, 1904, s. 512.

3 Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 139, not 2.

4 Burada kullanılan *subincison* kelimesinin sözlük anlamı, yara, çizmek, yarık açmak gibi manalara sahiptir. Ancak burada, erkek tenasül uzvunu kadınınkine benzeten, kadın cinsel organına benzeyen bir yaranın erkek cinsellik organının üzerine yapılmasını ifade etmektedir. Bu yüzden de

da saç yolmaktan oluşur. Bu erginlenme ritüeli dönemi boyunca, adayların hususi bir tarzda davranmaları gerekir; birçok imtihana maruz kalırlar, farklı diyet tabularına ve yasaklarına tabi tutulurlar. Bu karmaşık erginlenme senaryosunun herbir unsuru, dini bir anlama sahiptir. Esasen bu sayfalarda ortaya çıkarmayı umduğum da bu dini anlamlar ve onların bu dünyanın dini bir görünüşüne eklemlenmesidir.

Az önce gördüğümüz gibi *bora*, ön hazırlık olarak her zaman kutsal bir alanın hazırlanmasını içerir. Yuinler, Wiradjuriler, Kamilaroiler ve Queensland kabilelerinin bir kısmı, kendisinde ilk törenlerin meydana geleceği topraktan yuvarlak bir alan ve ondan biraz uzakta da bir küçük kutsal çit hazırlarlar. Bu iki mekan, kenarına davet eden kabilenin erkeklerinin farklı putlar ve amblemler diktikleri bir yolla birbirine bağlanır. Kabile grupları gelirken erkeklere yol boyunca rehberlik edilir ve onlara heykeller gösterilir. Her gece, bazen birkaç hafta, son gruplar gelinceye kadar dans edilir.[5]

Mathews, Kamilaroiler tarafından hazırlandığı şekliyle, kutsal yerin detaylı bir tasvirini verir. Bu yer iki daireden oluşur. Büyük daire çap olarak 84 cm olup, merkezinde yaklaşık 2.70 cm yükseklikte, tepesine deve kuşu tüylerinden bir demet bağlanmış bir direk bulunmaktadır.[6] Daha küçük olan dairede ise toprağa, kökleri

---

bu kelime bundan sonra geldiği yerlerde, *subincision* şeklinde muhafaza edilcektir.

5 Howitt, *Native Tribes*, s. 516 vd.

6 Birçok Avustralya kabilesi arasında olduğu gibi, direk önemli bir ritüel rol oynar: Törenin icra edilmesine karar verilen yöne düşmesine izin verilir. Krş. H. Mathews, "The Bora or Initation Ceremonies of the Kamilaroi Tribe", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXIV, 1895, 411-427; XXV,1896, 318-339, özellikle de 327.

havada olan iki genç ağaç dikilir. Kadınların ritüel olarak ayrılmalarının arkasından –bazen iki büyücü olarak da tasvir edilen– iki yaşlı erkek bu ağaçlara tırmanır ve orada *bora* geleneklerini sesli olarak okurlar.[7] İnsan kanıyla[8] sıvanan bu ağaçlar, daha sonra inceleyeceğimiz üzere muayyen bir sembolizme sahiptirler. Bu iki daire, birbirine bir yolla bağlanırlar. Yolun her iki tarafında birçok heykel, toprak üstünde ve koridor oluşturacak şekilde dizilirler. Bu heykellerden 4.20 cm yüksekliğinde olan en uzunu, yüce varlık Baimai'nin heykelidir. Bir çift heykel, mitsel ataları ve on iki insan heykeli ise, birinci kampta Baimai ile birlikte olan genç erkekleri temsil eder. Diğer heykeller ise, hayvanları ve yuvaları sembolize ederler. Adayların, erginlenme ritüelinin sona ermesinden önce ateşle yok edilecek olan bu heykellere bakmalarına izin verilmez. Ancak onlar, bir sonraki *bora* vesilesiyle bu heykelleri inceleyebilirler.[9] Bu detay ilginçtir; çünkü o, dini eğitimin erginlenme ile bitmediğini ancak devam ettiğini ve birkaç dereceye sahip olduğunu gösterir.

Mathews'e göre, "*bora* yeri, Baimai'nin ilk kampını, burada Baima ile birlikte olan halkı ve onlara takdim ettiği lütufları temsil eder."[10] Bu, erginlenme törenine katılanların, *Bora*nın ilk kez kabul edildiği mitsel dönemi yeniden gerçekleştiriyor oldukları anlamına gelir. Kutsal yer, yalnızca örneksel modeli, Baimai'ni kampını taklit etmez; fakat ayrıı zamanda ritüel, Baimai'nin jestlerini ve eylemlerini de tekrarlar. Kısaca yapılması gereken şey, Baiamai'nin yaratıcı

7 agy, XXIV, 422.
8 agy, XXV, 325.
9 agy, XXIV, 414 vd.
10 agy, XXIV, 418.

çalışmasının ve bundan da dünyanın yeni bir doğumunun yerine getirilmesidir (s. 6). Çünkü kutsal yer, aynı zamanda dünyanın bir imgesidir (*imago mundi*) ve Tanrısal varlığın hazır bulunmasıyla kutsanmış bir dünyadır. *Bora* süresince katılımcılar, Baiamai'nin yeryüzünde hazır bulunduğu ve şimdi gerçekleştirilen sırları tesis ettiği mitsel, kutsal zamana geri dönerler. Katılımcılar başlangıçta, Avustralyalıların ifadesini kullanacak olursak, rüya zamanında (*bugari* ya da "Alchera zamanları") ilk *Bora*nın bir tür çağdaşı haline gelirler. Bunun böyle olmasının sebebi, yerlilerin hayatlarında erginlenme törenlerinin çok önemli olmasıdır; törenleri yerine getirerek eşyanın kökeninin kutsal zamanıyla yeniden bütünleşirler; Baiamai'nin ve diğer mitsel varlıkların hazır olmalarından dolayı, bu varlıklarla birleşirler ve en sonunda da dünya Baima'nin örnek modelinin, onun ilk kampının yeniden üretilmesiyle yenilendiği için, dünyayı yenilerler.

Erginlenme törenleri, Tanrısal varlıklar ya da mitsel atalar tarafından tesis edildiklerinden, bu törenler icra edildikleri zaman primordiyal zamanla yeniden bütünleşilir. Bu yalnızca Avustralyalılar için değil, fakat aynı zamanda bütün ilkel dünya için de doğrudur. Çünkü burada varolan, arkaik dinlerdeki temel bir anlayıştır: Tanrısal varlıklar tarafından kurulan bir ritüelin tekrarı, bu ritin ilk kez icra edildiği asli zamanın yeniden gerçekleştirilmesini ima eder. Bunun sebebi bir ritin, söz konusu geri dönüşü gerçekleştirecek bir yeterliliğe sahip olmasıdır –bu rit, kutsal primordiyal zamanının kemalinden bir şeyler taşır. Rit, miti şimdiye dönüştürür. Mitin başlangıç zamanından, "*bugari* zamanlarından" söz ettiği, bu ritin yeniden gerçekleştirdiği her şey, onu *burada* ve *şimdi* oluyor

kılar. Bir batı Kimberly kabilesi olan Bâd, çocukları erginlenmek için hazırladığında, yaşlılar, ormana çekilirler ve altında –yüce varlıkları– Djamar'ın "atalar zamanında istirahat ettiği" *ganbor* ağacını ararlar. Başı çeken büyücü bir doktorun, "ağacı keşfetme görevi" vardır. Ağaç bulunduğu zaman, erkekler onun etrafını çevirir, şarkı söylerler ve sonra onu çakmak taşı bıçaklarıyla keserler.[11]

Bu erginlenme töreni boyunca birbirini takip eden bütün jestler ve eylemler, ilk modelin yalnızca bir tekrarından ibarettir – yani onlar mitsel zamanlarda törenlerin kurucuları tarafından icra edilen jestler ve eylemlerdir. Bu temel gerçek, onları kutsal kılar ve bunların dönemsel olarak yeniden tekrar edilmesi de cemaatin bütün dinsel hayatını yeniler. Bazı zamanlar, anlamı unutulmuş görünen jestler vardır; ancak bunlar, törenin ilk başlatıldığı zaman mitsel varlıklar tarafından yapılmış oldukları için yine de tekrarlanırlar. Aruntalılar arasında, törenin belli bir noktasında bir kadın, adayı omuzlarına kaldırır; bu davranış için yapılan açıklama şudur: Kadın bu hareketi yeniden icra ederek, Unthippa kadınlarının mitsel zamanda (*alcheringa*) yaptıklarını taklit etmektedir.[12]

Konumuza geri dönecek olursak; kutsal alan, Tanrısal varlığın yeryüzünde bulunduğu zaman olarak primordiyal dünyayı temsil

---

[11] P. E. Worms, "Djamar, the Creator", *Antropost*, 45, 1950, 650-651 ve not 80. Bu bütün arkaik kültür halkları için ortak olan bir dini davranış tipidir. Avustralya'da sırra erdirilen dini bir törene katıldığı zaman hem kendisi hem de orada hazır bulunanların hepsi tarafından, artık onun kendisi olmadığı düşünülür: O, büyük "rüya zamanı" kahramanıdır. O, rüya zamanı kahramanının rolünü, yalnızca birkaç saniye bile olsa, tekrar oynamaktadır. A. P.Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, Sidney, 1946, s. 13. Bizim şu çalışmamızla da karşılaştırın: *The Myth of the Eternal Return*, tr.Williard R. Trask, New York, 1954, s. 32 vd.

[12] B. Spencer and F. J. Gillen,*The Arunta*, London, 1972, I, 188.

ettiği için Avustralya erginlenme törenlerinde önemli bir rol oynar. Kadınlar, çocuklar ve erginlenmemiş olanlar, uzakta tutulurlar ve adaylar bile, bu kutsal alan hakkında yalnızca yüzeysel bir bilgi elde ederler. Sonraki bora zamanında, yalnızca erginlenmiş olan adaylar, iki daire arasındaki yol boyunca konulan heykelleri inceleyeceklerdir. Kabile mitolojisinin öğretildiği kimseler olarak bu adaylar, sembolleri anlayabileceklerdir.

ANNEDEN AYRILMA

Adayların annelerinden ayrılmaları, farklı kabilelerin adetlerine uygun olarak az çok dramatik bir şekilde gerçekleşir. En küçük dramatik usul, erginlenme töreninin her halükarda oldukça basit olduğu Kurnailer arasında bulunur. Anneler, adayların arkasına otururlar; erkekler, iki grup arasında tek bir sıra halinde ileri doğru çıkarlar ve böylece onları annelerinden ayırırlar. Eğitmenler, kollarını mümkün olduğu kadar yukarıya doğru uzatan adayları birkaç kez havaya kaldırırlar. Bu jestin anlamı, açıktır; adaylar, Gök Tanrı için kutsanırlar. Sonra onlar, kolları göğüsleri üzerinde haçvari konulmuş olarak sırtları üzerinde yattıkları kutsal bir alana götürülürler. Örtüyle sarılırlar. O andan itibaren, hiçbir şey görmez ve duymazlar. Monoton bir şarkıdan sonra uyurlar; daha sonra kadınlar çekilirler. Bir Kurnai şefi Howitt'e, "eğer bir kadın, bizim erkek çocuklara söylediğimiz bu şeyleri görecek ya da işitecek olsaydı, onu öldürürdüm"[13] demiştir.

[13] Howitt, *Native Tribes*, s. 626.

Yuinler arasında –diğer bazı Avustralya kabileleri arasında olduğu gibi– aday, iki koruyucunun gözetimi altına bırakılır. Erginlenme töreni boyunca bu koruyucular, onun yiyeceğini hazırlar, ona su getirir ve geleneksel mitler ve efsaneleri, şifacının güçlerini ve kendisinin kabileye karşı görevlerini ona öğretirler. Bir gece, büyük bir ateş yakılır ve koruyucular adayları omuzlarına alarak ateşin yanına götürürler. Adaylara, ateşe bakmaları ve ne olursa olsun hareket etmemeleri söylenir. Arkalarında anneleri, her tarafları dallarla kaplanmış bir şekilde toplanırlar. On ya da on iki dakika boyunca, erkek çocuklar, ateşte "kızartılırlar."[14] Baş şifacı bu ilk imtihanın yeterince uzun sürdüğünü düşündüğü ve adayların yeterince kızardıklarına karar verdiği zaman, boğa sesi çıkaranlar (*the bull-roarer*) kadınlar safının arkasında öttürülür. Bu işaretle, koruyucular erkek çocukları kutsal alana doğru koştururlar; orada yüz üstü yere uzanmaları emredilir ve kanguru derileriye ve bezlerle örtülürler. Daha sonra kadınlara kalkmaları için izin verilir ve kendileri de birkaç mil uzağa, yeni bir kamp kurdukları yere çekilirler. Böylece annelerden ayrılma ve ateşle imtihanı içeren bu ilk erginlenme töreni, tamamlanır. O geceden itibaren, adaylar erkeklerin hayatına katılırlar.[15]

[14] agy, s. 526. Wotjobaluklar arasında da aday ateşte "kızartılır"; krş. agy, s. 625. Ateş, diğer Avustralya kabilelerinin sırra erme törenlerinde de önemli bir rol oynar; krş. B. Spencer and F. J. Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*, London 1904, s. 389 vd. ve *The Arunta*, I, 295 vd.; W. L. Warner, *A Black Civilization*, New York, 1937, s. 325; F. Speiser, "Ueber Initiationen in Australien und Neuguinea", *Verhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft in Basel*, 1929, s. 216-218; G. Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, New York, 1945, s. 113 vd. "Ritüel kızartma", aynı zamanda otacıların bazı sırra erme törenlerinde de belgelenir; krş. Elkin, *Aboriginal Men*, s. 91, (Kattang konuşan halk arasında),129 (Maitakudiler arasında).

[15] Howitt, *Naitive Tribes*, s. 525 vd. Bir Cape York bilgi vericisinin ifade ettiği gibi, adaylar, "annelerinden çalınırlar." D. F. Thomson, "The Hero Cult,

Murringler arasında ayrılık, daha ani ve daha dramatiktir. Battaniyelere sarınmış kadınlar, önlerinde çocukları olduğu halde yere otururlar. Belli bir anda, adaylar koşarak gelen erkekler tarafından yakalanır ve uzaklaştırılırlar.[16]

Wijadjuriler, erginlenme törenlerini, "çalılığa ait" anlamına gelen *Guringal* diye isimlendirirler. Senaryo aynıdır: Howitt'e göre kadınlar, dallarla ve battaniyelerle örtülürler; adaylar, koruyucuları tarafından yakalanır ve kırmızı aşı boyası sürüldükleri ormana kaçırılırlar.[17] Mathews, bunun tam ve daha canlı bir tasvirini sunar: Kutsal yer yönünden boğa sesi çıkaranlar öttürülerek yeri çubuklarla döverek ve yanan değnekleri atarak bir grup erkek gelir. Bu arada, diğer erkekler sessiz bir şekilde çocukları yakalayarak onları biraz uzağa götürürler. Bakmalarına izin verildiğinde kadınlar ve çocuklar, etraflarında küller ve yanan değneklerden başka bir şey görmezler ve onlara, Daramulun'un adayları almaya geldiği ve onları yakmaya çalıştığı söylenir.[18]

Törenin bu ilk kısmının, adayların annelerinden ayrılmasının anlamı, oldukça açıktır. Sahip olduğumuz çocukluk dünyasından, –aynı zamanda anaerkil ve kadın dünyası ve çocuğun sorumsuzluk ve mutluluk, cehalet ve cinsiyetsizlik durumundan– bazen oldukça vahşi bir kopuştur. Bu kopuş, hem anneler hem de adaylar üzerinde güçlü bir etki meydana getirecek tarzda yapılır. Gerçekte, hemen

---

Initiation and Totemism on Cape York", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXII, 1933, 474.

16 Howitt, *Native Tribes*, s. 530.

17 agy, s. 584 vd.

18 R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXV, 1896, 295-318; XXVI, 1897, 272-285, özellikle de I, 307 vd. ve II, 272 vd.

hemen bütün Avustralya kabilelerinde olduğu gibi anneler, oğullarının öldürüleceğine ve ismini bilmedikleri ancak sesini, boğa sesi çıkaranın dehşete düşüren sesinde işittiğimiz düşman ve gizemli bir Tanrı tarafından öldürüleceği ve yenileceğine ikna edilirler. Tabii ki onlar, Tanrının adayları büyümüş insanlar yani erginlenmiş olarak daha sonra hayata döndüreceğine emindirler. Ancak her halükarda, adaylar çocukluk için ölürler ve anneler, erkek çocuklarının asla erginlenme töreninden önce –kendi çocukları– oldukları gibi olmayacakları hususunda bir sezgiye sahiptirler. Son olarak delikanlılar kampa geri geldiklerinde, anneler gerçekten kendi oğulları olduklarından emin olmak için onlara dokunurlar. Bazı Avustralya kabileleri arasında –başkaları arasında da olduğu gibi– anneler erginlenme törenine katılanlara, ölülere ağlandığı gibi ağlarlar.

Adaylara gelince, onların tecrübesi daha kesindir. Onlar ilk kez dini korku ve dehşeti hissederler. Çünkü daha önce onlara, Tanrısal varlıklar tarafından ele geçirildikleri ve öldürüldükleri anlatılır. Çocuk olarak kabul edildikleri müddetçe, kabilenin dini hayatına katılamazlar. Eğer, tesadüfen gizemli varlıklara yapılan atıfları ve mitler ve efsaneler ile ilgili bazı bilgiler duymuş olsalar bile, zikredilen şeyin ne olduğunu tam olarak anlayamazlar. Muhtemelen onlar, ölü olan insanları görmüşlerdi, ancak bu ölümün kendilerini ilgilendiren bir şey olduğu hatırlarına bile gelmemiştir. Onlar için ölüm, harici bir "şey", diğer insanlar için özellikle de yaşlılar için meydana gelen gizemli bir olaydı. Şimdi ise birdenbire şuursuz bir şekilde, mutlu çocukluklarından koparıldılar ve onlara, ölecekleri ve Tanrı tarafından öldürülecekleri söylendi.

Annelerinin gerçekten onlardan ayrılışı, adayları ölüm sezgisiyle doldurur. Çünkü bilinmeyen, çoğu kez maskeli adamlar tarafından alınır, bildikleri çevrelerden uzağa götürülürler; yere bırakılırlar ve battaniyelerle örtülürler.

İlk kez, bilinmeyen karanlık tecrübesiyle yüz yüze gelirler. Bu onların şimdiye kadar bildikleri yıldızlar, ay ve ateş olduğu için asla bütünüyle karanlık olmayan doğal gece fenomeni olarak karanlık değildir; ancak gizemli varlıklarla doldurulmuş, özellikle de boğa sesi çıkaranlarla haber verilen Tanrının yaklaşmasıyla korkunç hale getirilen mutlak ve tehdit edici bir karanlıktır. Karanlıkta Tanrısal varlıkların ellerinde, ölüm hususundaki bu tecrübe, erginlenme töreni vasıtasıyla sürekli olarak tekrarlanacak ve derinleştirilecektir. Göreceğimiz gibi, hatırı sayılır miktarda erginlenme ritleri ve imtihanları, karanlıkta ve Tanrısal varlıkların ellerinde ölüm motifini yeniden icra ederler. Ancak törenin ilk temel eyleminin, zaten ölüm tecrübesini ima ettiğinin vurgulanması önemlidir. Çünkü adaylar, Tanrısal varlıkların ortaya koydukları terör vasıtasıyla duyularla algılanmayan dünyanın içine vahşice atılırlar.

Anaerkil dünya, dindışı dünyadır. Adayların şimdi girdikleri evren, kutsal dünyadır. İkisi arasında bir kopuş, sürekliliğin aniden bir kesilmesi vardır. Bazı türlerde, dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçiş, ölüm tecrübesini ima eder; geçişi yapan kimse, diğer bir hayata geçişi elde etmek maksadıyla o hayat için ölür. Bizim ele aldığımız bu örnekte aday, çocukluk ve çocuğun sorumsuz varoluşu yani dindışı varoluş için, kutsala katılmanın mümkün olduğu daha yüksek bir hayata giriş elde edebilmek maksadıyla ölür.

KURNAİLERİN ERGİNLENME GİZEMİ

Bütün bunlar, öğretmenleri tarafından gözetim altında tutulduktan sonra adaylara ne olduğunu gördüğümüzde daha açıkça anlaşılacaktır. Bir erginlenme törenini meydana getirecek olan farklı ritüel ve ideolojik anlar arasındaki ilişkiler hakkında daha iyi bir fikir vermek için, bu törenlerin bir kısmını bütünüyle, yani motiflerini tartışmak maksadıyla birbirinden ayırmaksızın, tasvir edeceğim. Bu zorunlu olarak, muayyen bir miktarda tekrarı içerecektir; ancak ritüel anların art ardalığını göstermek için başka bir yol bilmiyorum ve böyle yaparken de farklı erginlenme törenlerinin yapısını ortaya çıkaracağım. En basit ve en dramatik olanıyla, Kurnailer tarafından icra edilen tören ile başlayacağım. Adayları kutsal yerde, toprakta oturur ve monoton bir dinsel şarkının arkasından uyurken battaniyelerle örtünmüş bıraktığımızı hatırlayacaksınız. Uyandıklarında, bir "erkeklik kuşağı" kuşanırlar ve eğitimleri başlar.

Erginlenme töreninin merkezi sırrı, "Büyük Babayı Gösterme" olarak isimlendirilir. Bir gün, adaylar yeniden toprağa yatırılır ve battaniyelerle başları örtülür. Erkekler, boğa sesi çıkaranları döndürerek yaklaşırlar. Şef, adaylara battaniyeleri atmalarını ve göğe ve sonra da boğa sesini çıkaranları taşıyan erkeklere bakmalarını söyler. Sonra, iki yaşlı adam onlara şöyle der: "Bunu asla anlatmamalısınız. Ne annenize, ne kız kardeşinize ne de *jeraeil* yani erginlenmemiş bir kimseye söylememelisiniz." Onlara –biri daha büyük, diğeri daha küçük ve "erkek" ve "kadın" diye isimlendirilen– iki boğa sesi çıkaran gösterilir ve şef onlara, erginlenme törenin kökeni mitini anlatır. Uzun uzun zaman önce, Tanrısal bir varlık,

Mungan-Ngaua yeryüzünde yaşardı. O, Kurnaileri medenileştiren kimseydi. Onun oğlu olan Tundum, Kurnailerin atasıdır. Mungan-Ngaua, erginlenme sırlarını tesis etti ve bu erginlenme sırlarını oğlu, kendi ismini ve karısının ismini taşıyan iki boğa sesi çıkaranı kullanarak ilk kez yönetti. Ancak bir hain *jeraeil* gizemlerini kadınlara ifşa etti. Ona olan kızgınlığından dolayı Mungan-Ngaua, hemen hemen bütün insan ırkının içinde yok olduğu kozmik bir tufana neden oldu ve arkasından göğe yükseldi.[19] Oğlu Tundum ve Tundum'un karısı, yunus balığına dönüştürüldüler. Onlara bu mit anlatılırken yaşlı adamlar boğa sesi çıkaranları adaylara verirler ve onları döndürmelerini söylerler.

Bu gizemin ifşasının arkasından hepsi, kampa geri dönerler. Ancak öğretim devam eder. Adaylar, özellikle gençlik görevleri hakkında eğitilirler. Aynı zamanda, mitsel zamanların olaylarını gösteren birçok dramatik temsillere de katılırlar. En son rit, anneden ayrılışa dair yeni bir eylemi içerir; anne oğlundan içmek için su ister, ancak oğlu, "suyu onun üzerine döker." O zaman kadınlar, kendi kamplarına çekilirler. Howitt, oğlu ölmüş gibi ağıt yakan bir kadın görmüştür. Adaylara gelince, onlar hocalarıyla birlikte çalılıkta birkaç ay daha kalmaya devam edeceklerdir.[20]

Bu törenin esası, yüce varlığın isminin ve mitinin iletilmesinde ve onun boğa sesini çıkaran ile ve erginlenme sırrıyla ilişkisinin ifşasında yatar. Kurnai *jerael*i, herhangi bir bedensel operasyon ya da sakatlama içermez. Bunun yerine erginlenme dini, ahlaki ve sosyal

[19] Geçerken belirtelim, Mungan-Nagua'nın gökte kayboluşu, onun uzak ve eylemsiz bir Tanrıya dönüşüne denktir. Bu, ilkel halkların Yaratıcı Tanrısı'nın durumunda oldukça sık olan bir fenomendir. Şu çalışmamızla krş. *Traite d'histoire des religions*, Paris, 1949, s. 53 vd.

[20] Howitt, Native *Tribes*, s.628 vd.

eğitime hasredilir. Erginlenmenin bu şeklinin, yalnızca en basiti değil, fakat aynı zamanda en eskisi de Avustralya'da görülmektedir.[21] Ve acımasız imtihanların yokluğu ve genel olarak törenin barışçıl doğası, gerçekten çarpıcıdır.

YÜCE VARLIK VE YUİNLER ARASINDA ERGİNLEME

Diğer Avustralya kabilelerinde dramatik unsur, daha önemli bir rol oynar. Mesela Yuinler ve Murringler arasında, adaylar annelerinden ayrıldıktan sonra, tören şöyle devam eder. Erkekler boğa sesi çıkaranı döndürür ve ellerini kaldırarak göğe işaret ederler; bu jest, "Büyük Üstad"a, gerçek ismi erginlenmemişler ve kadınlar için bilinmeyen yüce varlık, Daramulun'u işaret eder. Eğitimciler, adaylara Daramulun'in mitini anlatırlar ve bu şeylerden kadınların ve çocukların önünde söz etmelerini yasaklarlar. Bundan sonra, hepsi tören halinde dağlara doğru yola çıkarlar.[22] Her bir durak-

[21] Bu, W. Schmidt'in kanaatidir. *Der Ursprung der Gottesidee*, III, Münster, 1931, 621-623. Sırra erme töreninin bu basitliği, yani herhangi bir ritüel bedensel bir sakatlamanın yokluğu (yani ön dişini vurup düşürülmesi, sünnet), aynı zamanda bazı Kuzey Bölgesi kabilelerinin ayırıcı özelliğidir. B. Spencer'in *Native Tribes of the Northern Territory*, Londan, 1914, s. 91 vd., 115 vd., 121 vd., 153 ve devamındaki Melville adalıları, Port Essington halkları Kakadular ve Larakialar arasındaki sırra erme törenlerinin tasvirlerine bkz. Kuzey Bölgesinde belgelenen sırra erme törenlerinin ve özellikle de Melville Adalılarının sırra erme törenlerinin asli olanı ve bundan dolayı da Avustralya sırra erme törenlerinin en kadim şeklini temsil ettikleri, Speiser'in kanaatidir. Krş. "Ueber Initiationen", s. 59-71, 247; Speiser, Kurnai sırra erme törenine, Kuzey Bölgesi tipinin hemen sonrasında yer verir, a.g.e, s. 249) Speiser'in tasnifi, Kuzey Bölgesi ve özellikle de Melville Adası, güçlü Malenezya etkilerine maruz kaldığı için bütünüyle ikna edici değildir. Bkz. aşağıdaki s. 149 not 36.

[22] Kamptan dağlara kadar tören alayı tarafından takip edilen bu rota, kutsal yerin iki dairesini bağlayan yolu temsil eder; krş. Howitt, *Native*

lamada, büyüsel danslar icra edilir. Şifacılar, büyüsel güçlerinin adaylara girmesine yol açarlar; böylece onları Daramulun'a sevimli hale getirirler. Dağlara yaklaştıklarında, diğer erkekler ormanda temizlenmiş bir yer hazırlarken koruyucular ve adaylar da kendileri için bir kamp kurarlar. Kamp, hazır olduğunda adaylar, eğitmenleri tarafından buraya getirilirler. Genel olarak, ayaklarının ucundan başka bir şeye bakmazlar. Aniden gözlerini kaldırmaları emredildiğinde, bir yanda önlerinde maskeli ve kılık değiştirmiş bir grup insanı ve diğer yanda ise, bir ağacın üzerine oyulmuş olan, yaklaşık 84 cm yüksekliğinde Daramulun'un heykelini görürler. Birazdan koruyucuları onların gözlerini bağlayacak, dans ederek yaklaşan baş şifacı, herbir adayın başını sırayla yakalayacak ve bir kalem ve küçük bir çekiçle kesici dişlerinden birini vurup çıkacaktır. Erkek çocuğun, kanı tükürmesine izin verilmez yoksa başak şeklindeki yara iyi olmayacaktır.

Genel olarak adaylar, bu imtihana, fevkalade kayıtsız bir şekilde katlanırlar. Sonra, Daramulun'un heykelinin bulunduğu ağacın yanına götürülürler ve büyük sır, onlara ifşa edilir. Daramulun, göğün ötesinde yaşar ve oradan insanların ne yaptığını gözetler. Ölümlerinden sonra insanlara göz kulak olan odur. Erginlenme törenini tesis eden ve bu töreni atalarına öğreten odur. Şifacı, güçlerini Daramulun'dan alır. "O, hiçbir şey yapmayan ve hiçbir yere gitmeyen büyük *Biambandır* ve kabile yasalarını onların babalarına veren, onları babadan oğula nakledendir."[23] Şifacı, adayları eğer Daramulun'un heykelini ana kampta yeniden yaparlarsa, onun

---

Tribes, s.536.

[23] agy, s. 543.

kendilerini öldüreceği hususunda uyarır. Herbir aday bir "erkek kemeri" ("kanguru derisinden yapılma uzun bir sicim") alır. Bundan sonra, hepsi, farklı hayvanların davranışlarını taklit eden birçok dansın ve pandomimin icra edildiği orman kenarındaki küçük kampa dönerler.

Spencer ve Gillen'in Aruntalılarla ilgili olarak işaret ettikleri gibi, bu danslar ve pandomimler, her bir icracı Alcheringa'da[24] yaşayan bir atayı temsil ettiği için derin bir dinsel anlama sahiptir. Bundan sonra sırada, yeni erginlenmiş olanların kabilenin dinsel mirasını sindirmelerini mümkün kılan mitsel olayların yeniden icra edilmesi vardır. Danslar, sabahleyin üç saat devam eder ve ertesi gün yeniden başlar. Son bir pandomim, ölümü ve dirilişi sembolize eder. Bir şifacı, bir mezara gömülür ve Daramulun'a ilahiler okunur. Öğle vakti bütün grup, bir derede banyo yapar. "Çalılık alanda yapılanlarla ilgili herşey, kadınların bu çalışmalar hakkında bir şey bilemeyecekleri şekilde ortadan kaldırılır."[25] İmdi, erginlenmiş olanlar, boğa sesi çıkaranları yapanlara gösterilirler ve sonra hepsi ana kampa geri dönerler. Kırmızı aşı ağacıyla sıvanmış erginlenmiş olanlar, şimdi başka erkekleri andırmaktadırlar. "Ağlamanın bir işareti olarak yüzünün her iki tarafında karşılıklı olarak beyaz kilden bir çizgi" bulunan anneler onları bekler.[26] Sonra, erginlenmiş olan gençler, birçok diyet yasağı altında bulundukları için, yalnızca küçük hayvanların bir türünü yiyerek çalılıkta yaşayacaklardır.

[24] Spencer and Gillen, *The Arunta*, I, 187. Primordiyal olayların dramatik ve koreografik tekrarı, bütün Avustralya erginlenme törenlerinin ortak bir konusudur. Krş. Thomson, "The Hero Cult", s. 488 ve kitaptaki çeşitli yerler; R. Piddington, "Karadjeri Initiation", *Oceania*, III, 1932-33, s. 70 vd.

[25] Howitt, *Native Tribes*, s. 577.

[26] agy, s. 559.

Onlar, kendilerini zaman zaman ziyaret eden eğitmenlerin gözetimi altında, altı yedi ay çalılıkta kalmaya devam edeceklerdir.[27]

Her şeyden önce, bu uzun ve farklı erginlenme töreninde, belli özellikler bizi çarpar. Özellikle görülebilir olan, sır üzerindeki ve hepsinden çok da ritüelin dramatik niteliği üzerindeki vurgudur. Bu, birkaç temel anıyla birlikte bir senaryo şeklindedir: Şifacıların dansı, onların büyüsel güçlerinin gösterilmesi, yüce varlığın isminin ve mitinin dramatik ifşası, adayların kesici dişlerinin acımasızca çıkarılması gibi. Daramulun, önemli bir role sahiptir; Tanrısal varlık, hem boğa sesi çıkaranlarda hem de ağaca kazınmış olan imajda mevcuttur. Şifacıların ölüm ve diriliş pandomimlerine gelince, yalnızca Daramulun'un onu dirilttiğini değil, fakat aynı zamanda, kişisel olarak şifacıları aldığı ve onlara büyüsel özler verdiğini de gösterir. Diğer Avustralya ergenlik törenlerinin hiçbiri, yüce varlığa böyle önemli bir rol vermez. Adayın tâabi olduğu her şey, Daramulun adına yapılır ve bütün vahiyler onun eylemleri ve güçleriyle ilişkilidir.

ERGİNLEYİCİ ÖLÜM SEMBOLİZMİ

Yüce varlığın rolü, Wiradjuri erginlenme törenlerinde de dikkata değer bir öneme sahiptir.[28] Adaylar ormana götürüldükleri zaman, eğitmenleri tarafından eğitilirler ve ölü külleriyle sıvanmış, kendi bağırsaklarından çıkardıklarını iddia ettikleri nesneleri teşhir ederek büyüsel güçlerini izhar eden şifacıların danslarına tanık

[27] agy, s. 527-562.
[28] agy, s. 585 vd.

olurlar. En olağanüstü oyunlarından birinde, baş şifacı, bir an için ortadan yok olur, sonra Baimai'nin kampından topladığını söylediği dallar ve yapraklarla örtülü olarak geri döner. Wiradjuriler için Daramulun, Yuinler için olduğu gibi, artık bir yüce varlık değil, fakat Tanrıların en yücesi Baimai'nin oğlu ve kölesidir. Ancak Daramulun, kesici dişin çıkarılması ritinde temel bir rol oynar. Mathews'in tasvirine[29] göre, adaylar battaniyelerle örtülürler ve onlara, Daramulun'un onları yakmak için geldiği söylenir. Diş, vurulup düşürülürken, boğu sesi çıkaranlar üflenir. Battaniyeler aniden kaldırılır ve mürebbi, "İşte Daramulun" diye bağırarak, boğa sesi çıkarana işaret eder. Adayların, daha sonra yok edilecek ya da dikkatli bir şekilde yakılacak olan boğa sesi çıkarana dokunmalarına izin verilir. Mathews tarafından özetlenen bir mite göre,[30] Daramulun, babası ya da üstadı Baimai'ye, erginlenme töreni boyunca erkek çocukları öldürdüğünü, onları parçalara ayırdığını, yaktığını ve sonradan, "yeni varlıklar, ancak birer dişleri eksik olarak" yaşama döndürdüğünü anlatır. Bu mitin diğer varyantı, Daramulun'a onları yutturur ve sonra canlı olarak kusturur.

Bu oldukça önemli erginlenme motifi –bir Tanrısal varlık ya da bir dev tarafından yutulma– daha sonra dikkatimizi çekecek. Şimdilik, diğer kabilelerin de Daramulun'un erginlenme töreni boyunca erkek çocukları öldürdüğü ve onları yeniden hayata döndürdüğüne inandıklarını ekleyeceğim. Bir Wiradjuri alt kabilesi olan Wonghibonlar, Thurmulun'un adayı tuttuğu, onu öldürdüğü, bazen onu parçalara ayırdığı ve sonra bir dişi kayıp olarak hayata

[29] R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXV, 1896, 311.

[30] agy, s. 297.

döndürdüğünü söylerler.[31] Turrballar arasında boğa sesi çıkaran gece vakti işitildiğinde kadınlar ve çocuklar, şifacıların adayları yediğine inanırlar.[32] Bu örnekte büyücüler, boğa sesi çıkaran ve ritin müessisine hulul etmiş olan mitsel yüce varlıkla karıştırılır. Spencer ve Gillen'e göre, Unmatjerlar, Kaitishler ve Carpentaria körfez bölgesinin Binbingaları arasında, kadınlar ve çocuklar boğa sesi çıkaranın sesinin adayları yiyen ya da onları öldüren ve diriltен bir ruhun sesi olduğuna inanırlar.[33] Şimdilik, bir yüce varlığın elinde erginleyici ölümle boğa sesi çıkaran arasındaki bu ilişkiye işaret edeyim. Daha sonra, bu sesin, yalnızca ölümü, değil fakat aynı zamanda hayatı, cinselliği ve bereketliliği de ihsan eden bir Tanrının sesi olduğunu göreceğiz.

Wiradjurilere geri dönecek olursak, ormanda geçen dönemi tasvir eden Howitt, oldukça önemli bir detayı kaydeder; insanlar bir ağacın kabuğundan alınmış olan helejonik bir parçayı, gök ve yeryüzü arasındaki yolu sembolize etmek maksadıyla keserler. Benim kanaatime göre bu, beşeri dünya ile göğün Tanrısal dünyası arasındaki bağların mitsel olarak *yeniden güncelleştirilmesini* temsil eder. Mitlere göre, Baimai tarafından yaratılan ilk insan, bir şekilde göğe yükselir ve yaratıcısıyla konuşur.[34] Bu yüzden, –Baimai'nin gök dünyasıyla ilişkisini güçlendiren yükseliş sembolü olarak–

[31] A.L.P. Cameron, "On Some Tribes of New South Wales", *Journal of Royal Anthropological Institute*, XIX 1885, 344 vd., 357-358, aynı zaman da krş. Howitt, *Native Tribes*, 588-589. Benzer mit ve ritüel, Euahlayiler arasında da bulunur; krş. K. L. Parker, *The Euahlayi Tribe*, London, 1905, s. 62-64.

[32] Howitt, *Native Tribes*, s. 596.

[33] Spencer and Gillen, *Northern Tribes of Central Australia*, s. 343, 347, 366.

[34] Howitt, *Native Tribes*, s. 502. Diğer örnekler için bizim şu çalışmamıza bakın: *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951, s.134 vd.

erginlenme festivalindeki helejonik ağaç kabuğunun rolü açıktır. Semaya yükselme sembolünün diğer Avustrulya erginlenme tiplerinde de vuku bulduğunu göreceğiz. Wiradjuriler töreninin tasvirini bitirecek olursak, adaylar ana kamplarına geri döndüklerinde, anneleri onlara yabancı gibi davranırlar. Onları dallarla döverler; adaylar, hemen hemen bir yıl kalacakları çalılık araziye kaçarlar. Bu onların annelerinden kesin olarak ayrılmalarıdır. Koruyucularının gözetimi altında, sayısız diyet tabusuna tabi tutulurlar. Kampın yakınına gitmeleri, kadınlara bakmaları ya da "göğün tam karşısında olan Samanyolu'nun" önünde yatmaları yasaktır.[35]

ERGİNLEYİCİ İMTİHANLARIN ANLAMI

Bu son ayrıntı –Wiradjuri adaylarının gece geç vakte kadar yatmaya gitmemesi– önemlidir. Bu, yaklaşık olarak bütün dünya üzerinde, nispeten oldukça gelişmiş dinlerde bile, belgelenmiş olan bir erginlenme töreni eylemidir. Uyumamak, yalnızca fiziksel yorgunluğun üstesinden gelmek değil fakat hepsinden daha da önemlisi, iradenin dayanıklılığını ve manevi olarak güçlü olduğunu göstermektir; uyanık kalmak şuurlu olmak, dünyada mevcut olmak, sorumlu olmaktır. Yuri-ululer arasında adaylar, uyumalarına engel olacak şekilde sürekli olarak sallanırlar.[36] Narriniyeriler arasında, adaylar, ne yiyip ne de içmedikleri üç gecenin arkasından gece yarısında çalılık alana götürülürler. Ve ayrılma dönemlerinin geri kalan kısmında, yalnızca bir "kamış vasıtasıyla emerek" su içmele-

[35] Howitt, *Native Tribes*, s. 587-588.
[36] agy, s. 654.

rine izin verilir.[37] Bu, Fuegianların erginlenme uygulamaları arasında bulunduğundan, kesinlikle oldukça eski bir adettir.[38] Onun maksadı, sayısız perhiz yasaklarıyla daha zor bir hayata hazırlamayı hedefleyerek delikanlıyı daha az su içmeye alıştırmaktır.[39] Fiziksel dayanıklılığı içeren bütün bu çileler –ilk üç ya da dört gün boyunca, uyumaya, su içmeye yönelik yasaklar– Tierra del Fuego Yamanaları[40] ve batı Kaliforniya Kızılderili kabileleri arasında da bulunur.[41] Bu yüzden de söz konusu çileler onların oldukça arkaik bir kültürel katmana ait olduklarını gösterir.

Ancak perhiz yasakları da burada girmeyeceğimiz, oldukça kompleks bir dini işleve sahiptirler. Yalnızca bazı kabilelerde mitler, danslar ve pandomimlerle adaya, yiyecek türlerinin dini kökeni öğretildikçe, perhizle ilgili yasakların birbiri ardı sıra kaldırıldığını gözlemleyeceğiz. Aynı zamanda, yiyeceklere parmaklarla dokunmaya dair ritüel yasak da vardır. Mesela Ngarigolar arasında, adayın çalılık arazide geçirdiği altı ay boyunca, koruyucusu, yiyecekleri ağzına koyarak onu besler.[42] Bundan, adayın yeni doğmuş

---

37 agy, s. 674. Krş. Cape York'un sırra erme töreninde katılanların (initiands) gün boyunca içmesine karşı yasak. Thomson, "The Hero Cult", s. 483.

38 Yamanalar, Halakwulup ve Selknamlar arasında sırra erdirilenler, kuş kemiği vasıtasıyla içmek zorundadırlar. Krş. Haeclek, "Jugendweihe und Männerfest auf Feurland Ein Beitrag zu ihrer kulturhistorischen Stellung", *Mitteilungen der Osterreichischen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Prähistorie*, LXXIII-LXXVII, 1947, s. 91, 114.

39 "Hedeflerine ulaşmadan önce, genç erkekler, fiziki dayanıklılıklarını güçlerini test etmek maksadıyla ve yüksek otlar ve kamışları bir baştan öte başa geçmek ve küçük ağaçlara tırmanmak zorunda bırakılırlar." J. Nilles, "The Kuman of the Chimbu Region, Central Higlands, New Guinea", *Oceania*, XXI, 1950, 37.

40 Haeckel, "Jugendweihe"; krş. Schmidt, *Ursprung*, II,1929, 949.

41 Schmidt, *Ursprung*, V, 1935, 78; VI, 1937, 132.

42 Howitt, *Native Tribes*, s. 563. Bir diğer ritüel yasak, parmaklarla bedene

bir çocuk olarak kabul edildiği ve bu yüzden de yardım olmaksızın kendini besleyemediği sonucunu çıkartabiliriz. Çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, bazı ergenlik törenlerinde aday, ellerini kullanamayan ya da konuşamayan bir bebeğe benzetilir. Ancak dünyanın diğer kısımlarındaki elleri kullanmakla ilgili yasak, çoğu hayvanların ve ölü ruhların yaptığı zannedilen şekilde yiyeceklerini doğrudan kendi ağızlarıyla almak için adayları zorlamaya yöneliktir. Bu oldukça anlaşılabilir bir şeydir; çünkü çalılık arazide inziva halindeyken adaylar, gerçekten ölü olarak kabul edilirler ve hayaletlere benzetilirler. İzin verirseniz şimdi de ormanda ayrı tutma sembolizmindeki çifte değerliliğe işaret edelim; her zaman dindışı için bir ölüm düşüncesi vardır, ancak bu, çocuğunkiyle karşılaştırılabilir olan yeni bir hayatın başlangıcı kadar, bir hayalete dönüşüme de işaret eder.

Ölüm ve çocukluğa dönüş şeklindeki konuşmaya yönelik yasak, aynı şekilde ikili bir yoruma açıktır. Aday hem ölüdür hem de henüz doğmuştur, –daha kesin bir şekilde söylendiğinde ise, henüz doğmaktadır. Avustralya'nın hemen hemen her yerinde adayların, sessiz olmayı sürdürmeleri emredilir. Yalnızca mürebbilerinin sorularına cevap vermelerine izin verilir. Bazı kabileler arasında, yerde yatan –bundan dolayı da sembolik olarak ölü kabul edilen– erginlenme törenine katılmış olanlara, kelimeleri kullanmalarına bile izin verilmez; ancak yalnızca kuşların ve hayvanların çığlıklarını taklit ederek ses çıkarmalarına izin verilir. Karadjeri adayları, hususi bir ses çıkarırlar ve neye ihtiyaçları olduğunu göstermek

dokunmaya karşı olan yasaktır; aday, bir kaşıma değneği kullanmak zorundadır; krş. Thomson, "The Hero Cult", 483. Ayın adet, Fuegianlar arasında da bulunur; krş. Schmidt, *Ursprung*, VI, 132-133.

için de jestleri kullanırlar.[43] Işık kullanmaya yönelik farklı yasaklar, benzer şekilde yorumlanacaktır. Erginlenme törenine katılmış olanların, yalnızca ayaklarının ucuna bakmalarına izin verilir; her zaman başları eğik olarak yürürler veya yapraklarla ve battaniyelerle örtünürler veya gözleri bağlanır. Karanlık, ister ölüm dünyası isterse cenin hali dünyası olsun, öte dünyanın bir sembolüdür. Çalılık araziye bizim vereceğimiz anlam ne olursa olsun –ister onu bir ölüm isterse doğumdan önceki duruma bir dönüş olarak görelim– adayların artık dindışı dünyada olmadıkları açıktır.

Ancak bütün bu yasaklar –oruç tutma, sessizlik, karanlık, görmenin bütünüyle engellenmesi ya da onun yalnızca adayın ayaklarının ucuna hasredilmesi– de birçok asketik egzersizi teşkil eder. Aday, yoğunlaşmaya, aracı olmaya zorlanır. Bundan dolayı, farklı fiziksel imtihanlar/çileler, ruhsal bir anlama da sahiptirler. Aday, aynı zamanda gençlik hayatının sorumluluklarına hazırlanır ve tedricen de ruh hayatının farkına vardırılır, çünkü imtihanlara ve sınırlamalara, mitler, danslar ve pandomimler vasıtasıyla yapılan bir eğitim eşlik eder. Fiziki imtihanlar, delikanlıyı kabile kültürüyle tanıştırma, onu manevi değerlere "açık" hale getirme gibi, ruhsal bir hedefe sahiptir. Etnologlar, adayların mitsel gelenekleri dinleme ve törensel hayata katılma hususundaki yoğun ilgilerinden dolayı çarpılmışlardır. Norman B. Tindala, "yeni erginlenmiş olan gencin, törensel hayata girme ve kabilenin mitolojik geleneklerinin ve uygulamalarının gizli anlamını elde etme hususundaki hırsı, dikkate değer bir şeydir" diye yazar.[44] Sünnetten önce ya

[43] Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 67.

[44] N. B. Tindale, "Initiation among the Pitjandjara Natives of the Mann and Tomkinson Ranges in South Australia", *Oceania*, VI, 1935, 222-223.

da sonra, koruyucusuyla birlikte aday, mitsel varlıkların rotasını takip ederek uzun yolculuklar yapar; bütün bu zaman boyunca, beşeri varlıklarla, özellikle de kadınlarla karşılaşmaktan kaçınmak zorundadır.[45] Bazı durumlarda, adayın konuşmasını izin verilmez ve yolda bulunabilecek bir kimseyi uyarmak için boğa sesi çıkaranı sallar.[46] Musgrave Range yerlilerinin ifade ettikleri gibi aday, bir *Wangarapa*, "saklanan bir erkek çocuktur."[47]

Avustralya erginlenme imtihanları arasında, özellikle adayların "başları üzerinden ateş atma" ve adayları "havaya fırlatma", dikkate değer olanlarıdır. İkincisi, yalnızca Aruntalar arasında bulunur. Onlar için bu, birkaç yıl sürecek olan çok uzun bir erginlenmenin ilk hareketidir.[48] Ateş atma, muhtemelen şimşekle ilişkili bir arındırma ritidir; ancak aynı zamanda cinsel bir anlama da sahiptir. Adayların havaya fırlatılmasına gelince, ritüel adayı Gök Tanrıya takdim etme olarak ya da yükselişin bir sembolü olmak üzere iki şekilde yorumlanabilir. Ancak her iki anlam da birbirini tamamlayıcı niteliktedir; her ikisi de adayın semavi varlığa takdimini içerir. Bu törenin, erginlenme törenlerinde bulunan diğer yükseliş ritleriyle aynı tabiata sahip olduğunu düşünüyorum. Mesela *Umba* töreni boyunca, aday dalları kesilmiş genç bir ağaca tırmanmak zorundadır. Ağacın en üst noktasına vardığı zaman, yerde bulu-

[45] Spencer and Gillan, *Northern Tribes of Central Australia*, s. 365; Warner, *Black Civilisation*, s. 260-285, Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 67; Róheim, *Eternal Ones*, s. 13.

[46] Krş. mesela Tindale, "Initiation", s. 220.

[47] C.P. Mountford, *Brown Men and Red Sand*, Melbourne,1948, s. 33.

[48] Spencer and Gillen, *The Arunta*, I, 175 vd. Pitjandjara için krş. Tindale, "Initiation", s. 213.

nanların hepsi, alkışlamaya başlarlar.[49] Kurnailer arasında, kampa dönmeden önce, "kanguru oyunu" diye isimlendirilen oyun oynanır. Yaklaşık yirmi ayak (5.60 cm) yüksekliğindeki bir ağacın dalları soyulur ve bir direk şekli verilir; birbiri peşine eğitimciler, kanguru tırmanma tekniğini[50] taklit ederek ona tırmanırlar; ancak bu açıklama muhtemelen ikinci derecede bir anlama sahiptir. Benzer bir adet, Wiradjuriler arasında bulunur.[51] Karadjeriler arasında ağaca tırmanma, *laribuga* diye isimlendirilen özel bir erginlenme töreni teşkil eder; ormanda erkekler kutsal bir şarkı söylerken aday da bir ağaca tırmanır.

Piddington, şarkının konusunun bir ağaç mitiyle ilgili olduğunu, ancak Karadjerilerin onun anlamını unuttuklarını söyler[52]. Ama yine de ritüelin anlamı, tahmin edilebilir; ağaca tırmanmayla aday göğe ulaşır. Muhtemelen yine burada, çoğu kez erginlenme törenleriyle ilişkili olarak şifacıların başardığı türden bir yükseliş örneğine sahibiz. Bir diğer örnek ise, Cheparalar tarafından icra edilen Bora'da yer alır. Genç bir ağaç, kökleri yukarıda olarak yere dikilir; ağacın etrafında, kabukları soyulmuş, aşı boyasıyla boyanmış ve kabuktan şeritlerle bağlanmış birçok ağaç vardır. Bir şifacı, ağzında ası-

[49] Howitt, Native *Tribes*, s. 609. Aruntalar arasında adaylar, *subincision*dan sonra, kutsal direği kucaklarlar (Spencer and Gillen, *Northern Tribes of Central Australia*, s. 342). Şimdi bazı Arunta klanları arasında –mesela Achilpalar– kutsal direk (*kauwa-auwa*), *axis mundi*nin bir sembolüdür (krş. Spencer and Gillen, *The Arunta*, I, s. 378 vd.). Kutsal direğin ritüel fonksiyonu ve kozmolojik önemine dair bkz. E. De Martino, "Angoscia territoriale e riscotto cultrale nel mito Achilpa delle origini", *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, XXII, 1951-52, 51-66.

[50] Howitt, *Native Tribes*, s. 631.

[51] R. H. Mathews, "The Burbung", XXVI, 1897, 277.

[52] Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 79.

lı bir kordonla birlikte, ters dikilmiş olan ağacın tepesine oturur ve yüce varlık, Maamba'yı temsil ettiğini iddia eder. Kabileliler, onun gece boyunca Maamba'yı görmek için göğe çıktığını ve onunla kabile meselelerini konuştuğuna inanırlar. Şifacılar, adaylara bir kuvartz kristali gösterirler; onlara bunu, Maamba'dan aldıklarını ve onun bir parçasını yutan herkesin göğe uçabileceğini anlatırlar.[53]

Bir ağacın yardımıyla göğe tırmanmak, bir kuartz kristali sayesinde uçmak, Avustralya'da oldukça sık görülen, ancak başka yerlerde de bulunan şamanik motiflerdir.[54] Şamanik sırra ermeler, daha sonra detaylı olarak araştırılacaktır (V. Bölüm). Şimdilik, havaya fırlatma ve ağaca tırmanma ritlerinde gördüğümüz gibi, yükselme sembolizminin bazı Avustralya ergenlik törenlerine hakim olduğunu gözlemledik. Bana göre, bundan iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi, göğün yüce varlıkları geçmişte, bu törenlerde önemli bir rol oynamış olmalılar; çünkü yükselme ritleri, arkaiktir ve şimdi gördüğümüz gibi, günümüzde de asli anlamları, bütünüyle kaybolmuş olmasalar da anlaşılamayacak şekilde belirsiz bir hale gelmişlerdir. İkinci olarak şifacılar, kendi büyüsel güçlerini göğün varlıklarından alırlar; çoğu kez, onları törenlerde temsil ederler

[53] Howitt, *Native Tribes*, s. 581-582. A. P. Elkin, güneydoğu Avustralya'nın otacılarının büyülü ipleri (cord) ile ilgili olarak aşağıdaki detayı verir: "Bu ip, elektrik teli gibi, otacının içinden ateş gönderme gibi harikulade başarılar icra etmenin bir vasıtası haline gelir. Ancak daha ilginci, ipin göğe ya da ağaçların tepesine ya da bütün uzay boyunca seyahat için kullanılmasıdır. Sırra erme töreni zamanında gösteride, törensel heyecan anında doktor, bir ağacın altında sırt üstü yatar, ipini yukarı gönderir ve ağacın üstündeki bir yuvaya tırmanır ve sonra diğer ağaçlara geçer ve günbatımında yeniden ilk ağaçtan aşağıya iner." Elkin, *Aboriginal Men*, s. 64. Yükselme ritleri ve sembolizmi için bkz. aşağıdaki IV ve V. Bölümler.

[54] Bazı örnekler için bizim şu kitabımıza bkz. *Chamanisme*, s.125 vd., 134 vd.

ve şimdi semaya çekilmiş olan bu Tanrısal varlıklar hakkındaki gelenekleri adaylara anlatanlar da şifacılardır. Diğer bir ifadeyle, ergenlik törenlerinde bulunan yükselme sembolleri, daha önceki bir dönemde semanın Tanrılarıyla erginlenme törenleri arasında daha yakın bir ilişki olduğunu gösterir.

ERGİNLENME VE KOLLEKTİF YENİDEN DOĞUM

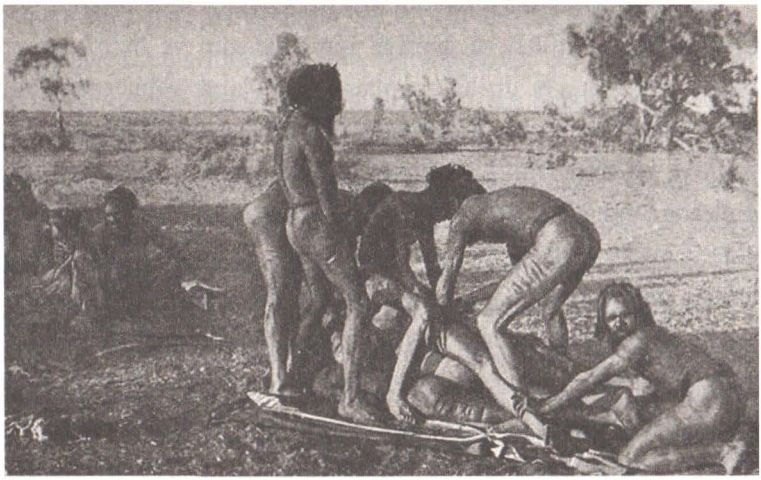
Şimdiye kadar ele aldığımız ergenlik ritlerimizin örneklerini sunan kabileler, kesici bir dişin çıkarılması hariç, hiçbir erginlenme operasyonu icra etmezler. Ancak Avustralya'nın dikkate değer bir kısmında, belli bir kabile riti, sünnettir ve genel olarak onu bir diğer operasyon olan *subincision* takip eder. Vücuda dövme yaptırma, saçları koparma, sırt derisinde yara izi bırakma gibi diğer erginlenme töreni sakatlamaları da Avustralya'da tespit edilmiştir. Sünnet ve *subincision* oldukça karmaşık anlamlar yüklü olmaları kanın ve cinselliğin dini değerlerini ifşa etmelerinden dolayı onları bir sonraki bölümde ele alacağım; o bölümde, diğer ilkel dinlerden alınmış örnekleri takdim ederek ve mistik yeniden doğum sembolizmini vurgulayarak ergenlik ritlerini tasvir etmeyi sürdüreceğim.

Bu bölümü daha karmaşık hale getirmemek için, burada sadece ölüm sembolizmini vurguladım. Erginlik ritlerinin, kesin olarak adayı kutsal alana dahil ettikleri için, dindışı duruma yani çocukluk için ölümü ima ettiğine burada açıklık kazandırmak önemlidir. Ancak erkek çocukların bu erginleyici ölümlerinin, aynı zamanda, ortak dini hayatı yenileyen kabileler arası bayram için bir vesile olduğunu da gördük.

Bundan dolayı, Avustralya erginlenme törenleri, kozmik bir sırla ilgili olaylardır. Erginlenenler ve erginlencek olan adaylar, ortak kampın bilinen manzarasını geride bırakırlar ve kutsal alanda ya da çalılık arazide kabilenin mitsel tarihini, primordiyal olayları yeniden yaşarlar. Köken mitlerinin yeniden güncelleştirilmesi gördüğümüz gibi, rüya zamanlara, Tanrısal varlıklar ve ataların mitsel mevcudiyetleriyle kutsanan zamana katılmayı ima eder. Maksadımız için, ne semanın Yüce varlıklarının, her yerdeki erginlenme törenlerinde baş rolü oynamamaları ne de bir sonraki bölümde detaylı olarak göreceğimiz gibi, bazı halklar arasında bu rolün atalara ya da bir kısım şeytani görünüşlü diğer mitsel şahsiyetlere düşmesi, önemli değildir. Bu Beşerüstü varlıkların kimliği her ne olursa olsun, kendi kabileleri için, aşkının ve kutsal gerçekliklerin dünyasını temsil ettiklerinden benim için oldukça önemli görünmektedirler. Ortak erginlenme törenlerinin, bu Tanrısal varlıkların, mevcut yeryüzünü yarattıkları ya da düzenledikleri mitsel zamanları yeniden gerçekleştirdikleri olgusu da aynı derecede önemlidir; bir diğer ifadeyle, erginlenme bu Tanrısal varlıklar tarafından ya da onların huzurunda icra edilmiş kabul edilir. Bundan dolayı da adayların mistik ölümü, olumsuz bir şey değildir. Aksine, onların çocukluk, cinsiyetsizlik, cehalet –kısaca, dindışı bir durum– için ölmeleri, kozmosun ve ortaklığın tam bir yenilenmesi için vesiledir. Haraketleri tekrarlandığı için Tanrılar, medenileştirici kahramanlar, mitsel atalar, yine yeryüzünde mevcut ve aktif olurlar. Bu yüzden, erkek çocuklarının mitsel ölümü ve onların erginlenmiş erkekler cemaatinde uyanmaları, evrenin yaratılmasının (kozmogoni), insanın yaratılmasının (antropogo-

ni) ve primordiyal dönemin, rüya zamanlarının ayırıcı özellikleri olan bütün varlıkların harikulade bir şekilde tekrarını teşkil eder. Erginlenme töreni, dünyanın kutsal tarihini özetler. Erkek çocuklar dindışı durumları için ölürler ve yeni bir dünyada diriltilirler; çünkü erginlenme töreni sırasında aldıkları vahiy vasıtasıyla, dünyayı kutsal bir çalışma, Tanrıların bir yaratması/varlığı olarak algılayabilirler.

İzin verirseniz, temel bir motif olarak erginlenme törenin her türünde tespit edilen şu gerçeğe işaret edeyim ve hatırlatayım: Erginleyici ölüm ve diriliş tecrübesi, esas olarak yalnızca adayın temel varlık durumunu değiştirmez, fakat aynı zamanda beşeri hayatın ve bu dünyanın kutsallığını da ona ifşa eder. Bunu, bütün dinlerde ortak olan, insanın evrenle, hayatın bütün şekilleriyle birlikte, Tanrıların ya da yüce varlıkların yarattığı bir şey olduğu şeklindeki büyük sırrı ona ifşa ederek yapar. Bu vahiy, köken mitleri tarafından nakledilir. Bu şeylerin varlığını öğrenen aday, aynı zamanda, kendisini başkasını yarattığı, filan ya da falan primordiyal bir olayın bakiyesi, bir dizi mitolojik hadisenin, kısaca kutsal bir tarihin sonucu olduğunu da öğrenir. Yalnızca erginlenmiş olanlarca iletilebilecek olan insanın bir kutsal tarihin parçası olduğuna dair bu keşif, dini formların uzun süreli bir çiçeklenişi için hareket noktası teşkil eder.

Avustralya kıtası yerlilerinden olan Mardudjara kabilesinde sünnet (Erginlenme) töreni

II. BÖLÜM

ERGİNLENME İMTİHANLARI

BOĞA SESİ ÇIKARAN VE SÜNNET

Avustralya'nın kesici diş çıkarmanın uygulanmadığı bölgelerinde, ergenliğe geçiş törenleri, genel olarak bir müddet sonra bir diğer operasyon olan *subincision*ın takip ettiği sünneti içerir.[1] Bazı etnologlar, Avustralya sünnetini, yakın zamanlara ait kültürel bir fenomen olarak kabul ederler.[2] Wilhelm Schmidt'e göre bu adet, Yeni Gine'den kültürel bir dalganın sonucunda getirilmiştir.[3] Kökeni ile ilgili durum ne olursa olsun sünnet, yalnızca bütün Okyanusya'da değil Afrika'da da önde gelen bir ergenlik ritidir ve aynı zamanda hem kuzey hem güney Amerika'nın bazı halkları arasında var olduğu belgelerle de ortaya konulmuştur.[4] Bir ergenliğe geçiş töreni olarak sünnet, oldukça yaygındır; evrensel oldu-

1 Sünneti uygulamakla birlikte *subincision* hakkında bir şey bilmeyen kabilelerin, F. Speiser, "Ueber Initiationen in Australien und Neuguinea", s. 82-84 ve A. E. Jensen, *Beschneidung und Reifezeremonien bei Haturvölkern*, Stuttgart, 1933, s. 105'deki listelerine bkz.

2 Krş. F. Graebner, "Kulturkreise in Ozeanien," *Zeitschrift fr Ethnologie*, 1905, s.764; Speiser, "Ueber Initiationen", s. 197.

3 W. Schmidt, "Die Stellung der Aranda", *Zeitschrift für Ethnologie*, 1908, s. 866 vd., özellikle de s. 898-900; F. Speiser, "Ueber die Beschneidung in der Südsee", *Acta Tropica*, 1944, I, 27. Speiser, sünnetin bir Austronezyan kültürel unsur olduğunu ve Endonezya'dan Malenezya ve Avustralya'ya yayıldığına inanır.

4 Krş. Jensen, *Beschneidung*, s. 21 vd., 73 (Afrika), 115-128 (Kuzey ve Güney Amerika)

ğunu da söyleyebiliriz. Bu problem, bütün karmaşıklığıyla ilgimizi çekmez. Zorunlu olarak kendimi, onun bir ya da iki niteliğiyle, özellikle de sünnet riti ile dini gerçekliklerin vahyedilmesi arasındaki ilişkiyle sınırlayacağım.

Başka yerlerde olduğu gibi, Avustralya'da da bizi çarpan ilk yön, sünnetin erkekler tarafından değil fakat Tanrısal ya da "şeytani" varlıklar tarafından icra edilmiş olduğuna inanılması olgusudur. Burada, yalnızca mitsel zamanlarda medenileştirici kahramanlar ya da Tanrılar tarafından tesis edilmiş olan bir eylemin tekrarına fakat aynı zamanda, bu tabiatüstü varlıkların kendilerinin erginlenme törenleri boyunca aktif olarak mevcudiyet olduklarına dair bir inanca da sahibiz. Aruntular arasında, kadınlar ve çocuklar boğa sesi çıkaranları duyduklarında, çocukları almaya gelen Büyük ruh Twanyirrika'nın sesini işittiklerine inanırlar. Ve erkek çocuklar sünnet edildikleri zaman, onlara boğa sesi çıkaranlar verilir (*churinalar*).[5] Bu yüzden de büyük ruhun kendisinin, operasyonu icra ettiği zannedilir. Strehlow'a göre Aruntalar, töreninin aşağıdaki şekilde meydana geldiğini tasavvur ederler: Aday, kendisine, "yıldızlara bak!" diyen Tuanjiraka'nın huzuruna götürülür. Çocuk baktığında, büyük ruh onun başını koparır. Başın çürümeye başladığı anın ertesi günü, başı ona geri verir ve onu yeniden hayata döndürür.[6] Pitjandaralar arasında, ormandan "kırık

[5] B. Spencer and F. J. Gillen, *The Arunta*, London, 1927, I, 202 vd.; aynı zamanda krş. onların *The Northern Tribes of Central Australia*, London, 1904, s. 334 vd., 342 vd. Boğa sesi çıkaran, tabiatüstü varlık Djamar'ın mitolojisini temsil eder; boğa sesi çıkaranı sallama, Djamarı hazır kılar. Krş. P. E. Worms, "Djamar, the Creator", *Anthropos*, XLV, 1950, 657.

[6] C. Strehlow, *Die Aranda und Loritja-Stämme in Zentralaustralien*, Frankfurt on the Main, 1920, IV, 24 vd.

bir çakmaktaşıyla " bir adam koşarak gelir; adayları sünnet eder ve derhal ortadan yok olur.[7] Karadjeriler arasında aday, gözleri bağlı ve kulakları tıkalı, oturur bir pozisyonda sünnet edilir; operasyonun arkasından hemen boğa sesi çıkaranlar ve –yaranın kanı kuruduktan sonra– operasyonun icra edildiği çakmaktaşı aletleri adaya gösterilir.[8] Kukatalar'da, boğa sesi çıkaranlar havada döndürülür ve kadınlarla çocuklar dehşet içinde kaçtıktan sonra, sünnet icra edilir.[9] Anulalı kadınlar, boğa sesi çıkaranların gürültüsünün, adayları yutan ve sonra onları erginlenmiş olarak geri kusan büyük ruh Gnabaia"nın sesi olduğunu düşünürler.[10]

Örnekleri çoğaltmaya gerek yoktur.[11] Özetlersek sünnet, Tanrılar ya da tabiatüstü varlıklar adına, hulul ettikleri ya da onları temsil eden operatörler ve onların ritüel aletleri tarafından icra edilen kutsal bir eylem olarak görülür. Sünnetten önce ya da sünnet sırasında boğa sesi çıkartanların döndürülmesi, Tanrısal varlıkların orada mevcut oluşlarını ifade eder. Sünnetin icra edilmediği Yuinler, Kuraniler ve güneydoğu Avustralya'nın diğer kabileleri arasında, erginlenme töreninin merkezi sırrı, başka şeylerin yanı sıra, semavi Tanrının ya da onun oğlu veya kölesinin sesi ya da vasıtası olarak boğa sesi çıkaranların ifşa edilmesini de içerir. Boğa sesi çıkaranların gürültüsünün Tanrının sesiyle bu şekilde

7 N. B. Tindale, "Initiation Among the Ptjandjara Natives of the Mann and Tomkinson Ranges in South Australia", *Oceania*, IV, 1935, 218-219.

8 R. Piddington, "Karadjeri Initiation", *Oceania*, III, 1932-33, 71 vd.

9 H. Basadow, *The Australian Aboriginal*, Adelaide, 1925, s. 241 vd.

10 Spencer and Gillen, *Northern Tribes of Central Australia*, s. 501.

11 Avustralya'daki boğa sesini çıkaran hakkında krş. O. Zerries, *Das Schwirrholz. Untersuchung über die Verbreitung und bedeutung des Schirrens im Kult*, Stuttgart, 1942, s. 84-125.

özdeşleştirilmesi, oldukça eski dini bir düşüncedir; biz onu, tarihsel-kültürel okulun ilk kültüre (*Urkultur*) ait olarak kabul ettiği Kaliforniya'nın Kızılderili kabileleri ve Ituri pigmeleri arasında da buluruz.[12] Boğa sesi çıkaranların sesinin gök gürültüsünü temsil ettiği şeklindeki tamamlayıcı düşünceye gelince, Okyanusya, Afrika ve iki Amerika halkları arasında ve aynı zamanda *rhombo*ların "Zeus'un gök gürültüsü" kabul edildiği kadim Yunanistan'da kaydedilmiş olduğu için daha da yaygındır.[13] Bundan dolayı, bizim sahip olduğumuz boğa sesi çıkaranlar teolojisi ve mitolojisinin, insanlığın en eski dini kavramlarından biri olması oldukça muhtemeldir. Güneydoğu Avustralya boğa sesi çıkaranlarının, semanın yüce varlığının kontrolü altında icra edilen erginlenme törenlerinde hazır bulunması, erginlenme törenlerinin bu şeklinin arkaikliğinin bir diğer delilidir.[14]

---

[12] agy, s. 176 vd., 193 vd. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, IV, Müster, 1931, 61, 86, 200.

[13] Bu motifin yayılmasına dair bkz. Zerries, *Das* Schwirrholz, s. 188 vd. Trakya ve antik Yunan'daki boğa sesi çıkaran için krş. R. Pettazzoni, *I Misteri*, Bologna, 1924, s. 19-34.

[14] Boğa sesi çıkaranlar, her zaman sırra erme töreni ile ilişkilendirilse de tersinin doğru olmadığını ekleyebiliriz; sırra erme töreni, zorunlu olarak, boğa sesi çıkaranları ima etmez. Avustralya'da boğa sesi çıkaranları olmayan sırra ermeler vardır (krş. Speiser, "Ueber Initiationen", s. 156). Bundan, esas olarak ergenlik sırra erme törenin, boğa sesi çıkaranların ritüel olarak var olmaksızın icra edildiği sonucu çıkmaktadır (Speiser, "Ueber die Beschneidung", s. 15; Zerries, *Das Schwirrholz*, s. 183). Muhtemelen, boğa sesi çıkaranlar, Avustralya'ya Malenezya kültür dalgaları tarafından getirildi; krş. Speiser, "Kulturgeschichtliche Betrachtungen über die Initiationen in der Südsee", *Bulletin der Schweitzerischen Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie*, XXII, 1945-46, s. 50 vd. boğa sesi çıkaranlar, farklı primitif dinlerde, farklı anlamlara sahiptir: Aruntalar ve Loritjalar arasında, mitsel ataların gizli bedenidirler; Afrika ve Malay yarımadasında, Yeni Gine'de ve başka yerlerde, boğa sesi çıkaranın sesi, ataların seslerini temsil eder (Zerries, *Das Schwirrholz*, s. 184); Pomolar arasında, boğa sesi

Ancak az önce gördük ki Avustralya'da uygulanan sünnet töreninde, boğa sesi çıkaranlar, operasyonu icra eden beşerüstü Varlığın hazır bulunuşuna işaret etmektedir. Ve sünnet, mistik bir ölüme denk olduğundan adayın, bu beşerüstü varlık tarafından öldürüldüğüne inanılır. Bu erginlenme törenlerinin efendilerinin yapısı, oldukça açık bir şekilde, onların artık güney Avustralya'nın yüce gök varlıkları sınıfına ait olmadıklarını gösterir; üstelik onlar, yüce varlıkların hem oğulları hem de köleleri ya da bazen hayvan şeklinde görünen kabilelerin mitsel ataları olarak da kabul edilmektedirler. O zaman, Avustralya'da erginleyici sünnet ritinin, sünnetin yer almadığı erginlenme biçimlerine dair mitolojilerden daha kompleks, daha dramatik ve muhtemelen de daha sonra olan bir mitolojide yerinin olduğunu gördük. Özellikle çarpıcı olan, kendi mevcudiyetlerini boğa sesi çıkaranların sesiyle ortaya koyan bu erginlenme efendilerinin dehşete düşüren doğasıdır. Benzer bir durum, Avusturalya dışında da bulunur: Erginlenme törenlerinde rol oynayan Tanrısal varlıklar, genel olarak yırtıcı hayvanlar şeklinde tasavvur edilir: Afrika'da aslanlar, leoparlar (erginlenme törenlerinin en üstün hayvanları), Güney Amerika'da jaguar, Okyanusya'da timsah ve deniz canavarları. Tarihsel-kültürel bakış açısından, erginlenme törenlerinin hayvan efendileriyle boğa sesi çıkaranlar arasındaki bağlantı, bu erginlenme tiplerinin, arkaik avcı kültürünün ürünü olduğunu teyit eder.[15] Bu, Afrika ergin-

çıkaran, dönemsel olarak sırra erme törenleri zamanında yeryüzüne dönen ölülerin sesini sembolize eder (agy, s. 186).

[15] Daha önce Hermann Baumann, bu sonucu Afrika avcı kültürü için teklif etmişti (krş. *Schöpfung und Urzeit der Menschen im Mythos der afrikanishen Völker*, Berlin, 1936, s. 377, 384) ve aynı sonuç, Otto Zerries tarafından diğer kültürler için tespit edilmiştir (*Das Shwirrholz*, s. 182 vd.).

lenme törenlerinde oldukça belirgin bir şekilde görünür; burada da sünnet, ölümün dengidir ve operasyonu yapanlar, aslan ve leopar derilerine sarınırlar; onlar, mitsel zamanlarda ilk erginleyici cinayeti/adam öldürmeyi icra eden hayvan şeklindeki Tanrılara hulul ederler. Operatörler yırtıcı hayvanların pençelerini giyinirler ve onların bıçakları çengellidir. Maksatlarının onları öldürmek olduğunu gösterircesine, adayların tenasül uzuvlarına saldırırlar. Sünnet eylemi, erginlenme töreninin hayvan efendileri tarafından tenasül uzuvlarının yok edilmesini sembolize eder. Operatörler, bazen aslanlar diye isimlendirilirler ve sünnet, "öldürmek" fiiliyle ifade edilir. Ancak hemen sonra, adaylara, leopar ve aslan derileri giydirilir; yani erginleyici hayvanın Tanrısal özünü özümserler ve bu yüzden de onda hayata geri döndürülürler.[16]

Afrika'ya özgü sünnetin yer aldığı erginlenme modelinden, not etmemiz ve hatırlamamız gereken belli unsurlar ortaya çıkmaktadır. Birincisi, erginlenme efendileri, hayvan şeklindeki Tanrılardır. Bu, yapısal olarak söz konusu ritüelin arkaik bir avcı kültürüne ait olduğu şeklindeki hipotezi destekler. İkincisi, yırtıcı hayvan Tanrılar, adayları, sünnet ederek öldüren operatörler tarafından temsil edilirler. Üçüncüsü, erginleyici öldürme, yeniden hayat vermek maksadıyla beşeri varlıkları öldüren primordiyal bir hayvandan söz eden bir köken mitiyle meşrulaştırılır; sonunda, bizatihi hayvan öldürülür ve başlangıçta meydana gelen bu olay, adayların sünnetleriyle ritüel olarak yeniden tekrarlanır. Dördüncüsü, yırtıcı

[16] H. Straube, *Die Tierverkleidungen der afrikanishen Naturvölker*, Wiesbaden, 1955, s. 8 vd. ve farklı yerler. Bazı Afrika kabileleri arasında boğa sesi çıkaran, aslan ya da leopar olarak isimlendirilir (krş. Zerries, *Das Schwirrholz*, s. 178); bu, hayvan şeklindeki mitsel varlıklar-boğa sesi çıkaran-mistik ölüm-inisiyasyonun art arda gelişini açıklar.

hayvanlar tarafından öldürülen aday, yine de sonunda hem kurban hem kâtil haline geldiği anlamına gelecek şekilde, derisi giydirilerek yeniden hayata döndürülür; kısaca, erginlenme töreni, bu mitsel olayın ifşa edilmesine denktir –bu öyle bir ifşadır ki aday primordiyal hayvanın ve sırasında, diğer Tanrısal şahsiyetlerin kurbanı olarak aynı hayvanın insan kurbanın ikili doğasına katılmasını mümkün kılar-.[17] Bundan dolayı da Afrika'da sünnetin, operatörde tecessüm eden primordiyal bir varlık tarafından icra edildiğine ve bir mitsel olayın ritüel olarak yeniden tekrarını temsil ettiğine inanılır.

Boğa sesi çıkaranlar ve sünnetin ritüel fonksiyonu ile ilgili bütün bu bilgiler, temel özellikleri şu şekilde özetlenebilecek olan bir mitsel-ritüel konunun varlığına işaret ederler:

1. Boğa sesi çıkaranlar, öldürme, yeme, yutma veya adayı doğurma ile özdeşleştirilen ya da bu zikredilen şeyler vasıtasıyla kendilerini tezahür ettiren mitsel varlıklardır;
2. Bu mitsel varlıklar, adayı –kısaca söylemek gerekirse yeni bir adama– dönüştürürler;
3. Bu varlıklar da bizahiti hayvan şeklinde tezahür ederler ya da bir hayvan mitolojisiyle yakından ilişkilidirler;
4. Esas olarak onların kaderi, erginlenenlerin kaderiyle aynıdır,[18] çünkü onlar da yeryüzünde yaşadıkları zaman, öldürüldüler ve yeniden hayata döndürüldüler; fakat dirilişleriyle, varoluşun yeni bir tarzını tesis ettiler. Bütün bu mitsel-ritüel konu, erginlenme töreni fenomenlerini anlamak için asli bir anlama sahiptir ve bu araştırma boyunca sürekli olarak onlarla karşılaşacağız.

[17] Straube, *Die Tierverkleidungen*, s. 194, 231.
[18] Zerries, *Das Schwirrholz*, s. 194, 231.

Sünnete dayalı olarak ortaya çıkan acı –bazen, oldukça acılı bir operasyon– erginleyici ölümün bir ifadesidir. Bununla birlikte, gerçek terörün doğası itibariyle dinsel olduğu vurgulanmak zorundadır; o, Tanrısal varlıklar tarafından öldürülme korkusundan kaynaklanır. Ancak adayları hayata geri döndüren, her zaman Tanrısal varlıktır; ve o zaman onlar, çocukluk hayatına geri dönmeyip ancak daha yüce bir varoluşa –daha yüksek çünkü bilgiye, kutsala ve cinselliğe açıktır– katılırlar. Erginlenme ile cinsel olgunluk orasındaki ilişki, açıktır. Erginlenmiş olanlar, çocuklara ve genç kızlara benzetilir ve bundan dolayı da düşünmeye güçlerinin yetmediği ya da bazı halklar arasında olduğu gibi, çocuklarının klana kabul edilemedikleri farz edilir.[19] Magawandalar ve Afrika'nın Bapedi halkları arasında, erginlenme töreninin efendileri, adaylara şu sözlerle seslenirler: "Şimdiye kadar, sen çocukluğun karanlığındaydın; sen kadınlar gibiydin ve hiçbir şey bilmezdin!"[20] Çok sık, özellikle de Afrika'da ve Okyanusya'da sırra eren gençlere, sünnet edilmelerinin arkasından sürekli cinsel özgürlüğe izin verilir.[21] Ancak ahlaksızlıktaki aşırılığı yanlış yorumlamaktan kaçınmalıyız. Çünkü burada zikredilen mesele, terimin kutsallığını kaybettiği modern anlamda, cinsel özgürlük değildir. Modern öncesi toplumlarda, hayatın diğer bütün fonksiyonlarında olduğu gibi cinsellik de kutsallıkla doludur. O, hayatın ve bereketliliğin temel sırrına bir katılma tarzıdır. Erginlenme töreni vasıtasıyla aday, kutsala girişi elde eder; o şimdi, dünyanın, hayatın ve bereketliliğin kutsal gerçeklikler olduğunu bilir. Çünkü onlar, Tanrısal

[19] Krş. Jensen'deki örnekler, *Beschneidung*, s. 130.
[20] Junod, agy, s. 55'te iktibas edildi.
[21] Bkz. agy, s. 27, 104 vs.deki örnekler.

varlıkların çalışmalarının bir sonucudur. Bundan dolayı da aday için cinsel hayata giriş, dünyanın ve hayatın kutsallığına katılmanın muadili olan bir şeydir.

Subincision SEMBOLİZMİ

Gördüğümüz gibi, Avustralya'da sünneti *subincision* takip eder. İki operasyon arasındaki fasıla, Aruntalılar'da beş haftadan altı haftaya; Karadjeriler'de ise, iki yıl ile üç yıl arasında değişir. Etnologlar ve psikologlar için bu gizemli operasyonlar, bir takım problemler ortaya çıkarırlar. Onlara burada girmeye gerek yoktur; kendimi, *subincision*un iki dini anlamıyla sınırlayacağım. Birincisi, çift cinsiyetlilik düşüncesi, ikincisi ise, kanın dini değeridir. Winthuis'e göre, *subincision*un maksadı, Winthuis'un her zaman çift cinsiyetli olduklarını iddia ettiği Tanrıları andıracak şekilde, sembolik olarak adaya bir kadın cinsel organı vermektir.[22] Bu bağlamda söylenecek ilk şey, en eski Avustralya kültürel katmanında Tanrısal çift cinsiyetliliğin belgelenmemiş olmasıdır. Çünkü bu arkaik kültürlerde Tanrılar kesinlikle "Babalar" diye isimlendirilirler. Tanrısal çift cinsiyetlilik, gerçekten diğer ilkel dinlerde de bulunmaz. Tanrısal çift cinsiyetlilik, nispeten son zamanların olgusu gibi görünmektedir; Avustralya'ya Malenezya ve Endonezya'dan gelen kültürel dalgalar tarafından getirilmiş olması mümkündür.[23]

[22] J. Winthuis, *Das Zweigeeschlechterwesen*, Leipzig, 1928, s. 39 vd. ve farklı yerler.

[23] Krş. H. Baumann, *Das doppelte Geschlecht, Ethnologische Studien zur Bisexualität in Ritus und Mythos*, Berlin, 1955, s. 212. Kuzey Avustralya'daki diğer biseksüel figürler için bkz. A. Lommel, *Die*

Bununla birlikte, Winthuis'in hipotezinde bir hakikat payı da vardır ve o da *Tanrısal bütünlük/kemâl* düşüncesidir. Birçok primitif dinde bulunan bu düşünce, tabii olarak bütün Tanrısal sıfatların birlikte varoluşunu ve bundan dolayı da cinsiyetlerin birleşimini ima eder.[24]

Erginlenenin sembolik olarak bir kadına dönüştürülmesine gelince, buna dair Avustralya'da yalnızca birkaç açık örnek bulunmuştur. W.E. Roth, mesela kuzey batı merkezi Queensland'ın Pitta-Pittaları ve Boubiaların, *subincision* yarasını ferce benzettiklerini ve aynı zamanda son olarak operasyonun üzerinde icra edildiği kişi olan adaya, "ferci olan kişi" şeklinde gönderme yapılır.[25] Avustralya'nın kuzey kesimindeki Kunapipi kültünü inceleyen R. M. Berndt, benzer bir yorum sunar: " O zaman sembolik olarak, esasen bereketlendirme sürecinde, *subincision* yapılan üye, hem kadın hem de erkeklik organlarını temsil eder."[26] Bu son örnekte, Malenazya'dan gelen kültürel dalgalarla Avustralya'ya getirilen daha son dönemlere ait bir örneğe sahip olduğumuz eklenebilir. Çünkü Avustralya kabilelerinin büyük çoğunluğu, cinsel eylem ve düşünce arasında sebep-sonuç ilişkisi olduğunu bilmemektedir.[27]

Unambal, Hamburg, 1952, s. 10 vd.

[24] Krş. bizim "La Terre-Mère et les hiérogamies cosmiques", *Eranos-Jahrbuch*, XXII, 1954, s.78 vd.

[25] W. E. Roth, *Ethnological Studies among the North-West Central Quueesland Aborigines*, Brishane and London, 1897, s. 180. H. Klaatsch, bir kuzey batı Avustralya halkı olan Niol-Niollar arasında benzer inaçları kaydeder; krş. Baumann, *Das döppelte Geshlecht*, s. 214; not. 15.

[26] R. M. Berndt, *Kunapipi*, Melbourne, 1951, s. 16.

[27] Krş. M. F. Ashley-Montguu, *Coming into Being among the Australian Aborigines, A Study of the Procreative Beliefs of the Native Tribes of Australia*, New York, 1938, farklı yerler; A. P. Elkin, *The Australian Aborigines*, Sydney, 1938, s. 158, not. 1 ve onun Ashlye-Montagu'nun kitabını tanıtımı,

Eğer, adayın erginlenme töreni boyunca ritüel dönüşümünün diğer bütün kültürel alanlarda ortak bir fenomen olduğunu hatırlarsak, bu olgu bize, Avustralya'ya özgü mezkur bilgiyi anlamamıza yardım edecektir. Mesela Afrika'da Masailer, Nandiler, Nubalılar ve diğer kabileler arasında adaylar, kızlar gibi giydirilirler; bu arada, güney Afrikalı Satonlar arasında, erginlenme törenine katılan kızlar erkek elbiseleri giyerler.[28] Benzer şekilde, Tahiti'deki Arioi toplumuna erginlenecek olan adaylar, kadınlar gibi giydirilirler.[29] Wilhelm Schmidt'e[30] ve Paul Wirz'e[31] göre, ritüel olarak kadına dönüşme, Yeni Gine'de de uygulanır ve Haddon, bu olguyu, Torres Strait'te de bulmuştur.[32] Çalılıklardaki inziva dönemi boyunca, oldukça yaygın olan ritüel çıplaklık bile, adayın

Oceania, VIII, 1938, 376-380; Phyllis M. Kabery, *Aboriginal Woman, Sacred and Profane*, Philadelphia, 1939, s. 43. Bazı etnologların, Avustralya yerlilerinin anlayışın gerçek sebebini bilmediklerini reddettikleri de eklenebilir; krş. W. L. Warner, *A Black Civilisation*, New York, 1937, s. 23-24, 595; D. F. Thompson, "Fatherhood in the Wik-Monkam Tribe", *American Anthropologist*, n.s. XXXVIII, 1936, 374-393; Géza Róheim, "The Nescience of the Aranda", *British Journal of Medical* Psychology, XVII, 1938, 343-560; R. M.Berndt and C. H. Berndt, *Sexual Behavior in Western Arnhem Landt*, New York, 1951, s. 80 vd. Ancak aynı zamanda bkz. M. F. Ashley–Montagu, "Nescience, Science and Psycho-Analysis", *Psychiatyr*, IV, 1941, s. 45-60.

28 Baumann, *Das doppelet Geschlecht*, s. 57; Jensen, *Beschneidung*, s. 33 (Afrika), 129 vd. (kızlar gibi giydirilmiş adaylar ve sırra erme töreninin sonunda yakılan kostümler).

29 W. Ellis, *Polynesian Researches*, II. bsk., London, 1831, I, 324; W. E. Mühlmann, *Arioi und Mamia*, Wiesbaden, 1955, s. 43 vd., 77.

30 W. Schmidt, "Die geheime Jünglingsweihe der Karesau-Insulaner, Deutsch-Neu-Guinea", *Anhropos*, II, 1907, 1029-1056.

31 P. Wirz, *Die Marind-Anim*, Hamburg, 1922 vd., s. 43 vd.; Baumann, *Das doppelte Geschlechte*, s. 228.

32 A. C. Haddon, "The Seculer and Ceremonial Dances of Torres Straits", *International Archiv für Enthnologie*, VI, 1839, 131 vd., 140 vd.

cinsiyetsizliğini sembolize ediyor olarak yorumlanabilir. Bütün bu adetlerin dini anlamının şu olduğunu ileri sürüyorum: Eğer aday, –mesela bir erkekse bir kadın haline gelerek– sembolik olarak bir bütünlüğe ulaşırsa, hususi bir varlık tarzına ulaşma hususunda daha iyi bir şansa sahip olmuş olur. Mitsel düşünce için, varlığın hususi bir tarzından önce, zorunlu olarak, varlığın kemal halinde olduğu bir biçim yer alır. Androjen, iki cinse de üstün olarak kabul edilir; çünkü o, tamlığın ve bundan dolayı da mükemmelliğin beden bulmuş halini temsil eder. Bu sebepten dolayı da adayların kadınlara –ister kadınların elbiselerini takınarak isterse *subincision* ile olsun– ritüel olarak dönüşümü, tamlık ve mükemmelliğin primordiyal bir durumunu yeniden elde etme arzusu olarak yorumlamakta haklıyız.

Ancak Avustralya ve yakın bölgelerde, erginleyici *subincision*un birinci hedefi, taze kan elde etmek gibi görünmektedir. Bütün dünyada kan, güç ve bereketliliğin sembolüdür. Başka yerde olduğu gibi Avustralya'da da adaylar, (kanın yerini tutan bir şey olarak) kırmızı aşı boyası sürünürler ya da üzerlerine taze kan serpilir. Mesela Dieiriler arasında erkekler, damarları açarlar ve cesur yapmak maksadıyla adayların üzerlerine akmasına izin verirler.[33] Karadjeriler, Itchumundiler ve diğer Avustralya kabileleri arasında aday, kan içer[34] ve aynı adet, adayın şimdiye kadar sahip olduğu kanın annesi-

[33] A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia*, London, 1094, s. 658 vd. Bu tören, Avustralya'da açık bir şekilde yaygındır; krş. Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 71; C. P. Mountford, *Brown Men and Red Sand*, Melbourne, 1984, s. 32; R. Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, New York, 1945, s. 218 vs; Berndt, *Kunapipi*, s. 36 (koldaki bir damarı açmak, idrarın çıktığı yarığı yeniden açmaya denktir).

[34] Piddinton, "Karadjeri Initiation", s. 72; Howitt, *Native Tribes*, s. 676

nin kanı olduğu ve onun erkek kanıyla güçlenmek zorunda olduğu şeklinde açıklamanın yapıldığı Yeni Gine'de de bulunur.[35]

Bu son örnekte, farklı ancak birbirleriyle ilişkili iki şeyle ilgilenmek zorundayız. Birincisi, cenin annesinin kanıyla beslendiği için onun bütün kanı, dişildir. Bundan dolayı da ikincisi, erkek çocuğu kesin olarak annesinden ayıran erginlenme, ona eril kan sağlamalıdır. Erginlenme törenin bir parçası olan *subincision* operasyonunun yerini, cinsel organı yaralamanın aldığı Yeni Gine'nin kuzeybatısında, adaylara; bunun güçlü ve yakışıklı olmak için, annenin kanından kurtulmanın bir yolu olduğu anlatılır.[36] Bismark takım adalarının Vangla-Papuaları arasında, anneye özgü kan, sembolik olarak, tenasül uzvunun sakatlanmasına tekabül eden bir operasyon olan burnun delinmesiyle[37] kaldırılır. Aynı adet, erginlenme töreninin temel operasyonunun [adayın] "burnun iç bölümünün delinmesinden" oluştuğu Yeni Gine Kumanları arasında da bulunur. Bir yerlinin John Nilles'e açıkladığı gibi: "Bu, biriktirilen kötü

(Itchumundi); Warner, *A Black Civilisation*, s. 274 vd.; D. Bates, *The Passing of the Aborigines*, New York, 1939, s.41 vd., 144 vd.; Róheim, *The Eternal Ones*, s. 227 vd., 230 vd.

35 Margaret Mead, "The Mountain Arapesh", *American Museum of Natural History, Anthropological Papers*, II, 1940, 348 vd.

36 Albert Anfinger, "Einige ethnographische Notizen zur Beshneidung in Neuguinea", *Ethnos*, VI, 1941, 37 vd. Aynı adet, Yeni Gine bölgesindeki Schouten Adalarından biri olan Wogeo'da takip edilir: "kadınlar, adet kanaması sürecinde otomatik olarak temizlenirler, ancak erkekler, hastalıktan sakınmak maksadıyla dönemsel olarak, penisini yaralamalı ve belli bir miktar kanın akmasına izin vermek zorundadır. Bu operasyona, çoğu kez erkeklerin adet kanaması olarak gönderme yapılır." I. Hogbin, *Oceania*, V, 1935, 330; Ashley-Montagu tarfından şu eserinde iktibas edildi: *Coming into Being*, s. 303.

37 Alphons Schäfer, "Zur Initiation im Wagi-Tal", *Anthropos*, XXXIII, 1938, 421 vd.

kanı serbest bırakmak için yapılır; çünkü o, annesinin karnındayken, miras aldığı bir şeydir; yani kadından alınmıştır."[38]

M. F. Ashley-Montagu bu tür inançların, *subincision* için açıklama olduğunu düşünür.[39] Ona göre erkekler, kadınların "kötü kandan" ay başı kanıyla kurtulduklarını gözlemlemiş ve erkek tenasül uzvunu kadınınkine benzeten, kadın cinsel organına benzeyen bir yarayı erkek cinsellik organının üzerine yaparak onları taklit etmeye çalışmışlardır. Eğer bu böyleyse, burada yalnızca annenin kanının dışarı atılmasına değil fakat aynı zamanda özellikle de kadınların tarzına uygun bir şekilde dönemsel olarak yok ederek, kanı yenileme isteğine de sahibiz.[40] *Subincision* olgusu da birkaç sayfada yeterince tartışılamayacak kadar kompleks bir konudur. Maksadımız için bir olgu, birinci derecede bir öneme sahiptir. Aday, kanın gizemine dair erginlenir yani adayın eğitimcileri, ona hâlâ kendisini annesine bağlayan (hem mistik hem fizyolojik) bağları ve kendisini bir erkeğe dönüştürmesini mümkün kılacak olan ritüeli ifşa ederler. Dişil kan, dişil beslemenin ürünü olduğundan,

38 J. Niles, "The Kuman of the Chimbu Region, Central Highlands, New Guinea", *Oceania*, XXI, 1950, 37.

39 Ashley-Mongu, *Coming into Being*, s. 302 vd.

40 Krş. mesela Tindale, "Initiation among the Pitjandara", s. 208; Róheim, *The Eternal Ones*, s. 229 vd. Aynı zamanda bkz. B. Bettelheim, *Symbolic Wounds: Puberty Rites and the Envius Male*, Glencoe, III, 1954, s. 173 vd. Avustralya'nın kültürel kronolojisi hakkında krş. D. S. Davidson, *The Chronological Aspects of Certain Australian Social Institutions*, Philadelphia, 1928, "Archeological Problems in Northern Australia", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXV, 1934, 145-184 ve "North-Western Australia and the Question of Influences from the East Indies", *Journal of the American Oriental Society*, LVIII, 1938, 61-80; F. D. McCarthy, "The Pre-historic Cultures of Australia", *Oceania*, XIX, 1949, 305-319 ve "The Oceanic and Indonesian Affiliations of Australian Aboriginal Cultures", *Journal of the Polynesian Society*, LXII, 1953, 243-261.

gördüğümüz gibi aday, birçok yiyecek yasağına maruz bırakılır. Yiyecek, kan ve cinsellik arasındaki karşılıklı mistik bağlılık, özellikle Malenezya ve Endonezya'ya[41] özgü olmakla birlikte, başka yerlerde de bulunan bir erginlenme modeli teşkil eder. Bizim işaret etmemiz gereken, adayın bu kanlı yaralamaların sonucu olarak, radikal bir şekilde yeniden doğması gerçeğidir. Kısaca bütün bu operasyonlar, ifadelerini ve meşruiyetlerini dini düzeyde bulurlar; çünkü yeniden doğma düşüncesi, dini bir düşüncedir. Bundan dolayı da bazı erginlenme yaralamalarının ya da eziyetlerinin anormal yönleri sebebiyle yanlış anlaşılmalarına karşı dikkatli olmalıyız. Unutmamalıyız ki hem primitif hem de daha gelişmiş kültürler düzeyinde, yabancı ve anormal biçim, manevi olanın aşkınlığını vurgulamak için sık sık kullanılan ifadelerdir.

TIERRA DEL FUEGO'DA ERGİNLENME

Erginlenmenin ilk sonucu olarak görülen manevi hayata giriş, yenilenme ve yeniden doğum hakkındaki birçok sembolle ilan edilir. Sık sık görülen bir adet, erginlenme töreninin hemen arkasından adaya, yeni bir ismin verilmesidir. Yaygın olmasının yanı sıra, bu aynı zamanda arkaik bir uygulamadır da; çünkü onu, güneydoğu Avustralya kabileleri arasında da buluruz.[42] Şimdi, bütün

[41] Krş. Speiser, "Ueber Initiationen", özellikle s. 219-223, 247 vd.; Baumann, *Das doppelte Geschlecht*, s. 216 vd.

[42] Krş. Howitt, *Native Tribes*, s. 592, 603, 657 vd.; R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXV, 1896, 310; Schmidt, *Ursprung*, III, 1062-1080 (güneydoğu Avustralya'nın kabileleri); H. Webster, *Primitive Secret Societies: A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1098, 40-41 (Avustralya, Malenezya);

modern öncesi dönem toplumları için ferdin ismi, onun hakiki varlığına, manevi bir varlık olarak varoluşuna denktir. Yeniden doğum hakkındaki erginlenme sembolizmi, çok ilkel halklar, mesela ergenlik ritleri oldukça basit olan Yamanalar ve Tierre del Fuego'nun Halakwulupları arasında bile gözlemlenmiştir. Çünkü Gusinde'nin ve W. Koppers'in araştırmalarına göre, Yamanalar ve Halakwulup erginlenme töreni, az çok dramatik imtihan içeren gizli bir törenden daha ziyade, ahlaki, sosyal ve dini bir eğitim dersidir. Her bir cins, yaşlı erkeklerden ve yaşlı kadınlardan ayrı ayrı eğitim alıyor olsalar da kızlar erkek çocuklarla beraber erginlenirler. Halakwuluplar arasında, erginleyici hiçbir gizlilik yoktur. Schmidt, iki cinsin bu ortak erginlenmesini var olan şekillerin en eskisi olarak kabul eder ve temel olarak yüce varlığın doğası ve eylemleriyle ilgili eğitime hasredilen bedensel sakatlamalar içermediği gerçeğini vurgular.[43] Dahası, Yamana ve Halakwulup erginlenmesi, Avusturalya Kurnailerinin erginlenmesinden daha eski bir şekli temsil ettiğini, Fuegianların cinsiyet ayrımı uygulamadıkları olgusunun gerekçesi olarak ileri sürerek kabul eder.[44]

Bu kronolojinin doğru olup olmadığı ve Yamana ve Halakwulupların erginlenme törenlerinin ilkel bir durumunu mu, ritlerin fakirleşmesini mi temsil ettiği, burada karar verilmesi gere-

---

Jensen, *Beschneidung*, s. 26, 39, 100 vd. (Afrika, Malenezya).

43 Schmidt, *Ursprung*, VI, 458 vd. Ancak Gusinde'ye göre, yüce varlıkla ilgili vahiyler doğrudan değil fakat ima ile yapıldığı ve Yamana sırra erme törenlerinde temel rolün, yeryüzü ruhu (*Erdgeist*) Yetaita, tarafından oynandığı eklenmelidir. Bk. M. Gusinde, *Die Yamana*, Mödlling, 1937, s. 940 vd. Aynı zamanda krş. s. 29 vd.

44 R. Lowie, Gusinde'nin kitabının tanıtımında, Yamana ergenlik töreninin esasen, yalnızca erkek çocuklar için olduğunu kabul eder. Bk. *American Anthropological*, 1938, 499 vd.

ken sorunlar değildir. Ancak Fuego kabileleri arasında, daha önce ayrı tutma, mitsel ölüm ve diriliş ve yüce varlığın ifşa edilmesini de içeren mükemmel bir şekilde açık ve tutarlı bir erginlenme modeli bulmamız önemlidir. Bu erginlenme töreni, kasabadan oldukça uzak bir mesafede icra edilir; Gusinde ve Koppers'in 1922'de katıldıkları bir tören, "Navarino Adası'nda ıssız bir noktada" gerçekleştirildi.[45] Adaylar ailelerinden, özellikle de annelerinden alındılar. Ailelerin koruyuculuğunun yerine, onların "vekilleri"nin koruyuculuğu konuldu. Adaylar, kendisinde erginlenme imtihanlarını gerçekleştirmelerini mümkün kılacak olan fiziki ve ahlaki bir disipline tabi tutuldular. Mesela erginlenme imtihanlarından bir kısmı şunlardır: Oruç tutmalı, muayyen bir beden duruşunu sürdürmeli, alçak sesle ve az konuşmalı ve gözlerini yere dikmeli ve özellikle de gece uyumamalıdırlar. Yamanaların kendi erginlenmelerini yeniden bir doğum olarak kabul ettikleri, Kopper'e törene katıldığında onun kabilede yeniden doğduğuna işaret etmek maksadıyla yeni bir isim verilmesi olgusuyla ortaya konuldu.[46] Gusinde tarafından toplanan bilgiye göre, Yamanaların erginlenme töreni, belli sayıda batini anları içerir. Erkek çocuklar, bir kabinde ayrı tutulurlar ve kötü bir ruh, yer ruhu Yetaita, erginlenme törenin-

[45] W. Koppers, *Primitive Man and his World Picture*, London, 1952, s. 140. Fuegian sırra erme törenlerinin bu popüler anlatımına ilaveten okuyucu, faydalı bir şekilde, Gusinde'nin monografizlerine müracaat edebilir, *Die Selknam*, Mödlling, 1951 ve *Die Yamana*, Vienne, 1937; *Handbook of South American Indians*, Bulletin, 143, Bureau of American Ethnology, Washington, 1945'in I. cildi ve J. Haekel'in makelesi, "Jugendweihe und Männerfest auf Feurland. Ein Beitraf zu ihrer kulturhistorishen Stellung", *Mittilungen der Oesterreichischen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Prähistorie*, LXIII-LXXVII, 1974, 84-114.

[46] Koppers, *Primitive Man*, s. 140 vd.

de önemli bir rol oynar. Onun erkekleri yediğine inanılır. Yetaita, tören boyunca kırmızı beyaz boyanmış olan eğiticilerden biri tarafından temsil edilir. Perdenin arkasından sıçrayarak adaylara saldırır, yani onları hırpalar ve onları havaya doğru atar.[47] Eğitimciler, Yetaite'nin ortaya çıkması ve eylemleriyle ve genel olarak da kabinde meydana gelen her şeyle ilgili en katı gizlilikten hoşlanırlar. Erginlenme töreni döneminde, eğitimciler sürekli olarak aynı zamanda töreni tesis ettiğine inanılan yüce varlık Watauineiwa'ya gönderme yaparlar; ancak ritüel olarak söylendiğinde, Yetaita'nın rolü, daha dramatiktir. Bu doğaüstü şahıslar, çoğunlukla güç bakımından eşit olarak kabul edilirler. Bugün olduğu şekliyle yer ruhu (*Erdgeist*) haline gelmeden önce, Yetaita'nın kabilenin mitsel atası[48] olduğunu –bundan dolayı da mükemmel erginleyici üstat olduğunu– ve Selknam'ın erkeklerinin gizli bayramlarında saldırgan bir karakter kazandığını farz edebiliriz.

Çünkü Selknamlılar arasında, ergenlik inisiyasyonu, çok uzun bir süre önce, münhasıran erkeklere ayrılmış gizli bir törene dönüştürüldü[49]. Bir köken mitine göre, başlangıçta –ay kadın ve güçlü büyücü Kra'nın liderliği altında– kadınlar, kendilerini "ruhlara" nasıl dönüştüreceklerini bildikleri için erkekleri korkutmaktaydılar; yani maskları yapma ve onları kullanma sanatını biliyorlardı. Ancak bir gün, ay erkek Kran, kadınların sırrını keşfetti ve onu erkeklere anlattı. Çok öfkelenen erkekler, küçük kızlar dışındaki bütün kadınları öldürdüler ve o zamandan itibaren erkekler, ka-

[47] Gusinde, *Die Yamana*, s. 942 vd.; Haekal, "Jugendweihe", s.89.
[48] Haekel, "Jugendweihe", s. 100.
[49] Aynı gizli erkekler festivalleri, Yamana ve Selknamlar arasında da vardır; krş. agy, s. 94.

dınları korkutmak için maskeleri ve dramatik ritüelleri olan gizli törenler organize ettiler. Bu bayram dört aydan altı aya kadar sürer ve törenler boyunca, şeytani kadın ruh Xalpen, erdirilecek olanlara eziyet eder ve onları öldürür; ancak büyük bir otacı olan bir başka ruh Olim, onlara yeniden hayat verir.[50] Bundan dolayı, Avustralya'da olduğu gibi Tierra del Fuego'da da ergenlik ritleri, gittikçe dramatik bir hale gelme ve özellikle de erginleyici ölüm senaryolarının korkunç doğasını yoğunlaştırma eğilimindedir. Ancak ritüellerin dramatik olarak hazırlanması, çarpıcı ve hatta sansasyonel mitolojilerin işin içine katılması, yüce varlık adına vuku bulmaz. Aksine bu yenilikler, yüce varlıkların öneminin azalmasıyla ve hatta onların kültteki aktif mevcudiyetlerinin bütünüyle ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanır. Onların yerini, şeytani güçler ve genel olarak da beşeriyet tarihinde dehşet veren ancak kesin bir anla birçok tarzda ilişkili olan mitsel şahıslar alır. Bu varlıklar, erkeklerin varlık tarzını ve sonuç olarak da onların dini ve sosyal müesseselerini radikal olarak değiştiren muayyen kutsal sırları ya da belli sosyal davranış modellerini ifşa ederler. Doğaüstü olmakla birlikte, başlangıç zamanında bu mitsel varlıklar, insanların hayatıyla karşılaştırılabilir türden bir hayat yaşadılar; daha doğrusu onlar, gerilimi, çatışmaları, dramayı, saldırıyı, acı çekmeyi ve genel olarak ölümü tecrübe ettiler ve bütün bunları yeryüzünde ilk kez yaşayarak, insanlığın şimdiki varlık tarzını tesis ettiler. Erginlenme

[50] Aynı tören, Yamanalar arasında bulunur. Benzer mitler, diğer Güney Amerika kabileleri arasında da belgenir; bkz. A. Métraux, "A Myth of the Chamacoco Indians and its Social Significance", *Journal of American Folklore*, LVI, 1943, 113-119. Krş. "kadınların korkutmalarının" bu mitsel-ritüel kompleksinin tarihsel-kültürel analizi, Haekel, "Jugendweihe", s. 106'dakiyle krş.

törenleri, bu primordiyal serüvenleri adaylara ifşa eder ve tabiatüstü varlıklara dair mitolojideki en önemli dramatik anları ritüel olarak yeniden canlandırırlar.

Meskun olmayan dünyanın en uçtaki bölgelerini –Avustralya, Tierra del Fuego– terk ederek Malenazya, Afrika ve kuzey Amerika'nın dinlerini incelemeye başladığımız zaman, bu fenomen gittikçe daha belirgin bir hale gelecektir. Bu ritler, daha kompleks ve daha farklı bir hal alırlar; imtihanlar daha heyecan verici nitelikler kazanır; fiziki acı çekme, işkence korkusu halini alır; aday annesinden ayrıldığında, mitsel ölüm, ritüel bir saldırganlığı ima eder. Hottentotlar arasında, mesela erginlenen, annesinin vasiliğinden kurtulmanın göstergesi olarak, ona hakaret etmesine ve hatta kaba bir şekilde itip kakmasına izin verilir.[51] Papua'nın bazı kısımlarında, aday annesinin karnı[52] üzerinde yavaş yavaş ilerleyerek bedeni üzerinde yürür ve bu jest, onun annesinden kesin olarak ayrılışını destekler.

ERGİNLEYİCİ ÖLÜM SENARYOLARI

Erginleyici ölüm ritleri, bazen gerçek dramatik senaryolar haline gelerek gittikçe daha uzun ve daha kompleks hale geldiler. Kango'da ve Loango körfezinde, on ile on iki yaş arasındaki erkek çocuklar, kendilerini bilinçsiz hale getiren sıvı bir ilaç içerler. Sonra, ormana götürülür ve orada sünnet edilirler. Bastian, bu ço-

[51] Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 24.

[52] G. Landtman, *The Kiwai-Papauns of British New-Guinea*, London, 1927, s. 96.

cukların fetiş evine gömüldükleri ve uyandıklarında geçmiş hayatlarını unutmuş göründüklerini kaydeder. (Kesinlikle bir hayalet haline geldiklerinin bir işareti olarak) beyaza boyandıkları, kendilerine çalma izninin verildiği ormandaki inziva hayatı boyunca, kabile gelenekleri öğretilir ve yeni bir dil öğrenirler.[53]

Burada karakteristik olan, bilincin kaybolmasıyla, sünnetle ve gömülmeyle, geçmişi unutarak adayları hayaletlere benzetmeyle, yeni bir dil öğrenmeyle sembolize edilen ölümdür. Bu motiflerin her biri, birçok Afrika, Okyanusya ve Kuzey Amerika ergenlik ritlerinde tekrar tekrar vuku bulur. Onların hepsini iktibas etmek imkansız olduğundan, kendimi şimdilik erginlenmenin arkasından geçmişi unutmanın birkaç örneğiyle sınırlayacağım. Liberya'da, –orman ruhu tarafından öldürüldüğü farz edilen– adaylar, yeni bir hayata diriltildikleri, dövme yapıldıkları ve yeni bir isim verildiklerinde, bütünüyle geçmiş varlıklarını unutmuş görünürler. Ne ailelerini ne de arkadaşlarını kabul ederler; isimlerini bile hatırlamazlar ve çok sıradan eylemleri –mesela yıkanma– bile nasıl yapacaklarını unutmuş gibi davranırlar.[54] Aynı şekilde, Sudan gizli toplumlarının bir kısmında erginlenenler, dillerini unuturlar.[55] Makualılar arasında adaylar, kasabadan uzakta bir kulübede birkaç ay geçirirler; kasabaya döndüklerinde, aile ilişkilerini unutmuşlardır. Karl Weule'nin ileri sürdüğü gibi, çalılık alanlarda kalması sebebiyle erkek çocuk, annesinin

[53] H. Ward, Jensen'in şu makelesinde iktibas edildi, *Beschneidung*, s. 31; A. Bastian, *Die deutsche Expedition an der Loango-küste*, Jean, 1875, II, 18.

[54] Jensen, *Beschneidung*, s. 39.

[55] L. Frobenius, *Masken und Geheimbünde Afrikas*, Halle, 1898, s. 145.

gözünde ölüdür.[56] Unutma, ölümün bir sembolüdür; ancak bu ilk çocukluk döneminin alameti olarak da yorumlanabilir. Mesela batı Ceram'ın Patasivaları arasında kadınlara ruhun, adayları öldürdüğü zannedilen kanlı mızrakları gösterilir. Adaylar kasabaya geri geldikleri zaman, çocuklar gibi davranırlar –konuşmazlar ve hiç gerekmeyen/ihtiyaç duymadıkları şeyleri toplarlar–.[57] Onların samimiyeti hususunda ne söylenirse söylensin, bu tutumlar ve davranış tiplerinin, belli bir hedefi vardır: Topluma onların yeni varlıklar olduğunu ilan etmek.

Detaylı ve doğru tasvirlerine sahip olduğumuz durumlarda, muayyen ergenlik ritlerinin dramatik yapısı, daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Bunun iyi bir örneği, Günter Tessman'ın mükemmel bir araştırma konusu olan Pangwlelerin erginleyici ritleridir. Törenden önceki dört gün, adaylar işaretlenir ve bu işaret, "ölüme kutsama" diye isimlendirilir. Bayram günü, adaylara içmek için mide bulandırıcı bir ilaç verilir ve ilacı çıkaran aday, bütün kasaba tarafından "Sen ölmelisin" diye bağırarak kovalanır. Sonra adaylar, karınca yuvalarıyla dolu bir eve alınırlar ve kötü bir şekilde ısırılacakları kadar bir süre içeride bırakılırlar; bu arada, adayların koruyucuları, "Sen öldürüleceksin, şimdi ölmelisin" diye bağırırlar. Sonra mürebbileri, bir ay boyunca bütünüyle çıplak ve mutlak yalnızlık içinde yaşayacakları orman içinde bir kabinde ölüme terkedilirler. Hiç kimsenin onlarla karşılaşmak gibi kötü bir şansa sahip olmaması için, mevcudiyetlerini bildirmek maksadıyla ksilofon (tahta çubuklu bir çalgı) kullanırlar. Bu ayın sonunda, beyaza

[56] K. Weulle, Jensen'in şu makelesinde iktibas edildi, *Beschneidung*, 57.

[57] O. D. Tauren, *Patasiva und Patalima*, Leipzig, 1918, s.145 vd; Jensen, *Beschneidung*, s.78.

boyanırlar ve dansa katılmaları için kasabaya dönmelerine izin verilir; ancak çalılıktaki kabinde uyumak zorundadırlar. "Tabii ki ölüler yemedikleri" için diye yazar Tessmann, kadınların kendilerini yemek yerken görmelerine izin vermeleri yasaklanır. Üç ay çalılıkta kalırlar. Güney Panweler arasında, tören daha dramatiktir. Mezarı temsil eden bir çukur, genel olarak maske formunda toprak bir heykelle örtülür. Çukur, kült ilahının karnını sembolize eder ve adaylar onun üzerinden geçerler; bu onların yeni doğumuna işaret eder.[58]

Burada, birkaç anı içeren oldukça gelişmiş bir senaryoya sahibiz: Ölüme adanma, erginleyici eziyet, çalılıklarda ayrı kalmayla sembolize edilen ölüm ve ritüel çıplaklık, hayaletlerin davranışını taklit. Çünkü adayların öte dünyada oldukları kabul edilir ve ölülere benzetilirler; son olarak da yeniden doğum ritüeli ve kasabaya geri dönüş. Muhtemelen, çok sayıda Afrikalı ve diğer halklar günümüzde bile Pangweler kadar detaylı senaryolara sahiptirler. Ancak kaşifler, özellikle on dokuzuncu yüzyıl kaşifleri, her zaman bu törenlerin detaylarını kaydetmediler. Genel olarak onlar, bir ölüm ve diriliş ritüeliyle karşılaşmalarından fazlasını söylemezler.

Ancak dramatik unsurun birincil bir önemde olduğu, birçok Afrika töreni buluruz. Mesela burada Torday ve Joyce'un bize Bushongo ergenlik ritleri hakkında anlattıkları şeyler vardır. Dört oyuğun olduğu uzun bir çukur kazılır. Özellikle bir leopar, bir savaşçı, bir demirci ve bir eşek gibi giyinmiş dört adam, buralarda gizlenirler. Adaylar, çukur boyunca yürütülürler ve belli bir anda,

[58] G. Tessmann, *Die Pangwe*, Berlin, 1913, II, 39-94; Jensen, *Beschneidung*, s. 33-35'deki özet.

su havuzuna düşerler. Bir diğer tören *Ganda* ise daha dehşet vericidir. Bir erkek, bir tünelde gözden kaybolur ve tepeleri çok uzaktan görülebilen birkaç direği sallar. Adaylar onun, tünelde ruhlar tarafından saldırıya uğradığını ve hayatı için savaştığına inanırlar. Sonra bedenine gizlice keçi kanı sürülen adam, ciddi bir şekilde yaralanmış ve tükenmiş gibi, tünelden çıkar. Yere düşer ve diğer erkekler onu hemen buradan uzaklaştırırlar. Sonra adaylara, birbiri ardına tünele girmeleri emredilir. Ancak korkuyla, affedilmiş olmak için yalvarırlar. Nyami –aynı zamanda, erginlenme törenin efendisi de olan kral– karşılık olarak belli bir miktarın ödenmesine razı olur.[59]

Burada, adayların cesaretini test eden dehşetengiz bir senaryoya sahibiz. Bu Bushongo ergenlik riti, büyük bir ihtimalle Afrika'da bu kadar önemli olan sır toplumlarının inisiyasyon törenleri tarafından etkilenmiştir. Ergenlik inisiyasyon törenlerinin karakter olarak dramatik olduğu ve maskeler kullanıldığını gördüğümüz her yerde, böyle bir etkiden şüphe edebiliriz. Mesela Yeni Gine'nin Elemaları'nın durumu böyledir. Burada erkek çocuklar, on ya da o civarda bir yaşa ulaştıkları zaman, erkekler evinde tecrit edilirler ve kasaba, dağın Tanrısının habercileri olan maskeli adamlar tarafından istila edilir.[60] Gece boğa sesi çıkaranları sallayan mas-

[59] E. Torday and T. A. Joyce, *Les Bushongo*, Brussels, 1910, s. 82 vd. Bir ay sonra, bir ağaca tırmanmaktan ibaret olan üçüncü ve son *Dina* (imtihan/ ordeal) meydana gelir. agy, s. 84-85.

[60] Erkeklerin Evi, Malenezya kültürel kompleksinin ayırt edici bir özelliğidir ancak müessese, dünyanın başka yerlerinde de bulunur ve her zaman ergenlik ritleriyle ilişkilidir. Krş. Webster, *Primitive Secret Societies*, Chapter I, "The Men's House", s. 1-19; H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, Berlin, 1902, s. 202-317. Aynı zamanda bkz. E. Schlesier, *Die Escheinungsformen des Männerhauses und des Klubwesen in Mikronesien*,

keli adamlar, tam anlamıyla kasabada terör estirirler; kadın ya da erginlenmemiş ve onların kimliğini ortaya çıkarmaya çalışan herhangi bir kimseyi öldürme hakkına sahiptirler. Bu arada diğer erkekler, büyük miktarda yiyecek, özellikle de domuz eti depolarlar ve Kovave sahneye çıktığında, hepsi çalılıklara çekilirler. Bir gece adaylar, Kovave'nin huzuruna getirilirler. Karanlıktan, gizli ilmi ifşa eden ve onu açıklayan kimseyi ölümle tehdit eden bir ses işitirler. Sonra, kabinlere alınırlar ve yiyecek tabularına maruz bırakılırlar. Kadınlarla herhangi türden bir ilişki yasaklanır. Kabinlerini terk ettiklerinde, ara sıra konuşmalarına izin verilir.[61] Onların erginlenme törenleri birkaç dereceden oluşmaktadır. Bunlar, Yeni Gine'de sır toplumlarının etkisinin bir işaretidir. Mezkur ergenlik ritüellerinin icra edildiği bu atmosfer, maskelilerin aniden ortaya çıkması, kadınların ve erginlenmeyenlerin korkutulması sebebiyle, Malenezya sır toplumlarının ayırıcı özelliği olan gerilimi akla getirir.

Ergenlik ritinin, dramatik bir senaryoda geliştirilmiş güzel bir örneği, Fiji'nin bazı kısımlarında icra edilen Nanda törenidir. Ritüel, kasabadan oldukça uzak bir yerde, bazen 30.50 cm uzunluğunda ve 15.25 cm genişliğinde taştan bir duvarın inşasıyla başlar. Taş duvar, 15.25 cm yüksekliğe ulaşabilir. Yapı, kelimesi kelimesine Nanda, "yatak" diye isimlendirilir.[62] Maksadımıza uygun olarak, törenin bazı yönleri, görmezden gelinebilir. Mesela bu yapının Megalitik kültürle ilişkisi, Nanda'nın atalara yabancı, görünüş ola-

---

The Hague, 1953.

61 J. Holmes, "Initiation Ceremonies of Natives of the Papuan Gulf", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXXII, 1902, 418-425.

62 A. Riesenfeld, *The Megalithic Culture of Melanesia*, Leiden, 1950, s. 591; Nanga törenindeki megalitik unsurların bir analizi için krş. s. 593 vd.

rak siyah ve yapı olarak küçük, yüzleri kırmızıya ve beyaza boyanmış iki yabancı tarafından ona öğretildiğine dair kôken miti gibi. Nanda, açık bir şekilde, kutsal alanı/yeri temsil eder. İnşa edilmesi ve ilk inisiyasyon arasında iki yıl ve ilk inisiyasyonla ikincisi arasında iki yıldan daha çok bir zaman geçer. İkincisinin ardından adayların nihai olarak erkek oldukları kabul edilir. Bazen ikinci törenden önce, büyük miktarda yiyecek depolanır ve Nanda'nın yanında kabinler inşa edilir.

Hususi bir günde, bir din adamı tarafından eşlik edilen adaylar, bir ellerinde sopa diğer ellerinde mızrakla tek sıra halinde Nanda'ya doğru ilerlerler. Yaşlı erkekler duvarların önünde şarkı söyleyerek onları bekler. Adaylar silahlarını, hediye sembolleri olarak yaşlı adamların ayaklarının dibine bırakırlar ve daha sonra, kabinlere çekilirler. Beşinci gün, yeni din adamları tarafından eşlik edilen adaylar, bir kez daha kutsal taş duvara giderler ancak bu kez, yaşlı adamlar duvarların yanında onları beklememektedir. Adaylar, sonra Nanda'nın içine alınırlar. Burada, "kanla kaplı, bedenleri görünüşe kesilip açılmış ve bağırsakları dışarıda olan ölü erkekler yatmaktadır." Rehber din adamı, ölü bedenlerin üstünden yürür ve dehşete düşmüş olan adaylar, baş rahibin onları beklediği taş duvarın diğer ucuna kadar onu takip ederler. "Birden, büyük bir çığlık atarlar, bunun üzerine ölü adamlar, ayaklarını hareket ettirmeye ve kendilerine bulaştırılan kandan ve pislikten temizlenmek için nehre doğru koşmaya başlarlar."[63]

[63] L. Fison, "The Nanga, or Sacred Stone Enclosure of Wainimala, Fiji", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XIV, 1885, 22; özelikle bkz. s. 19-26. A. B. Joske, "The Nanga of Viti Levu", *International Archiv für Ethnologie*, II, 1889, 254-271 bazı değişikliklerle benzer bir tasviri verir (yani s. 264-

Erkekler, yüce rahip tarafından yönlendirilen ancak diğer bütün erginlenmiş olanlar tarafından da paylaşılan gizli kültün gizemli gücü tarafından yeniden hayata döndürülen ataları temsil ederler. Bu senaryonun maksadı, yalnızca adayları korkutmak değil, fakat aynı zamanda onlara kutsal taş duvarda oynanan ölümün ve dirilişin gizemini de göstermektir. Çünkü baş rahibin onlara ifşa ettiği şey, gücü sayesinde ölümü her zaman dirilişin takip edeceğine dair sırlardır.

Bu örnek, ataların nihai olarak ergenlik törenlerinde oynamaya başladıkları önemli rolü çok iyi ortaya koymaktadır. Bizim burada sahip olduğumuz şey kısaca, gençleri erginleme maksadıyla yaşayanlar arasında, ölümün dönemsel olarak geri dönüşüdür. Bu mitsel-dini konu, başka yerde mesela protohistorik Japonya da antik Almanlar arasında da bolca kaydedilir.[64] Maksadımız için önemli olan şey, erginlenmenin bütün şekillerinde temel olan ölüm ve diriliş düşüncesidir. Bu düşünce burada, ilave bir şey alır, o da ölülerin geri dönüşlerinden dolayı, ölümün asla bir son olmadığı düşüncesidir. Daha sonra göreceğimiz gibi, bu düşüncenin gizli toplumlarda esaslı bir rol oynaması, önceden belirlenir.

265, eğitimcilerden biri, adaylara, daire içinde yatan erkeklerin ölümünden sorumlu olduklarını haykırır). Aynı zamanda krş. B. Thomson, *The Fijians*, London, 1908, s. 148-157.

64 Krş. A. Slawik, "Kultische Geheimbünde der japoner und Germanen", *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik*, IV, 1936, 675-764, 739 vd.

BİR CANAVAR TARAFINDAN YUTULMA

Az önce tasvir edilen senaryolar tarafından bu kadar ustalıkla ortaya çıkarılan korku, dehşet gibi güçlü duygular, birçok kimse için erginleyici eziyetler olarak kabul edilecektir. Daha önce, bu dayanılmaz çilelerin bir kısmına işaret etmiştik; doğal olarak bunlar, sayıca çok ve çeşit olarak da oldukça fazladırlar. Güneydoğu Afrika'da mürebbiler, adayları acımasızca döverler ve adayların hiçbir acı alameti göstermemeleri gerekir.[65] Bu türden aşırılıklar, bazen erkek çocuğun ölümüyle sonuçlanır. Bu tür durumlarda ölümler anneye, çalılıklardaki ayrı kalma dönemine kadar haber verilmez;[66] sonra anneye, oğlunun ruh[67] tarafından öldürüldüğü ya da canavarın midesinden kaçıp kurtulmada başarılı olamadığı için diğer adaylarla birlikte onun tarafından yutulduğu söylenir. Adayın aldığı darbeler, böcek ısırmaları, zehirli bitkilerin sebep olduğu kaşınma ve sakatlamalar gibi farklı eziyet türleri, kesin olarak onun, erginlenme törenin efendisi olan mistik hayvan tarafından öldürüldüğüne; parçalara ayrıldığına ve karnında ezildiğine ve midesinde "hazmedildiğine" işaret eder.

Erginleyici eziyetlerin canavar tarafından yutulan ve hazmedilen adayların çektiklerine benzetilmesi, erkek çocukların tecrit edildikleri kabin sembolizmiyle de desteklenir. Çoğu kez kabin, bir su canavarı,[68] bir timsah ya da bir yılanın bedenini ya da açık ağzını temsil eder.[69] Carem'in bazı kısımlarında, adayların başın-

[65] Jensen, *Beschneidung*, s. 53.
[66] Bkz. bazı Afrikalı örnekleri, agy, s. 29.
[67] agy, s. 36.
[68] agy, s. 94.
[69] Mesela Ceram'da; Zerries, *Das Schwirrholz*, s. 44. Bu motif hakkında bkz.

dan sonunu kadar yürüyerek geçtikleri boşluk, yılanın ağzı olarak isimlendirilir. Kabine kapatılmak, canavarın midesine hapsedilmenin muadilidir. Rooke Adasında, adaylar ormanda tecrit edildikleri zaman, birçok maskeli adam, kadınlara oğullarının, ismi Marsaba olan korkunç bir varlık tarafından yenilip yutulduğunu anlatırlar.[70]

Bazen canavarın bedenine girme, oldukça detaylı aşama eşyalarını içerir. Güneydoğu Avustralya kabilelerinin bir kısmında aday, tabii bir çukura ya da sonradan kazılmış olan bir yere yatırılır ve önüne, ikiye ayrılmış bir odun parçası konur; bu, erginlenme törenlerinin efendisi olan yılanın çenesini temsil eder.[71] Ancak Yeni Gine, erginleyici kabin sembolizminin en anlamlı örneğini sunar. Çocukların sünneti için hususi bir mekan inşa edilir; bu ev, adayları yuttuğuna inanılan, Canavar Barlun şeklindedir;[72] yani bina bir "mide"ye ve bir "kıça" sahiptir.[73] Adayın kabine girişi, canavarın midesine girişe karşılık gelir. Merkez Yeni Gine'nin kuzey körfezindeki Nor-Papualılar arasında, adaylar, sesi flütün sesini andıran bir ruh tarafından yutulur ve daha sonra kusulur. Şekil verilebilir bir şey olarak ruh, hem maskeliler hem de erginleme törenlerine katılanların girdikleri küçük yapraktan yapılmış barakalarla temsil edilir.[74] Kailer ve Jabimlerin erginleyici kabinlerinin iki girişi

bizim ""Mystère et régénération spirituelle", *Eranos-Jachrbuch*, XXIII, 1955, 89, not. 41.

70 Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 103.

71 A. R. Radcliffe-Brown, "The Rainbow-Serpent Myth in South-East Australia", *Oceania*, I, 1930, 344.

72 Schurtz, *Altersklassen*, s. 224.

73 H. Nevermann, *Masken und Geheimbünde Melanesian*, Leipzig, 1933, s. 24, 40, 56.

74 Jensen, *Beschneidung*, s. 83.

vardır. Canavarın ağzını sembolize edeni oldukça büyüktür; daha küçük olan diğeri ise, onun kıçını sembolize eder.[75]

Bunun muadili olan bir rit, bir su canavarını (timsah, balina, büyük balık) andıran bir kuklanın içine giriş ritidir. Mesela Yeni Gine'nin Papaunları arasında, Kaiemumu diye isimlendirilen bir canavarın kuklası, Madagaskar hurmasından yapılır; erginlenme töreni boyunca aday, canavarın midesine girmek zorundadır. Ancak günümüzde, eylemin erginlemeye özgü anlamı kaybolmuştur; baba kuklayı yapmayı bitirirken erkek çocuğu Kaiemunu'ya girer.[76]

Bir canavarın midesine giriş sembolizmine dönmek için birçok vesilemiz olacak. Çünkü bu erginlenme modeli, en yaygın şekline ulaşmış ve farklı kültürel bağlamalarda sürekli olarak da yeniden yorumlanmıştır. Şimdilik, kabin sembolizminin bu ilk örneklerinin ortaya koyduğundan dikkate değer bir şekilde daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söylememe izin verin. Erginleyici kabin yalnızca silip süpüren canavarın midesini değil, aynı zamanda rahmi de temsil eder.[77] Adayın ölümü, embriyonik duruma bir geri dönüşe işaret eder. Bu, yalnızca beşeri fizyolojiye göre değil, fakat aynı zamanda kozmolojik terimlere göre de anlaşılacaktır. O, ilk gebelik döneminin ve anneden maddi doğumun bir tekrarı değil, fakat aynı zamanda, hakiki, (gece ve karanlık tarafından

[75] agy, s. 87 (the Kai), 89 (the Jabim). Karesaular arasında, talipler, iki kabinde tecrit edilirler ve onlara, ruhun karnında oldukları söylenir; krş. Schmidt, "Die geheime Jünglingsweihe", s. 1032 vd.

[76] F. E. Willams, "The Pairama Ceremony in the Purari Delta, Papua", *Journalm of the Royal Anthropological Institute*, LIII, 1923, 363 vd.; Spencer, "Ueber Initiationen", s. 120 vd; Nevermann, *Masken*, s. 51 vd.

[77] R. Thurnwald, "Primitive Initiations und Wiedergeburtsriten", *Eranos-Jahrbuch*, VII, 1940, 393.

sembolize edilen) kozmik öncesi (prekozmik) tarza geçici bir geri dönüştür de; bu geri dönüşü, "dünyanın yaratılışıyla" eşitlenebilen bir yeniden doğuş takip eder.[78] Kozmogoninin dönemsel olarak tekrarlanmasına ve beşeri tecrübelerin büyük kozmik anlarla aynılaştırılmasınayönelik bu ihtiyaç, primitif ve arkaik düşüncenin ayırıcı bir özelliğidir.

Uzakta, ormanda tecrit edilmiş kulübeyle ilgili hatıra, ergenlik ritlerinin icra edilmesi sona erdikten sonra bile uzun bir müddet halk hikayelerinde, hatta Avrupanınkilerde bile, muhafaza edilmiştir. Psikologlar, belli arketipsel imajların önemini ortaya koydular; bu türden imajlardan kabin, orman ve karanlık, yeniden doğum tarafından takip edilen vahşi bir ölümün ebedi psiko-dramasını ifade eder. Çalılıklar, hem cehennem hem de geceyi, bundan dolayı da ölümü ve potansiyel olarak var olmayı sembolize ederler; kabin, yiyip bitiren canavarın, adayın yenildiği ve sindirildiği ağzını değil, fakat aynı zamanda onun yeniden doğmasına yol açan besleyici rahmi de temsil eder. İnisiye edici ölüm ve yeniden doğum, birbirlerini tamamlayıcı unsurlardır.

Daha önce gördüğümüz gibi, bir kısım halklar, ormanda ayrı tutulan adayları ölülerin ruhlarına benzetmektedirler. Çoğu kez, hayaletleri andırmaları için adaylara beyaz pudra sürülür.[79] Ölüler parmaklarını kullanamadıkları için onlar da parmaklarıyla yemezler.[80] Yalnızca bir örnek vermek istersek, Afrika'nın

[78] Sırra erme törenlerindeki bu kozmolojik semboller için bkz. Bölüm III.

[79] Krş. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 42, not. 2.

[80] Yamyamlar da parmaklarını kullanmazlar (krş. Jensen, *Beschneidung*,s.143), çünkü kendilerinin hayalet olduklarını düşünürler.

(Ituri'nin Babali Negroları) ve Yeni Gine'nin[81] bazı kısımlarında adaylar, küçük bir sopayla yerler. Samoa'da onlar, sünnet yaraları iyileşinceye kadar bu tür sopalarla yemeye mecburdurlar.[82] Ancak ölüler arasındaki bu yolculuk, karşılıksız değildir. Adaylar, gizli bilginin vahyini alacaklardır. Çünkü ölüler, yaşayanlardan daha çok şey bilirler. Burada, ölülerin dini önemine yönelik ilk örneğimize sahibiz. Atalar kültü, artan bir şekilde vurgulanır ve Semavi varlıkların şahsiyetleri, yaşayan dini uygulamada görünmez hale gelerek kaybolurlar. Ritüel ölüm, yalnızca yeni bir doğum için zorunlu bir erginleyici çile olarak değil fakat aynı zamanda, bizatihi ayrıcalıklı bir durum olarak da değerlendirilme özelliğine sahiptir. Çünkü ritüel ölüm, adayların atalar topluluğunda yaşamalarını mümkün kılar. Bu yeni düşüncenin kaderi, beşeriyetin dini tarihinde ana bir rol oynamaktadır. Hatta gelişmiş toplumlarda bile, ölüler gizli bilginin sahipleri olarak kabul edilecektir ve kehanet ya da şiirsel ilham, ölülerin gömüldüğü yerde aranacaktır.

AÇIMLAMANIN / VAHYİN / İFŞANIN DERECELERİ

Ancak gördüğümüz gibi, ergenlik geçiş töreninin bütün şekilleri, hatta en temel olanları bile, gizli ve kutsal bir bilginin ifşa edilmesini (revelation) içerirler. Bazı halklar, kendi toplumlarında erginlenen kişileri, "bilenler" diye isimlendirirler.[83] Kabile gelenek-

[81] agy, s. 60-61.

[82] Mailu adası; krş. agy, s.92.

[83] Sırra erme töreni dönemi boyunca küçük bir değneğin bu kullanımı, az önce zikredilenlerden daha arkaik kültürlerde belgelenen bir adetttir; bu adet, Fuegianlarda ve Californiyalılar arasında da vardır; krş. Schmidt,

lerinin yanı sıra adaylar, bir başkasıyla iletişim için kullanacakları yeni bir dil öğrenirler.

Hususi bir dil -en azından, kadınlar ve erginlenmemişler için ulaşılamayan bir kelime hazinesi olan– tam gelişimini sır toplumlarında bulacağımız kültürel bir fenomenin bir sembolüdür. Burada, erginlenmişler cemaatinin, yeni kabul ritleri ve birçok erginlenme derecesi olan daha kapalı bir kardeşlik cemaatine doğru ilerleyen bir dönüşümü vardır. İmdi bu fenomen, daha evvelce gelişmemiş şekilde en arkaik kültürlerde de mevcuttur. Örneklerimizi Avustralya ile sınırlayacak olursak, bazı kabilelerde ergenlik geçiş töreni, bazen birkaç yıl arayla yapılan bir dizi ritüelden oluşur[84] ve –daha da önemlisi– bütün adayların bu ritüellerde yer almasına izin verilmez. *Subincision*ın adet olduğu yerlerde, bazen sünnetten birkaç yıl sonra icra edilir ve erginlenmenin yeni bir derecesini temsil eder. Mesela Dieriler arasında, *subincision*, erginlenme törenine özgü beş temel ritin sonuncusudur ve erginlenmiş olanların hepsine açık değildir.[85] Karadjeriler arasında ritler, on yıldan daha uzun bir zaman diliminde arka arkaya icra edilirler. Bu uzun ara verişin sebebi, dinidir. Tindale'nin ifade ettiği gibi, "ritüelin en önemli kısımlarından birçoğu, yalnızca yıllar geçtikten sonra,

Ursprung, VI, 132.

[84] Kongo'da, sırra erme törenine katılanlar *nganga*, "bilenler" ve sırra erme törenine katılmayanlar ise *vanga*, "aydınlanmamışlar" diye isimlendirilir, Webster, *Pirimitive Secret Societies*, s. 175.

[85] Krş. mesela Spencer and Gillen, *The Arunta*, 1, 178 vd; A. Lommel, "Notes on the Sexual Behavior and Initiation, Wunambal Tribe, North Westren Australia", *Oceania*, XX, 1949-1950, 159; Mounford, *Brown Men*, s. 33-34; Euahlyilar arasında genç erkek, Gayandi misterinde sırra erdilir ve boğa sesi çıkaran ona yalnızca beş *Boorahlar*da yer aldığı zaman ifşa edilir; krş. K. L. Parker, *Euahlayi Tribe*, London, 1905, 81.

[taliplere] ifşa edilir: Bu ifşa edilme, talibin prestijine ve öğrenme gücüne bağlıdır."[86] Bir diğer ifadeyle, kabilenin dini geleneğine giriş, yalnızca talibin manevi gücüne, kutsalı tecrübe etme ve sırları anlama gücüne dayanır.

Burada, yalnızca sır cemaatlerinin ortaya çıkışını değil, fakat aynı zamanda otacılar, şamanlar ve her türden mistiklerin kardeşlik cemaatlerine yönelik bir açıklama da buluruz. Bunların altında yatan düşünce, hem basit hem temeldir: Eğer kutsal, kadınların da dahil olduğu bütün insanlar için ulaşılabilir olsaydı, ilk ifşalarda tüketilebilirdi. Dini tecrübe ve bilgi, doğası itibariyle herkes tarafından elde edilemeyen derecelere, daha yüksek ve daha yüce seviyelere sahiptir. Daha derin dini tecrübe ve bilgi, hususi bir çabayı ya da istisnai bir irade gücünü ve zekayı gerektirir. Bir insan yalnızca istemekle, bir şaman ya da bir mistik olamadığı gibi, aynı şekilde manevi niteliklere sahip olduğunu ortaya koymaksızın erginlenmenin belli derecelerine de yükselemez. Bazı sır cemaatlerinde daha yüksek dereceler, bol lütuflarla elde edilebilir; ancak unutmamalıyız ki ilkel dünya için refah, tabiatı itibariyle büyüsel-dini olan bir prestijdir.

Bu bölümde gözden geçirdiğimiz üst üste yığılan olgular grubu, ergenlik ritlerinin karmaşıklığını anlamamızı mümkün kıldı. Erginlenme töreninin yöneticisi olarak yüce varlığın ya da onun oğlunun yerini, atalar ya da hayvan Tanrılar aldığında, erginlenmenin daha dramatik hale geldiğini ve onun temel modelinin –ölüm ve diriliş– detaylı ve çoğu kez de dehşetengiz senaryolarda geliştiğini gördük. Aynı zamanda en temel erginleyici çilelerin (bir kesici

[86] Howitt, *Native Tribes*, s. 662 vd.

dişin çıkarılması, sünnet), maksadı aynı kalmakla birlikte –ritüel ölüm tecrübesini temin etmek– gittikçe artan eziyet sayısıyla daha da geliştirildiğini gördük. Burada bir unsur önem kazanmaktadır: Kanın ve cinselliğin kutsallığının ifşası. Kanın gizemi, çoğu kez yiyeceğin gizemine bağlıdır. Sayısız yiyecek rejimi tabusu, ekonomik ve aynı zamanda manevi olan ikili bir fonksiyon icra eder. Çünkü ergenlik ritlerinde adaylar, yiyeceğin kutsal değerinin farkına vardırılır ve gençlik mevkiini elde ederler; yani onlar artık annelerine ve beslenmek için başkalarının çalışmasına muhtaç değildirler. O zaman erginlenme, kutsalın, ölümün, cinselliğin ve yiyecek için mücadelenin ifşasına eşittir. Yalnızca beşeri varoluşun bu boyutlarını elde ettikten sonradır ki bir kimse hakikaten bir insan olabilir.

Bu bölümde tahlil edilen olgulardan bizim için ortaya çıkan şey, genellikle maskeliler tarafından temsil edilen ataların gittikçe artan önemli rolüdür. Avustralya'da ergenliğe geçiş törenleri, otacılar yönetiminde icra edildiği gibi, aynı şekilde Yen Gine'de, Afrika'da ve Kuzey Amerika'da bu ritler, din adamları ya da maskeli adamlar tarafından icra edilirler; çoğu kez onlar, törenleri baştan sona kadar yöneten gizli toplumların –bu yüzden de ataların temsilcileridirler–. Ergenliğe geçiş törenleri, kutsal uzmanlarının hamiliği altında icra edilirler. Bu uzmanlar, nihai olarak belli dini yeteneklere sahip insanlar tarafından kontrol edildiklerini söylemeye başladılar. Adaylar, yalnız yaşlı erkekler tarafından değil fakat aynı zamanda ve artan bir şekilde din adamları ve sır cemaatlerinin üyeleri tarafından da yetiştirildiler. Kabile dininin en önemli yönleri –yani vecd teknikleri, otacıların sırları ve mucizeleri, atalarla ilişkiler gibi– adaylara, kendilerinin hususi bir yeteneğinin

sonucu olarak ya da uzun bir çıraklık döneminin arkasından elde edilen daha derin bir dini tecrübeye sahip olan erkekler tarafından ifşa edilir. Bundan, ergenlik geçiş törenlerinin, gittikçe daha çok maskeli toplumların ve otacıların mistik geleneğine dayanan bir modeli destekleyecekleri sonucu çıkar. Ve bu, kendisini bir yandan gizlilikteki bir artışla ve erginleyici derecelerin çoğalmasıyla, diğer yandan ise, atalar tarafından nakledilen doktrinin tek sırdaşları olan yüksek dereceli erginlenmişlerden meydana gelen bir azınlığın manevi, sosyal ve hatta siyasi hakimiyetiyle ifade edilir.

Bu dini bakış açısından erginlenme, adayın kabilenin mitsel tarihine dahil edilmesine eşittir; bir diğer ifadeyle erginlenen, rüya zamanlarda mevcut beşeri konumu ve kabilenin bütün dini, sosyal ve kültürel müesseselerini tesis eden tabiatüstü varlıkların işlerini öğrenir. Her halükarda, bu geleneksel bilgiyi bilmek, ataların ve yeryüzünde yaşadıkları zamanda tabiatüstü varlıkların işlerini/maceralarını bilmek anlamına gelir. Avustralya'da, bu işler/maceralar, rüya zamanları varlıklarının muayyen miktarda eylemi icra ettikleri, başıboş dolaşmalardan biraz daha fazla bir şey anlamına gelir. Gördüğümüz gibi adaylar, erginlenme töreni boyunca, bu mitsel yolculukların izlerini takip etmek zorundadırlar. Bu yüzden de onlar, rüya zamanlarının olaylarını yeniden yaşarlar. Avustralyalılar için bu primordiyal olaylar, genel olarak rüya zamanlarının çalışması, tamamlayan ve mükemmelleştiren bir şey olmakla birlikte, bir tür kozmogoniyi de temsil eder: Mitsel atalar, bu dünyayı yaratmazlar; fakat onu, bugünkü mevcut şeklini verecek şekilde dönüştürürler; onlar insanı yaratmazlar, fakat onu medenileştirirler. Çoğu kez, bu primordiyal varlıkların dünyevi varoluşu, trajik bir

ölümle ya da yeraltında veya semada kaybolmalarıyla sona erer. Bu, onların varoluşunun, güneydoğu Avustralya'nın yüce semavi varlıkları hakkındaki mitlerde mevcut olmayan dramatik bir unsuru içerir. O zaman adaylara, iletilen şey, oldukça maceralı mitsel bir tarih ve daha az olarak da yüce varlıkların yaratıcı eylemlerinin ifşasıdır. Erginlenme töreni vasıtasıyla nakledilen doktrin, gittikçe daha çok, ataların yaptıklarının tarihine yani rüya zamanlarda meydana gelen bir dizi dramatik olaylara hasredilir. Erginlenmiş olmak, primordiyal zamanda ne olduğunu öğrenmeye eşit bir şeydir ve Tanrıların ne yapmadığını, dünyanın ve insanın nasıl yaratıldığını öğrenmektir. Kutsal ve gizli bilgi, şimdi mitsel atalara dayanmaktadır; artık Tanrılara dayanmamaktadır. Mevcut şekliyle dünyayı, primordiyal dramayı yaşayan mitsel atalar tesis ettiler ve bunun sonucu olarak da onlar, bu bilgiyi bilen ve onu nakleden kimselerdir. Modern terimlerle, bu kutsal bilginin artık bir ontolojiye değil, fakat mistik tarihe ait bir bilgi olduğunu söylerdik.

III. BÖLÜM

KABİLE RİTLERİNDEN GİZLİ KÜLTLERE

KIZLARIN ERGİNLENMELERİ

Ergenlik ritleri ile sır toplumlarına giriş ritleri arasındaki sürekliliği bize gösterecek olan bir kısım erginleyici modelleri araştırmadan önce, kızların erginlenme törenlerini biraz düşünmemiz gerekiyor. Kızların erginlenmeleri, erkeklerinkine nazaran daha az incelendiğinden çok iyi bilinmezler. Dişil ergenlik ritlerinin ve özellikle de onların gizli yönlerinin, etnologlar için daha az ulaşılabilir olduğu doğrudur. Gözlemcilerin çoğu, büyük ölçüde onların dış görünüşlerine ait tasvirleri verirler. Erginlenme törenleri sırasında kızların dini eğitimleri ve özellikle de geçecekleri söylenen gizli ritler hakkında çok az dokümana sahibiz. Bu boşluğa rağmen, kızların erginlenme törenlerinin yapısı ve onların morfolojisine dair yaklaşık bir fikir edinmek mümkündür.

İlk olarak, üç şeye işaret etmeliyiz: Birincisi, dişil ergenlik inisiyasyonları, evvelce kültürün kadim safhalarında (Avustralya, Tierra del Fuego ve başka yerlerde)[1] tespit edilmiş olmakla bir-

[1] B. Spencer, *Native Tribes of the Northern Territory of Australia*, London, 1914, s. 326 vd.; B. Spencer and F. Gillen, *The Arunta*, London, 1927, II, 481; W. E. Roth, *Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines*, Brisbane and London, 1897, s. 184; K. L. Parker, *The Euahlayi Tribe*, London, 1905, s. 56-57; W. L. Warner, *A Black Civilization*, New York, 1937, s. 75-76; Keza krş. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, Münster, 1931, III, 706-709 (Kulin), 988-990 (Euahlayi).

likte, eril inisiyasyonlara oranla daha az yaygındırlar; ikincisi bu ritler, erkek çocukların erginlenme törenlerinden kesinlikle daha az geliştirilmiştir. Bu son özellik, önemli sonuçlara sahiptir. Bu, kadın erginlenmesinin ilk aybaşı hali ile başlaması olgusuyla açıklanır. Cinsel olgunluğun işareti olan bu fizyolojik semptom, bir ayrılığa, genç kızın aile dünyasından ayrılışı olan bir kopuşa zorlar. Kız, derhal tecrit edilir, toplumdan ayrılır. Bu bize, erkeğin annesinden ayrılışını ve ayrı tutuluşunu hatırlatır. O zaman her iki cinsiyette de erginlenme, bir kopuşla, bir ayrılmayla başlar. Ancak bir farklılık vardır: Kızların ayrı tutulması, her halûkarda, ilk aybaşı halinin arkasından hemen meydana gelir, bu yüzden de bireyseldir; oysa erkeklerin erginlenişi, yaklaşık ergenlik zamanında olan herkes için vuku bulan, ortak bir şeydir. Aybaşı halinin işaretlerinin ortaya çıkmaya başlamasıyla meydana gelen genç kızın ayrı tutulmasının bireysel karakteri, erginlenme ritlerinin nispeten az sayıda oluşunu açıklar. Arıcak tek bir şeyi unutmamalıyız: Ayrı tutulmanın süresi, bir kültürden diğer kültüre göre –üç günden (Avustralya'da ve Hindistan'da olduğu gibi) yirmi aya (Yeni Zelanda) ya da birkaç yıla (Combodia) varıncaya kadar– değişir. Bir başka ifadeyle, sonunda kızlar, bir grup oluştururlar ve onların erginlenme törenleri, daha yaşlı kadın akrabaları (Hindistan'da olduğu gibi) ya da yaşlı kadınların (Afrika) idaresinde ortak olarak icra edilir.[2] Bu kadın mürebbiyeler, kızlara cinselliğin ve bereketliliğin sırları hakkında ders verir ve onlara kabilenin adetlerini ve en

[2] Mesela Güney Amerika'nın güneyine ait kabileler arasında; krş. J. Haeckel, "Jungendweihe und Männerfest auf Feuerland. Ein Beitrag zu ihrer kulturhistorischen Stellung", *Mitteilungen der Oesterreichische Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie un Prâhistorie*, LXIII-LXXVII, 1947, 132 vd.

azından kadınlar için ulaşılabilir olanlarını öğretirler. Bu şekilde verilen genel, ancak temelde dini nitelikteki bu eğitim, kadınların kutsallığına dair bir ifşadan oluşur. Kız, ritüel olarak kendi hususi varlık modunu almaya yani dişi bir varlık haline gelmeye hazırlanır ve aynı zamanda toplumdaki ve kozmostaki sorumlulukları kendisine öğretilir. Bu sorumluluklar, ilkeller arasında her zaman doğası gereği dini olan sorumluluklardır.

İşaret ettiğimiz gibi, kadın erginlenme ritleri –en azından şimdiye kadar bizim için bilinenler– erkeklerinkinden daha az dramatiktir. Her ikisindeki temel unsur, adayın toplumdan ayrı tutulmasıdır. Bu ayrı tutulma hem ormanda (Swahililer arasındaki gibi) hem de hususi bir kabinde (Kuzey Amerika kabilelerinde –Shushwap, Wintun ve diğerleri– Brezilya'da –Coroado– Yeni Hebridlerde ve Marshall Adalarındaki gibi) meydana gelir; ancak aynı zamanda Veddahlar ve bazı Afrika halkları arasında aynı uygulama vardır.[3] Erkek çocukların ergenlik ritlerinden söz ederken, orman ve kulübenin kompleks sembolizmine gönderme yaptık. Bu sembolizm, aynı zamanda ötenin, bundan dolayı da ölümün ve ana rahmindeki gebelik döneminin karanlığının da sembolüdür. Karanlık sembolizmi, aynı zamanda kızların törensel ayrı tutulmalarında da vurgulanır. Çünkü kızlar, evin karanlık bir köşesinde tecrit edilir ve birçok halk arasında güneşi görmeleri yasaklanır. Bu tabunun açıklaması, ay ile kadınlar arasında olduğu düşünülen mistik bağda yatar. Başka yerlerde de kızların herhangi bir kimsenin kendilerine dokunmasına ya da hareket ettirmesine izin

[3] Krş. Frazer, *Balder the Beatiful*, London, 1913, I, 22-100; E. S. Hartland, *Primitive Paternity*, London, 1910, I, 91-98; W. E. Peuckert, *Geheimkulte*, Heildelberg, 1951, s. 256-275.

vermeleri yasaktır. Kuzey Amerika'ya has bir yasak, kızların toprağa dokunmalarına müsaade etmemektir; kız adaylar, günlerini ve gecelerini hamaklarda geçirirler.[4] Doğal olarak, hemen hemen her yerde bir kısım yiyecek kısıtlamaları vardır ve bazı halklar arasında, kız adaylar, özel bir kostüm giyerler.[5]

Birinci erginlenme ritini oluşturan adayı toplumdan ayrı tutma kadar önemli olan bir başka şey ise, süreci sona erdiren törendir. Kuzey Avustralya'nın bazı körfez kabileleri arasında ilk adetini gören kız, üç gün bir kabinde tecrit edilir. Bu sürede kız, farklı yiyecek tabularına tabidir. Sonra o, aşı boyasıyla boyanır ve kadınlar tarafından gösterişli bir şekilde süslenir. "Zirvede" diye yazar Berndt, "bütün kadınlar, şafakta, tatlı su akıntısına ya da sığ göle (lagoon) kadar ona eşlik ederler.[6] Bu ritüel banyodan sonra kız, tören halinde, alkışlar arasında ana kampa götürülür ve sosyal anlamda bir kadın olarak kabul edilir."[7] Berndt, Arnhem Land'da misyon tesis edilmeden önce, ritüelin çok karmaşık olduğunu ve şarkılar içerdiğini gözlemler. Modern etnologlar, zaman zaman yalnızca yok olmanın eşiğinde olan müesseselerle karşılaşırlar. Ancak bizim incelediğimiz bu durumda, tören alayı ve törenin sonunda kadınlar tarafından alkışlama kadın erginlenme törenlerinin ayırıcı vasıfları oldukları için özleri muhafaza edilmiştir. Bazı yerlerde, ayrı tutma kollektif bir dansla sona erdirilir ve bu adet, özellikle ilk çiftçilerin

4 Krş. Frazer, *Balder*, s. 56, 59-61, 66.

5 Krş. H. Ploss and M. Bartels, *Das Weib in der Natur-und Völkerkunde*, Leipzig, 1908, I, 454-502; W. Schmidt and W. Koppers, *Völker und Kulturen*, Regensburg, 1924, I, 273-275 (adetin yayılımı).

6 R. M. Berndt and C. H. Berndt *The First Australians*, New York, 1954, s. 54.

7 R. M. Berndt and C. H. Berndt, *Sexual Behaviour in Western Arnheim Land*, New York, 1951, 88-91.

(*Pflanzervölker*) ayırıcı özelliğidir.[8] Bu, eski zaman tarımcıları (paleo-agriculteralists) arasında, erginlenen kızlar teşhir edilir ve kendilerine daha çok önem verilir ya da hediyeler almak için törenle meskun olan evleri[9] ziyaret ederler.[10] Diğer zahiri işaretler aynı şekilde, mesela dövme yaptırmak ya da dişleri siyahlaştırmak gibi şeyler, erginlenme töreninin sonuna işaret ederler;[11] buna rağmen bazı etnologlar, bu adetlerdeki bu tür yeniliklerin totemik kültürlerin etkisinin bir sonucu olduğunu kabul ederler.[12]

O zaman temel rit, kızların bütün cemaate gösterilmesi şeklindeki dini törendir. Bu tören, sırrın (mystery) yerine getirildiğinin ilanıdır. Kızın genç olduğu, yani kadına özgü varlık tarzını kabul etmeye hazır olduğu gösterilir. Törensel olarak bir şeyi göstermek –bir işaret, bir nesne, bir hayvan, bir insan– kutsalın hazır olduğunu deklare etmek, bir hiyerofani mucizesini ilan etmektir.[13] Bu kadar basit olan söz konusu ritin kendisi bile, arkaik olan dini bir davranışa işaret eder. Muhtemelen dili kullanmadan önce bile, bir nesneyi ayinsel olarak gösterme, onun istisnai, olağanüstü, gizemli ve kutsal olarak kabul edildiğine işaret etmekteydi. Keza, erginlenen kızın bu törensel takdimi, törenin en eski safhalarından birini temsil etmektedir. Daha önce zikredilen ortak dans, daha plastik ve daha dramatik bir tarzda aynı primordiyal tecrübeyi ifade eder.

8 Bkz. Peuckert, *Geheimkulte*, s. 258'deki halklar listesi.

9 Ploss and Bartels, *Das Weib*, I, 464 vd.

10 E. Gasparani, *Nozze società e abitazione degli antichi Slavi*, Venice, 1954, appendix I and II, s.14.

11 Şu çalışmamızla krş. "Mystère régénération spirtuelle", *Eranos-Jahrbuch*, XXIII, 1955, 79.

12 W. Schmidt, *Das Mutterrecht*, Vienna, 1955, s. 131.

13 Şu çalışmamızla krş. *Traité d'histoire des religions*, I, Paris, 1949, s. 270.

Kadın erginlenme törenlerinin, erkek ergenlik ritlerinden daha çok kanın gizemiyle alakalı olduğu açıktır. Bazı bilim adamları, kızların erginleyici ayrı tutulmayı aybaşı kanına dair ilkel bir korkuyla açıklamaya bile çalıştılar. Frazer, problemin bu yönünü vurguladı ve bu fizyolojik semptomun ilk olarak görünmesinde olduğu gibi, kadınların adet günleri süresince kabinlerde tecrit edildiklerini gösterdi.[14] Ancak Wilhelm Schmidt, iki adetin aynı zamana rastlamadığını ortaya koydu: Kadınların aylık ayrı tutulmaları, esasen göçebe, avcı ve çoban halklar arasında yani hayvanlarla ve onların ürünleriyle (et, süt) geçinen ve adet kanının talihsizlik kabul edildiği toplumlar arasında kaydedilen bir adettir. Kızların ayrı tutulmaları, ana erkil toplumlara has bir adettir. Ve Schmidt, en azından bu ana erkil toplumların bazıları arasında kızların erginlenmesinin, onların ergenlik çağına eriştikleri ve bu yüzden de aile kurabilecekleri olgusuna dair umumi coşkuyu ifade eden sevinçleri de içerdiğini ilave eder.[15] Ancak gördüğümüz gibi bu sevinçler, ana erkil döngünün bir ürünü olarak kabul edilecek şekilde yapısal olarak daha arkaiktir. Schmidt'e göre, bu ana erkil döngü, daha geç bir sosyo-kültürel fenomendir.

Her halükarda, kadınların kanı hususundaki erkeklerin korkusu, kızlar için yapılan ergenlik ritlerini açıklamamaktadır. Ritlerin doğuşuyla ilgili olarak tek başına bizi aydınlatacak temel tecrübe, bir kadın tecrübesidir ve bu kanın gizemi etrafında kristalize edilir. Bazen bu gizem, acayip tavırlar altında tezahür ettirilir. Mesela buluğa ermiş kızın beyaz bir kabinde bütün bir yıl

[14] Frazer, *Balder*, I, 76 vd.
[15] Schmidt, *Das Mutterrecht*, s. 132.

tecrit edildiği, beyaz giydirildiği ve beyaz yiyecekler yedirildiği Dyaklar arasında durum böyledir. Ayrı tutmanın sonunda kız, bir bambu tüp vasıtasıyla genç bir erkeğin açık damarından kan emer.[16] Bu adetin anlamı, ayrı tutma boyunca kızın, ne erkek ne de kadın olmaması görünüyor; bundan dolayı da kız, "beyaz", "kansız" kabul edilir.[17] Burada, adayların geçici çift cinsiyetli ve cinsiyetsizliği konusunu kabul etmekteyiz. Bu konu, kendisine bu kitabın son bölümünde gönderme yapılan bir konudur. Çünkü adaylıkları sırasında erkek çocukların kadın elbiseleri giymeleri gibi, kızların erginlenme töreni boyunca erkekler gibi giydirildikleri durumlar bilinmektedir.

DİŞİL ERGİNLEMELERİNDEKİ DERECELER

Bir kısım halklar arasında dişil erginlenme töreni, birkaç dereceyi içerir. Bu yüzden, Yaolar arasında ilk adet kanıyla başlayan, ilk hamilelik boyunca tekrarlanan ve ihtimamla hazırlanan erginlenme, ancak ilk çocuğun doğumuyla sona erer.[18] Kanın gizemi, kemalini

[16] H. Ling-Roth, "The Native of Borneo", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXIII, 1893, 41 vd.; H. Baumann, *Das doppelte Geschlecht. Ethnologische Studien zur Bisexualität in Ritus und Mythos*, Berlin, 1955, s. 62.

[17] Baumann, *Das doppelte Geschlecht*, s. 62-63.

[18] R. P. Heckel, "Miscellanea", *Anthropos*, XXX, 1935, 875; Gasparini, *Nozzet*, s. 27. Sırra erme töreninin derecelendirilmiş safhaları, aynı zamanda, kuzey batı Avustralya kabileleri arasında da bulunur: "Cinsel olgunlukla kız, kadınların gizli destekleyicilerine (corroborees) katılır. Bir çocuğa sahip olmasından sonra, icra edilen ritlerde kadın akrabalarına yardım edebilir. Daha sonra o, tedricen *daragu* (kutsal) olan şarkıları ve erkekler için *gunbu* (tabu) olanları öğrenir ve yaşlandığında, toplantıları yönetir ve kendisinden aşağıda olan kadınlar nesline bilgisini aktarma hususunda sorumlu hale gelir."Phyllis M. Kaberry, *Aboriginal Woman, Sacred and*

çocuğun doğumunda bulur. Kadına, kendisinin *hayatın bir yaratıcısı* olduğunun ifşa edilmesi, eril terimlere tercüme edilemeyecek dini bir tecrübe teşkil eder. Yaoların dişil erginlenmelerinin bu örneği üç derecesiyle, birbiriyle yakından ilişkili iki fenomeni anlamamızı mümkün kılar: Birincisi, kadınların eril gizli kardeşlik modellerine uygun olarak gizli dini cemaatler organize etme temayülü; ikincisi, bazı kültürlerde çocuğun doğumuna verdikleri önem. Gizli toplumların organizasyonunu incelemeye başladığımızda bu kadın derneklerini tartışacağız; o zaman göreceğiz ki en azından kısmen, dişil sır cemaatleri, eril sır cemaatlerinden alınmış belli morfolojik unsurlara sahiptirler. Çocuğun doğumu ritüeline gelince onlar, bazen kendisinde bir gizemin tohumlarını (ya da muhtemelen izlerini) deşifre edebileceğimiz adetlere yol açarlar. Bu mistik senaryonun izleri, Avrupa'da bile muhafaza edilmiştir. Geçen yüzyıl boyunca Schelswig'de bir çocuğun doğduğu haberleri üzerine kasabanın bütün kadınları, dans etmeye ve yeni annenin evine doğru bağırmaya başlarlardı. Eğer yolda erkeklerle karşılaşırlarsa, onların şapkalarına vurup düşürür ve içlerini dışkıyla doldururlar; bir at arabasıyla karşılaştıklarında onu paramparça eder ve atı serbest bırakırlardı. Yeni annenin evinde herkesle görüştükten sonra, bütün kasaba boyunca çılgınca koşmaya ve bağırmaya, neşelenmeye, evlere girmeye, yiyecek ve içecek türünden ne bulurlarsa almaya başlarlar; erkeklerle karşılaştıklarında, onları dans etmeye zorlarlar.[19] Muhtemelen

Profana, Philadelphia, 1939, s. 237.

[19] Bizim çalışmamız, "Mystère régénération", s. 81; sonra, R. Wolfram, "Weiberbünde", *Zeitschrift für Volksunde*, XLII, 1933, 143 vd. Çocuk doğurma zaten, bazı Avustralya kabileleri arasında bir sır teşkil eder. Phyllis

ilk zamanlarda muayyen gizli ritüeller, yeni annenin evinde icra edilirdi. On üçüncü yüzyılda bu tür ritüellerin, Danimarka'da cari olduğunu biliyoruz; yeni annenin evinde toplanan kadınlar, öküz (ox) diye isimlendirdikleri tahrik edici el kol hareketleri yaparak, şarkı söyleyerek ve bağırarak kendisiyle dans ettikleri hasır bir kukla yaptılar.[20] Bu örnekler, değerlidir; onlar bize, çocuğun doğumu vesilesiyle kadınların toplanması ritüelinin gizli dernekler haline gelme eğiliminde olduğunu gösterir.

Kızların ergenlik ritlerine dönecek olursak, toplumdan ayrılma dönemi boyunca adayların riüel şarkıları, dansları ve belli muayyen kadınlara has bir takım el becerilerini, özellikle de eğirmek ve örmeyi öğrendiklerini eklemeliyiz. Bu sanatlara dair sembolizm, oldukça önemlidir; kültürün bu nihai safhasında onları, bu dünyayı açıklayan bir prensip derecesine çıkarılmış buluruz. Ay, zamanı "eğirir" ve beşeri hayatları "örer."[21] Kader Tanrıçası, eğiricidir. Bir yandan dünyanın dönemsel yaratılmaları anlayışı (ay mitolojisinden türetilen bir anlayış) ile zaman ve kader düşünceleri ve diğer yandan ise gün ışığından uzakta ve hemen hemen gizli olarak icra edilen ve gece yapılan kadın çalışmaları arasında okült bir ilişki buluruz. Bazı kültürlerde, ayrı tutulmalarının sona ermesinin arkasından, kızlar yaşlı bir kadının evinde toplanarak birlikte eğirmeye devam ederler. Eğirme, tehlikeli bir sanattır ve bundan dolayı da

---

Kaberry, erkek çocukların sırra erme törenleri ilgili bilgi elde ederken karşılaştığı güçlükten daha fazlasına, gizli çocuk şarkılarını toplarken karşılaştı; krş. *Aboriginal Woman*, s. 241 vd.

20 Bizim çalışmamız, *Images et symboles*, Paris, 1952, s. 120 vd.; aynı zamanda krş. R. Wolfram, *Schwerttanz und Männerbund*, Cassel, 1935 vd; s.172.

21 R. Heine-Geldren, "Südostasiens", G. Buschan'ın *Iustrierte Völkerkunde*, Stuttgart, 1923, II, 841'de; Gasparini, *Nozze*, s. 18 vd.

yalnızca hususi evlerde ve o zamanda yalnızca muayyen dönemlerde ve belli saatlere kadar sürdürülmesi gerekir. Dünyanın bazı kısımlarında eğirme, büyüsel tehlikesinden dolayı terk edilmiş ve hatta bütünüyle unutulmuştur.[22] Aynı inançlar bugün hâlâ Avrupa'da (yani Alman peri kızları Perchta, Holda, Frau Holle) sürüp gitmektedir. Bazı yerlerde –mesela[23] Japonya'da– sürekli bir gerilimin ve hatta genç eğirici kız ile erkek sır toplumları arasındaki çatışmanın mitolojik anısını buluruz. Gece, erkekler ve onların Tanrıları, eğiren kızlara saldırır ve yalnızca çalışmalarını değil fakat aynı zamanda, mekiklerini ve örgü aparatlarını da tahrip ederler.

Dişil erginlenme, eğirme ve cinsiyet arasında mistik bir ilişki vardır. Gelişmiş toplumlarda bile, kızlar evlenme öncesi muayyen bir özgürlükten ve eğirmek için bir araya geldikleri evde, erkek çocuklarla toplanmaktan hoşlanırlar. Bu adet, Rusya'da yirminci yüzyılın başında hâlâ canlı bir şekilde varlığını devam ettirmekteydi.[24] Bakireliğe oldukça değer verilen kültürlerde genç erkeklerle genç kızların toplanmalarının yalnızca hoş görülmeyip fakat aynı zamanda aileleri tarafından teşvik edilmesi şaşırtıcıdır. Burada bir ahlaksız gelenekler durumuna değil fakat büyük bir sırra, dişil kutsallığın ifşası durumuna; hayat ve bereketlilik kaynaklarını etki eden tecrübeye sahibiz. Kızlar için evlilik öncesi

[22] Krş. A. Slawik, "Kultische Geheimbünde der Japoner und Germanen", *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik*, IV, 1936, 737 vd., Peuckert, *Geheimkulte*, s. 253.

[23] D. Zelenin, *Russische (ostslawische) Volkskunde*, Berlin, 1927, s. 337 vd.; Gasparini, *Nozze*, s. 22-33; bizim çalışmamız, "*Mystère régénération*", s. 80 vd.

[24] Bizim çalışmamız, "Mystere et regeneration", s. 82; R. Wolfram, "Weiberbünde", s. 144.

özgürlükler, doğası itibariyle erotik değil fakat ritüeldir; onlar profan eğlencelerin değil fakat unutulan bir sırrın parçalarını teşkil ederler. Ukrayna'da, muayyen kutsal dönemler boyunca ve özellikle de evlilikler vesilesiyle kızlar ve kadınlar bütünüyle cümbüşsel bir tarzda davranırlar.[25] Bu davranışın tamamıyla tersine –tevazudan teşhirciliğe– çevrilmesi, bütün cemaati ilgilendiren ritüel bir hedefe işaret eder. O da dindışı hayatı idare eden normların dönemsel olarak ilgasını gerektiren bir durumdur. Bir başka ifadeyle bu, adetler üzerinde boş bir ağırlık gibi yatan yasadan kuşkulanmak ve mutlak kendiliğindenliği yeniden yaratmayı gerektiren durumdur. Hıristiyanlığın onayladığı uzun tarihten beri, bu tür ritüel davranış durumları yirminci yüzyıla kadar halk arasında uzun bir süre muhafaza edildi; inanıyorum ki burada en eski dinî tecrübeden, kadın ruhunun en temel tecrübesinden söz ediyoruz. Daha sonra, kadın gizli organizasyonlarının bir kısmını araştırmaya başladığımız zaman, aynı temel tecrübenin bir diğer ifadesiyle karşılaşacağız.

Özetleyecek olursak, kızların erginlenmeleri, ilkeller için bu fenomenin bütün ima ettikleriyle –yani dönemsel olarak arınma, doğurganlık, şifa verici ve büyüsel güçler gibi– birlikte dişi cins için "tabii" bir gizem olan adet kanının görünmesi tarafından belirlenir. Kız, doğal bir tarzda meydana gelen bir dönüşümün farkında olacak ve bu dönüşümden kaynaklanan varlık tarzını, genç kadın olma tarzını kabul edecektir. Kızların erginlenmeleri, erkek çocuklar için olan erginlenmelerin ayırıcı unsurları olarak; Tanrısal bir

[25] T. Volkov, "Rites et usages nuptiaux en Ucraine", *L'Anthropologie*, 1891, Gasparini'den özetlendi, *Nozze*, s. 42 vd.

varlığın, kutsal bir nesnenin (boğa sesi çıkaranın) ve bir köken mitinin ifşa edilmesini; kısaca başlangıçta vuku bulan, kabilenin kutsal tarihinin bütüncül bir parçası olan, bundan dolayı da tabii dünyaya değil fakat kültüre ait olan bir olayın ifşa edilmesini içermezler. Adet kanıyla ilişkili dişil törenlerin, eril ergenlik ritleri durumunda her zaman olduğu gibi, bir köken mitine dayanmadığına işaret edilmesi önemlidir. Muayyen mitler vardır ki bunlara göre, şimdi erkeklerin mülkiyetinde olan erginlenme törenleri esasen kadınlara aittir; ancak bu mitlerin, üstün dişil gizem olan adet kanıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Adet kanıyla bağlantılı birkaç mit, erginleyici mitler kategorisine girmezler.

Bütün bunlardan şu sonuç çıkmaktadır; Kadınlardan farklı olarak erkekler, erginleyici eğitimleri süresince, "görülmez" gerçekliklerin farkına vardırılırlar ve açık olmayan, yani dolaysız tecrübede verilemeyen, kutsal bir tarihi öğrenirler. Bir aday, köken mitini öğrendikten sonra, sünnetin anlamını anlar. Erginlenme töreni boyunca onun başına gelen her şey, mitsel zamanlarda belli olaylar vukuu bulduğu ve temel olarak beşeri durumu değiştirdiği için onun başına gelir. Erkek çocuklar için erginlenme, dolaylı bir dünyaya –ruhun ve kültürün dünyasına– bir girişi temsil eder. Aksine, kızlar için erginlenme, görünüşe göre tabi olan bir fenomenin, cinsel olgunluklarının görünür işaretinin gizli anlamıyla ilişkili bir dizi ifşayı içerir.

GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLAN BİR AVUSTRALYA SIR KÜLTÜ

İzin verirseniz şimdi, günümüzde Arnhem Land'de ve merkezi batı Northern Territory'da gelişen bir Avustralya sır kültünü, Kunapipi'yi inceleyelim. Bizim bakış açımızdan mezkur sır kültünün ikili bir faydası vardır: Birincisi, en önemli törenleri erkeklere has olmakla birlikte, Kunapipi ideolojisinde, dişil dini sembolizm ve özellikle de evrensel bereketlilik kaynağı olan Büyük Anne figürü hakimdir. İkincisi, Kunappi töreninin erginleyici senaryosu, –temel anın, ritüel bir yutma olması sebebiyle– daha önceden bildiğimiz türden bir yapı olmakla birlikte, aynı zamanda bazı yeni unsurlar da içerir. Bir başka ifadeyle Kunapipi, erginlenme modellerinin sürekliliğine dair araştırmamız için mükemmel bir hareket noktası teşkil etmektedir. Yalnızca daha önce ergenliğe dair bu inisiyasyon törenlerini yaşamış olan genç erkekler, Kunapipi kültünde erginlenme için seçilebilirler. Bundan dolayı da elimizde bir yaş sınıflaması değil fakat yüksek bir erginlenme tipi vardır. Bu, ilkel insanın dini tecrübesini ve bilgisini derinleştirme arzusunu bir kez daha teyit eder.

Kunapipi'nin ikili bir hedefi vardır: Genç erkeklerin erginlenmesi, kozmik hayatı ve evrensel bereketliliği sağlayan enerjilerin yenilenmesi. Bu yenilenme, köken mitinin tekrar oynanmasıyla elde edilir. Tabiatüstü varlıklar tarafından sahip olunan güçler, "rüya dönemi" boyunca icra ettikleri eylemlerin tekrar temsil edilmesiyle serbest bırakılır.[26] O zaman burada, daha önce az çok aşina olduğumuz dini bir anlayışa sahibiz: Bir köken miti, bir

[26] R. M. Berndt, *Kunapipi*, Melbourne, 1951, s. 34.

erginlenme ritüelinin temelini teşkil eder; ritüeli icra etmek, primordiyal zamanı yeniden tekrarlamaktır. Rüya dönemiyle çağdaş haline gelmektir;[27] adaylar bu sırra katılırlar ve bu vesileyle bütün toplum ve onun kozmik çevresi, rüya döneminin atmosferinde yıkanır; kozmos ve toplum, yeniden doğmuş olarak ortaya çıkar. Bu yüzden de bir grup genç erkeğin erginlenmesinin yalnızca onların değil, fakat aynı zamanda, toplumun da dini durumunu etkilediği açıktır. Burada, daha yüksek dinlerde geliştirilecek olan bir anlayışın tohumunu görmekteyiz. Daha sonra gelişecek olan bu düşünce, seçkin bir kimsenin manevi mükemmelliğinin, toplumun geri kalanı üzerinde olumlu bir etki uyguladığı şeklindeki bir düşüncesi.

Şimdi izin verirseniz malum külte geri dönelim. Bu kült, sadece temel unsurlarını zikretme ihtiyacı duyduğum oldukça karmaşık bir mit üzerine bina edilir. Rüya döneminde, daha büyük olanının az önce bir çocuk doğurduğu Wauwalaklı iki kız kardeş, kuzeye doğru yürümeye başladılar. Bu iki kız kardeş, "çift anne"dirler. Kültün ismi olan Kunapipi, "anne" ya da "yaşlı kadın" olarak tercüme edilebilir. Uzun bir yolculuktan sonra kız kardeşler, bir kuyunun yanında durdular ve bir kulübe inşa ettiler ve bir kısım hayvanları pişirmeye çalıştılar. Ancak hayvanlar ateşten kaçtılar ve kendilerini kuyuya attılar. Yerliler şimdi bunu şu şekilde açıklıyorlar: Çünkü hayvanlar, kız kardeşlerden birinin "doğum sonrası kanından" dolayı temiz olmadığını ve büyük yılan Julunggul'un yaşadığı kuyunun yanına gitmemesi gerektiğini biliyorlardı. Ve gerçekten de kanın kokusunun cezbettiği Julunggul, yeraltındaki evinden

[27] Törenin mistik kurucuları Wauwalak Kızkardeşler, "her zaman oldukları kadar bugün de canlıdırlar." Berndt, *Kunapipi*, s. 33.

dışarı çıktı ve –bulutlara ve şimşeğe neden olan– vücudunun ön kısmını tehdit edici bir şekilde kaldırarak kulübeye doğru süründü. Daha genç olan kız kardeş, dans ederek kendisini korumaya çalıştı ve onun dansları Kunapipi töreninde yeniden tekrarlanır. Son olarak yılan, iki kız kardeş ve çocuğun sığındığı kulübe üzerine salyasını boşalttı, onu yuttu; sonra kafası semaya doğru olmak üzere doğruldu. Az sonra da iki kız kardeşi ve çocuğu kustu. Beyaz karıncalar tarafından ısırılmış oldukları halde hayata yeniden döndüler. Ancak Julunggul, sonunda onları bir kez daha yuttu.

Bu mit, Kunapipi'ni yanı sıra, biri ergenlik erginlenmesini meydana getiren *djunggawon* olan diğer iki ritüel için de temel sağlar. Yerliler, bütün bu üç ritüeli şöyle açıklar: Julunggul'un iki kız kardeşi yutup ardından da kustuğunu gören bir piton, Lu'ningu, onu taklit etmek istedi. Ülkeyi genç erkekleri yutarak dolaştı ancak onları kustuğunda ölü olarak dışarı çıkıyorlardı ve bazen de onları iskelet halinde kusuyordu. İntikam maksadıyla erkekler onu öldürdüler ve daha sonra onu temsil eden bir anıt *–jelmalandji* diye isimlendirilen iki sütun– diktiler. Yılanın tıslamasını taklit etmek için boğa sesini çıkaranı yaptılar.[28] Son olarak, tören başkanı: "Kendimizi şu iki kadın gibi yapıyoruz" diyerek kolunu kesti.[29]

[28] Mitin bu konusu, iyi bilinen bir modeli takip eder: 1. Bir tabiatüstü varlık, (sırra erdirme) maksadıyla erkekleri öldürür; 2. Erkekler (bu sırra erme törenine özgü ölümün manasını anlamayan), onu öldürerek öç alırlar; 3. Ancak daha sonra, bu primordiyal drama ile ilgili gizli törenleri tesis ederler; 4. Tabiatüstü varlık, onun bedenini ya da sesini temsil ettiği farz edilen bir imaj ya da kutsal bir nesne vasıtasıyla bu törenlerde hazır hale getirilir.

[29] agy, s. 36.

"Kunuppi ritüelinde," diye yazar Berndt, "kutsal yer için ana kampı terk eden genç adayların, Lu'ningu tarafından rüya döneminde genç erkekleri yuttuğu gibi yutuldukları söylenir; eski günlerde onlar, yılanın karnında kalmalarını sembolize eden iki haftalık bir dönemden iki aya kadar kadın milletinden uzak durmak zorundaydılar."[30] Ancak iki yılan –Julunggul ve Lu'ningu– birbirine karıştırılır; çünkü onların ana kampa dönmeleri üzerine erkekler kadınlara, "bütün genç erkek çocukların bugün gittiklerini ve Julunggul'un onları yuttuğunu anlatırlar."[31] Fakat her halükarda, ritüel yutma sembolizmi, oldukça karmaşık bir ritüeldir. Bir taraftan iki kız kardeşe benzetilen adayların yılan tarafından yutuldukları farz edilirken, diğer yandan onlar kutsal bölgeye girerek sembolik olarak primordiyal annenin rahmine geri dönmüş kabul edilir. Adayları aşı boyasıyla ve iki Wauwalaklı kız kardeşin kanın temsil eden "kol-kanıyla" boyanmış buluruz; "Yani" diye yazar Berndt, "ritüel maksatlı olarak, iki kız kardeş haline gelirler ve Julunggul tarafından yutulurlar ve ritüelden çıkmaları üzerine, kadınlar da olduğu gibi, canlanırlar."[32] Ancak o zaman, yerlilere göre, "üç köşeli dans yeri" annenin rahmini temsil eder. Yine Berndt'ın anlatımını iktibas edersek: "Adaylar, kutsal bölge için kampı terk ederken kendilerine gittikçe kutsallaşacakları ve anneye girecekleri söylenir; başlangıçta olduğu gibi, yuvarlak yere, onun rahminin içine girerler." Ritüel tamamlandığında, anne, "onların dışarı çık-

30 agy, s. 37.

31 agy, s. 41.

32 agy, s. 38. Yaşlı kız kardeşin üstüne doğum sonrası kan sürülür; daha genç kız kardeşin yılan önündeki danstaki çabaları, onun aybaşı akıntısına neden olur; agy, s. 23.

masına izin verir" yuvarlak yerden çıkarlar ve bir kez daha normal hayata geri dönerler.[33]

Ana rahmine dönüş sembolizmi, ritüelin cereyanı sırasında tekerrür eder. Belli bir anda, adaylar ağaç kabuğuyla örtülürler ve kendilerine "uyumaya gidecekleri söylenir." Yerliler, "onların burada Wauwalakl kız kardeşler gibi kulübede gizlenmiş olarak, kalmaya devam ettiklerini" ifade ederler.[34] Son olarak, eşlerin değişimini içeren kösnül bir ritüelin arkasından nihai tören icra edilir. İki çatallı direk, onları birbirine bağlayan kalın bir direkle birlikte, kutsal alanla ana kampın arasına dikilir. Direk, dallarla kaplanır ve erginlenme törenine katılanlar, dalların arkasına yerleştirilir; dışarıdan görülemeyen katılımcılar, burada, güya "ağaca asılmışlar gibi" ayakları yerde olacak şekilde direğe sıkıca sarılmış olarak kalırlar. Yani onlar rahimdedirler ve yeniden doğacaklardır –"onların ruhu, yeni olarak dışarı çıkacaktır."-[35] İki adam, çatallı direklere tırmanır ve orada yeni doğmuş çocuk gibi bağırır; çünkü onlar, Wauwalak'ın çocuklarıdırlar. Son olarak hepsi, aşı boyasıyla ve kol-kanıyla boyanmış olarak ana kampa geri dönerler.

Bu Kunapipi ritüeli üzerinde durdum; çünkü Ronald Berndt'in çalışması sayesinde, yalnızca dikkate değer birçok detayı değil fakat aynı zamanda, yerlilerin onlara atfettikleri anlamı da bilebilecek bir konumdayız. Kunapipi ritüelinin Avustralya kültürünün arkaik bir durumunu temsil etmediği de ilave edilmeli; onun daha

[33] agy, s. 14. İki kız kardeşin sığındıkları –ve bu mite dayanan diğer iki ritüel, *djunggawan* ve *njurlmack*'de önemli bir rol oynayan– kabin, aynı şekilde, annenin rahmini temsil eder.

[34] agy, s. 45.

[35] agy, s. 53.

geç dönem Melanezya katkılarından etkilenmiş olması muhtemeldir.[36] Başlangıçta kadınların bütün kült sırlarına ve bütün kutsal nesnelere sahip oldukları ve erkeklerin daha sonra onları çaldığı şeklindeki gelenek, ana soylu bir ideolojiye işaret eder.[37] Açıkça, ateş-fırlatma, boğa sesi çıkaran ve onun kökeni miti, kadınların ve adayların dallarla örtülmesi adeti gibi, ritüel unsurların bir çoğu bütünüyle Avustralya kökenlidir. Kunapipi'nin temel karakteri, gördüğümüz gibi, erginlenmeye özgü rahme dönüş modelidir. Bu karakteri, adaylar, kutsal alana girdiklerinde; ağaçta asılı bir şekilde" dalların altında beklerken; son olarak da onların iki kız kardeşin kulübesinde oldukları düşünüldüğünde olduğu gibi birden daha fazla yerde buluruz. Yılan tarafından ritüel olarak yutulmaları, aynı zamanda, bir yandan yılan çoğu kez dişi olarak tasvir edildiğinden, diğer yandan ise bir canavarın karnına giriş embriyonik hale bir geri dönüş sembolizmini taşıdığı için rahme bir geri dönüş olarak yorumlanacaktır.[38]

Primordiyal annenin rahmine dönüşün sık sık tekrarlanması, çarpıcıdır. Cinsel pandomimler ve özellikle de eşlerin ritüel olarak değiştirilmesi –Kunapipi kültünde önemli bir rol oynayan kösnül bir tören– ilk yaratma ve doğum sırrının kutsal atmosferini çok fazla vurgular. Gerçekte, bütün törenden edindiğimiz

[36] A.P. Elkin, Berndt'in kitabına Önsöz, agy, s. xxii; W. Schmidt, "Mythologie und Religion in Nord Australien", *Anthropos*, XLVIII, 1953, 898-924.

[37] "O zaman, hiçbir şeye sahip değildik; kadınların sahip olduğu hiçbir kutsal nesneye, hiçbir kutsal törene." Berndt, *Kunapipi*, s. 8, krş. s. 55, 58, 59. Gördüğümüz gibi, benzer gelenekler, Selknam ve Amazon havzasının bazı kabileleri arasında belgelendiler; krş. Bölüm II, not. 50. ve Metraux'un orada iktibas edilen makalesi, özellikle de s. 117-118.

[38] Krş. mesela Berndt, *Kunapipi*, s. 24 vd.

genel intiba, söz konusu törenin, gebeliği ve büyük anne tarafından doğumu sayesinde erginlenenin bütünüyle yeni bir doğumu olarak yeni bir dirilişin takip ettiği ritüel bir ölümden fazlasını temsil etmediğidir. Gerçekte bu, yılan tarafından yutulma ve hatta anne rahmine geri dönüş, zorunlu olarak dindışı durum için ölümü ima ettiğinden ölüm sembolizminin bütünüyle yok olduğu anlamına gelmez. Rahme geri dönüş sembolizmi, her zaman iki değerlidir: yani onlar Kunapipi kültüne hakim olan üretim ve gebeliğin hususi işaretleridir. Öyleyse burada, artık sembolik ölüm ve diriliş fikri etrafında değil de yeni bir doğum fikri etrafında organize ve inşa edilen erginleyici modelin mükemmel bir örneğine sahibiz.

RAHME GERİ DÖNÜŞÜN ERGİNLEYİCİ SEMBOLİZMİ

Bu türden bir modeli, erginleyici mitler ve ritlerin büyük bir kısmında buluruz. Gebelik ve doğum fikri, birbirine benzer bir imajlar serisi –"büyük anne"nin (toprak anne) rahmine giriş ya da bir deniz canavarının, vahşi hayvanını hatta bir ev hayvanın bedenine giriş –tarafından ifade edilir. Açıkça, erginleyici kulüp de aynı imajlar ailesine mensuptur. Burada, şimdiye kadar karşılaşmadığımız bir imajı daha ilave edeceğim: Çömlek imajı. Bu modele sahip olan ritler ve mitler grubunun yeterli bir incelemesini yapmak için burada sahip olduğumuzdan daha fazla bir zaman gerekmektedir. Kendimi, yalnızca onun birkaç yönüyle sınırlandıracağım. Açıklamayı basitleştirmek için, izin verirseniz, bu dokümanları iki önemli kategori halinde gruplandırayım. Birinci grup-

ta, ana rahmine geri dönüş yer alır; muayyen bir tehlike unsurunu (bu türden olanlar her halükarda, dinsel bir eylemle ilişkilidir) ima etse de gizemli ancak nispeten tehlikesiz bir eylem gibi görünür. Aksine dokümanların ikinci kategorisi, canavarın boğazında (ya da "toprak ana"nın *vagina dentata*sında) parçalara ayrılma ve onun midesinde hazmedilme riskini ima etmektedir. Bu olgular gerçekten daha tehlikeli olmakla birlikte, rahme dönüşle betimlenen erginlenme tipinin örneklerini iktibas edebiliriz. Bu iki tipi, izin verirseniz, kolay ve dramatik tipler diye isimlendireyim. Birincisinde vurgu erginleyici doğumun gizemi üzerindedir. Dramatik tipte, yeni doğum konusuna, bir erginlenme imtihanı olarak ölüm riskini içermesi gerektiği fikri eşlik eder ve bazen de bu fikir tamamen ona hakim olur. Şimdilik göreceğimiz gibi, Brahmanik erginlenmeler, yeni bir gebeliği ve adayın yeni doğumunu ancak onun ilk kez öldüğü ya da onun bir tehlike içinde olduğunu ima etmeksizin gerçekleştiren ritler kategorisine denk gelir. (İzin verin tekrarlayayım: dindışı durum için ölüm, her zaman mevcuttur; ancak gördüğümüz gibi bu, aynı zamanda her sahih geleneğin de ayırıcı bir özelliğidir.)

Erginleyici ana rahmine geri dönüşün ikinci tipine gelince o, hatırı sayılır miktarda şekil ve çeşitlilikler içerir ve gittikçe anlaşılması daha zor anlamlar, hatta dini, metafizik ve oldukça gelişmiş toplumların mistisizmleriyle dolu dallar ve gelişmeler üretmiştir. Çünkü rahme tehlikeli dönüşe dair erginlenme modelini, ilk olarak, kahramanın bir deniz canavarı tarafından yutulduğu ve daha sonra bir şekilde yolunu bularak karnından muzaffer olarak çıktığı mitlerde bulmaktayız; ikinci olarak, vecd halinde oldukları süre boyunca, dev bir balığın ya da bir balinanın karnına girdiği farz

edilen şamanların mitlerinde ve mucizevi rivayetlerinde; üçüncü olarak, *vagina dentata*nın erginlenme törenine özgü bir geçişe ya da bir mağaraya veya "toprak ana"nın ağzına ya da rahmine benzetilen büyük bir yarığa iniş –bu kahramanı, dünyaya getiren bir iniştir– mitlerinde; dördüncü ve son olarak da aynı modeli, mesela sürekli hareket halindeki iki değirmen taşı, çok kısa bir zamanda birleşen iki kaya arasındaki ya da bir iplik gibi dar ve bir bıçak ucu kadar keskin bir köprü üzerinden bir "paradoksal geçiş"le ilgili bütün semboller ve mitler grubunda bulmaktayız. (Günlük tecrübe düzeyinde imkansız olduğu için imajlarını daha önce iktibas ettiğim paradoksal geçiş, daha sonraki mistisizmlerde ve metafiziklerde, aşkın bir duruma ulaşmayı ifade etmek için hizmet görecektir.) Rahme bu tehlikeli geri dönüşün bütün şekillerinin karakterize ettiği şey, kahramanın onu, yaşayan bir adam ve bir genç olarak kabul etmesidir –yani o, ölmez ve embriyonik duruma geri dönmez–. Bu girişimden elde edilen fayda, bazen olağanüstüdür ve bu ölümsüzlüğü kazanmak gibi bir şeydir. Polenezya kahramanı Maui ile ilgili mitde göreceğimiz gibi, Maui büyük annenin bedeninden canlı olarak dışarı çıkmakta başarısız olduğu içindir ki insanlık, ölümsüzlüğü kazanamamıştır. Bir sonraki bölümü, bütün bu erginlenme mitleri ve ritlerine hasredeceğim ve orada bunun genel çerçevesini daha hızlı bir şekilde tamamlamaya ve geliştirmeye çalışacağım.

HİNDU ERGİNLENME TÖRENLERİNDE YENİDEN DOĞUM SEMBOLİZMİ

Şimdilik, embriyonik durum hakkında, erginleyici ana rahmine geri dönüşün tehlikeli olmayan tipini betimleyen bazı örnekleri iktibas etmeme izin verin. İzninizle, Brahamanik erginleme törenleriyle başlayacağım. Onları bütünüyle takdim etmeyi düşünmüyorum, kendimizi gebelik ve yeni doğum konusuyla sınırlayacağız. Kadim Hindistan'da –erkek çocuğun hocasıyla tanıştırılması olan *upayana* töreni, ilkel ergenlik inisiyasyon törenleriyle yapı ve değer bakımından aynıdır. Gerçekten de ilkeller arasında adayların davranışlarından bir şey, hâlâ kadim Hindistan'da muhafaza edilmektedir; *brahmacarin* hocasının evinde yaşar; siyah bir antilop derisi giyer; dilendiği yiyecekten başkasını yiyemez ve mutlak bir iffet yeminiyle bağlıdır. (Gerçekten de bir hocayla çalışma döneminin ismi olan *brahmacarya*, nihai olarak cinsel perhiz fikrini ifade etmeye başlamıştır.) *Rig-Veda* için bilinmeyen *upanayana*, ilk kez *Atharva-Veda*'da (XI, 5,3) tespit edilir ve burada, gebelik ve yeniden doğum motifi, açıkça ifade edilir; hocanın, erkek çocuğu bir embriyoya dönüştürdüğü ve onu üç gece karnında muhafaza ettiği söylenir. *Shatapatha Brahmana* (XI, 5,4, 12-13) aşağıdaki detayı verir: Hoca ellerini çocuğun omzuna koyduğu üçüncü günde, çocuğun bir brahman olarak yeniden doğduğunu tasavvur eder. *Atharva-Veda* (XIX, 17), *upanayana*yı geçen kimseyi "iki kez doğanlar" (*dvi-ja*) diye isimlendirir; Hindistan'da olağanüstü bir kariyeri olan bu terim, burada ilk kez görünmektedir.

Açıkça ikinci doğum, doğası itibariyle manevi bir doğumdur ve daha sonraki metinler de bu noktayı sık sık vurgularlar. *Manu*

Kanunları'na göre (II, 144), Veda'nın sözünü adaylara bildiren kimse (yani *brahman*), baba ve anne olarak kabul edilecektir; bir çocuğun nesep anlamında meydana gelmesine sebep olan biyolojik baba ile *brahman*dan, ikincisi yani *brahman* hakiki baba olarak kabul edilir (II, 146); hakiki doğum yani ölümsüzlüğe doğum, Saviriti formülüyle armağan edilir (II, 148).[39] Bu anlayış, Hindistan'a özgüdür ve Budizm tarafından yeniden ele alınır; aday, ailesinin ismini terk eder ve "Buda'nın bir oğlu" (*Sakya-putto*) haline gelir. Çünkü o, "azizler arasında doğmuştur" (*ariya*). Bunu Kassapa'nın kendisinden söz ettiği şu ifadede görürüz: "Kutsanmış olanın tabii oğlu, onun ağzından doğan, *dhamma*dan doğan, *dhamma* tarafından şekillendirilendir..." (*Samyutta Nikaya*, II, 221).

Budist heykeller aynı zamanda, ikinci manevi doğumun civcivinki gibi yani "yumurta kabuğunun kırılmasıyla" başarıldığının hatırasını muhafaza ederler.[40]

Erginleyici yumurta ve civciv sembolizmi, oldukça eski bir sembolizmdir; *dvi-ja* imajının kökeninde kuşların "iki kat doğumu"nun bulunması çok muhtemeldir. Her halükarda, burada daha önce arkaik kültürler düzeyinde belgelenen arketipsel imajlarla karşı karşıyayız. Kavirondo Bantuları arasında, erginlenmiş olanlara şöyle söylenir: "Beyaz civciv şimdi yumurtadan sürünerek çıkıyor, biz yeni pişirilmiş çömlekler gibiyiz."[41] Ayni imajın, embriyolojik

[39] Krş. H.Lommel, C. Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, Zurich, 1955, s. 128. Bugün icra edildiği şekliyle tören için bkz. Mrs. Sinclair Stevenson, *The Rites of the Twice-Born*, Oxford, 1920, s. 27 vd.

[40] Bu motifin Budist felsefedeki bir analizi için krş. bizim *Images et symboles*, s. 100 vd.

[41] R. Thurnwald, "Primitive Initiations– und Wiedergeburtstriten", *Eranos-*

ve erginleyici iki motifi, yumurta ve çömlek motifini bir araya getirmesi, dikkate değerdir. Yeri gelmişken, bunlarla Hindistan'da yeniden karşılaşacağımızı söyleyelim.

Upanayana vasıtasıyla elde edilen bu yeni doğuma ilaveten, Brahmanizm'de de *soma* kurbanını sunmaya hazırlanan kimse tarafından icra edilmesi gereken, doğrusunu söylemek gerekirse cenine özgü duruma geri dönüşten ibaret olan bir erginlenme ritüeli olan, *diksha* vardır.[42] *Rig-Veda*, *diksha* hakkında bir şey bilir görünmez; ancak bu ritüel, *Atharva-Veda*'da tespit edilir. Burada *brahmacarin* –yani inisiye edici ergenlik ritinden geçen aday– "*dikshayı* uygulayan kimse", *dikshita* diye isimlendirilir. Herman Lommel,[43] haklı olarak, bu paragrafın önemini vurgulamıştır (*Atharva-Veda*, XI, 5,6); aday, kendisini *soma* kurbanını gerçekleştirmeye değer kılmak için yeniden doğma sırasında birine benzetilir. Çünkü bu kurban, somayı kurban olarak takdim edenin ilk takdisini ima eder ve kurban sunan bu takdisi elde etmek için, rahme bir geri dönüşe maruz kalır. Metinler, çok açıktır. *Aitareya Brahmana*'ya (I, 3) göre: "Onların *dikshayı* verdiği kimseyi, din adamları yeniden bir embriyo haline getirirler. Ona su serperler; su erkeğin spermidir... onu özel bir kulübeye taşırlar; özel kulübe, *dikshitanın* rahmidir; bu yüzden de din adamları, kendisine uygun bir rah-

Jahrbuch, VII, 1940, 390, iktibas eden, G. Wagner, "Reifeweihen bei den Bantu-Stammen Kavirondos und ihre heutige Bedeutung", Archiv für Anthropologie, n.s., XXV, 1939, 85-100.

42 *Dikshaya* dair bkz. S. Levi tarafından derlenen metinler, *La Doctrine du sacrifice dans les Brahmanas*, Paris, 1898, s.103 vd. Aynı zamanda krş. *Le Yoga, Immortalité et liberté*, Paris, 1954, s. 118, 374; H. Lommel, Hentze, *Tod*, s. 115ve devamında.

43 Hentze'de, *Tod*, s. 127.

me girdirirler... Onu, bir elbiseyle örterler. Elbise, cenin zarıdır... Üzerine siyah antilop derisi koyarlar; gerçekten de plasenta, cenin zarının üstündedir... Aday ellerini kapar; hakikaten embriyo içeride olduğu müddetçe, ceninin elleri kapalıdır, çocuk kapalı ellerle doğar... Son banyoya girmek için antilop derisini atar; bu yüzden embriyolar, çıkarıp atılmış plasenta ile birlikte dünyaya gelirler. Dünyaya girmek için elbisesini muhafaza eder ve bu yüzden de çocuk, üzerindeki cenin zarıyla birlikte doğar."

Benzer metinler, bereketlilik tasvirli ritin embriyolojik ve doğumla ilgili karakterini vurgularlar. *Taittiriya Samhitta* (I, 3, 2) "*diksha*, bir embriyo, onun elbisesi, cenin zarıdır" vs. der. Aynı çalışma (VI, 2, 5, 5) da –oldukça eski ve yaygın bir imaj olan– rahme benzetilen kulübe imajının tamamladığı *dikshita*, embriyo imajını tekrarlar; *dikshita* kulübeden dışarı çıktığında, rahimden çıkan bir embriyo gibidir. *Maitrayani-Samhita* (III, 6, 1), erginlenenin, "bu dünyayı terk ettiğini ve Tanrılar dünyasında doğduğunu" söyler; kabin *dikshita* için rahim, antilop derisi ise plasentadır. Rahme bu geri dönüşün sebebi, çok fazla vurgulanır. "Hakikatte insan, doğmamıştır. O, kurban sayesindedir ki doğar" (III 6,7). Ve insanın hakiki doğumunun manevi olduğu vurgulanır: "*Maitrayani-Samhita dikshita*, spermdir" diye ekler (III 6,1) –yani Tanrılar arasında yeniden doğmasını mümkün kılacak olan manevi duruma ulaşmak için *dikshita*, sembolik olarak başlangıçta bulunduğu şey haline gelmelidir–. O, bir zamanlar embriyonik ve primordiyal olan duruma geri dönmek için, biyolojik varlığının, şimdiye kadar geçirmiş olduğu yılları ortadan kaldırır; saf imkan olan sperm durumuna "geri gider." Bütün mümkün sonuçlarıyla birlikte, şim-

diye kadar geçmiş olan süreyi ortadan kaldırmak ve yeni bir hayata başlamak için geri dönme konusu, beşeriyetin zihnini o kadar meşgul etmiştir ki birçok bağlamda ve oldukça gelişmiş kurtuluş öğretilerinde ve mistisizmlerde onu buluruz.[44] Bellidir ki bütün bu rahme dönüş şeklindeki erginleyici ritler, mistik bir modele sahiptirler. Bu model İndra modelidir. Dünya (*Vac*) ve kurban (*yajna*) arasındaki birleşmenin arkasından korkunç bir canavarın doğmasına mani olmak için İndra, kendisini bir embriyoya dönüştürdü ve dünyanın (vac) rahmine girdi.[45]

Bu noktaya hususi bir dikkat çekmek istiyorum: *Diksha* tarafından temsil edilen rahme geri dönüş, yenilenebilir; o, *soma* kurbanının icra edildiği her zaman icra edilir. Ve kurban takdimcisi, erginlenme (*upanayana*) sebebiyle zaten "iki kez doğan" olduğundan, *dikshanın* maksadının kurban takdimcisini, kutsalda pay sahibi olabilecek şekilde yeniden canlandırmak olduğu sonucu çıkmaktadır. Rahme bu geri dönüş, belli ki geçmiş zamanın ilga edilmesini ima etmektedir. Metinler bunu açık bir şekilde söylememektedir, ancak bir kez daha "saf" bir varlık, yani zamanın kötü etkilerine henüz maruz kalmamış biri olarak başlama arzusu dışında, geri dönüş hakkında herhangi bir açıklama yoktur. Aynı ritüel, başka vesilelerle de kullanılmaktadır; mesela yeminini bozan aday, elleri ve dizleri üzerinde şafakta sürünerek çıktığı siyah bir antilop derisine sarılmış olarak bütün gece ateşi seyretmelidir

[44] Krş. bizim çalışmamız, "Kosmogonische mythen und magische Heilung", *Paideuma*, VI, 1956, 194-204.

[45] Krş. *Shatapatha Brahmana*, III, 2, 1, 18 vd. *Maitrayani-Samhita*, III, 6, 8'de, Yajna ve Dakshina arasındaki birlik. Aynı zamanda krş. Lommel, Hentze, *Tod*, s. 114 vd.

(*Baudhayana Dharmashastra,* III, 4, 4). Bir deriye sarılmış olmak, gebe olmaya işaret eder ve ondan sürünerek çıkma, yeni bir doğumu sembolize eder. Bu rit ve bu sembol, diğer kültür düzeylerinde de bulunur. Bantu halklarının bazılarında, sünnet edilmeden önce erkek çocuk, "yeniden doğma" diye isimlendirilen bir törene konu olur. Baba bir koç kurban eder ve üç gün sonra, çocuğunu hayvanın midesinin zarıyla ve derisiyle sarar. Sarılmadan önce, çocuk annesinin yanındaki yatağa gitmek ve bir bebek gibi ağlamak zorundadır. Erkek çocuk, koçun derisinde üç gün boyunca kalır. Ayrıca buna, ölülerin koç derilerine sarılmış olarak ve embriyonik konumda gömüldüklerini ekleyebilirim.[46]

Hindistan'a geri döndüğümüzde, yine rahme geri dönüşü içeren bir diğer riti araştırmak zorundayız. Bu da ister daha yüksek bir varlık moduna ulaşmak (mesela bir brahman haline gelme) isterse bazı büyük kirlenmelerden (mesela bir diğer ülkeye yolculukla sembolize edilen kirlenmeden) arınmayı elde etmek şeklinde olsun, yeni bir doğuma ulaşmak maksadıyla icra edilir. Bu rit, lafzi olarak "altın embriyo" anlamına gelen, *Hiranyagarbha*dır. İlk kez *Atharva-Veda Parishishta*'da tasvir edilen bu rit, on dokuzuncu yüzyılda bile kullanımda olmasından dolayı, istisnai bir canlılık göstermiştir.[47] Tören aşağıdaki gibi meydana gelir. Riti yerine getiren

[46] M. Canney, "The Skin of Rebirth", *Man,* XCI, July, 1939, 104-105; W. S. Routledge and K. Routledge, *With a Prehistoric People*, London, 1910, s. 151-153. Aynı zamanda krş. bizim çalışmamız "Mystère régénération", s. 66-67.

[47] Krş. T. Zachariae, "Scheingeburt", *Zeitschrift der Verins für Volkskunde*, XX, 1910, 141 vd; aynı zamanda onun *Kleine Schriften*, Bonn and Leipzig, 1920, s. 266 vd. W. Crooke, *Things Indian, Being Discursive Notes on Various Subjects Connected with India*, London, 1906, s. 500 vd; Sir J.G. Frazer, *Totemism and Exogamy*, London, 1910, I, 32, IV, 208 vd.; Lommel, Hentze,

şahıs, bir inek şeklindeki altın bir kaba konulur, ondan çıktıktan sonra bir bebek olarak kabul edilir ve doğum ritlerine tabi tutulur. Ancak böyle bir kap çok pahalı olduğu için, genel olarak rahmin (*yani*) altın bir taklidi kullanılır. Bu isim, aynı zamanda Prajapati ve Brahman'ın lakaplarından biridir. Bu anlaşılabilir bir şeydir, çünkü hem Hindistan'da hem de başka yerlerde altın, ölümsüzlüğün ve mükemmelliğin bir sembolüdür. Riti yerine getiren şahıs, adeta metalin yok edilemezliğini kendi üzerine alır ve ölümsüzlüğe katılır. Altın, güneştir; öyleyse burada tam mitsel-ikonografik bir komplekse sahibiz demektir. Bu kompleks güneşi, embriyo olarak adayın erginleyici kulübenin rahme benzer karanlığına girmesi gibi, karanlığa iniyor olarak takdim eder.[48]

Ancak altın sembolizmi burada da bir inek ya da rahim biçimindeki bir çömlekte mitsel bir doğum şeklindeki daha eski ve daha evrensel bir konuyu gizler. İnek, büyük annenin tecellilerinden biridir. Herodotus (II, 129), Mycerinus'un kız kardeşini altın bir ineğe gömdüğünü anlatır ve Bali'de de hâlâ inek şeklinde tabutlar vardır.[49] *Rig-Veda, hiranyagarbha* riteüli hakkında, ister Veda zamanlarında bilinmediğinden isterse, o zaman *Rig-Veda* ilahilerinin ihtimam gösterildiği ve tedavülde bulunduğu din adamları ve askeri çevrelerde uygulanmamasından dolayı olsun, hiçbir şey söylemez. *Hirayangarbha* ritüelinin *Atharva-Veda Parishishta*'da görünmesi ve modern zamanlarda esas olarak güney Hindistan ve Assam'da uygulanması gerçeği, muhtemel bir Aryan öncesi kökene işaret eder. Bu ritüel belki de dördüncü ve üçüncü bin yıl

Tod, s. 121 vd ve H. Hoffmann, agy, s. 139 vd.

[48] Krş. Hentze, *Tod*, s. 148 ve farklı yerler.

[49] agy, s. 145; P. Wirz, *Totenkult auf Bali*, Stuttgart, 1928, Fig. 27.

arasındaki büyük Afro-Asyatik kültür tarafından bırakılan, doğu Akdeniz'den ve Mezopotamya'dan Hindistan'a doğru genişleyen izlerden biridir. Ancak böyle olması mümkünse de erginleyici *hiranyagarbha* riti, Ana Tanrıça'nın üç sembolü olan inek, rahim ve çömlek arasında tesis ettiği denklikten dolayı özellikle önemlidir. Güney Hindistan'da ve Borneo'da büyük anne, sık sık bir çömlek şeklinde temsil edilir.[50] Bunun her zaman ana rahminin bir sembolü olduğu, Hindistan'da bilgeler Agastya ve Vasishta'nın çömlekten doğmaları[51] ve dünyanın başka yerlerinde de embriyonik durumdaki vazolara (urn) yapılan definlerle desteklenir.[52] Bütün bu ritler ve aşırı karmaşık sembolizmler, belli ki erginlenme havasının ötesine geçer; ancak burada hayat, ölüm ve yeniden doğuma dair bir takım genel anlayışlar karşısında olduğumuzu ve burada ilgilendiğimiz erginlenme anlayışının bu yoğun dünya görüşünün yalnızca bir yönü olduğunu göstermek maksadıyla bu ritler ve sembolizmi kısaca zikretmek gerekir.

---

50 Şu kitaptaki bazı referanslara bkz. R. Birffault, *The Mothers*, London, 1927, I, 471 ved. Güney Hindistan hakkında krş. H. Whitehead, *The Village Gods of South India*, 2nd ed., Madras, 1921, 37 vd., 55, 64, 98 vs.; G. Oppert, *On the Original Inhabitations of Bharatavarsa or India*, Westminminster, 1893, s. 24, 274 vd., 461 vd.; bizim *Le Yoga*, s. 346 vd.

51 Efsane, *Rig-Veda*'da evvelce de açıkça gösterilir, (VII, 33, 13) ve geniş bir şekilde yaygın hale gelecektir; diğer vedik kaynaklar için krş. L. Sieg, *Sagenstoffe des Rigveda*, Stuttgart, 1902, s. 105 vd. Güney Hindistan varyantları için bkz. Oppert, *Original Inhabitations*, s. 67 vd. Aynı zamanda krş. P. Thieme, "Ueber einige Benennungen des Nachkommen", *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung*, LXVI, 1939, 141 vd. ("Topf als Name des Bastards").

52 G. van der Leeuw, "Das sogenannte Hockerbegräbnis und der ägyptische *Tiknu*", *Studi e Maeriali di Storia delle religioni*, XVI, 1938, 150-167; Hentze, *Tod*, s. 150 vd.

EMBRİYO SEMBOLİZMİNİN ÇOK YÖNLÜ ANLAMLARI

Embriyonik duruma geri dönüşe dair erginlenme temalarının, mesela mistik fizyolojiye dair Taoist tekniklerde olduğu gibi, daha yüksek kültür düzeylerinde bile tekrar tekrar vuku bulduklarını işaret edilmeye değer. Gerçekten de yeni Taoizm'de önemli bir rol oynayan, "embriyonik teneffüs" (*t'ai-si*), cenin tarzındaki kapalı bir dairede solunum olarak tasavvur edilir; üstad, kan ve nefesin anneden çocuğa ve çocuktan anneye dolaşımını taklit etmeye çalışır. *T'ai-si k'eou kiue* (Embriyonik Solunum İçin Şifahi Formüller) metninin önsözü, teknik hedefin ne olduğunu bir cümleyle açık bir şekilde ifade eder: "Bir kimse kökene geri dönerek, eski çağı ortadan kaldırır, cenin durumuna geri döner."[53] Modern senkretik okul hakkındaki Taoist bir metin bunu şöyle ifade eder: "Büyük merhameti sebebiyledir ki (Buda) Ju-Lai (Tathagata) ateş hakkındaki (simyevi) çalışmanın metodunu vahyetti ve insanların (gerçek) doğasının ve onların hayattaki paylarının (tam olarak) yeniden yaratılabilmeleri için *rahme yeniden girmeyi* öğretti."[54]

Aynı motif, batılı simyacılar arasında da kaydedilir: Üstad, annesinin göğsüne geri dönmeli ya da hatta onunla birlikte yaşamalıdır. Paracelsus'a göre, "Tanrının krallığına giren kimse, ilk önce bedeniyle annesine girmeli ve orada ölmelidir."[55] Rahme geri dönüş, ba-

[53] H. Maspero, "Les Procédès de 'nourir le Principe vital' dans la religion taoïste", *Journal Asiatique*, 1937, s. 198. Taoizm'deki "embriyonik nefes alıp verme" hakkında krş. bizim çalışmamız *Le Yoga*, s. 71 vd., 395 vd.

[54] Liu Hua-yang, *Huei-ming-king*, R. Stein, "Jardins en miniature d'Extrême-Orient", *Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême Orient*, XLII, 1943, 97'den iktibas edildi.

[55] Bu motif hakkında krş. bizim çalışmamız *Forgerons et alchimistes*, Paris,

zen anneyle ensest ilişki şeklinde de sunulur. Michael Maier, "ismi meçhul bir felsefeci olan Dephinas'ın *Secretus Maximus* adlı risalesinde, tabii zorunluluktan dolayı kendi oğluyla birleşmek (unite) zorunda olan anneden açık bir şekilde söz ettiğini (*Cum filio ex necessiate naturae conjungenda*)"[56] anlatır. Belli ki anne, primordiyal durumdaki tabiatı yani simyacıların *prima materia* dedikleri şeyi sembolize etmektedir. Bu, rahme dönüşün sembolik oluşunun bir delilidir; söz konusu delil, rahme dönüşü, farklı manevi durumlarda ve kültürel bağlamlarda sürekli olarak yeniden değerlendirilmiş olmasını mümkün kılan bir delildir.

Burada "toprak ana"nın rahminin sembolleri ile ilgili olan mağaralar ve dağ yarıklarıyla ilgili diğer bütün erginleyici rit ve mit dizileri de iktibas edilebilirdi. Yalnızca, tarih öncesi erginlenme törenlerinde mağaraların büyük bir rol oynadıklarını ve mağaranın primordiyal kutsallığının, bugün bile semantik değişmelerde deşifre edilebilir olduğunu söyleyeceğim. Çince "mağara" anlamındaki *tong* terimi, nihai olarak "sır, derin, aşkın" anlamına gelmeye başlamıştır; yani erginlenme töreninde ifşa edilen, herkesin bilinmesi caiz olmayan bir şey haline gelmiştir.[57]

Bu kadar farklı zamanlara ve kültürlere ait olan dini dokümanları karşılaştırmak riskli olmakla birlikte, bütün bu dini olgular bir modele uygun oldukları için bu riski göze aldım. Rahme geri dönme şeklindeki erginlenme törenlerinin birinci hedefi, adayın embriyonik durumu tekrar ele geçirmesidir. Bu primordiyal durumdan, gözden geçirdiğimiz erginlenmenin farklı şekilleri, fark-

1956, s. 159.

[56] agy, s. 160.

[57] Stein, "Jardins en miniature", s. 44.

lı hedefler güttükleri için farklı yönlerde geliştiler. Yani sembolik olarak "sperm" ya da "embriyo" durumuna geri dönen aday, dört şeyden birini yapar. Aday, bütün muhtemel sonuçlarıyla birlikte, var olmaya yeniden başlar. (Bu, *hiranyagarbha* törenlerinin ve "embriyonik solunumun" hedefidir ve aynı motifin basit bir şekli, arkaik terapilerde de tespit edilmiştir.)[58] Ya da büyük anne tarafından yönetilen kozmik kutsallığa (mesela Kunapipi törenlerinde olduğu gibi) yeniden dalabilir. Veya daha yüce bir varlığın, yani ruhun konumuna ulaşabilir (bu *upanayana*nın hedefidir) ya da kendisini kutsala katılmak için hazırlayabilir (*diksha*nın hedefi). Veya nihai olarak bütünüyle farklı, Tanrılarınkine benzetilebilir aşkın bir varlık tarzına ulaşabilir (Budizm'in hedefi). Bütün bunlardan tek bir ortak özellik ortaya çıkmaktadır: Kutsala, ruha ulaşma, hemen hemen her zaman embriyonik bir hamilelik ve yeni bir doğum olarak tasvir edilir. Bu kategorideki erginlenen herkes, iki kez doğar ve hatta Kunapipi töreni ve *diksha* durumunda olduğu gibi, birçok defa doğar. Kutsallık, manevilik ve ölümsüzlük, şu ya da bu şekilde hayatın başlangıcına işaret eden sembollerde ifade edilir.

Elbette ilkeller her zaman hayatın başlangıcını kozmolojik bir bağlamda düşünürler. Bu dünyanın yaratılışı, yaşayan bütün varlıklar için örneksel bir model teşkil eder. Mutlak anlamda başlayan bir hayat, bir dünyanın doğuşuna denktir. Her akşam ölümün karanlığına ve yaratılmamış ve bilkuvve mevcut olanın sembolü primordiyal sulara dalan güneş, hem rahimdeki embriyoya hem de erginleyici kulübede gizlenen adaya benzer. Güneş sabahleyin yükseldiğinde, erginlenme törenine katılan

[58] Krş. bizim çalışmamız "Kosmogonische Mythen", farklı yerler.

adayın kulübeden çıkmasında olduğu gibi, dünya yeniden doğar. Embriyonik konumdaki defin, ölüm, erginlenme ve rahme dönüş arasındaki karşılıklı mistik bağlılıkla açıklanır. Bazı kültürlerde, bu yakın ilişki, nihai olarak ölümün erginlenmeye benzetilmesine yol açar –ölen insan, bir erginlenme törenini yerine getiriyor olarak kabul edilir–. Ancak cenin konumunda defnedilme, özellikle hayatın yeni bir başlangıcına yönelik bir ümidi vurgular. Bu hayat, saf biyolojik boyutlara indirgenen bir varoluş anlamına gelmez. İlkeller için *yaşamak*, kozmosun kutsallığına katılmaktır. Ve bu, bizi bütün erginlenme ritlerini ve saf biyolojik var oluşu uzatma arzusuyla rahme dönüş sembollerini açıklarken hataya düşmekten korumak için yeterlidir. Böyle bir varoluş, beşeriyet tarihinde oldukça son zamanlara ait bir keşiftir. Bu, kesinlikle tabiatın radikal bir şekilde kutsaldan arındırılmasıyla mümkün kılınan bir keşiftir. Bizim incelememizin üzerinde gerçekleştiği düzeyde hayat, hâlâ kutsal bir gerçekliktir. Ve bunun, bir yandan arkaik ritler ve erginleyici "yeni doğum" sembolleri arasındaki sürekliliği ve diğer yandan uzun ömürlülük, manevi yeniden doğum, kehanette bulunma tekniklerini ve hatta ölümsüzlük ve bizim bulduğumuz gibi, tarihsel dönemde, Hindistan'da ve Çin'de mutlak özgürlük fikirlerini açıkladığını düşünüyorum.

Az önce verilen örnekler, aslen ergenlik ritlerini belirleyen erginleyici bir senaryonun, diğer bir kısım hedeflere ulaşmaya çalışan törenlerde nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bu çok değerliliği anlamak kolaydır; kısaca olan şey, özellikle de bir insan "yaratmak" için kullanılan paradigmatik bir metodun gittikçe artan bir şekilde yaygın olarak uygulanmasıdır. Erkek çocuk, rahme

dönmeyi içeren bir erginlenme töreniyle bir yetişkin haline getirildiğinden, diğer şeyler yapıldığında da –mesela çocuk, uzun hayatı ya da ölümsüzlüğü meydana getirdiğinde yani elde ettiğinde– benzer sonuçların elde edileceğine inanılır. Nihayet yapmanın bütün türleri, "yapılan"ın yüce örneği olan kozmogoniyle özdeşleştirilen şeye benzetilir. Bir başka varlığın yani ruhun varlık tarzına ulaşma, yeni bir insan haline gelmek için ikinci bir kez doğmanın muadilidir. Bu yeniliğin en çarpıcı ifadesi, doğumdur. Ruhun bu şekilde keşfedilmesi, hayatın ortaya çıkışına; hayatın ortaya çıkışı, dünyanın ortaya çıkışına, kozmogoniye benzetilir.

Bütün bu benzerlikleri mümkün kılan diyalektikte, ruhun hayatını keşfeden ilkel insanın coşkusunu fark ederiz. Ruhsal hayatın bu yeniliği, onun özerkliği, "mutlak başlangıç" sembollerinden başka bir şeyde daha iyi ifade bulamazdı. Bunlar yapıları, hemen hemen embriyoloji ve kozmogoniden türeyen antropokozmik nitelikte sembollerdir.

IV. BÖLÜM

BİREYSEL ERGİNLENMELER VE SIR CEMAATLERİ

YERALTI DÜNYASINA İNİŞ VE KAHRAMANLARA HAS ERGİNLENMELER

Son bölümün bir kısmı, erginlenen kimsenin sembolik olarak bir embriyoya dönüşünü ima eden rahme dönüş hakkındaki erginlenme ritlerine hasredilmişti. Bütün bu bağlamda, anneye dönüş, ölüler diyarının ilahesi (chthonian) olan büyük anneye dönüşe işaret eder. Erginlenmiş olan kimse toprak anadan (*Terra Mater*) yeniden doğar. Ancak daha önce zikretmek için fırsat bulduğumuz gibi, bu erginlenme modelinin iki yeni unsur ortaya koyduğu başka mitler ve inançlar da vardır: Bu unsurlardan birincisi, kahraman, embriyonik duruma geri dönmeksizin büyük annenin rahmine girer; ikincisi ise, bu teşebbüs özellikle tehlikelidir. Erginleyici rahme dönüş tipini oldukça güzel bir şekilde tasvir eden bir Polenezya miti vardır. Macerayla dolu bir hayatın arkasından Maui, "Büyük Maori kahramanı" doğduğu ülkeye ve ninesi (Gecenin) "Büyük Leydisi Hine-mi-te-po"nun evine geri döndü. Onu uyur buldu ve kendi elbiselerini çıkartarak ninesinin dev bedenine girdi. Durmaksızın yoluna devam etti ve ancak çıkmak üzereyken –yani bedeninin yarısı, ninesinin ağzındayken– ona eşlik eden kuşlar, birdenbire gülmeye başladılar. Aniden uyanan (gecenin) büyük leydisi, dişlerini sıktı ve kahramanı öldürerek

onu ikiye böldü. Maoriler bunun sebebini şöyle açıklarlar: İnsan ölümlüdür; eğer Maui, ninesinin bedeninden sağ salim çıkabilseydi insanlar, ölümsüz hale geleceklerdi.[1]

Maui'nin ninesi toprak anadır. Onun bedenine girmek, toprağın derinliklerine yani cehenneme inmenin eşitidir. O zaman biz burada, mesela kadim Orta ve Akdeniz dünyasının mitlerinde ve efsanelerinde belgelenmiş bulduğumuz gibi, yeraltı dünyasına bir inişe sahibiz. Muayyen bir bakış açısından, bütün bu mitlerin ve efsanelerin erginleyici bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz; cehenneme canlı olarak inmek, onun canavarlarıyla ve şeytanlarıyla karşılaşmak bir erginlenme imtihanına maruz kalmaktır. Buna, et ve kanla beraber cehenneme inmenin, kahramanlara özgü erginlenmelerin ayırıcı bir özelliği olduğunu ekleyebilirim. Bu kahramanlara özgü erginlenmenin hedefi, bedensel olarak ölümsüzlüğü elde etmektir. Elbette bu örnekler, erginleyici mitolojiye aittirler ve doğrusunu söylemek gerekirse, ritüele ait değildir; ancak mitler çoğu kez, dini davranışı anlamamız için ritlerden daha değerlidirler. Çünkü dindar insanın derin ve çoğu kez de bilinçsiz arzusunu bütünüyle doğru bir şekilde onlar ifşa ederler.

Bütün bu bağlamlarda, ölüler diyarına ait olan büyük anne, kendisini en uygun şekilde "Ölüm Tanrıçası" ve "Ölüler Sahibesi" olarak yani tehdit edici ve saldırgan yönleriyle gösterir. Malekula'nın defin mitolojisinde, korkunç bir kadın şahsiyet olan ve Temes Le-hev-hev diye isimlendirilen, bir mağaranın ağzında ya da bir

[1] Krş. bizim "Mystère et régénération spirtuelle", *Eranos-Jahrbuch*, XXIII, 1955, s. 90. sonra, W. D. Westervelt, *Legends of Ma-ui the Demi-god*, Honolulu, 1910, s. 128 vd.; J. F. Stimson, *The Legends of Maui and Tahaki*, Honolulu, 1937, s. 46 vd.

kayanın yanında ölü erkeklerin ruhlarını bekler. Önünde, yerin üzerine çizilmiş olan bir labirent planı vardır; ve ölü adam yaklaştığında kadın, planın yarısını siler. Eğer ölü adam, daha önce labirentin planını biliyorsa –yani eğer erginlenme törenini tamamlamış biri ise– yolu kolaylıkla bulur; eğer değilse, kadın onu yutar.[2] Deacon ve Layard'ın çalışmasının gösterdiği gibi, Malekula'da toprağın üstüne çizili sayısız labirent planıyla, ölülere ikametgahlarına gidecek yolu öğretmek hedeflenir.[3] Bir başka ifadeyle labirent, ölüm sonrası bir imtihan rolünü oynar; labirent, ölü şahsın –başka bağlamlarda, kahramanın– bu öte taraftaki yolculuğunda karşılaşması gereken engeller kategorisine dahildir. Burada vurgulamak istediğim şey, labirentin, toprak annenin bağırsaklarının içinden "tehlikeli bir geçiş" olarak takdim edilmesidir. Bu geçişte ruh, kadın bir canavar tarafından yenilmeyi göze alır. Malekula, tehdit eden ve tehlikeli olan dişil prensibin diğer mitolojik figürlerini de bize sunar; mesela iki muazzam kıskacı[4] ya da dev bir kıskacıyla (*Tridacna deresa*) yengeç kadın; bu kıskaç açık olduğu zaman, dişil cinsel organı andırır.[5] Saldırgan dişil cinselliğin ve yiyip yutan anneliğin bu korkunç imajları, ölüler diyarının büyük annesinin

[2] J. Layard, *Stone Men of Malekula*, Londo, 1942, s. 255 vd., 649 vd; ve "The Making of Man in Maekula", *Eranos-Jahrbuch*, XVI, 1949.

[3] A.B. Deacon, "Geometrical Drawings from Malekula and Other Islands of the New Hebrides", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXVI, 1934, 132 vd. ve *Malekula: A Vanishing People of the New Hebrides*, Londan, 1934, özellikle s. 552 vd.; J. Layard, "Totenfahrt auf Malekula", *Eranos-Jahrbuch*, IV, 1937, 242-291 ve *Stone Men of Malekula*, s. 340 vd., 649 vd. Aynı zamanda krş. W. F. Jackson Knight, *Cumaean Gates: A Reference of the Sixth Aeneid to Initiation Pattern*, Oxford, 1936, s.16.

[4] Layard, *Stone Men of Malekula*, s. 730, 221.

[5] Layard, "The Making of Man in Malekula", s. 228 ve Pl. II.

bedenine inişin erginleyici karakterini daha açık bir şekilde bir kez daha ortaya koyar. Çünkü Hertz,[6] birçok Güney Afrika ikonografik motifinin, toprak ananın ağzını bir *vagina dentata* olarak temsil ettiğini gösterebilecektir. *Vagina dentata* konusu, oldukça karmaşıktır ve bu yüzden de onu burada ele almayı düşünmüyorum. Ancak ölüler diyarına ait büyük annenin çif değerli oluşunun, zaman zaman onun ağzını *vagina dentata*yla özdeşleştirerek mitolojik ve ikonografik olarak ifade edildiğine işaret etmek önemlidir. Erginleyici mit ve efsanelerde kahramanın dev bir kadının karnından geçişi ve onun ağzından çıkışı, yeni bir doğuma eştir. Ancak geçiş, son derece tehlikelidir.

Bu erginleyici motifle önceki bölümlerde incelediğimiz model arasındaki farklılığı anlayabilmek için, yalnızca deniz canavarı şeklindeki kabinlere kapatılmış olan adayların durumunu hatırlama ihtiyacı duyuyoruz; onların canavar tarafından yutulduğu ve onun midesinde oldukları, bundan dolayı da ölülerin hazmedilmiş ve yeniden doğma sürecinde olduğu zannedilir. Bir gün canavar, onları kusacaktır yani onlar yeniden doğacaklardır. Ancak bizim şimdi burada araştırdığımız mitler grubunda, kahraman bir canavarın içinde ya da (aynı zamanda "Toprak Ana" ve "Ölüm Tanrıçası" olan) bir Tanrıçanın karnında yolunu bulur; canlı ve zarar görmemiş olarak kalır ve çoğu kez, zarar görmeden de dışarı çıkmayı başarır. *Kalevala*'nın bazı varyantlarına göre, bilge Väinämöinen kendisi bir bot inşa eder ve metnin ifade ettiği gibi, "bağırsakların bir ucundan ötekine kürek çekmeye başlar." Dev kadın nihai ola-

[6] C. Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, Zurih, 1955, s.79-90 vd. Aynı zamanda krş. W. Krickeberg, "Ostasien-Amerika", *Sinologica*, II, 1950, 195-233, özellikle de 228 vd.

rak onu, denize kusmaya mecbur kalır.[7] Başka bir Fin miti, siyah demirci Ilmarinen'in macerasını anlatır. Onun kur yaptığı bir kız, "Hiisi'nin Yaşlı Hag'nın seyrek dişleri arasından" yürümesi şartıyla kendisiyle evleneceğini söyler. Ilmarinen Hag'ı bulmak için yola çıkar; Hag'ın yanına gittiğinde, büyücüler onu yutarlar. Kız, ona ağzından çıkmasını söyler ancak o, bunu reddeder. "Kendi kapımı, kendim yapacağım" diye cevap verir ve büyüyle yaptığı demirci aletleriyle Hag'ın midesini açar ve böylece dışarı çıkar. Başka bir varyanta göre kız, Ilmarinen'in kocaman bir balığı yakalamasını şart koştu. Ancak balık onu yuttu. Balığın hem "arkasından" hem de "ağzından" çıkmayı reddeden Ilmarinen, kendisini kusuncaya kadar balığın midesinde zıpladı.[8]

Bu mitsel konu, muazzam bir şekilde, özellikle de Okyanusya'da yaygındır. Yalnızca bir Polenezya varyantını iktibas etmek istiyoruz. Kahraman Nganaoa'nın botu, bir tür balına tarafından yutuldu; ancak kahraman bir gemi direği yakaladı ve canavarın ağzını açık tutmak için direği canavarın ağzına kaktı. Sonra, canavarın midesine gitti; iki atasının orada hâlâ canlı olduklarını gördü. Nganaoa, bir ateş yaktı, balinayı öldürdü ve onun ağzından çıktı.[9]

Ölüler diyarının Tanrıçasının bedeni gibi, deniz canavarının karnı da toprağın derinliklerini ve ölüler diyarını, cehennemi temsil eder. Ortaçağın vizyoner literatüründe cehennem, çoğu kez,

7 Krş. bizim çalışmamız "Mystère et régéneration", s. 90 vd., M. Haavio, *Väinämöinen, Eternal Sage*, FF Comminations, No. 144, Helsinki, 1952, s. 117 vd devamından iktibas.

8 Haavio, *Väinämöien*, s.114.

9 Bizim çalışmamız "Mystère et régénération", s. 92; krş. L. Rademacher, "Walfischmythen", *Archiv fr Religionswissenschaft*, IX, 1906, 246 vd.; F. Graebner, *Das Weltbild der Primitiven*, Munich, 1924, s. 62 vd.

muhtemelen ilk örneği Leviathan olan muazzam bir canavar şeklinde tasavvur edilirdi. Öyleyse, bir dizi birbirine benzer semboller vardır: Ruhlar alemine özgü rahmi, kozmik geceyi, ölüler diyarını sembolize eden dev bir kadının, bir Tanrıçanın, bir deniz canavarının karnı. Bu devimsi canlı bedene girmek, cehenneme inmeye, ölüler için hazırlanmış imtihanlarla karşılaşmaya denktir. Yeraltı dünyasına inişin bu tipinin erginleyici anlamı, açıktır. Bu tür bir serüvende başarılı olan, artık ölümden korkmaz; o, Gılgameş'in zamanından beri bütün kahraman erginlenmelerinin hedefi olan, bir tür bedensel ölümsüzlüğü elde etmiştir.

Ancak bizim dikkate almamız gereken başka bir unsur daha vardır. Öte, aynı zamanda bilginin ve hikmetin de yeridir. Cehennemin efendisi, her şeyi bilendir; ölüler geleceği bilir. Bazı mitlerde ve efsanelerde, kahraman hikmeti elde etmek ve gizli bilgiyi öğrenmek için cehenneme iner. Väinämöinen, üç büyülü kelimeyi kaybettiği için, büyüyle yaratmış olduğu botunu bitiremedi. Onları öğrenmek için meşhur bir büyücü olan Antero'yu aramaya başladı. Antero, bir ağacın omzundan büyüdüğü ve kuşların yuvalarını sakalında yapacakları kadar kendinden geçmiş bir şaman gibi, yıllarca hareketsiz bir şekilde yatan bir devdi. Väinaämöinen bu devin ağzına düşer ve çabucak yutulur. Ancak hemen Antero'nun midesinde, kendine demirden büyüsel bir takım elbise yapar ve botunu bitirmek için üç büyüsel kelimeyi elde edinceye kadar burada kalacağını büyücüye söyler.[10] İmdi, Väinämönien'in et ve kan olarak yaptığını şaman trans halinde yapar. Yani onun

[10] Haavio, *Väinämöinen*, s. 106 vd., bizim çalışmamız "Mystère et régénération", s. 95.

ruhu, bedenini terk eder ve yeraltı dünyasına iner. Bazen ötedeki bu vecdi yolculuk, bir balığın ya da bir deniz canavarının bedenine giriş olarak tasavvur edilir. Bir Lapp efsanesinde, bir şaman uzun bir süredir uyuyan babasını, şu sözlerle uyandırır: "Benim babam turna balığının bağırsaklarının kavisinden, üçüncü kavisinden ne zaman gelecek?"[11] Eğer gizli bilgiyi, sırların vahyini elde etmek için değilse, şaman bu vecdi yolculuğa niçin girişsin?

SYMPLEGADELERİN ERGİNLEYİCİ SEMBOLİZMİ

Ötenin, toprak ananın bağırsakları ya da dev bir canavarın karnı şeklindeki takdimi, diğer dünyayı güçlükle ulaşılabilen bir yer olarak tasvir eden birçok sembol arasından yalnızca biridir. Diğerleri arasında şunlar da yer almaktadır: "Açılıp kapanan kayalar", "dans eden kamışlar", çene şeklinde kapılar, "ustura uçlu yerinde duramayan dağlar"[12], "çatışan iki buz dağı", "hareket halindeki kapılar", "dönen bariyerler"[13], kartalın gagasının iki yarısından yapılma kapı

11 Haavio, *Väinämöinen*, s. 124.

12 "Çatışan kayalar" motifine dair bkz. B. Cook, *Zeus*, Cambridge, 1940, III, 2, s. 975-1016 (Appendix P: "Yüzen Adalar"); K. Von Spiess, "der Schuss nach dem Vogel", *Jahrbuch für Historische Volkskunde*, V-VI, 1937, 204-235 ve "Die Hasenjagd", agy, s. 243-267. "İki ustura uçlu kıpır kıpır dağlar" ifadesi, *Suparadhyaya*'da açıkça gösterilir (Coomaswamy'nin yorumuyla, *parvatah asthirah*); krş. A. K. Coomaraswamy, "Symhlegades", *Studies and Essays in the History of Science and Learning Offered in Homage to George Sarton*, New York, 1947, s. 470, not. 11.

13 Kelt mitolojisindeki "aktif kapılar" konusu hakkında krş. A. C. Brown, *Iwavin*, Boston, 1903, s. 80 vd. "Döner engeller"e dair krş. agy, ve G. L. Kittredge *A Study of Sir Gawain and the Green Knight*, Cambridge, Mass., 1916, s. 244 vd. Aynı zamanda krş. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 479 vd.

vs.[14] Bütün bunlar, öteki dünyaya geçişin başa çıkılmaz zorluklarını akla getirecek olan mitlerde ve efsanelerde kullanılan sembollerdir. (Symplegadeler, Karadeniz'in girişinde aralıklarla açılıp kapanan, ancak Jason ve Argonauts *Argo*'da onların içinden geçtiğinde ayrılan iki kayadır.) İzin verin bu sembollerin yalnızca geçişin tehlikesini değil –dev kadının ya da bir deniz canavarının bedenine giriş mitlerinde olduğu gibi– fakat özellikle geçişin et ve kandan oluşan biri tarafından yapıldığını düşünmenin imkansızlığını vurguladığına işaret edeyim. Symplegadeler, bize öteye geçişin ya da daha kesin bir ifadeyle bu dünyadan aşkın olan bir dünyaya naklin paradoksal doğasını gösterirler. Çünkü esasen öte dünya, ölümden sonraki dünya olmakla birlikte, daha sonra aşkın bir durumu yani bedensel insan için ulaşılamaz olan ve "ruhlar" için ya da manevi bir varlık olarak insan için ayrılmış olan bir varlık tarzı anlamına gelmeye başlamıştır.

Bu geçiş paradoksu, zamansal terimlerle olduğu kadar bazen mekansal terimlerle de ifade edilir. *Jaiminya Upanishad Brahmana* 'ya göre (I, 5, 5; IV, 15, 2-5), semavi ışık dünyasının kapısı, "gök ve yerin kucaklaştığı yerde" ve "yılın sonlarının" birleştiği yerde

[14] Bazı Güney Amerika kabileleri göğün ya da (yeraltındaki) öte dünyanın kapısını, bir jaguarın ağzı olarak resmederler; krş. Krickeberg, "Ostasien-Amerika", 201. Bir canavarın ağzı şeklindeki mimari kapı motifi, Merkezi Amerika'da oldukça yaygındır; agy, s. 232 ve C. Hentze'inin incelemeleri özellikle de *Objects rituels, croyances et dieux de la Chine antique et de l'Amérique*, Anvers, 1936, *Die Sakralbronzen und ihre Bedutugn in den frühchenesischen Kulturen*, Anvers, 1941, ve *Bronzegerät, Kultbauten, Religion im ältesten Chine der Shangzeit*, Anvers, 1951. Krş. aynı zamanda onun, *Tod*, s. 90 ve Güney Amerika seramiklerindeki bir *vagina dentata* şeklindeki Symplegades hakkında ise Figs. 76, 77, 106. Güney Amerika mitolojisi ve folklorundaki Symplegades hakkında krş. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 475.

bulunacaktır.[15] Bir diğer ifadeyle hiçbir insan, "ruh haline" gelmeksizin oraya gidemez. Bütün bu mistik semboller, tehlikeli geçişe ve paradoksal nakle dair folklorik motifler, ruhların dünyasına ulaşmayı mümkün kılmak için varlık tarzında bir değişikliğin zorunluluğunu ifade ederler. A. K. Coomaraswamy'nin çok iyi açıkladığı gibi: "Formül'ün kelimesi kelimesine ifade ettiği şey, her kim bu dünyadan öteki dünyaya geçecek ya da geri dönecekse bunu, birbiriyle ilişkili ancak zıt güçleri ayıran, boyutsuz ve zamansız "ara" boyunca yapmak zorundadır." Eğer bir kimse, bu iki güç arasından her ne şekilde olursa olsun geçecekse, "acele" etmesi gerekir.[16]

Coomaraswamy'nin yorumu da Symplegadeler sembolizminin metafizik bir tefsiridir; zıtlıkların ortadan kaldırılmasının gerekliliğinin farkında olmayı önceden var sayar ve bildiğimiz gibi, böyle bir bilinçlilik, Hint spekülasyonunda ve mistik literatürde çokça vardır. Ancak Symlegadelerin faydası, özellikle onların mistisizmin ve metafiziğin tarih öncesinin bir türünü teşkil etmelerinde yatar. Kısaca bütün bu semboller, şu paradoksu ifade eder: Öteye girmek, aşkın bir varlık tarzına ulaşmak için, "ruh" durumunun elde edilmesi zorunludur. Bu sebepledir ki Symplegedeler, erginleyici senaryonun bir parçasını teşkil ederler. Onlar, kahramanın –ya da ölü insan ruhunun– öteki dünyaya girmek için karşılaşması gereken imtihanlar sınıfında yer alırlar.

Gördüğümüz gibi, öteki dünya, sınırlarını sürekli olarak genişletir; öteki dünya, sadece ölüler ülkesine değil fakat aynı za-

[15] Coomaraswamy, "Symplegades", s. 470. Bu motif için aynı zamanda bkz. Coomaraswamy, "Svayamatrnna: Janua Coeli", *Zalmoxis*, II, 1939, 3-51.

[16] Coomaraswamy, "Symplegades", s. 486. Aynı zamanda krş. *Le Chamanisme et les tecniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951, s. 419 vd.

manda büyülü ve mucizevi bir alana ve genişleyerek de Tanrısal dünyaya ve aşkın evreye işaret eder. *Vagina dentata*, yalnızca toprak anaya geçişi değil fakat aynı zamanda, cennetin kapısını da temsil edebilir. Bir Kuzey Amerika hikayesinde, bu kapı alternatif olarak "kartalın gagasının iki yarısından" ya da semanın kralının kız kardeşinin *vagina dentata*sından[17] yapılır. Bu aynı zamanda, mistik imgelemin ve felsefi spekülasyonun Symplegadelerin erginleyici yapısını iyi kullandıklarının güçlü bir kanıtıdır. Bir tür eşik koruyucuları haline gelen Symplegadeler, denizin dibinde gizli bir hazineyi koruyan canavarlara ya da griffinlere (yarısı aslan ve yarısı kartal olduğu farz olunan ejderha) ya da gençlik suyundan fışkıran mucizevi bir çeşmeye veya ortasında hayat ağacının bulunduğu bir bahçeye benzetilebilir. Hesperides'in bahçesine girmek, gidip gelen kayalar arasından geçmek ya da bir canavarın karnına girmek kadar zordur. Bu serüvenlerin her biri, en uygun şekilde bir imtihan teşkil eder. Bu tür bir imtihandan başarıyla çıkan kimse, beşerüstü bir durumu paylaşabilecek niteliktedir; o bir kahraman, her şeyi bilen, bir ölümsüzdür.

BİREYSEL ERGİNLENMELER: KUZEY AMERİKA

Az önce gözden geçirdiğimiz mitler, semboller ve imajlar büyük kısımları itibariyle bireysel erginlenme törenlerine aittirler ve elbette onları, özellikle de yapısı şamanik olan kahramanlığa özgü mitlerde ve hikayelerde, yani alışılmışın dışında lütuflarla donatılmış bir şahsın maceralarını anlatan hikayelerde buluşumuzun

[17] Krş. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 475.

nedeni de budur. Daha sonra göreceğimiz gibi, savaşçıların ve şamanların erginlenmeleri, bireyseldir ve onların imtihanlarında, mitler tarafından ifşa edilen arketipsel senaryoyu takip edebiliriz. Ancak istisnai bir kabiliyet ve niteliği ön koşul olarak kabul ettiğinden dolayı bizim hususileşmiş diye isimlendireceğimiz bu erginlenmeler dışında, bireysel olan ergenlik erginlenmeleri de vardır. Bu, Kuzey Amerika yerli toplumlarının karakteristik tipidir. Kuzey Amerika ergenlik ritlerinin hususi işareti, elbette, koruyucu bir ruh elde etmektir; bundan dolayı da gerekli olan şey, bireysel bir araştırma ve adayla koruyucu ruhu arasındaki kişisel ilişkilerdir. Ergenlik inisiyasyonlarının bu tipi, birkaç bakımdan araştırmamızı ilgilendirmektedir. Özellikle, diğer erginlenmelere nispetle çok daha açık bir şekilde adayın dini tecrübesinin önemini bize gösterirler; bu koruyucu ruhun elde edilmesi sayesindedir ki aday, kutsalın vahyini alır ve kendi varoluşsal statüsünü değiştirir. Ayrıca, bireysel ergenlik erginlemesinin bu tipi, bir taraftan savaşçıların ve şamanların erginlenmelerine, diğer taraftan ise gizli toplumlara giriş ritlerine yaklaşmamızı mümkün kılar. Son olarak Kuzey Amerika dokümanları, daha önce başka yerde (mesela Avustralya'da) işaret ettiğimiz ancak hakiki anlamını merkezi ve Kuzey Asya şamanik erginlenme törenlerinde bulan bazı erginleyici motifleri ortaya çıkarırlar; burada özellikle, ağaçlar ve kutsal direklerdeki ritüel yükselmeye gönderme yapıyorum.

Kuzey Amerika erginlenmelerinin karakteristik unsuru, ıssız bir yere çekilmedir. On ile on altı yaşları arasındaki erkek çocuklar, kendilerini dağlarda ya da ormanlarda tecrit ederler. Burada, bütün ergenlik ritüellerinin karakteristiği olan anneden ayrılma-

dan daha fazla bir şey, yaşayan bir cemaatle ilişkinin kesilmesi vardır. Adayın dini tecrübesinin olgunlaşmasına, kozmosun hayatına daldırılması ve adayın asketik rejimi sebep olur; o, eğitimcilerin varlığı ve öğretimiyle yönlendirilmez. Ergenlik inisiyasyonlarının diğer tiplerinden daha çok adayın dini hayata dahil edilmesi, kişisel bir tecrübenin –inziva halindeyken asketik uygulamaların akışıyla harekete geçirilen rüyaların ve vizyonların– sonucudur. Aday, özellikle ilk dört gün (adetin arkaikliğinin bir işareti olarak) oruç tutar, tekrar tekrar yapılan temizlikle kendini arındırır; kendine yiyecek yasakları yükler ve kendisini sayısız asketik uygulamaya (mesela buhar ya da buz gibi suda banyo, dağlamalar, deriyi taramalar gibi) teslim eder. Aday, bütün gece dans eder ve şarkı söyler; koruyucu bir ruh elde etmek için şafakta dua eder. Ve bu uzun çabaların arkasından kendi ruhunun vahyini alır. Genellikle ruh, adayın dini tecrübesinin kozmik yapısını destekleyen hayvan şeklinde ortaya çıkar. Daha nadir olarak ise, (onun bir atanın ruhu olduğu ispatlandığında) ruh, insan biçimli olarak görünür. Aday, hayatı boyunca ruhuyla ilişkisini devam ettirdiği için, bir şarkı öğrenir. Kızlar, ilk adetleri sebebiyle inzivaya çekilirler; ancak koruyucu bir ruh elde etmek onlar için zorunlu değildir.[18]

Aynı erginleyici model, gizli toplumlara (dans eden toplumlara) giriş törenlerinde ve şamanik erginleme törenlerinde tekrar tekrar vuku bulur. Bütün bu Kuzey Amerika erginlenmelerinin ayırıcı

[18] Burada verilecek olan bibliyografya çok yoğundur. 1908'e kadar olan dokümantasyon, Sir G. Frazer tarafından *Totemism and Exogamy*, London, 1910, III, 370-456'da kullanıldı. Daha genel bir çalışma için bkz. J. Haeckel, "Schutzgeistsuche und Jugendweihe im westlichen Nordamerika", *Ethnos*, XII, 1947, 106-122.

niteliği, koruyucu ruhun sahradaki bir asketik çaba ile kazanılabileceğine yönelik inançtır. Bu asketik uygulamalar, adayın seküler şahsiyetinin yok edilişini, bir diğer ifade ile erginleyici ölümünü takip eder; birçok durumda bu ölüm, vecd, trans ya da adayın düştüğü sahte bilinç kaybıyla ilan edilir. Bütün diğer erginlenme törenleri gibi, bu Kuzey Amerika erginlenmeleri de –ister ergenlik törenleri isterse gizli ya da şamanik toplumlara giriş ritleri olsun– adayın manevi dönüşümünü hedefler. Ancak onların senaryolarının kozmik bağlamını vurgulamak önemlidir. Adayın sahrada inzivası, kozmosun ve hayvan hayatının kutsallığının *kişisel* bir keşfine eşittir. Bütün tabiat, hiyerofani olarak ifşa edilir. Liturjik olmayan yaz mevsimi boyunca toplumdaki seküler varoluştan Tanrılar ya da ruhlarla karşılaşmayla kutsanan varoluşa geçme, tehlikesiz bir şekilde gerçekleştirilemez. Tanrılar ya da ruhlar tarafından "ele geçirilen" aday, psikomental dengesini bütünüyle kaybetme tehlikesi içindedir. Bu tür ruhsal bir dönüşüme eşlik eden tehlikenin en iyi örneği, taliplerin Kwakiutl toplumuna yönelik müthiş öfkeleridir. Kwakiutl dans eden toplumlarındaki erginlenmeler üzerinde bir müddet duracağız; bunlar, Kuzey Amerika gizli toplumlarındaki erginlenmelerin yapısını oldukça açık bir şekilde ifşa ederler. Doğal olarak, bu aşırı kompleks fenomenin bütün detaylarına giremiyorum. Yalnızca mezkur erginlenmeyi araştırmamıza doğrudan katkıda bulunacak yönlerini zikredeceğim.[19]

[19] Franz Boas'ın birçok çalışması arasında bizim araştırmamız için esas olan, "The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians", *Annual Report of the Smithsonian Institues, 1894-95*, Washington, 1897, s. 311-738; "Ethnology of the Kwakiutl", 35th *Annual Report of the Bureau of American Ethnology, 1913-1914*, Washington, 1921, s. 43-1481; *The Religion of the Kwakiutl Indians*, Columbia University Contributions to Anthropology,

KWAKIUTL'UN DANS EDEN TOPLUMLARI

Ruhların yaşayanlar arasına döndüklerine inanıldığı kış mevsiminde, yani kutsal zaman boyunca, toplumun klanlar halinde bölünmesi ortadan kaldırılır ve onun yerine, dans eden toplumlar tarafından temsil edilen manevi bir tabiata sahip bir organizasyon ortaya çıkar. Erkekler, yaz isimlerini terk eder ve kutsal kış isimlerine geri dönerler.[20] Kış töreni boyunca, cemaat kendi köken mitleriyle avunur. Danslar ve pandomimler dramatik olarak, başlangıçta Kwakiutl erginlenmelerini tesis eden mitsel olayları yeniden üretirler. Erkekler kutsal seçkin şahıslara hulul ederler ve sonuç olarak, toplumun ve kozmosun tam bir yenilenmesi meydana gelir. Evrenin yenilenmesine dair bu hareket, adayların erginlenme törenlerini açıklar. Dans eden toplumlar, her biri kapalı bir birlik oluşturan sayısız hiyerarşik derecelere ya da danslara ayrılırlar. Bazı toplumlar, elli üç kadar hiyerarşik dereceye sahiptir; ancak üyelerin hepsi, en yüksek dereceye ulaşamaz. Üyelerin çoğunun sahip olduğu, daha aşağı türden bir danstır. Adayın –ya da daha ziyade onun ailesinin– sosyal ve ekonomikdurumu, önemli bir rol oynar. Mesela *Hamatsa* dansında, üyelerin hepsi, klanların şefleridir. Bu yüzden de erginlenme oldukça pahalıdır; çünkü aday, katılımcılara dikkate

---

X, II vol., New York, 1930. Aynı zamanda krş. P. Drucker, "Kwakuitl Dancing Societies", *Anthropological Records*, University of California Publications, II, Berkeley and Los Angeles, 1940, 201-230; J. Haeckel, "Initiationen und Geheimbünde an der Nordwestkste Nordamerikas", *Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien*, LXXXIII, 1954, 176-190; W. Müller, *Weltbild und Kult der Kwakiutl-Indianer*, Wiesbaden, 1955.

20 "İsimler üzerine bina edilen bütün toplumsal yapının, isimlerinin değişmesiyle yıkılması gerektiği açıktır. Klanlara uygun olarak gruplandırılmak yerine Kızılderililer şimdi, kendilerini sırra erdiren ruhlara göre gruplandırılırlar." Boas, "Secret Societies", s. 418.

değer hediyeler vermek zorundadır. Dans eden toplumun bir üyesi haline gelme hakkı, irsi olarak elde edilir; sonuç olarak da erginlenme, bu tür erkek çocuklarla sınırlıdır. Erkek çocuklar, on ya da on iki yaşlarına ulaştıklarında, daha düşük derecedeki erginlenmelere katılırlar. Bizi burada ilgilendiren de bu ilk girişlerdir.

Kutsal enstrümanların sesini dinleyen aday, transa (bazan, tahrik edilen transa) geçer; bu onun, dindışı hayat için ölmesinin, ruh tarafından sahip olunmasının işaretidir. Aday, hem ormana "kaçırılır" (yerlilerin toplumlarında olduğu gibi) hem de göğe "kapıp götürülür" ya da son olarak, törene ait bir evde kapalı olmayı sürdürür (Fort Rupert'in soytarı toplumu ya da savaşçıların ve şifacıların Wikeno dans eden toplumlarında olduğu gibi). Bütün bu kaçırmalar ya da alıp götürmeler ifadesini, bir tecrit döneminde bulurlar ve bu zaman boyuncadır ki adaylar, ruhlar tarafından erginlenirler. Bella Bella ve diğer kabileler arasında her klanın, her birinde erginleyen ruhların yaşadığı kendilerine has mağaraları vardır; sembolizmine şimdi aşina olduğumuz bu mağaralarda, erginlenme vuku bulur.[21] Ormandaki inziva süresince, adaya bir kadın tarafından hizmet edilir; aday, Tanrı ile özdeşleştirildiğinden, kadın kölenin rolünü oynar. Kadın, ona yiyecek getirir; ona tuzlu suda mumyaladığı bir ölü hazırlar. Aday onu kabinin çatısına asar, tütsüler ve parçalayarak soyar; çiğnemeksizin onu yutar.[22] Bu yamyamlık, onun Tanrıyla özdeşleşmesinin temelini oluşturur.

En önemli an, adayların ormandan dönmeleri ve törensel eve girmeleriyle başlar; çünkü bu ev, dünyanın sembolüdür (*imago*

[21] Drucker, "Kwakiutl Dancing Societies", 210, not. 24; Müller, *Weltbild und Kult*, s. 72.

[22] Boas, "Secret Societies", s. 440 vd.; Müller, *Weltbild und Kult*, 72.

mundi) ve kozmosu temsil eder. Bu ev sembolizmini anlamak için, Kwakiutller için evrenin üç bölüme –gök, yer ve öteki dünya– sahip olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Dünyanın eksenini sembolize eden bakır bir direk, dünyanın merkezi olan merkezi bir noktada bu üç bölgeyi keser. Bu mitlere göre, erkekler bakır bir merdivene tırmanarak veya ona tutuna tutuna göğe yükselebilir ya da cehenneme inebilirler; merdiven yukarıya doğru, bir açıklığa, gökteki dünya kapısına götürür. Bu bakır direk, tören evinde, üst yarısı çatıdaki bir yarık boyunca çıkıntı teşkil eden otuz, otuz beş ayak yüksekliğindeki bir sedir ağacıyla temsil edilir. Törenler boyunca adaylar şarkı söyler: "Ben, dünyanın merkeziyim... Ben dünya direğindeyim."[23] Bu ev, kozmosu yeniden üretir ve törensel şarkılarda o, "dünyamız" diye isimlendirilir. O zaman bu törenler, görülebilir evrenin merkezinde meydana gelir; bu yüzden de onlar, kozmik bir boyuta ve değere sahiptirler.[24] Yerlilerin törensel evindeki direk, bazen tepesinde bir insan heykeli taşır ve bu yüzden de yalnızca kozmik direkle değil fakat aynı zamanda yamyam ruhuyla da özdeşleştirilir. Daha sonra göreceğimiz gibi, merkez direk, Kuzey ve Güney Amerika erginlenmelerinde oldukça önemli bir rol oynar; aday ona tırmanarak göğe ulaşır. Şimdilik kendimizi Kwakiutl ailesiyle sınırlamak için, Wikenolar arasında adayın direğe bağlandığına işaret edebiliriz; aday kendisini kurtarmaya çalışır ve uzaktan onu seyreden erginlenmemiş olanlar, direğin şiddetle sallandığını görerek, onun yamyam ruhuyla savaştığına inanır. Bella Bellalar arasında aday, direğe tırmanır; Fort

[23] Boas, "Secret Societies", s. 457. Törensel evin kozmolojik sembolizmine dair krş. Müller, *Weltbild und Kult*, s. 17 vd.

[24] Müller, *Weltbild und Kult*, s. 20.

Rupert Kwakiutller arasında, evin çatısına çıkmak için ona tırmanır ve oradan kendisini seyredenlerin arasına atlar ve onları ısırır.[25]

İzin verirseniz şu gerçeğe işaret edeyim: Adayın törensel eve girişi, onun dünyanın merkezine sembolik olarak yerleştirilmesine denktir. Aday, şimdi kutsal bir mikrokozmosta ikamet etmektedir. Bu kutsallık, yaratılış anında dünyanın sahip olduğu bir kutsallıktır. Bu tür bir kutsal mekanda, dünyayı terk etmek, onu aşmak ve Tanrılar dünyasına girmek mümkündür. Törensel evin arka kısmı, diğer kısmından, üstüne koruyucu ruhun yüzünün resmedildiği bir bölmeyle ayrılır. Yerliler arasında, bu bölmedeki kapı, bir kuşun gagasını temsil eder. Aday, kapalı kısma girdiği zaman, onun kuş tarafından yutulduğu farz edilir.[26] Bir diğer ifadeyle o, göğe uçar; çünkü kuş her zaman bir yükselişle ilişkilendirilir. Kwakiutl ve Nootka gizli ritüellerinde bu tür dikkate değer bir role sahip olan flüt ve diğer kutsal enstrümanların sesi, kuşların sesini temsil eder.[27] Kuşların uçuşuyla sembolize edilen göğe yükseliş, arkaik kültürün ayırıcı özelliğidir ve muhtemelen şimdiye kadar göz önünde bulundurduğumuz ritüeller, Kwakiutl dininin en eski unsurları arasında yer alırlar.

Törensel evin arka kısmına kapatılmış olan adaylar, ormana kaçırıldıkları zamanda olduğu gibi, toplum ruhu tarafından ele geçirilmiş olmaya devam ederler. Bu sahip olunma, tabiatüstü güçte eriyen bireyselliklerinin ölümüne denktir. Muayyen bir anda, adaylar bazen maskeler giyerek, bölmenin arkasından çıkar ve

[25] Haeckel, "Initiationen und Geheimbünde", s. 170.
[26] Krş. Boas, "Secret Societies", Pl. 29; Haeckel, "Initiationen und Geheimbünde", s. 169.
[27] Haeckel, "Initiationen und Geheimbünde", s. 189.

danslara katılırlar. Onlar, toplum ruhunun davranışını, benzeme suretiyle taklit ederler. Bu benzemeyle, ona hulul ettiklerini ilan ederler. Ruhla özdeş olan aday, "zihninin dışında"dır ve erginlenme töreninin temel parçası, kesin olarak toplumun diğer üyeleri tarafından danslar ve şarkılarla ruhu "yumuşatma" teşebbüslerinden oluşur. Aday, Tanrısal huzurda kazanılan gücün aşırılığından tedricen kurtulur ve yeni bir şahsiyet tesis etmeye yardım eden yeni bir manevi dengeye yöneltilir. Bu şahsiyet, Tanrısal olan ile karşılaşmadan önce sahip olduğundan nitelik olarak farklı ancak bununla birlikte sahip olmanın psişik kargaşasının yerini alacak olan münasip bir şekilde yapılandırılmış bir şahsiyettir. Tam zamanında çıkartılan aday, dans eden toplumun daha küçük derecelerinden birindeki yerini alır. Elbette ritüel yasaklar, yalnızca tedrici olarak kışın sonuna doğru kaldırılır.

Kwakiutl dans eden toplumları arasındaki yamyam eğilimler, dinler tarihçisinin en çok dikkatini çeken şeylerden biridir. Kwakiutller, beşer bedeni hakkında bir korkuya sahiptirler. Eğer aday, bazen muazzam güçlüklere rağmen yine de yamyam haline gelmeyi başarırsa, bu oluş ona, artık kendisinin beşeri bir varlık olmadığı, kendisinin Tanrıya özdeş olduğu hususunda somut bir delil verecektir. Çılgınlığı gibi, yamyamlığı da onun Tanrılaşmasının bir delilidir. Üç ya da dört aylık bir inzivanın arkasından, kasabaya döndüğünde, yırtıcı bir hayvan gibi davranır. Evin çatısından atlar; karşılaştığı herkese saldırır; onların kollarını ısırır ve et parçalarını yutar. Onu ancak dört kişi zapt edebilecek ve onu dans evininin içine sokmaya çalışacaklardır. İnziva sırasında ona eşlik eden kadın, şimdi ortaya çıkar ve onun huzurunda kollarında bir ceset

tutarak çıplak şekilde dans eder. Son olarak aday, törensel evin çatısına tırmanır; vecd halinde titreyerek dans etmek için, çatıdan aşağıya yerleri değiştirilmiş tahtaların içine atlar. Adayı sakinleştirmek için şifacı (*heliga*), onu başından yakalar ve tuzlu suya sürükler. Bellerine gelinceye kadar suyun içinde yürürler. Şifacı, *hamastayı* dört kez suyun dibine batırır. Her defasında o, tekrar "*hap*!" diye bağırır. Sonra, tören evine geri dönerler. Aday, sakinleşir; eve gider ve kusmak için tuzlu su içer. Acımasız öksürük nöbetlerini, tam bir halsizlik izler ve o gece aday, danslarda sessiz ve durgundur.[28] Kwakiutl gizli kardeşliklerindeki diğer bütün giriş törenleri gibi, yamyamlığın gözlemlendiği toplumlardaki giriş törenin amacı da aynı zamanda yeni, bütüncül bir şahsiyetin tesis edilmesidir; aday, Tanrıya hulul ederek kazandığı kutsal güçle birlikte bir *modus vivendi* bulmak zorundadır.

Kwakiutl yamyamlığın ergenleyici özelliği, dinler tarihçisi için hususi bir öneme sahiptir; şahsiyetin ve kızgınlığının dağılması, şifacı tarafından sakinleştirilmesi, tarihsel irtibatları olmayan farklı kültürlerde belgelenen diğer dini fenomenleri hatırlatır. Şahsiyetin ve kızgınlığın dağılması, birçok Kuzey Amerika erginlenmeleri için ortak bir semptomdur; ancak şahsiyetin ve sahipliğin kaybedilmesi, istisnai yoğunlukla vuku bulduklarında ise, şamanik davetin

[28] Boas, "Secret Societies", s. 441-443, 524 vd. ve "Ethnology of the Kwakiutl", s. 1172 vd. Belle Coolalar da yamyamlığın göründüğü bir toplumdur; onlardaki sırra erme töreni, Kwakiutlinkini andırır; krş. Boas, "Secret Societies", s. 649-650 ve "Mythology of Belle Coola Indians", *Memoirs of the American Museum of Natural History*, I, 2, 1900, 118-120. Kuzeybatı Amerika kızılderilileri arasındaki diğer gizli topluluklara dair krş. Frazer, *Totemism and Exogamy*, III, 449-512, 527-550 ve Haeckel, "Initiationen und Geheimbünde", farklı yerler.

göze çarpan sendromları olurlar. Bu sebepten dolayı, deliliğin ve genel olarak erginleyici hastalığın dini önemine dair bir yorumu, şamanizmle ilgili sonraki bölüme saklayacağım. Ancak Kwakuitl yerlileri, bir kısım hususi özellikler gösterir; mesela adam öldürme çılgınlığı, vahşi bir hayvan gibi davranması, şifacı tarafından banyolarla düşürülen ateşi gibi. Bunların her biri, beşeri durumun aşkın hale getirildiği ve adayın varlığının dindışı tarzının ortadan kaldırıldığı önemli miktarda bu tür bir kutsal gücü sindirdiği gerçeğini ifade eder. Benzer davranışların, adayın belli erginleyici imtihanları geçerek kendi beşeri varlığını daha yüksek bir varlığa dönüştürmekte başarılı olduğu zaman vuku bulduğunu göreceğiz. Erginleyici savaşında kendi kendisini "kızdıran", kutsal çılgınlık ya da öfkeye (*wut*) maruz kalan İskandinavyalı Berseker, aynı zamanda vahşi bir hayvan ve bir şaman gibi davranır; yalnızca karşı konulmaz olmayıp, aynı zamanda etrafındaki herkese dehşet de salar. Vahşi bir hayvan –kurt, ayı, leopar– gibi davranmak, o kimsenin bir insan olmaya son verdiğinin, daha yüce bir dini güce hulul ettiğinin, bazı bakımlardan Tanrı haline geldiğinin belirtisidir. Zira en basit dini düzeyde, vahşi hayvanın daha yüksek bir varlık tarzını temsil ettiğini unutmamalıyız. Gelecek bölümde göreceğimiz gibi, kutsal gücün sindirilmesi, bedenin aşırı ısınmasıyla ifade edilir; aşırı ısınma, büyücülerin, şamanların, şifacıların, mistiklerin karakteristik göstergelerinden biridir. Hangi kültürel bağlamda ortaya çıkarsa çıksın, büyüsel ısınma sendromu, dindışı beşeri durumun ilga edildiğini ve aşkın bir varlık tarzına, Tanrıların varlık tarzına iştirak edildiğini ilan eder.

GİZLİ ERKEK TOPLUMLARI

Bu beşer üstü varlık tarzı, büyüsel-dini güçteki bir artış vasıtasıyla elde edilir. Bu, Kuzey Amerika yerlileri arasında, ergenlik sırra erme törenleriyle gizli toplumlara ya da şamanik derneklere giriş ritleri arasında bu tür göze çarpan benzerliklerin olmasının sebebidir. Bu erginlenmelerin hepsi, kutsal bir gücü fethetmeye girişirler ve bu fetih, hem bir ya da birden fazla koruyucu ruh elde etmeyle, Hint fakirleri tarafından icra edilenler gibi kahramanlıklarla; hem de yamyamlık gibi alışılmamış davranışlarla teyit edilir. Her yerde, daha yüksek bir varlık tarzı için dirilişin takip ettiği sekûler durum için ölüme dair aynı sırrın şifresini çözüyoruz. Kuzey Amerika'da şamanizm, diğer erginlenme modellerini de etkilemiştir. Bunun sebebi, şamanın kesinlikle, normalin üstünde güçlerin bağışlandığı bir insan örneği olmasıdır. Yani o, bir bakıma, bütün dindar insanlara örnek olarak gösterilecek modeldir. Burada, gizli toplumların kökeninin, özellikle, yalnız Kuzey Amerika'daki değil fakat bütün dünya üzerindeki gizli erkek toplumlarının kökenine dair açıklamaya sahip olmamız, muhtemeldir. Kutsal hususunda uzman olanlar –şifacı, şaman, mistik– diğer insanların kendi büyüsel-dini güçleri ve tekrarlanan erginlenmeler vasıtasıyla bu insanların sosyal prestijleri için model ve uyarıcı olmuşlardır.

Gizli erkek toplumlarının morfolojisi, oldukça komplekstir ve bu yüzden de burada, onların yapılarının ve tarihlerinin genel bir çerçevesini bile çizmem mümkün değildir.[29] Kökenleri hususuna gelin-

[29] Genel çalışmalar şunlardır: H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbnde*, Berlin, 1902, s. 318-437; H. Webster, *Primitive Secret Societies: A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1908, s. 74-190; *Semaine d'ethnologie religieuse. Compte-rendu analytique de la IIIème session*, Enghien and Moedling, 1923, s. 329-456. Aynı zamanda krş. W. E. Peuckert, *Geheimkulte*,

ce, genel olarak kabul edilen hipotez, esasen Frobenius tarafından ileri sürülen ve tarihsel-kültürel okul tarafından ihya edilmiş olan hipotezdir.[30] Bu hipoteze göre, gizli erkek toplumları ya da maskeliler toplumu, ana erkil bir çevrenin ürünüdür; onların konusu, ana erkillik tarafından tesis edilen kadının ekonomik, sosyal ve dini üstünlüğünü yıkmak maksadıyla, kadınları özellikle de maskelilerin şeytanlar ve ata ruhları olduğuna inandırarak korkutmaktı. Bu şekliyle hipotez, temelini kaybediyor görünmektedir. Maskeliler toplumunun, eril üstünlük için verilen mücadelede rol oynamış olması muhtemeldir; ancak bu gizli toplum dini fenomeninin, ana erkilliğin bir sonucu olduğuna inanmak zordur. Aksine, gizli erkek toplumlarında ergenlik ritleri ile erginlenme ritleri arasında mükemmel bir devamlılığı gözlemliyoruz. Mesela bütün Okyanusya boyunca, hem erkek çocuklarının erginlenmeleri hem de erkeklerin gizli toplumlarında üyelik için gerekli olanlar, dirilişin takip ettiği bir deniz canavarı tarafından yutulma olan sembolik ölme ritüelini içerirler. Bu da bütün bu törenlerin tarihsel olarak tek bir merkezden türediklerini teyit eder.[31] Batı Afrika'da benzer bir fenomen görürüz; gizli toplumlar, ergenlik inisiyasyonlarından kaynaklanırlar.[32] Ve bu tür örneklerin listesini uzatmak kolaydır.[33]

Heilderberg, 1951.

30 L. Frobenius, "Die Masken und Geheimbünde Afrikas", *Abhandlungen d. Kaiserl. Leopold-Carolin. Deutsch. Akademie d. Naturforscher*, LXXIV, 1899, 1-266; krş. *Semaine d'ethnologie religeuse*, s. 335 vd.; W. Schmidt, *Das Mutterrecht*, Vienna, 1955, s. 171 vd.

31 E. M. Loeb, "Tribal Initiotion and Secret Societies", *University of California Publications in American Archeology and Ethnology*, XXV, 3, Berkeley, 1929, 262.

32 A. E. Jensen, *Beschneidun und Reigezeremonien bei Naturvölkern*, Stuttgart, 1933, s. 79.

33 Krş. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 176, not. 2; F. "Ueber Initiationen in Australien und Neuguina", *Verhandlungen der Naturforschenden*

Benim kanaatime göre, gizli toplumlar fenomeninde asıl ve temel olan, kutsala daha tam bir katılma ihtiyacı, mümkün olduğu kadar yoğun bir şekilde iki cinsiyetin her birine has olan kutsallığı yaşama arzusudur. Bu, gizli toplumlardaki inisiyasyonun, ergenlik inisiyasyon ritlerine niçin o kadar çok benziyor olduklarını açıklar. Aynı imtihanları, aynı ölüm ve diriliş sembollerini, bir geleneğin ve gizli bir doktrinin benzer şekilde ifşasını buluruz; ve aynı zamanda erginleyici senaryo kutsalın yeni ve daha tam bir tecrübesinin *sine qua non*ı olduğu için onları tanırız. Bununla birlikte, maskeliler gizli toplumlarına has olan bazı yenilikler de vardır. Bunların en önemlileri, şunlardır: Gizliliğin birincil rolü, erginleyici çilelerin acımasızlığı, (maskeliler tarafından kişileştirilen) atalar kültünün üstünlüğü ve törenlerde yüce varlığın yokluğu. Daha önce de Avustralya ergenlik ritlerinde yüce varlığın tedricen azalan önemine işaret etmek için fırsatımız olmuştu. Bu, bütün gizli toplumlar için ortak bir olgudur; yüce varlığın yerini, demiurg türünden bir Tanrı ya da mitsel ata veya medenileştirici bir kahraman alır. Biraz sonra göreceğimiz gibi, gizli toplumlardaki bazı erginlenmeler, semavi yükselişe dair ritleri ve sembolleri kullanmayı sürdürürler. Ben bunun, sahip oldukları yerler tarihi süreç içindeki bir başka Tanrı ya da yarı Tanrısal figürler tarafından alınmış olsa da yüce Semavi varlıkların önemini teyit ettiğini düşünüyorum.

Gizli erkek kültlerinine ve maskeliler kardeşlik cemaatlerine dair sosyal dini fenomen, özellikle Malenezya'da ve Afrika'da yaygındır.[34] Bir örnek olarak, yalnızca klan başkanlarına

Gesellschaft in Basel, 1929, 256 vd.; Jensen, *Beschneidung*, s. 99; A. van Gennep, *Les Rites de passage*, Paris, 1909, s. 126 vd.

[34] Melanezya: H. Codrington, *The Melanesians*, Oxford, 1891, s. 69-115; R.

ayrılmış olan Ngoye (Ndassa) Kuta gizli kardeşlik cemaatindeki erginlenmeyi iktibas edeceğim.[35] Üstatlar (adepts), toprak yüzeyinin üstünden yaklaşık üç ayak yukarıda yatay bir kirişe bağlı olarak, dikenli tellerle örülmüş panter derisinden bir sicimle dövülür ve bedenleri ve saçları, korkunç bir kaşıntıya sebep olan bir bitkiden yapılan merhemle kaplanır. Bu arada, dövülme ya da ısırgan ile ovulmanın, talibin erginleyici parçalanmasını ve şeytanların elinde ölümünü sembolize eden bir mit olduğuna işaret edebiliriz. Aynı sembolizmi ve benzer ritleri şamanik erginlenme törenlerinde de buluruz.[36] Bir başka çile, adayın "üzerinde içmek zorunda olduğu on beş ya da yirmi ayak uzunluğundaki bir ağaca tırmandırılmasından ibarettir."[37] Aday kasabaya geri döndüğü zaman, kadınlar tarafından ağıtlarla karşılanır; kadınlar aday ölüyormuş gibi ağlar. Öteki Kuta kabileleri arasında, aday acımasızca dövülür. Adaya, kendisine yeni bir isim verilebilmesi için, eski ismini "öldürmek" olduğu söylenir.[38] Bu ritler, fazla

---

Parkinsons, *Dreissig Jahre in der Südsee*, Stuttgart, 1907, s. 565-680; W. H. R. Rivers, *The History of Melanesian Society*, Cambridge, 1914, II, 205-233, 592-593; H. Nevermann, *Masken und Geheimbünde Melanesiens*, Berlin and Leipzig, 1933; H. Kroll, "Der Iniet. Das Wesen eines melanesschen GEheimbundes", *Zeitshcrift für Ethnologie*, LXX, 1937, 180-220. Afrika: Frobenius, "Masken und Geheimbünde Afrikas"; E. Johanssen, *Mysterien eines Bantu-Volkes*, Leipzig, 1925; E. Hilderbrandt, *Die Geheimbünde Westafrikas*, Leipzig, 1937; G. W. Harley, *Notes on the Poro in Liberia*, Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology, XIX, 2, Cambridge, Mass., 1941; K. L. Little, "The Poro Society as an Arbiter of Cultere", *African Studies*, VII, 1948, 1-15.

35 Krş. E. Andersson, *Contribution à l'ethnographie des Kuta*, Uppsala, 1953, I, 210 vd.; bizim "Mystère regénération", s. 71.

36 Krş. bizim çalışmamız *Le Chaminisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951, I, 210 vd., 55 vd., 65 vd.

37 Andersson, *Ethnographie des Kuta*, s. 213.

38 agy, s. 214.

yorumu gerektirmezler; ergenlik inisiyasyonlarında olduğu gibi, burada da göğe yükselme ve yeni, kutsanmış bir varoluşun kökenini içeren sembolik bir ölüm ve dirilişe sahibiz.

Mandja ve Banda kabileleri içinde, *Ngakola* diye isimlendirilen bir toplum vardır.[39] Erginlenme törenlerinde adaylara anlatılan mite göre, Ngakola, uzun bir süre yeryüzünde, çalılıklarda yaşadı. Bedeni, siyah ve kıllarla kaplıydı. Bir adam öldürdü ve evvelki halinden daha iyi bir biçimde onu yeniden hayata döndürdü. Bunun üzerine halka şöyle dedi: "Erkekleri bana gönderin." Onları yutacak ve yenilenmiş olarak geri kusacağım." Halk, ona itaat etti. Ancak Ngakola, yutmuş olduğu erkeklerin yalnızca yarısını çıkardı; bunun üzerine halk onu öldürdü. Bu mit, gizli toplum ritlerini tesis eder ve onları meşrulaştırır. Yayvan kutsal bir taş, bu erginlenme törenlerinde büyük bir rol oynar; geleneğe göre, bu kutsal taş; Ngakola'nın karnından alınmıştır. Aday, söz konusu canavarın bedenini temsil eden bir eve girer. Orada, Ngakola'nın mahzun sesini işitir ve bir takım eziyetlere maruz kalır; çünkü ona, "şimdi Ngakola'nın karnına girdiği ve hazmedildiği" söylenir. Erginlenmiş olanlar, koro halinde şarkı söylerler: "Ngakola, bağırsaklarımızı al, karaciğerlerimizi al!"[40] Diğer çilelerden sonra, erginleyici üstat, nihai olarak adayı yutmuş olan Ngakola'nın onu kusmuş olduğunu ilan eder.

Burada yine, daha önce Avustralya'da bulmuş olduğumuz şeyi görmekteyiz. Bu mit, yutmuş olduğu insanların yalnızca bir kısmını çıkardığından dolayı erkekler tarafından öldürülen ve ölümünün arkasından hedefi, erginleyici ölüm ve diriliş olan gizli bir

[39] agy, s. 264 vd.
[40] agy, s. 266, not. 1.

kültün merkezi haline gelen yarı Tanrısal canavar hakkındaki bir mittir. Yine burada da bir canavar tarafından yutulma vasıtasıyla ölüm ve onun karnına girme sembolizmi vardır. Bu, ergenlik inisiyasyonlarında büyük rol oynayan bir sembolizmdir. İzin verirseniz bir kez daha, gizli toplumlara giriş ritlerinin bir şekilde kabilevi erginlenmelerin karşılığı olduğuna işaret edeyim; yani inzivaya çekilme, erginleyici çileler ve eziyetler, yeni bir isim bahşedilme, gizli bir doktrinin ifşa edilmesi, hususi bir dil öğretimi gibi. Bu daha açık bir şekilde, Belgratlı bir misyoner olan Léo Bittremieux Mayombe'nin, Bakhimba gizli toplumu hakkında verdiği tasvirde ortaya çıkar.[41] Bu erginleyici çileler, iki ya da beş yıl devam eder ve bunların en önemlisi de bir ölüm ve diriliş törenidir. Adayın, "öldürülmesi gerekir." Bu işin icrası, gece olur ve erginlenmiş olan yaşlılar, ölecek olan kimseler için annelerin ve akrabaların ağıtını terennüm ederler. Aday, dövülür ve ölüm içeceği diye isimlendirilen narkotik bir ilaç içer ve aynı zamanda, zekayı[42] sembolize eden bal kabağı çekirdeklerini de yer. Bu olay, erginleyici ölümün Hikmet yolu olduğunu bize gösterdiği için, önemli bir detaydır. Aday, ellerinden tutulur ve yaşlı erkeklerden biri tarafından yere düşünceye kadar etrafında döndürürülür. Sonra hepsi birden bağırır: "O, falancı ölüdür!" Yerli bir ravi, koro: "O, ölüdür! Ah, o gerçekten ölüdür... Onu bir kez daha asla göremeyeceğim" şeklindeki bir defin ilahisi söylerken "ölü adam, toprakta yuvarlanır" diye ekler. Kasabadaki annesi, erkek ve kız kardeşi aynı tarzda,

[41] L. Bittremieux, *La Société secrète des Bakhimba au Mayombe*, Brussels, 1936. Krş. bizim çalışmamız "Mystère régéneration", s. 72 vd.

[42] Bittremieux, Société secrétè, s. 47.

onun ölümüne ağlarlar.[43] Sonra ölü adamların erginlenmiş olan akrabaları onu sırtlarına alırlar ve diriliş sarayı diye isimlendirilen kutsanmış, çitle çevrilmiş bir alana taşırlar. Onlar tamamen çıplak olarak haç şeklindeki bir çukura konulurlar. Burada onlar, "değişimin" ya da dirilişin şafağına kadar, yalnızca dört günden oluşan yerel haftanın ilk gününe kadar kalırlar.[44] Adayların başları tıraş edilir; dövülürler ve toprağa atılırlar ve en sonunda, biberli bir sıvıdan birkaç damla gözlerine ve burun deliklerine damlatılarak yeniden hayata döndürülürler. Ancak dirilişlerinden önce, mutlak gizlilik hususunda kendilerinden yemin alınır: "Burada göreceğim hiçbir şeyi, hiç kimseye, ne kadına, ne erkeğe, ne erginlenmemiş olana ne de beyaz adama anlatmayacağım; böyle bir şey yaparsam beni şişirin ve öldürün."[45] Aynı erginlenme modeli, diğer birçok Afrika gizli toplumlarında da kolaylıkla görülebilir.[46]

Burada, bir taraftan ergenlik ritleri ve gizli toplumlardaki erginlenme törenleri arasındaki devamlılığı ve diğer yanda ise imtihanların acımasızlığının sürekli artışını göstermek için örnekleri

---

43 agy, s. 50.

44 agy, s. 51.

45 agy, s. 52.

46 Mesela bkz. diğer şeyler arasında çalılıklarda uzun bir inzivayı da içeren aşağı Kango *nkita* toplumundaki sırra erme töreni. Bu inziva sırasında, ölünün bedeninin, bir iskelet haline gelecek şekilde çürüdüğüne inanılır; kemiklerinden aday, toplumun ilahi patronu, Büyük Fetiş olarak yeniden hayata döndürülür. Krş. A. Bastian, *Die deutsche Expedition an der Loango Küste*, Jena, 1875, II, 17 vd.; J. H. Weeks, *Among the Primitive Bakongo*, London, 1914, s. 158 vd.; Frobenius, "Masken und Geheimbünde", s. 51 vd. Bir iskelet durumuna indirgenme olarak temsil edilen mistik ölüm konusuna dair bkz. Bölüm V, 92 vd. Bantu *Ryangombe* misterinin mitleri ve sırra erme töreni ritleri hakkında krş. Johanssen, *Mysterien eines Bantu-Volkes*, s. 13 vd, 29 vd. ve farklı yerler; A. Friedrich, *Afrikanische Priesterümer*, Stuttgart, 1939, s. 62 vd., 367 vd.

çoğaltmaya gerek yoktur. Erginleyici eziyet, Malenezya gizli toplumlarının ve bazı Kuzey Amerika kardeşlik cemaatlerinin ayırıcı özelliğidir. Mesela Mandan adaylarının geçmek zorunda oldukları imtihanlar, acımasızlıklarıyla meşhurdurlar.[47] Erginleyici eziyetin manasını anlamak için, acının ritüel bir değerinin olduğunu aklımızda tutmamız gerekir; eziyetin, beşer üstü varlıklar tarafından verildiği ve hedefinin erginlenen kimsenin ruhsal değişimini sağlamak olduğu farz edilir. Keza bu, oldukça acılı erginleyici bir ölümün de ifadesidir. Muayyen ciddi hastalıklar, özellikle de psikomental hastalıklar, beşer üstü varlıkların hasta adamı, erginlenme için seçmiş olduklarının bir işareti olarak kabul edilir. Yani o, daha yüksek bir varoluşta yeniden hayata dönebilsin diye, eziyet edilme, parçalanma ve öldürülme maksadıyla seçilir. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, erginleyici hastalık, şaman niteliğinin temel sendromlarından biridir. Taliplerin gizli topluma girmek için eziyet görmeleri, geleceğin şamanının mistik ölümünü sembolize eden korkunç acıların benzeridir. Her iki durumda da manevi bir değişim süreci vardır.

[47] Krş. G. Catlin, *O-Kee-Pa*, London, 1867, s. 13 vd., 28 vd. ve *Annual Report of the Smithsonian Institution for 1885*, Washington, 1886, Part 2, s. 309 vd. Törenin bir özeti, Jensen'in *Beschneidung*, s. 122-123'te verilir. Eşit derecede vahşi olan, *hawinalal* sırra erme töreni, Kwakiutl'in savaş dansıdır; krş. Boas, "Secret Societies", s. 496 vd.

ERGENLİK VE GİZLİ TOPLUMLARDAKİ ORTAK ERGİNLENME MOTİFLERİ

İmtihanların acımasızlığını göstermek için, şimdilik bu kadar yeter. Erginleyici motiflerin sürekliliğine gelince, daha önce canavar tarafından yutulma konusunun, yalnızca ergenlik ritlerinde ve gizli toplumlardaki erginlenme törenlerinde değil fakat aynı zamanda diğer mitsel-ritüel bağlamlarda da ne kadar ısrarlı bir şekilde tekrar tekrar vuku bulduğunu gördük. Ancak bunların yanı sıra, farklı erginlenme törenlerinde meydana gelen başka arketipsel motifler, özellikle de ağaçlara ya da kutsal direklere tırmanma da vardır. Daha önce, kutsal bir ağaca tırmanmanın örnekleriyle Avustralya, Afrika ve Kuzey Amerika'ya ait erginlenme törenlerinde karşılaşmıştık. Bu tırmanma ritinin anlamı, yalnızca kuzey ve merkezi Asya'nın şamanlarının erginlenmelerini ve vecdi tekniklerini incelemeye başladığımızda ancak bütünüyle anlaşılır bir hale gelecektir. Fakat ağaçlara ve direklere törensel tırmanma, Asya'nın dışındaki diğer kültür alanlarında ve şamanizm dışındaki diğer dini bağlamlarda da görülür. Kendimizi iki Amerika kıtasıyla sınırlayacak olursak, bir ağaç ya da kutsal bir direk yalnızca ergenlik törenlerinde (mesela Gran Chaco'nın kuzeyinde, Chamacoco ve Vilela kabileleri, Mandanlar, Kwakiutller, Pomolar arasında olduğu gibi)[48] değil fakat aynı zamanda, halka açık festivallerde (Güneş

[48] Chamacoco and Vilela: A. Métraux, "A Myth of the Chamacoco Indians and Its Social Significance", *Journal of American Folklore*, LVI, 1943, s. 114, 117. Mandan: A. W. Bowers, *Mandan Social and Ceremonial Organization*, Chicago, 1950, s. 115 vd. Kwakiutl: Boas, "Secret Societies", s. 446; Drucker, "Kwukiutl Dancing Societies", s. 208 vd. Pomo: E. Loeb, "Pomo Folkways", *University of California Publications in American Archeology and Ethnology*, XIX, Berkeley, 1926, 372-374 ve "The Eastern Kuksu Cult", agy,

hakkındaki Ge festivali; Tupiler, Plain Kızılderilileri, Selishler, Lenapeler, Maidular arasındaki farklı festivallerde)[49] ya da şamanların törenlerinde ve iyileştirme seanslarında (Yarura, Araucanian Maidu)[50] önemli bir rol oynar. Erginlenme sırasında aday ya da seansı esnasında şaman, ağaca ya da kutsal direğe tırmanır ve yükselme, ortaya çıktığı toplumsal ve dini bağlamların farklılığına rağmen, her zaman aynı şey, (ister kişisel bir kutsanma, isterse cemaat için bir lütuf ya da hasta bir şahsın iyileşmesi şeklinde olsun) bir inayet elde etmek maksadıyla Tanrılarla ya da semavi güçlerle karşılaşmayı hedefler. Birçok durumda, tırmanmanın (göğe sembolik yükselmenin) asli anlamının kaybolduğu görünür; ancak rit icra edilmeye devam eder: Çünkü semavi kutsallığın hatırası, semavi varlıklar bütünüyle unutulduğu zaman bile, var olmaya devam eder.

Profesör Josef Haeckel, kutsal direk rit ve sembolünün Güney Amerika'ya Kuzey Amerika avcı kültürüne sahip halk dalgaları tarafından getirildiğini ortaya koyarak netice itibariyle burada ayrıca merkezi ve Kuzey Asya'nın kozmolojilerine şaşırtıcı bir benzerlik sergileyen arkaik dini bir unsura sahip olduğumuzu gösterdi.[51] Imdi, Asya'da kutsal direk ya da ağaç, *kozmik ağacı, axis*

XXXIII, 1933 172 vd., 181.

49 Ge and Tupi:J. Haeckel, "Zur Problem des heilegen Pfahles bei den Indianers Brasiliens", *Anais do XXXI Congr. International de Americanistas*, São Paulo, 1955, s. 230 vd.; "Plains Indians", agy, s. 235 vd. ve "Zum ethnologischen Aussagenwert von Kulturpallelen", *Weiner Völkerkundliche Mitteilungen*, III, 2, 1955, farklı yerler.

50 Yaruro: V. Petrullo, "The Yoruros of the Capnaparo River, Venezuela", Bureau of American Ethnology, *Bulletin 123*, Washington, 1939, s. 249 vd. Araucanian: Bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 122 vd., *Indians*, Washington, 1946, II, 742 vd. Maidu: Haekel, "Zur Problem des heiligen Pfahles", s. 238.

51 Haekel, "Zur Problem des heiligen Pfahles", s. 239-240 vd.

*mundi*yi sembolize eder ve onun dünyanın merkezinde durduğu farz edilir; aynı kozmolojik anlayış ve yükselişin sahip olduğu anlama benzer bir anlam, Kwakiutller arasında da bulunur. Bu, Kuzey Amerika mitsel-ritüel kompleksi ile Asya'ya özgü kompleks arasındaki tarihsel ilişkilere dair temel problemi yeniden diriltir; ancak ona burada girmeyeceğim.[52] Benim vurgulamak istediğim şey, aşağıdaki şu gerçektir: Göğe yükselmek, kişisel olarak Tanrılarla iletişim kurmanın ve buradan da beşeri durumu aşmak maksadıyla kutsala tam katılmanın en eski dini vasıtalarından biridir. Yükselmek ve uçmak, insanın Tanrısallaşmasının mükemmel (*par excellence*) kanıtlarıdır. Kutsal konusunda uzman olanlar –otacılar, şamanlar, mistikler– özellikle vecd halinde ve hatta bedensel olarak göğe uçtuğuna inanılan insanlardır. Bu konu, sonraki bölümde dikkatimizi çekecek; ancak şimdilik, niçin onun muayyen ergenlik inisiyasyonlarında ve gizli toplumlara giriş törenlerinde mevcut olduğunu anlayacak bir durumdayız: Talip, bizatihi kendisi kutsalın esas kaynağını elde etmek, ontolojik statüsünü dönüştürmek ve kendisini *homo religiosus*un arketipi gibi şaman yapmak maksadıyla sembolik olarak göğe çıkar.

Erginlenme törenlerinde bulunan göğe yükselme teması, adayı yutan canavardan radikal bir şekilde farklıdır; ancak buna rağmen, bunlar esas olarak farklı kültür tiplerine ait olsalar da bugün onları çoğu kez aynı dinde birarada görürüz; dahası, tek bir bireyin erginlenme töreni boyunca, bu iki tema bazen bir araya gelirler. Bunun sebebi, araştırmayı gerektirecek kadar uzak değildir:

[52] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 299 vd., özellikle de s. 301, not. 1 (Bibliyografya).

Yeraltına inme ve göğe yükselme, farklı dini tecrübeleri ifade eder; ancak her iki tecrübe de olağanüstü bir şekilde, bu tecrübeleri yaşayanın, insanlığın seküler durumunu aştığı ve o kişinin davranışının, tamamen bir ruhun davranışı olduğunu teyit eder.

Gizli kadın dernekleri hakkında yalnızca birkaç şey söyleyeceğim. Karmaşık ve dramatik giriş ritlerini içeren organizasyonlar olduklarını gördüğümüz yerlerde, erkek gizli toplumlarının muayyen zahiri yönlerini taklite ettiklerinden şüphe edebiliriz. Mesela erkek toplumlarının nispeten son dönem bir taklidi olan Pangwelerin gizli dişil kültünün durumu böyledir.[53] Aynı şekilde, Gabun, Nyembe derneğindeki erginlenmenin de gizli erkek toplumlarına özgü muayyen ritüeller tarafından etkilenmiş olması muhtemeldir. Bu erginlenme oldukça karmaşıktır; fakat bu tören bir dans içerir ki bu dans sırasında, kadın yöneticilerden leoparı sembolize eden biri, adaylara saldırır ve onları "öldürür"; en sonunda diğer kadın yönetici de leoparı "öldürür" ve adayları onun karnından kurtarır.[54] Bu ritüel motif, avcılıkla ilgilidir ve bu nedenle de haklı olarak insanlara özgü bir şeydir. Mordvinler arasında gizli bir kadınlar toplumu vardır; bu toplumun amblemi, at başlı değnektir ve üyeleri de "at" diye isimlendirilirler; boyunlarının etrafında, atın midesini temsil eden darı dolu bir kese taşırlar.[55] Atla ilgili bütün bu semboller, eril askeri organizasyonların etkisini gösterir.

Eril dini hissin ve sembolizmin dişil gizli toplumların morfolojisi üzerindeki bu etkilerinin, fenomenin tamamının geç ve me-

[53] Krş. G. Tessmann, *Die Pangwe*, Berlin, 1913, II, 39.
[54] Andersson, *Ethnographie des Kuta*, s. 219-221.
[55] U. Harva, *Die Reilgisön Vorstellungen der Mordwinen*, Helsinki, 1952, s. 386 vd.

lez bir şeyi temsil ettiği şeklindeki yanlış inanca götürmesine izin verilmemelidir. Bu etkiler, başlıca bazı dişil toplumların dışsal organizasyonu üzerinde ve oldukça geç birkaç durumda da eril kardeşlik cemaatlerinin sırlarını, artık kesin bir şekilde korumamaları sonrasında icra edilmiştir. Ancak dişil gizli toplum fenomeni, bir taklit sürecine indirgenemez. Onların doğum, doğurganlık ve genel olarak da evrensel bereketlilik düşüncesinin sırlarını yüceltmek maksadıyla kapalı dernekler halinde kendilerini organize etmeleri arzusunu açıklayan, kadınların özel ve kendilerine has tecrübeleridir. Bu, az önce iktibas edilen örnekte bile, oldukça açıktır. Hemen hemen bütün Nyembe toplumu ile özdeş olan Kuta Lisimba toplumunda, belli bir anda töreni yöneten kadın, avcılara "oyunun bereketli sonuçlarını garanti altına almak için" erginleyici kulübenin çatısı üzerinde bir yumurta kırar.[56] Mordvinler arasında, yeni evli kadınlar, toplumun ritüel ziyafetinin sürdürüldüğü eve geldiklerinde, "bir yumurta bırak" diye bağıran yaşlı kadınlar tarafından kamçıyla üç kez dövülürler ve genç evli kadınlar göğüsleri arasından haşlanmış bir yumurta çıkarırlar.[57] Burada yumurtanın karmaşık sembolizmine girmeye gerek yoktur; ancak bu bağlamda, yumurtanın bereketliliği gösterdiği açıktır. Zampara ve cümbüşsel unsurlar ve dişil törensel toplanmaların ayırıcı özelliği olan kaba ve açık saçık dil bile, nihai olarak doğurganlığı sağlama şeklindeki ritüel bir hedefle açıklanabilir.[58]

[56] Andersson, *Ethnographie des Kuta*, s. 218.

[57] Harva, *Mordwinen*, s. 387.

[58] Kadınların gizli törenleri hakkında krş. R. Wolfram, "Weiberbünde", *Zeitschrifte für Valkskunde*, XLII, 1933, s. 143 vd.; O. Loorits, "Das sogenannte Weiberfest bei den Russen und Setukesen", *Comm. Archivii traditionum popularium Estoniae*, XIV, 1940 ve *Die Grundzüge des estnischen*

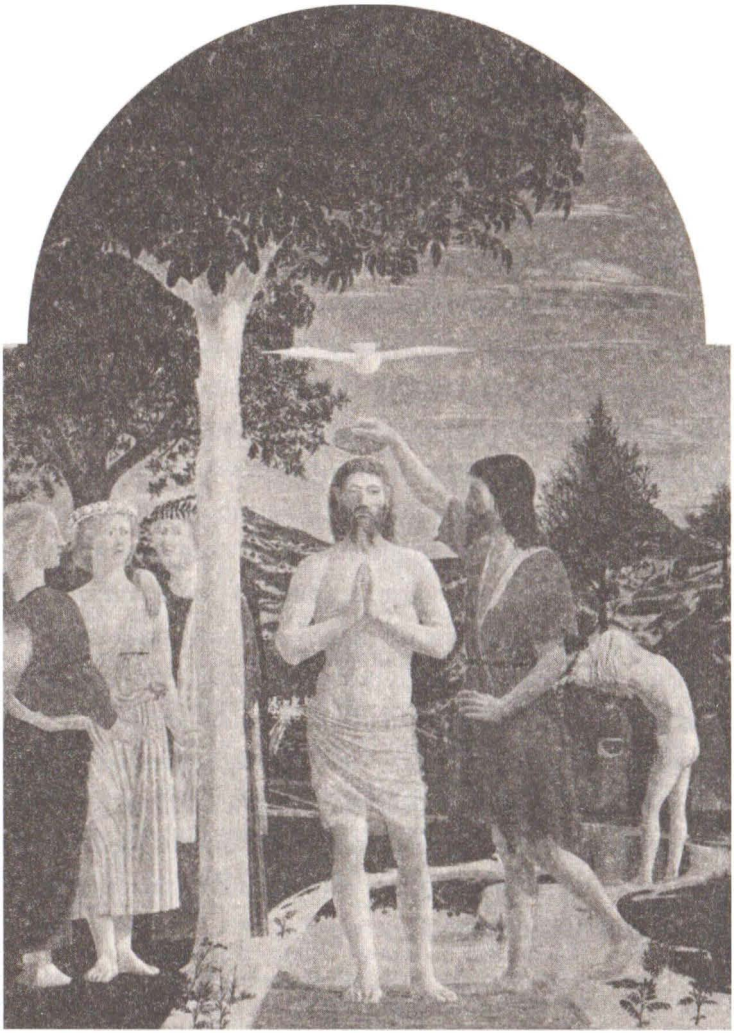
Gizli erkek toplumlarının kadınları korkuttukları gibi, kadınlar da erkekleri tahkir eder, tehdit eder ve hatta çılgınca törenleri sırasında karşılaştıklarına yumruk bile atarlar. Bu tür davranma, ritüel olarak meşrudur; bunlar, kadınların sırlarıdır. Onların sonuçları, erkeklerin varlığı ile tehdit edilebilir. Bu, –yalnızca kendilerine has bir eylem olan– bahçıvanlık yaparken Trobriand kadınlarının, bahçelerine yaklaşan herhangi bir erkeğe saldırmak ve vurup yere devirmek hakkına sahip olması olgusuyla desteklenir.[59] Daha önce, hususi bir sanatta birlikte çalışan kızlar ve kadınlar grubu ile onlara saldıran ve onların aletlerini tahrip etmeye çalışan genç erkek grupları arasında var olan gerilime işaret etmeye fırsat bulmuştuk.[60] Son tahlilde gerilim, iki farklı ve iki kutuplu dünya görüşlerinin –eril ve dişil– temelleri olan iki farklı türdeki kutsallık türü arasında her zaman vardır. Bu dişil dini tecrübenin özgüllüğü sebebiyledir ki özellikle kadınlara özgü dini tecrübelerin kristalleşmesinin primordiyal motifini bulmayı ummalıyız. Şimdi, kadının göze çarpan dini tecrübesi, hayatın kutsallığı, çocuk doğurmanın ve evrensel doğurganlığın sırrıdır. Kadın kült derneklerinin, bu kozmik kutsallığa tam ve serbest katılımı sağlama gibi hedefleri vardır; kadının erginlenmesinin kemali, manevi yeniden doğmanın primordiyal sembolü olan, üremenin sırrıyla tanıştırılmasıdır.

Volksglauben, Lund, 1949 ve daha sonra, II, 394 vd.; Peuckert, *Geheimkulte*, s. 230 vd.; bizim çalışmamız "Mystère et régéneration", s. 82 vd.; E. Gasparani, *La cività matriarcale degli Slavi*, Venice, 1956, s. 75 vd.

59 B. Malinowski, *The Sexual Life of Savagest*, Landon, 1929, s. 273-275, 422-423. Aynı adet, Causasuslarda da caridir; krş. R. Bleichsteiner, "Masken und Festnachtsbräuche bei den Völkern des Kaukasus", *Oesterr, Zeitschrift für Volkskunde*, n.s., VI, 1952, 64 vd.

60 Bkz. yukarıdaki Bölüm III, s. 46.

Kutsallığın bu iki türü arasındaki gerilim, hem iki büyü/büyücülük –dişil ve eril– arasındaki rekabeti hem de onların karşılıklı birbirlerini çekememelerini ima eder. Özellikle arkaik kültür düzeyinde, erkeklerin kadınların gizemleri ve kadınların da erkeklerin gizemleri tarafından büyülendiklerini biliyoruz. Psikologlar ilkel insanların kadınların sırları, özellikle de adet kanaması ve doğurma yeteneği hususunda kıskanç oldukları gerçeğine büyük önem verdiler. Ancak bunun tamamlayıcısı olan –erkeklerin büyücülükleri ve bilgileri (yani avlama büyüsü, yüce varlıklarla ilgili gizli bilgi, şamanizm ve göğe yükselme teknikleri, ölülerle ilişkiler) hususundaki kadınların kıskançlığı– fenomenini ortaya çıkarmada başarısız oldular. Eğer bu gizli ritlerdeki erkekler, kadınların durumuna (yani erginleyici doğuma) özgü sembolleri kullandılar ve kadınlara has davranışları sergilediyseler, az önce de gördüğümüz gibi, kadınlar da eril semboller ve riütelleri ödünç aldılar. Karşı cinslerin gizleriyle ilgili bu iki değerli davranış, psikologlar için hangisinin daha önemli olduğu problemini teşkil eder. Ancak dinler tarihçisi, bir davranış tipinin yalnızca dini önemini göz önünde bulundurur. Kutsallığın iki tipi –dişil ve eril– arasındaki düşmanlık ve karşılıklı çekememe hususunda farkına vardığı şey, özellikle görünüşe göre indirgenemez varoluşsal bir durumu aşma ve bütüncül bir varlık tarzına ulaşmaya dair bunlarda bulunan, güçlü ve esasen dini bir arzudur.

'İsa'nın Vaftiz Edilme' (Erginlenme) töreni,
Piero della Francesca, 15. yüzyıl

V. BÖLÜM

KAHRAMANLIĞA VE ŞAMANLIĞA HAS ERGİNLENMELER, BERSEKER OLMA

Meşhur hale gelen bir paragrafında *Ynglingasaga*, Odin'in arkadaşlarını önümüze dizer: "Onlar, kalkansız gittiler; köpekler ve kurtlar kadar çılgındılar; kalkanlarını ısırdılar ve ayılar ve boğalar kadar güçlüydüler; erkeklere döndüler ve ne ateş ne de çelik onlara zarar vermedi; bu bersekerin öfkesi diye isimlendirilen şeydir."[1] Bu mitolojik resim, haklı olarak –antik Alman medeniyetinin meşhur *Männerbünde*si gibi– gerçek erkek toplumlarının bir tasviri olarak tanımlandı. Bersekerler, kelime anlamıyla "ayı öfkesine seker (*sahip*) savaşçılar"dır.[2] Bu, onların büyüsel olarak ayıyla aynı şey olduklarını söylemektir. Ayrıca, onlar kendilerini kurt ve ayı olarak da dönüştürürler. Bir erkek, özellikle savaşa özgü imtihanlar içeren erginlenme törenin sonucu olarak bir berseker haline gelir. Mesela Tacitus'un Chattiler arasındaki bir adayın, bir düşman öldürünceye kadar ne saçını ne sakalını kesmediğini anlatması, bu türdendir.[3]

---

1 *Ynglinga Saga*, Chapter VI. Trans. W. Morris and E. Magnusson, Heimskringla, The Saga Library, III, London, 1893, I, 16-17'de.

2 L. Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen und Männerbünde*, Baden, 1927, s. 44; O. Höffer, *Kultische Geheimbünde der Germanen*, Frankfurt on the Main, 1934, s.170 vd.; J. De Vries, *Altgermanische Religionsgeshichte*, II. baskı, Berlin, 1956, I, 454-455; aynı zamanda krş. P1. XI, "altschwedishen Bronzeplatten von Torslunda auf Öland"in bir kurt derisi şeklindeki bir savaşçı elbisesini gösteren ve bir kurt kafası taşıyan reprodüksiyon.

3 Tacitus, *Germania*, 31

Taifaliler arasında genç, bir yaban domuzu ya da bir kurt vurmak zorundadır; Heruliler arasında, silahsız savaşmak zorundadır.[4] Bu imtihanlar vasıtasıyla aday, vahşi bir hayvanın varlık tarzını ele geçirir; vahşi bir hayvan gibi davrandığı ölçüde, korkuyla beklenen bir savaşçı haline gelir. Et oburluğa özgü büyüsel-dini gücü, sindirmede başarılı olduğu için, kendisini bir süpermene dönüştürür.

Volsunga Saga, bersekerlere özgü olan erginlenme törenlerinin muayyen imtihanlarının hatırasını saklamıştır. Kral Siggeir, kalleşlikle, dokuz kayınbiraderi loan Volsunglar'ı ele geçirir. Bir direğe zincirlenmiş olarak, kız kardeşi Signy'nin bir hilesiyle kurtulan Sigmund hariç hepsi, dişi bir kurt tarafından yenilir. Signy'in ona yiyecek getirdiği ormanın derinliklerindeki bir kulübede gizlenerekek intikam saatini bekler. İlk iki oğlu on yaşına ulaştığı zaman, test edilmeleri için Signy onları Sigmund'a gönderir. Sigmund, onların korkak olduğunu anlar ve onun tavsiyesiyle Signy, onları öldürür. Erkek kardeşiyle olan ensest ilişkilerinin sonucu olarak Signy, üçüncü bir oğla, Sinfjotli'ye sahip olur. Yaklaşık on yaşına geldiğinde annesi onu, ilk imtihan için teslim eder: Signy, oğlunun gömleğini, deriyle birlikte kollarına diker. Aynı imtihana teslim edilen Sigger'in oğulları, acıyla inlerler; ancak Sinfjotli soğukkanlılığını muhafaza eder. Sonra annesi, derisini parçalayarak

[4] Taifali için krş. Amminaus Marcillinus, 31, 9, 5; Heruli için krş. Procopius, *De Bello Persico*, II, 25. Aynı zamanda bkz. Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihens*, 42 ve "Zur Geschichte der Altgermanischen Todesstrafe und Friedlosigkeit", *Archiv. Für Religionswissenschaft*, XXX, 1933, 216. Harii'nin *Exercitus feralise* (gölgeler ordusu) (Tacitus *Germania*, 43) dair krş. L. Weniger, "Feralis exercitus", *Archiv für Religionswissenschaft*, IX, 1906, 201-247; X, 1907, 61-81, 229-256; Weiser, *Altgermanishe Jünglingsweihen*, s. 39 vd.; Höfler, *Kültische Geheimbünde*, s. 166 vd.

gömleğini çıkartır ve bir şey hissedip hissetmediğini sorar. Çocuk, bir Volsung'un böyle ıvır zıvır bir şeyden rahatsız olmayacağını söyleyerek cevap verir. O zaman annesi onu, Sigger'in iki oğlunun tahammül etmede başarısız oldukları imtihana tabi tutan Sigmund'a gönderir: İçinde bir yılanın bulunduğu un çuvalından ekmek yapmasını emreder. Sigmunda, o gece eve geldiğinde, ekmeği pişirilmiş bulur ve unda herhangi bir şey bulup bulmadığını sorar. Çocuk, bir şey gördüğü ancak ona dikkat etmediği ve her şeyi birlikte yoğurduğu cevabını verir. Bu cesaret kanıtlamasından sonra, Sigmund onu, kendisiyle birlikte ormana götürür. Bir gün kulübenin duvarına asılmış, iki kurt derisi bulurlar. Bir kralın iki oğlu, kurtlara dönüştürülmüşlerdir ve sadece her on günde bir derilerinden dışarı çıkmaktadırlar. Sigmund ve Sinfjotli, derileri giyerler, ancak bu derilerden kurtulamazlar. Kurtlar gibi ulurlar ve kurtların dilini anlarlar. Sonra, yedi kişiden fazla bir grupla mücadele etmek zorunda kalmadıkça birbirlerini çağırmayacaklarını hususunda anlaşarak ayrılırlar. Bir gün, Sinfjotli, yardım etmek ve Sigmund'a saldıran bütün insanları öldürmek için çağrılır. Bir başka zaman, Sinfjotli'nin kendisi, on bir kişi tarafından saldırıya uğrar ve Sigmund'u yardıma çağırmaksızın onları öldürür. Daha sonra, Sigmund ona saldırır ve boğazından ısırır; ancak kısa sürede yarayı iyileştirmenin bir yolunu bulur. Nihai olarak, kurt derilerini çıkarabilecekleri anı beklemek için kabinlerine geri dönerler. Beklenen zaman geldiğinde, derileri ateşe atarlar. Bu episodla Sinfjotli'nin erginlenme töreni tamamlanır ve o, bu episodla Volsungların katledilmesinin öcünü alabilir.[5]

[5] *Volsunga Saga*, 7-8. Bölümler; Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, s. 40

Burada erginleyici konular, açıktır: Cesaret testi, bir kurda büyüsel dönüşümün takip ettiği fiziki acıya dayanma. Ancak *Vulsunga Saga*'nın derleyicisi, orijinal dönüşümün farkında değildir. Sigmund ve Sinfjotli derilerini şans eseri bulurlar ve onları nasıl çıkardıklarını bilmezler. İmdi, bir kurda dönüşme –yani kurt postunun ritüel olarak giyilmesi– gizli erkek toplumlarındaki erginlenmenin temel anını teşkil eder. Postu giymekle erginlenen, bir kurdun davranışını içselleştirir; bir diğer ifadeyle, karşı konulamaz ve yaralanamaz bir vahşi-hayvan savaşçısı haline gelir. "Kurt", Hint-Avrupa askeri toplumlarının üyelerinin ünvanıdır.

Kahramanlığa has erginlenme senaryoları, diğer efsanelerde de izlenebilir. Mesela *Saga of Grettir the Strong*'da kahraman, kıymetli bir hazine ihtiva eden cenaze töreni arabasına biner ve bir hayalet, on bir berseker ve bir ayıyla savaşır.[6] *Saga of Hrolf Kraki*'de Böhder kanatlı bir canavarı öldürür ve koruduğu genç Höttri'yi yemek için canavarın kalbinden bir parça vererek erginlenmiş olur.[7]

Maalesef, burada Lily Weisr, Otto Höffer ve George Dumézil[8]

---

vd.; Höffler, *Kultische Geheimbünde*, s. 188 vd.

6 Krş. M. Dainelli, "Initiation Ceremonial from Norse Litareture", *Folk-Lore*, LVI, June, 1945, 229-230.

7 Georges Dumézil, *Mythes et Dieux des Germains*, Paris, 1939, s. 94 vd; Danielli, "Initiation Ceremonial", s. 236 vd. Jan de Vries, Balder'in ölüm mitinde bir sırra erme törenine özgü modeli görmek eğilimindedir; krş. "Der Mythos von Balders Tod", *Archiv für Nordisk Filologi*, LXX, 1955, 41-60, özellikle de 57 vd. Berseker, Hint-Avrupa toplumlarına has dini bir fenomen değildir. Çin için bkz. M. Granet, *Danses et légendes de la Chine ancienne*, Paris, 1928, s. 261-262.

8 Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, çeşitli yerler; Höffler, *Kultische Geheimbünde*; Dumézil, *Mythes et Dieux des Germains*. Aynı zamanda krş. Höffler, "Der Germanische Totenkult und die Sagen vom Wilden Heer", *Oberdeutschen Zeitschrift für Volkskunde*, X, 1936, s. 33 vd.; A. Endter, *Die Sage vom Wilden Jäger und vor der Wilden Jagd*, Dissertation, Frankfurt,

tarafından parlak bir şekilde çalışılan Cermen ırkına mensup erkek derneklerinin sosyolojisini, mitolojisini ve ritüelini ve mesela Stig Wikander ve G. Widengrn'nın önemli çalışmalarının konusunu teşkil eden Hint-İranlıların *mairyası* gibi diğer Hint-Avrupa erkek toplumlarını işlemek için zamanımız yoktur.[9] Yalnızca ilkel toplumların gizli kardeşlik cemaatlerinin davranışını zikredeceğim. Her ikisinde de benzer şekilde, grubun üyeleri, kadınları ve erginlenmemiş olanları korkuturlar ve bazı örneklerde, sulandırılmış şekliyle "yağma hakkı", hâlâ Avrupa ve Caucasus halk geleneklerinde bulunur.[10] Yağmalama ve özellikle de inek çalma, savaşçı grubun üyelerini etoburlara benzetir. Cermen ırkına mensup olan *Wütende Heer* ya da benzer bir ritüel organizasyonda köpeklerin (kurtların dengi olan) havlamaları, mesela kampanalar ve trampetler gibi bütün güçlü seslerin de bulunduğu tarifsiz gürültünün bir parçasını oluştururlar. Bu sesler, önemli ritüel bir rol oynar ve grup üyelerinin çılgın vecd için hazırlanmalarına yardım ederler.[11]

1933. Höffer'in sonuçlarından bir kısmı, tenkit edildi; krş. H. M. Flasdieck, "Harlekin", *Anglia*, LXI, 1937, 293 vd.

9 S. Wikander, *Der arische Männerbund*, Lund, 1938, s. 82 vd; G. Widengren, *Hochgottglaube im alten Iran*, Uppsala, 1938, s. 311 vd. Aynı zamanda krş. Widengren, "Stand und Aufgaben der iranischen Religionsgeschichte", *Numen*, I, 1954, 65 vd.

10 Kadınların korkutması: H. Webster, *Primitive Secret Societies: A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1908, s. 10 vd, 118 vd. Çalma hakkı: H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, Berlin, 1902, s. 423 vd. (Afrika); Höffler, *Kultische Geheimbünde*, s. 25 vd., 259 (Cermenler); Widengren, *Hochgottglaube*, s. 330 (İran); R. Bleichsteiner, "Masken und Fastnachsbräuche bei den Völkern des Kaukausus", *Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde*, n.s, VI, 1952, 18 vd., 70 (Kafkasya).

11 Alman dünyası için krş. Höffer, *Kultsche Geheimbünde*, s. 12, 129, 287 vd., vs. Japon gizli kardeşliklerinin ritüellerindeki gürültüler ve patırtılar: A. Slawik, "Kultische Geheimbünde der Japaner und Germanen", *Wiener Beiträge zur Kulurgeschichte und Linguisitk*, IV, 1936, 724, 732.

Daha önce gördüğümüz gibi, ilkel kabilelerde boğa sesi çıkaranların (the bull-roarer) tabiatüstü varlıkların sesi olduğuna inanılır; bundan dolayı da tabiatüstü varlıkların erginlenme törenine katılan insanların arasında mevcut olduklarına inanılır. Cermen halkları ya da Japonlar arasında, erkeklerin erginlenme törenlerinde kullanılan maskeler gibi garip sesler de ataların mevcudiyetine, ölü ruhlarının geri dönüşüne delalet eder. Temel tecrübeye, erginlenenlerin özellikle de kış gündönümünde yeryüzüne dönen ölülerle karşılaşmaları neden olur. Kış, aynı zamanda erginlenenlerin kurtlara dönüştükleri mevsimdir. Bir diğer ifadeyle, kış boyunca grup üyeleri, kendi dindışı durumlarını dönüştürebilir ve ister atalarla arkadaşlık ederek isterse *büyüsel* olan et oburluk tavrını içselleştirerek tabiatüstü bir varoluşa ulaşırlar.

Mükemmel ölümcül imtihan, adayı nihai olarak "bersekerlerin kızgınlığına" yükseltecek bir tarzda icra edilen tek dövüştür. Çünkü askeri yiğitlik, tek başına yeterli değildir. Bir genç, sadece cesaret, fiziki güçlülük ve dayanıklılık sayesinde berseker haline gelmez; ancak büyüsel-dini bir tecrübenin sonucu olarak varlık tarzını değiştirecektir. Genç savaşçı, kendisini kudurmuş vahşi hayvana benzeten saldırgan ve dehşetengiz biri olduğu izlenimi veren kızgınlık nöbetiyle beşeriliğini dönüştürür. O, aşırı derecede kızgın, gizemli, beşeri olmayan ve varlığının en derinlerinden gelen savaşma çabası ve karşı konulmaz bir güç tarafından coşturulmuş bir hale gelir. Kadim Cermenler, bu kutsal gücü *wut* diye isimlendirirler; bu, Adam von Bremen'in *furor* diye tercüme ettiği bir terimdir. Bu, savaşçının düşmanını korkuyla dolduran ve nihai olarak da onu

kıpırdayamaz hale getiren bir tür şeytani çılgınlıktır.[12] İrlanda dilinde *ferg* (kelimesi kelimesine, "kızgın" anlamına gelir), Homer'in kullandığı *menos*, kahramanların dövüşlerine özgü, dehşet verici kutsal tecrübenin hemen hemen tam muadilleridir.[13] J. Vendryés[14] ve Maric-Louise Sjoestedt,[15] Eski İrlanda dilinde "şevk, heyecan, abartma"ya gönderme yapmak maksadıyla kahramana belli isimlerin verildiğini ortaya koymuştur. Bayan Sjoestedt'in yazdığı gibi, "Kahraman, kendine has fırtınalı ve yakıcı enerjinin hakim olduğu, hiddetli bir adamdır."[16]

CUCHULAINN'IN ERGİNLENMESİ

Genç kahraman Cuchulainn'in erginlenme efsanesi, oldukça güzel bir biçimde "bu fırtınalı ve yakıcı enerjinin feveranını" tasvir eder. Eski İrlanda dilindeki *Tain Bo Cualnge*'ye göre, Ulster kralı Conchobar'in torunu olan Cuchulainn, bir gün üstadı druid Cathba'ya kulak misafiri oldu. Üstadı şöyle diyordu: "Bugün silahlanan bu küçük erkek çocuk, muhteşem olacak ve kollarının yaptıklarından dolayı meşhur olacak... Ancak kısa ömürlü olacak ve çabuk yok olacak." Cuchulainn, ileri fırladı ve amcasından silahlar ve bir araba isteyerek Ulster krallığının en kötü düşmanı Necht'ın üç oğlunun kalesine doğru yola çıktı. Bu kahramanların yenil-

[12] G. Dumézil, *Horace et les Curiaces*, Paris, 1942, s. 16 vd.
[13] agy, s. 21 vd.
[14] J. Vendryès, "Les développements de la racine nei– in celtique", *Revue Celtique*, XLVI, 1929, 265 vd.; Dumézil, *Horace et les Curiaces*.
[15] M. L. Sjoestedt, *Dieux et héros des Celtes*, Paris, 1941, s. 80 vd.; krş. Dumézil, *Horace et les Curiaces*.
[16] Sjostedt, *Dieux et héros*, s. 81.

mez oldukları farz edilmekle birlikte, küçük çocuk, onları yendi ve kafalarını kopardı. Ancak bu başarı, bir büyücünün eğer, önlemler alınmazsa çocuğun Ulsterdeki bütün savaşçıları öldürecek diye kralı uyarmasını gerektirecek şekilde onu kızdırmıştı. Kral, Cuchulainn'i karşılamak maksadıyla çıplak kadınlardan oluşan askeri bir grup göndermeye karar verdi. Ve metin şöyle devam eder: "Bunun üzerine genç kadınlar, ileri çıktılar ve yürümeye başladılar... Ve kadınlar çıplaklıklarının ve onun karşısında utandıklarının farkına vardılar. Delikanlı, yüzünü onlardan sakladı ve bakışını, kadınların çıplaklığını ya da onların utandıklarını görmemek için arabaya çevirdi. Sonra, delikanlı arabadan alındı. Kızgınlığını yatıştırsın diye, içinde soğuk su bulunan üç teknenin içine konuldu; konulduğu birinci teknede, değneklerini ve çemberlerini etrafındaki fındıkların kırılması gibi parçaladı. Girdiği sonraki teknede, içindeki yumruk kadar kabarcıklarla beraber kaynamaya devam etti. Üçüncü teknede, bazı insanlar ona tahammül etti, bazıları ise edemedi. Daha sonra, çocuğun kızgınlığı (*ferg*) dindi ve ona şölen giysileri giydirildi."[17]

"Kurgulanmış olmakla" birlikte, Cuchulainn efsanesi, Hint-Avrupa askeri erginlenme törenleri için mükemmel bir dökümân oluşturur. George Dumézil'in çok iyi bir şekilde gösterdiği gibi, delikanlının üç Nechtzade ile savaşması, kadim bir Hint-Avrupa erginlenme senaryosunu –üç düşmanla ya da üç başlı bir canavarla yapılan savaşı– temsil eder.[18] Ancak özellikle Cuchulainn'ın öfkesi (*ferg*), onun berseker hiddetidir ki bizim araştırmamızı

[17] *Tain Bo Cualnge*, trans. Joseph Dunn, London, 1914, s. 60-78. Krş. Dumézil, *Horace et les Curiaces*, s. 35-38.

[18] Dumézil, *Mythes et Dieux des Germains*, s. 103 vd.

ilgilendirmektedir. Dumézil,[19] evvelce Cumhulainn'in erginleyici kızgınlığını ve sonra kadınların çıplaklığı ve soğuk suyla bu kızgınlığın dindirilmesini, Kwakiutl toplumunda görülen yamyamlığı erginlenme törenindeki belli anlarla karşılaştırmıştı. Zira gördüğümüz gibi, erginlenmiş olan genç Kwakuitl'in coşkunluğu ve adam öldürme çılgınlığı, önünde kollarında bir cesetle dans eden çıplak bir kadın tarafından ve özellikle de kafasını tuzlu su leğenin içine bastırmayla "gösterilir." Yamyamın ısınması gibi, kendisini aşırı ısınmayla ifade eden genç savaşçının öfkesi de büyüsel-dini bir tecrübedir; bu tecrübede dindışı ve tabii olan hiçbir şey yoktur. O, bir kutsallığa sahip olma belirtisidir.

BÜYÜSEL ISINMA SEMBOLİZMİ

Burada oldukça arkaik olan büyüsel-dini bir tecrübenin karşısında olduğumuza inanmak için yeteri kadar sebep vardır. Çünkü ilkel insanların birçoğu, büyüsel-dini gücü, "yanan" bir şey olarak düşünür ve onu ısınma, yanma ve çok sıcak anlamına gelen terimlerle ifade ederler. Bu yüzdendir ki şamanlar ve şifacılar, tuzlu ve oldukça baharatlı su içer ve kokulu bitkiler yerler. Bunu yaparak onlar, dahili ısılarını artıracaklarını düşünürler.[20] Bu büyüsel ısınmanın gerçek bir tecrübeye karşılık geldiği, hem Kuzey Kutbu ve Sibirya şamanlarının hem de Himalaya zahitlerinin soğuğa karşı gösterdikleri büyük dayanıklılıkla teyit edilir. Ayrıca şamanlar "ate-

[19] Dumézil, *Horace et les Curiaces*, s. 40 vd.

[20] Krş. bizim çalışmamız "Puissance et sacralité dans l'histoire des religions", *Eranos-Jahrbuch*, XXI, 1953, s. 36.

şe hakim olanlar" diye kabul edilirler. Çünkü yanan kömürleri yutar, kıpkırmızı demire dokunur, ateş üzerinde yürürler.[21] Benzer tecrübe ve kavramlar, aynı şekilde daha medeni halklar arasında da tespit edilirler. En sonunda, genel anlamda asketik çaba manasını kazanan, Sanskritçe *tapas* kavramın asli anlamı, aşırı sıcaklıktır. Zahitlik sayesinde ısınmış hale gelen Prajapati, bu evreni, bazı Kuzey Amerika kozmogonilerinde olduğu gibi, büyüsel bir ter vasıtasıyla yaratmıştır. *Dhammapadat* (387), Buda'nın "yanan/yakıcı" olduğunu söyler ve tantrik metinler, kundalinin uyanışının, bir yanmayla gösterildiğini iddia ederler.[22] Modern Hindistan'da, Muhammediler, Tanrıyla iletişim halindeki bir insanın "kızgın bir demlik" haline geldiğine inanırlar. Mucize icra eden herhangi bir kimse, "kaynayan/kabaran" diye isimlendirilir. Anlam genişlemesiyle, büyüsel-dini bir güç içeren her insan ve eylem, yanıyor olarak kabul edilir.[23] Hem şamanın sıcaklığına hem de savaşçının ısınmasına sebep olan bu kutsal güç, daha sonraki çabalarla dönüştürülebilir, farklılaştırılabilir ve ona farklı renkler verilebilir. "Ateşli savaşçı, özellikle de İndra'ya has enerjiye ve daha sonra muzaffer güç, kahramana özgü güç ve şevk, cesaret, dövüş aşkı

[21] Bizim çalışmamız *Le Chamanisme et les tecniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951, s. 412 vd. Ateşle imtihan da berseker sırra erme töreninin bir parçasını teşkil eder; krş. Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, s. 75 vd. Berserker, şamanlar ve esrikler gibi, ateşin üzerinden yaralanmadan geçebilir (agy, s. 76-77). Vahşi av bazan, ateşli av (*feurige Jagd*) olarak isimlendirilir. Japonya ve Almanlar arasında ateşle Ata kültü arasındaki ilişkiye dair bkz. Sawik, "Kultische Geheimbünde der Japaner und Germanen", s. 746 vd.

[22] Krş. bizim "Puissance et sacralité", s. 35 ve *Le Chamanisme* s. 370 vd'deki referanslar.

[23] J. Abbot, *The Keys of Power: A Study of Indian Ritual and Beliefs*, London, 1932, s. 5.

ve anlam genişlemesiyle de güç ve genel olarak da haşmete işaret eden Hint *Kratu* kelimesi, nihai olarak, *rta*nın emirlerini yerine getirmesini ve mutluluğa ulaşmasını mümkün kılan dindar insanın gücü anlamını ifade etmeye başladı."[24] Kutsal güce zar zor ya da fazla miktarda ulaşmanın neden olduğu "öfke" ve ısınmadan, insanlığın çoğunluğu korkar. Sanskritçe'de sükunu, ruh barışını, arzulardan özgür olmayı, acı çekmeden kurtulmayı ifade eden *shanti* terimi, esas olarak ateşin, öfkenin, heyecanın kısaca, şeytani güçler tarafından tahrik edilen ısınmanın sönmesi anlamına gelen *sham* kökünden türer.[25]

Öyleyse, evrensel olarak arkaik kültür düzeylerinde belgelenmiş bir temel büyüsel-dini tecrübe ile karşı karşıyayız: Kutsallığa ulaşma, diğer şeylerin yanı sıra, ısıdaki olağanüstü artışla da gösterilir. Bu önemli problemin üstünde durmak ve mesela ateş teknikleri ve mistikleri arasındaki yakın ilişkiyi göstermek için yerimiz uygun değildir. İkisi arasındaki bu ilişki, demirciler, şamanlar ve savaşçılar arasındaki yakın irtibatlarla ortaya konulan bir ilişkidir.[26] Ateş üzerindeki hakimiyetin ifadesini yalnızca, eşit bir şekilde, "dahili ısınma" ve kızgın kömür ateşine karşı duyarsızlıkta bulduğunu ilave etmemiz gerekiyor. Din tarihi bakış açısından, bu farklı başarılar, beşeri durumun ilga edildiğini, şaman ve demir-

[24] K. Rönnow, "Ved. Kratu, eine wortgeschichtliche Untersuchung", *Le Monde Oriental*, XXVI, 1932, 1-90 ve G. Dumézil, *Naissance d'archanges*, Paris, 1954, s. 177'yi iktibas eden bizim şu çalışmamız, "Puissance et sacralité", s. 37.

[25] D. J. Hoens, *Shanti: A Contribution to Ancient Indian Religious Terminology*, Hague, 1951, s. 177 vd. iktibas eden bizim çalışmamız "Puissance et sacralité", s. 38.

[26] Bizim çalışmamız *Forgerons et alchimistes*, Paris, 1956, 100 vd. ve farklı yerler.

cinin ya da savaşçının her biri kendine özgü düzeyde olmak üzere, daha yüce bir mevkiye katıldıklarını gösterir. Çünkü bu yüce mevki, bir Tanrının, bir ruhun ya da bir hayvanın mevkii olabilir. Aşağıdaki yolları izleyen erginlenmelerin her biri, adayın beşeri durum için ölmesi ve yeni ve beşerüstü bir varoluş için yeniden hayata dönmesi şeklindeki aynı hedefi gerçekleştirmeye çalışırlar. Doğal olarak, askeri erginlenme törenlerinde, erginleyici ölüm, şaman törenlerindekinden daha az olarak görünür. Çünkü genç savaşçının temel imtihanı, düşmanını kesin olarak yok etmekten ibarettir. Ancak genç savaşçı, imtihandan yalnızca ısınmış ve bersekerin kızgınlığına ulaşmış olarak çıkar. Bu semptomlar, ölümün beşeri duruma has bir şey olduğu anlamına gelir. Büyüsel ısıyı elde eden kimse, kendisinin beşerüstü bir dünyaya ait olduğunu canlı bir şekilde ortaya koyar.

ŞAMAN ERGİNLENMELERİ

İmdi, şaman erginlenme törenlerine geliyoruz. Yorumu basitleştirmek için, şamanı en genel anlamıyla kullanacağım.[27] Sonra, şamanizmi esas olarak yalnızca Kuzey ve Güney Asya'da ve Kuzey Amerika'da geliştiği şekliyle değil, fakat aynı zamanda diğer ilkel toplumlarda gelişen şifacılar ve büyücülerin farklı kategorileriyle de göz önünde bulunduruyor olacağız.

[27] Şaman ve şamanizm terimlerinin farklı yorumları için krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 17 vd., 430 vd. ve farklı yerler. agy, s. 26 vd.; aynı zamanda bkz. A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, Sydney, 1946, s. 25 vd.

Bir şaman olmanın üç yolu vardır: Birincisi birdenbire çağrılmayla ("davet" ya da "seçilme"yle); ikincisi, şaman mesleğinin irsi olarak nakledilmesiyle ve üçüncüsü, kişisel "araştırma" ya da daha nadir bir şekilde, klanın iradesiyle. Ancak hangi metotla görevlendirilirse görevlendirilsin bir şaman, yalnızca iki tür eğitim aldıktan sonra şaman olarak kabul edilir. Birincisi, vecdidir (yani rüyalar, vizyonlar, kendinden geçmeler); ikincisi, gelenekseldir (yani şamanik teknikler, ruhların isimleri ve fonksiyonları, klanın mitolojisi ve soy kütüğü, gizli dillerin öğretilmesi).[28] Ruhlar ve eski üstatlar tarafından verilen bu ikili eğitim, erginlenmeyi oluşturur. Bazen erginlenme töreni halka açıktır; zengin ve değişik bir ritüeli içerir; mesela Sibirya halkları arasındaki durum, böyledir. Ancak bu türden bir ritüelin yokluğu hiçbir zaman, bir erginlenmenin olmadığını anlamına gelmez; erginlenmenin talibin rüyalarında ya da vecdi tecrübelerinde mükemmel bir şekilde icra edilmiş olması mümkündür.

Esasen bizi ilgilendiren, şamanın mistik yeteneğidir. Sibirya'da şaman olmaya çağrılan genç, garip davranışlarıyla dikkat çeker; mesela ıssız yerlere gider, düşünceli ve zihni meşgul bir hale gelir; ağaçlık ya da ıssız yerlerde aylak aylak dolaşmayı sever; vizyonlar görür ve rüyasında şarkı söyler.[29] Bazı örneklerde bu kuluçka dönemi, oldukça ciddi semptomlarla belirlenir; Yakutlar arasında genç adam, bazen kızgınlık nöbetlerine tutulur ve kolayca şuurunu kaybeder, ormanlarda gizlenir, ağaç kabuklarıyla beslenir; kendisini sulara ve ateşe atar; bıçakla kendisini keser.[30] Olgunluğa

[28] agy, s. 26 vd; aynı zamanda bkz. A.P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, Sydney, 1964, s. 25 vd.

[29] Bkz. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 28'deki örnekler.

[30] Pirpuzov ve Mikhailowski'den iktibas edildi, agy, s. 29.

yaklaşırken, Tunguzlar arasında geleceğin şamanları, isterik ya da isteriği andıran bir kriz geçirirler; bazen onların şaman olarak atanmaları, kendisini daha erken bir çağda ortaya koyar. Çocuk dağlara kaçar ve orada dişleriyle parçaladığı hayvanlarla beslenerek bir hafta ya da daha fazla bir süre kalır. Pis, kana bulanmış, elbiseleri parçalanmış ve saçları dağılmış bir şekilde kasabaya geri döner; ancak on gün ya da daha fazla bir zaman geçtikten sonra, anlamsız kelimeler çıkarmaya başlar.[31]

Irsi olarak alınan şamanlık durumunda bile, geleceğin şamanının seçimini, davranıştaki bir değişme önceler. Bir ailenin şaman ata ruhları, kendi soylarından gelenler arasından genç bir adamı seçerler; bu adam düşünceli ve mahzun bir hale gelir, yalnızlıktan hoşlanır, vizyonlar görür ve bazen kendisini bilinçsiz hale getiren saldırılara maruz kalır. Bu zaman boyunca, Buryatlar, genç adamın ruhunun ruhlar tarafından kaçırıldığına, Tanrıların sarayına alındığına; şaman ataları tarafından, mesleğin sırları, Tanrıların isimleri ve şekilleri, ruhlara ibadet ve onların isimleri hususunda yetiştirildiğine inanırlar. Sadece ilk erginlenmenin arkasındandır ki gencin ruhu, geri döner ve bedeninin kontrolünü yeniden ele alır.[32]

Bir erkek bir kazayı ya da oldukça alışılmamış bir olayı takiben de şaman haline gelebilir. Mesela Buryatlar, Soyotlar ve Eskimolar arasında yıldırım tarafından çarpılmanın ya da yüksek bir ağaçtan düşmenin arkasından veya buz gibi suda elbiseleri ıslanmaksızın beş gün geçiren bir eskimonun durumunda olduğu gibi, bir ergin-

[31] S. Shirokogorow, *Psychomental Complex of the Tungus*, Shanghai and London, 1935, s. 346 vd., 351 vd.; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 30.

[32] Mikhailowski, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 31 vd.nda iktibas edildi.

lenmeye benzetilebilen bir imtihanı başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra şaman haline gelmelerinde olduğu gibi.[33]

Geleceğin şamanının garip davranışı, bilim adamlarının dikkatini çekmeyi başardı ve geçen yüzyılın ortasından itibaren, şamanizm olgusunu zihinsel bir hastalık olarak açıklamaya yönelik birçok teşebbüs yapıldı.[34] Ancak problem, yanlış olarak ortaya konuldu. Çünkü bir yandan, şamanların her zaman nevrotik oldukları ya da her zaman nevrotik olmak zorunda oldukları doğru olmadığı gibi, diğer yandan hasta olanlar arasında, tam olarak iyileşme hususunda başarılı oldukları için şaman haline gelenler de vardır. Çoğu kez Sibirya'da şaman olarak görevlendirilme/çağrılma, kendisini hastalığın bir şekli ya da bir epilepsi nöbeti olarak ifade ettiği için erginlenme, tedavinin bir muadili olarak kabul edilir. Şamanlaştırıcı lütfu elde etmek, kesin olarak seçilme ya çağrılmanın ilk semptomlarının ortaya çıkardığı psişik krizin çözümünü bir öngerçek olarak kabul eder.

Ancak şamanizm basit bir şekilde psikopatolojik olguyla özdeşleştirilemezse de yine de çoğu kez şaman olarak görevlendirme derin bir krizi ima eder ve bu krizin zaman zaman çılgınlığı andıracak boyutta olduğu da doğrudur. Ve genç, bu krizin üstesinden gelinceye kadar şaman haline gelemeyeceğinden, krizin

[33] Bkz. bizim çalışmamız *Le Chamanime*, s. 31, 68 vd.'daki bazı örnekler.

[34] Krivoshapkin, 1861; V. G. Bogoraz, 1910; Vitashevskij, 1911; M. A. Czaplicka, 1914. Krş. daha yeni olarak, A. Ohlmarks, *Studien zum Problem des Schamanismus*, Lund and Copenhagen, 1939, s. 11, 100 vd., 122 vd., ve başka yerler. Bkz. Ohlmarks'ın metodunun tenkidi için bizim makalemiz, "Le problème du chamanisme, *Revue de l'Histoire des Religions*, 131, 1946, 5-52, özellikle de 9 vd., krş. *Le Chamnisme*, s. 36 vd. Aynı zamanda bkz. A. P. Elkin, *Aborigional men of High Degree*, Sydney, 1946, s. 22-25, Avustralya otacılarının "normalliği" üzerine olan bölüm.

mistik bir erginlenme rolü oynadığı açıktır. Geleceğin şamanında, Tanrılar ya da ruhlar tarafından seçilen acı verici haberler, bu olgudan dolayı bir inisiye edici hastalık olarak değerlendirildiler. Bu hususi durumda, herhangi bir hastalık tarafından ifşa edilen hayatın güvenilmezliği, yalnızlık ve acı çekme, erginleyici ölüm sembolizminde bir araya getirilir; çünkü tabiatüstü seçimin kabulü, ifadesini, bir kimsenin kendisini Tanrısal ve şeytani güçlere teslim ettiğini ve bundan dolayı da yakın bir ölümün mukadder kılındığı hissinde bulur. Biz bütün bu seçilmeye dair psikopatolojik krizlere, onların sendromu çok yakın bir şekilde erginleyici klasik ritüeli takip ettiği için erginleyici hastalığın ana özelliği ismini verebiliriz. Seçilmiş insanın çektiği acılar, tam olarak erginlenme törenlerinin acıları gibidir; ergenlik ritleri ya da gizli topluma giriş ritlerinde olduğu gibi aday, yarı Tanrısal ya da şeytani bir güç tarafından öldürülür; bu yüzden de geleceğin şamanı, rüyalarda kendi bedeninin şeytanlar tarafından parçalanmış olduğunu görür; mesela onları kendisinin başını keserken ve dilini parçalarken seyreder. Sibirya ve merkezi Asya şamanizmine has olan erginlenme töreni ritüelleri, bir ağaç ya da bir direk üzerinde göğe sembolik bir yükselişi içerir; rüyada ya da bir dizi uyanış rüyasında Tanrılar ya da ruhlar tarafından seçilen hasta adam dünya ağacıyla semavi yolculuğunu yapar. Daha sonra rüyada ya da geleceğin şamanının açık bilinçsizlik ve çılgınlık dönemi boyunca yaşanan bu sırra erme imtihanlarının örneklerinin bir kısmını vereceğiz.

Ancak şamanik yeteneğin psikopatolojisinin, dindışı bir olgu olmadığını şimdiden vurgulamak istiyorum. O, sıradan bir semptomolojiye ait değildir. *Erginleyici bir yapıya ve öneme sahiptir*; kısa-

ca o, geleneksel mistik bir modeli yeniden üretir. Bazen şahsiyetin parçalanmasını tamamlamaya ve çılgınlığa yol açan geleceğin şamanının bütün krizleri, yalnızca erginleyici bir ölüm olarak değil fakat aynı zamanda, evrenin yaratılışı öncesi var olan kaosa, kozmosu önceleyen amorf ve yok edilemez bir duruma sembolik bir geri dönüş olarak da değerlidir. İmdi, bildiğimiz gibi, arkaik ve geleneksel kültürler için kaosa sembolik bir geri dönüş, yeni bir Yaratmaya hazırlamaya denk bir olaydır.[35] Bundan da bizim geleceğin şamanının psişik kaosunu, dindışı insanın "parçalara ayrıldığını"nın ve yeni şahsiyetin doğmak için hazırlandığının bir işareti olarak yorumlayabileceğimiz sonucu çıkar.

SİBİRYA ŞAMANLARININ ERGİNLEYİCİ İMTİHANLARI

İzin verirseniz şimdi, Sibirya şamanlarının, erginleyici hastalık boyunca maruz kaldıkları imtihanlar hakkında anlatmak zorunda oldukları şeyi ortaya çıkaralım. Şamanlar, "öldüklerini" ve üç günden yedi güne kadar yurtlarından uzakta ya da ıssız bir yerde cansız olarak kaldıklarını iddia ederler. Bu zaman süresince, şeytanlar ya da atalarının ruhları tarafından parçalanırlar; kemikleri temizlenir, etleri kazınır, beden sıvısı atılır ve gözler yerlerinden çıkartılır.[36] Yakutlu bir haberciye göre ruhlar, geleceğin şamanını

[35] Başka yerde de *kaosa* ritüel yeniden dönüşü tartıştık; krş. bizim, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1949, s. 306 vd., 340 vd., ve *The Myth of the Eternal Return*, New York, 1954, s. 17 vd., 51 vd.

[36] G. W. Ksenofontov, *Legendy i rasskazy o schamanch u jatutov, burjat i tungusov*, II. bask. Bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 47-48'de kullanıldı.

cehenneme kaçırırlar ve onu üç yıllığına bir eve kapatırlar. Burada erginlenmeye maruz kalır. Ruhlar onun kafasını uçururlar (aday bedeninin parçalanışını gözleriyle seyretmesi gerektiği için, kestikleri kafayı bir kenara koyarlar) ve daha sonra farklı hastalık ruhları arasında dağıtılacak olan parçalara ayırırlar. Ancak bu şartla, geleceğin şamanı, iyileştirme gücünü elde edecektir. Sonra, kemikleri etle kaplanır ve bazı durumlarda, ona yeni kan da verilir.[37] Bir diğer Yakut habercisine göre, siyah "şeytanlar", gelecek şamanın bedenini parçalar ve farklı yönlere takdimeler olarak atarlar; sonra kafasına bir mızrak saplar ve çene kemiğini koparırlar.[38]

Bir Samoyed şamanı, Lehtisalo'ya, ruhların kendisine saldırdıklarını ve ellerini de koparark kendisini parçalara ayırdıklarını anlatır. Ruhu gökteyken yedi gün ve yedi gece boyunca yerde, şuursuz bir şekilde yatar.[39] Bir Avam-Samoyed şamanın, A. A. Popova'ya sırrını emanet ettiği uzun ve olaylı bir otobiyografiden birkaç önemli episodu seçeceğim. Çiçek hastalığına yakalanan geleceğin şamanı, üç gün boyunca bilinçsiz bir şekilde kaldı; bu bilinçsizlik ölüme o kadar benziyordu ki üçüncü gün neredeyse gömülecekti. Şaman kendisinin, cehenneme gittiğini, birkaç maceranın arkasından ortasında göğe uzanan bir kayın ağacının durduğu bir adaya götürüldüğünü gördü. Ağaç, yeryüzünün Rabbinin ağacıydı ve Rab, kendisine bir

Bkz. A. Friedrich and G. Buddrus, *Schamanengeschichten aus Sibirien*, Munich, 1955, s. 137.

37 Ksenofontov, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s.48'de iktibas edildi; Friedrich and Buddrus, *Schmanengeschichten*, s. 139 vd.

38 Ksenofontov, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 48'de iktibas edildi; Friedrich and Buddrus, *Schanamengeschichten*, s. 156 vd.

39 T. Lehtisalo, *Entwurt einer Mytologeie der Jurak-Samojedent*, Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, LIII, Helsinki, 1927, 146; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 49.

davul yapsın diye ağaçtan ona bir dal verdi. Daha sonra, şaman bir dağa gitti. Bir çukuru geçtiğinde üzerinde bir çaydanlığın bulunduğu yoğun bir ateşteki körükle oynayan çıplak bir adamla karşılaştı. Adam, onu bir kancayla yakaladı ve kafasını kopardı; bedenini parçalara ayırdı ve bütün parçaları çaydanlığa koydu. Bedenini burada üç yıl kaynattı ve sonra bir örs üzerinde ona bir kafa yaptı. Son olarak, bir nehirde yüzen kemikleri bulup çıkardı, onları bir araya getirdi ve kemikleri etle kapladı. Öte dünyadaki bu maceraları boyunca geleceğin şamanı, insan ya da hayvan şeklinde yarı Tanrısal şahıslarla karşılaştı ve onların her biri doktrinlerini ona ifşa ettiler ya da iyileştirme sanatının sırlarını öğrettiler. Çadırında akrabaları arasında uyandığında, erginlenmiş oldu ve şamanlık yapmaya başladı.[40]

Bir Tunguz şamanı, erginleyici hastalığı sırasında, şaman atalarının bilincini kaybedip toprağa düşünceye kadar oklarla kendisini parçalara ayırdıklarını anlatır; daha sonra, onun etini kestiler, kemiklerini çıkardılar ve şamanın huzurunda onları saydılar; eğer onlardan biri kaybedilmiş olsaydı, bir şaman olamazdı.[41] Buryatlara göre, kendisine vuran, bedenini bir bıçakla parçalara ayıran ve etini pişiren şaman adayına, ataları tarafından işkence edilir.[42] Bir Teleut kadını, bilinmeyen erkeklerin bedenini parçalara ayırdıkları ve bir çömlekte kaynattıklarını gördüğü vizyonun

[40] A. A. Popov, *Tavgijcy, Maerialy po etnograii avamskich i vedeevskich tavgicev*, Trudy Instituta Antropologie i Etnografii, 1, 5, Moscow and Leningrad, 1936, s. 84 vd; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 50 vd.

[41] Ksenofontov, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 54'de iktibas edildi; Friedrich and Buddrus, *Schamanengeschichten*, s. 212-213.

[42] Kesenofontov, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 54'de iktibas edildi; Friedrich and Buddrus, *Schamanengeschichten*, s. 209-210.

arkasından bir şaman haline gelir.[43] Altay şamanlarının geleneklerine göre, onların ata ruhları, şamanların karınlarını açar, etlerini yer ve kanlarını içerlerdi.[44]

Bu birkaç örnek, erginleyici hastalığın, bütün erginlenme törenlerinin temel modelini yakından takip ettiğini göstermek için yeterlidir: Birincisi, erginlenmenin üstatları rolünü oynayan şeytanların ya da ruhların ellerinde işkence; ikincisi, cehenneme iniş ya da göğe yükseliş şeklinde hasta tarafından tecrübe edilen ritüel ölüm; üçüncüsü, yeni bir varlık tarzına diriliş; bu yeni varlık tarzı, kişisel olarak Tanrılar, şeytanlar ve ruhlarla iletişim kurabilen "kutsanmış insan"ın varlık tarzıdır. Geleceğin şamanının maruz kaldığı farklı türden acılar, dini tecrübe olarak değerlidir; şamanın psikopatolojik krizi, ruhunun şeytanlar tarafından götürülmesi ya da onun cehenneme veya göğe olan vecdi yolculuğunu gösteriyor olarak açıklanır; onun fiziksel acıları, bedeninin parçalara ayrılmasından kaynaklanıyor olarak kabul edilir. Ancak acılarının doğası ne olursa olsun, yalnızca şaman onlara dini bir anlam verdiği ve gerçekte, onları kendi mistik dönüşümünün vazgeçilmez imtihanları olarak kabul ettiği ölçüde bu acılar şamanın oluşumunda bir rol oynarlar. Zira, unutmadığımız gibi, erginleyici ölümü her zaman bir diriliş takip eder; yani psikopatolojik tecrübeye uygun olarak, krizler çözülür ve hastalık iyileştirilir. Şamanın yeni bir şahsiyetle bütünleşmesi, büyük ölçüde onun iyileşmiş olmasına dayanır.

Şimdiye kadar, yalnızca Sibirya örneklerini iktibas ettim; ancak vücudun parçalara ayrılması modeli, hemen hemen her yerde

[43] Dyrenkowa, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 54'de iktibas edildi.
[44] A. V. Anochin, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 54'de iktibas edildi.

bulunur. Araucanian şamanının erginlenmesi boyunca üstat, seyircileri adayın gözlerini ve dilini başkalarıyla değiştirdiğine ve onun karnına boydan boya bir değnek koyduğuna inandırır.[45] Nehir Patvinleri arasında Kuksu toplumu şaman adayının, Kuksu'nun kendi elindeki kargı ve okla parçalanmış bir karnı olduğu farz edilir; aday ölür ve bir şaman tarafından yeniden hayata döndürülür.[46] Nuba Dağları Sudanlıları arasında ilk erginlenme takdisi, "adayın başı, ruhlar girebilsin diye açıldığı" için "baş" diye isimlendirilir.[47] Malekula'da, otacıların erginlenmesi, başka şeylerin yanı sıra, adayın bedeninin parçalanmasını da içerir: Üstat, adayın kollarını, ayaklarını ve başını keser; sonra, onları yerlerine geri koyar.[48] Dyaklar arasında *manangler*, talibin kafasını kestiklerini, beynini çıkararak yıkadıklarını ve böylece ona daha açık bir zihin verdiklerini söylerler.[49] Son olarak, az sonra göreceğimiz gibi, bedeni parçalara ayırmak ve iç organları değiştirmek, bazı Avustralya otacılarının erginlenme törenlerinin temel ritleridir. Erginlenmede şamanın ve otacıların parçalanması, uzun bir karşılaştırmalı araştırmayı hak edecek türdendir; çünkü onların bir taraftan Osiris rit ve mitini diğer yandan Hindu *meriah*inin

[45] A. Métraux, "Le shamanisme araucan", *Revista del instituto de Antropologia de la Universidad naional de tucumán*, II, 1942, 313-314; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 63-64.

[46] E. M. Loeb, "Tribal Initiation and Secret Societies", *University of California Publications in American Archaelogy and Ethnology*, XXV, 3, Berkeley, 1929, s. 269.

[47] S. F. Nadel, bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 65'de iktibas edildi.

[48] E. M. Loeb, "Shaman and Seer", *American Anthropologist*, XXXI, 1929, 66 vd.

[49] H. Ling-Roth, *Natives of Sarwak and British Nortn Borneo*, London, 1896, I, 280-281; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 66.

bedenin ritüel parçalanışını andırması, şaşırtıcıdır ve şimdiye kadar da henüz açıklanamamıştır.[50]

Talibin bedeninin parçalanmasından başka, şaman erginlenme törenlerinin hususi özelliklerinden biri de şamanın bir iskelet durumuna indirgenmesidir. Biz bu motifleri, yalnızca ruhlar tarafından şaman olmak için seçilenlerin krizleri ve hastalıkları hakkındaki rivayetlerden değil fakat aynı zamanda, uzun ve çetin bir araştırmanın arkasından kendi çabalarıyla şamanik güçlerini elde eden kimselerin tecrübelerinde de görürüz. Bu yüzden mesela Ammasilik Eskimoları arasında aday, meditasyon yaparak kardan kulübesinde uzun saatler geçirir. Belli bir anda, "ölü" gibi düşer ve üç gün üç gece cansız olarak kalır; bu dönem boyunca, kocaman bir kutup ayısı, bütün bedenini yiyerek onu bir iskelet haline getirir.[51] Ancak bu mistik tecrübenin arkasındandır ki aday şamanlık etme lütfünü alır. Iglulik Eskimolarının *angakut*ları, düşünsel olarak bedenlerinin etini ve kanını soyabilir ve bedenlerini iskelet şeklinde uzun müddet düşünebilirler.[52] Bir kimsenin, şeytanların elinde kendi ölümünü ve son alarak da bir iskelet durumuna düşürülmeyi görmesinin, Hint-Tibet ve Moğol Budizmi'nde gözde meditasyonlar olduğunu eklenebilir[53] ve son olarak da iskeletin, çoğu kez Sibirya şamanlarının elbiselerinde temsil edildiğine işaret edebiliriz.[54]

---

50 Kısa bir süre sonra, müstakil bir incelemeyi bu probleme hasredeceğiz.

51 W. Thalbitzer, "Les magiciens esquimaux, leurs conceptions du monde, de l'âme et de la vie", *Journal de la Société des Américanistes*, n.s., XXII, 1930, 78.

52 K. Rasmussen, "Intellectuel Culture of the Iglulik Eskimos", *Report of the Fifth Thule Expedition 1921-1924*, VII, No.I, Copenhagen, 1929, 114.

53 Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 348 vd.; aynı zamanda Bölüm VI, s.105.

54 Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 151 vd.

Burada, avcı kültürüne ait, çok eski bir dini düşüncenin karşısındayız. Kemik, hayvanın hayatının, sürekli olarak kendisinden kaynaklandığı nihai kaynak olan şekli sembolize eder; insanlar ve hayvanlar bu kemiklerden yeniden doğarlar; bir müddet beden içinde kendilerini muhafaza ederler; sonra ölürler ve "hayatları" kendisinden yeniden doğacakları iskelette yoğunlaşmış bir öze indirgenir.[55] İskelet durumuna düşürülen geleceğin şamanları, kozmik hayatın tüketilemez kaynağına geri dönmelerini mümkün kılan mistik bir ölüme maruz kalırlar. Onlar, bir kez daha doğmazlar; canlandırılırlar; yani yeni bir bedenin verilmesiyle iskelet hayata tekrar geri döner.[56] Bu, bütünüyle toprak çiftçilerinin düşüncelerinden farklıdır; bunlar yeryüzünü, hayatın nihai kaynağı olarak görürler. Bundan dolayı da onlar, insan bedenini, çimlenmeden önce toprağa gömülmesi gereken tohuma benzetirler. Çünkü gördüğümüz gibi, tarımla uğraşan birçok halkın erginlenme törenlerinde adaylar, sembolik olarak gömülür ya da toprak ananın rahmindeki embriyonik duruma geri dönüşe maruz kalırlar. Asya şamanlarının erginlenme senaryoları, yeryüzüne bir geri dönüşü (yani sembolik gömülme, bir canavar tarafından yutulma) değil ancak bedenin yok edilmesi ve bundan dolayı da hayatın nihai ve yok edilemez öze indirgenişini içerirler.

[55] Krş. A. Friedrich, "Knochen und Skelett ind Vorstellungswert Nordasiens", *Wiener Beiträge zur Kultrugeschichte und Linguistik*, V, 1943, 189-247; Friedrich and Buddruss, *Schanengeschicten*, s. 30 vd.; H. Nachtigall, "Die erhöhte Bestattung in Nord– und Hochasien", *Ahthropos*, XLVIII, 1953, 44-70.

[56] Krş. H.Hachtigall, "Die Kulturhistorische Wurzei der Schamanenskelettierung", *Zeitschrif für Ethnologie*, LXXVII, 1952, 188-197, özellikle de 191 vd.

ŞAMAN ERGİNLENMESİNİN ALENİ RİTLERİ

Sibirya şamanlarının aleni erginlenme törenleri arasında, Buryatlarınkiler en ilginç olanlar arasında yer alırlar. Temel rit, bir yükselişi içerir. Kökleri ocağın üzerinde olan, tepesi duman deliğinden uzanan bir kayın ağacı keçe çadıra dikilir. Bu kayın ağacı, *udeshi burkhan*, "kapının koruyucusu" diye isimlendirilir. Çünkü o, göğün kapısını şamana açar. Şamanın ikametgahının ayırt edici işareti olarak hizmet gören kayın ağacı, şamanın çadırında sürekli olarak kalacaktır. Kutsanma gününde, aday kayının tepesine tırmanır (bazı geleneklerde, elinde bir kılıç taşır) ve duman deliğinden çıkarak, Tanrıların yardımını toplamak için bağırır. Bundan sonra, üstat şaman ("baba şaman" diye isimlendirilir), aday ve seyirciler, tören halinde kasabadan uzak bir yere giderler. Burada tören arifesinde, çok miktarda kayın ağacı dikilir. Tören alayı, belli bir kayın ağacının yanında mola verir; bir keçi kurban edilir ve beline kadar soyunan aday, diğer şamanlar davullarını çalarken, adayın kafası, gözleri ve kulakları keçinin kanıyla yağlanır. Baba şaman, bir kayın ağacına tırmanır ve ağacın gövdesinde dokuz çentik açar. Aday, daha sonra diğer şamanları takip ederek ona tırmanır. Tırmanırlarken hepsi kendinden geçer –ya da kendinden geçmiş gibi yaparlar–. Potonin'e göre aday, baba şamanın açtığı dokuz çentik gibi, dokuz kat göğü sembolize eden dokuz kayın ağacına tırmanmak zorundadır.[57]

Uno Harva'nın iyi bir şekilde gördüğü gibi, Buryat şamanının erginlenme töreni, şaşılacak derecede Mitraik sır cemaatlerindeki bir

[57] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 116-120, N. N. Agapitov, M. N. Changalov ve J. Partanen'den sonra.

takım törenleri hatırlatmaktadır. Mesela bir keçinin kanıyla adayın arındırılması, Mitra sır cemaatlerinin temel riti olan, *tauroboliumu* ve şamanın kayın ağacına tırmanması, Mitraik sırlardaki yedi basamaklı bir merdivene tırmanmayı andırır. Celsus'a göre, bu yedi basamaklı merdiven, yedi gezegenli göğü temsil eder.[58] Antik Yakındoğu'nun etkileri, merkezi Asya'da ve Sibirya'da her yerde gözlemlenebilir ve muhtemelen Buryat şamanlarının erginleyici riti de bu tür etkiler arasında sınıflanabilir. Ancak merkezi ve doğu Asya'daki dünya ağacı ve erginleyici kayın ağacına tırmanma riti sembolizmi, Mezopotamya ve İran'da getirilen kültür unsurlarından daha eskidir. Eğer merkezi Asya için bu kadar karakteristik olan yedi, dokuz ya da altı katlı gök düşüncesi, nihai olarak Babil'in yedi gezegenli gök düşüncesinden kaynaklanıyorsa, *axis mundi* olarak dünya ağacı sembolizmi, özellikle Babil'e ait değildir. Bu sembolizm hemen hemen her yerde ve Mezopotamya etkilerinden makul bir şekilde şüphe edilemeyeceği bütün kültür katmanlarında görülmektedir.[59]

Buryat şamanlarının erginlenmelerinde işaret etmemiz gereken bir şey, adayın kutsanmak için göğe gittiğine inanılmasıdır. Bir ağacın, bir sırığın yardımıyla göğe yükselmek, aynı zamanda Altay şaman seanslarındaki temel rittir.[60] Kayın ağacı ya da sırık,

[58] Uno Harva, *Der Baum des Lebens*, Helsinki, 1922, s. 140 vd., ve *Die religiöse Vorstellungen der altaischen Völker*, F. F. Communications, No. 125, Helsinki, 1938, s. 492 vd. Aynı zamanda krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 121 vd.

[59] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 237 vd.; *Images et symboles*, Paris, 1952, s. 47 vd. ve "Centre du monde, temple, maison", *Symposion de l'Istituto Italiano Per il Medio ed Estremo Oriente*, Roma, 1957.

[60] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 175 vd.

dünyanın merkezinde duran ve üç kozmik alanı –yeryüzü, gökyüzü ve cehennemi– birbirine bağlayan ağaca ya da sütuna benzetilir. Şaman davulunu çalarak da dünyanın merkezine ulaşır. Çünkü Samoyed şamanlarının rüyalarının bize gösterdiği gibi, davulun gövdesinin, kozmik ağaçtan alınan bir daldan yapıldığı farz edilir. Davulunun sesini dinleyerek şaman, kendinden geçer. O bu durumda, ağaca yani dünyanın merkezine uçar.[61] Son bölümde gördüğümüz gibi, bir ağaca ya da sırığa tırmanma ritüeli, birçok Kuzey ve Güney Amerika erginlenme rit ve dini töreninde önemli bir rol oynar; şimdi, özellikle şamanlara özgü ve erginleyici nitelikte olanı ekleyebiliriz. Arucanlara özgü *machi*, bir ağaca ya da tepesi kabuklarından soyulmuş bir ağaca, adayın Tanrıya dua ettiği bir platforma ritüel tırmanmayı içerir.[62] Carip *pujai*, göğe yükselme vecdini, birbirine örülmüş birçok iple kulübenin tavanından asılı bir platform üzerine tırmanmayla gerçekleştirir; birbirine örülmüş ipleri açarken, platformu kendi etrafında gittikçe daha hızlı bir şekilde döndürürler.[63]

[61] Krş. E. Emsheimer, "Schamanentrommel und Trommelbaum", *Ethnos*, IV, 1946, 166-181; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 159 vd.
[62] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 123 vd.
[63] Krş. agy, s. 128.

ESRİME TEKNİKLERİ

Az önce iktibas edilen şeyler, şamanik erginlenmelerin temel işaretlerini ayırmamızı ve sonuç olarak da dinin genel tarihi için önemini anlamamızı mümkün kılar. Şaman ya da otacı, kutsal konusunda uzman olan biri, yani kutsala diğer insanlara oranla daha fazla ya da daha uygun bir şekilde katılan bir birey şeklinde tanımlanabilir. İster tabiatüstü varlıklar tarafından seçilsin isterse kendisi onların dikkatini çekmeye çalışan ve onların teveccühünü kazanan biri olsun, şaman, mistik tecrübeler elde etmede başarılı olan bir insandır. Tam anlamıyla şamanizm havasında mistik tecrübe, ister gerçek ister yalandan yapılsın, şamanın kendinden geçişiyle ifade edilir. Şaman, yüksek derecede bir esriktir. İmdi ilkel dinler düzeyinde esrime, ruhun göğe uçuşuna; onun yeryüzü etrafındaki başıboş dolaşmalarına veya son olarak yeraltı dünyasına, ölüler arasına inişine işaret eder. Şaman, esrime halindeki bu seyahatleri dört sebepten dolayı yapar: Birincisi, göğün Tanrısıyla yüz yüze gelmek ve ona cemaatten bir takdime getirmek; ikincisi, hastanın bedeninden ayrılan ya da şeytanlar tarafından götürülen ruhunu bulmak; üçüncüsü, ölü insanın ruhuna yeni ikametgahı hususunda rehberlik etmek; dördüncüsü, daha yüce varlıklara sık sık müracaat ederek bilgisini arttırmak.[64]

Ancak bedenin, esrime boyunca ruh tarafından terk edilmesi, geçici bir ölüme eş bir olgudur. Bu yüzden de şaman, birçok kez ölebilen ve yeniden dirilebilen bir adamdır. Bu, her şamanik erginlenmede gerekli olan birçok imtihan ve öğretiyi açıklar.

[64] Bütün bunlar için bkz. agy, krş. aynı zamanda D. Schröder, "Zur Struktur des Schamenismus", *Anthropos*, L, 1955, 848-881.

Erginlenme vasıtasıyla şaman, ölme ve tekrar hayata dönme tekniklerini değil fakat aynı zamanda, ruhunun bedenini terk ettiği zaman ne yapması gerektiğini ve her şeyden önce de esrimesi boyunca girdiği bilinmeyen bölgelerde kendisini yönlendirmeyi; kendi esrime tecrübesiyle keşfettiği yeni varlık alanlarını açıklamayı da öğrenir. Dünyanın merkezine giden yolu, kendisiyle en yüksek göğe uçabileceği gökteki ya da kendisiyle cehenneme inebileceği yeryüzündeki deliği bilir. Seyahatinde karşılaşacağı engeller hususunda önceden uyarılır ve onların üstesinden nasıl geleceğini bilir. Kısacası şaman, göğe ve cehenneme giden yolları bilir. Bütün bunları, inziva sırasındaki eğitimi boyunca ve üstat şamanların rehberliği altında öğrenir.

Herhangi bir zarara uğramadan bedenini terk etme yeteneği sebebiyle şaman, eğer isterse, bir ruh şeklinde de hareket edebilir: Yani havada uçar, görünmez hale gelir, eşyayı çok uzaktan algılar; göğe yükselir ya da cehenneme iner, ruhları görür ve onları yakalayabilir ve kendisi yanmazdır. Bu seanslar, özellikle de ateş oyunları diye isimlendirilenler boyunca dervişimsi başarıların teşhiri, seyirciyi, şamanın ruhların varlık modunu sindirdiğine inandırmayı hedefler. Kendilerini hayvanlara dönüştürme, uzak mesafeden öldürme ya da geleceği önceden haber verme güçleri de ruhların güçleri arasındadır; şaman bu özelliklerini teşhir ederek, ruhların konumuna katıldığını ilan eder. Bir ruh şeklinde hareket etme arzusu özellikle, beşerüstü bir durum kazanma arzusunu; kısacası özgürlükten, güçten ve ister Tanrılar isterse ruhlar olsun tabiatüstü varlıkların bilgisinden hoşlanmayı ifade eder.

Şaman, bu aşkın durumu, önceki bölümlerde araştırdığımız erginlenme modellerinden dikkate değer bir şekilde daha karmaşık ve daha dramatik olan bir erginlenme senaryosuna boyun eğerek elde eder.

Özetle, bir şamanik erginlenmenin en önemli anları, şu beş şeydir: Birincisi, eziyet ve bedenin vahşi bir şekilde parçalara ayrılması; ikincisi, bedenin bir iskelete dönüşünceye kadar etlerinin parçalanması; üçüncüsü, iç organlarının yerine başka bir şeyin konulması ve kanın yenilenmesi; dördüncüsü, cehennemde geçirilen belli bir dönem ki bu dönem boyunca geleceğin şamanı, ölü şamanların ruhları ve şeytanlar tarafından yetiştirilir; beşincisi, göğün Tanrısından kutsanmayı elde etmek için göğe yükselme.

AVUSTRALYA OTACILARININ ERGİNLENMELERİ

İmdi, özellikle Sibirya'ya ve merkezi Asya'ya has bu erginlenme modelinin, hemen hemen aynı şekilde Avustralya'da bulunduğuna işaret etmek şaşırtıcıdır. Bir bütün olarak modele gönderme yapıyorum; yoksa göğe yükselme, cehenneme inme, bedenin parçalanması gibi, her yerde bulunabilecek olan muayyen erginlenme motiflerine değil. Sibirya-Avustralya benzerliği, din tarihçisini şamanizmin tek bir merkezden yayılma olasılığı problemiyle karşı karşıya bırakır. Ancak bu zor meseleye girmeden önce, Avustralya otacılarının geleneksel erginlenme modelinin ne olduğuna bakmamız gerekiyor. A. P. Elkin'in kitabı, *Aboriginal Men of High Degree*[65] sayesinde, konu şimdi makul bir açıklıkla özet biçimde açıklanabilir.

[65] Aynı zamanda krş. H. Petri, "Der austraische Medizinmann", *Annali Lateranensi*, XVI, 1952, 159-317; XVII, 1953, 157-225; bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 55 vd.

Kuzey Asya ya da Amerikan şamanizmi durumunda olduğu gibi, Avustralya'da da bir kimse üç şekilde şaman haline gelir: Görevi irsen almayla, çağrı ya da seçilmeyle, kişisel araştırmayla. Ancak şamanlığı bu şekillerden hangisiyle alırsa alsın aday, belli sayıdaki otacılar tarafından kabul edilmedikçe ya da onların bir kısmı tarafından ve özellikle de az çok zahmetli bir erginlenme töreninin arkasından eğitilinceye kadar bir otacı olarak kabul edilmez. Örneklerin çoğunda erginlenme, esrik tecrübelerden oluşur. Bu esrik tecrübe boyunca aday, mitsel varlıklar tarafından icra edilen muayyen operasyonlara maruz kalır; göğe çıkar ve yeraltı dünyasına iner. Erginleyici ritüeller de Elkin'in açıkladığı gibi, "geçmişte, genel olarak da bir kült kahramanı için vuku bulan şeyin yeniden icra edilmesidir." Her zaman açık olmasa da en azından tabiatüstü varlıklar, rüya zamanı ya da semâvi kahramanlar veya ölülerin ruhları, bu sanatın üstatları olan operatörler olarak kabul edildikleri kesindir.[66] Aday, bu tabiatüstü varlıklardan biri tarafından öldürülür; daha sonra tabiatüstü varlıklar, adayın cansız bedeni üzerinde muayyen cerrahi operasyonlar icra ederler: ruh ya da rüya zamanı kahramanı, "onun içindekileri çıkarır" ve "bazı büyüsel özlerle birlikte, yerine yenilerine koyar"[67] onu keser, "boyundan kasıklarına kadar açar"; omzunu ve uyluk kemiklerini, bazen de alın kemiğini kaldırır; "kurutup/silip tekrar yerine yerleştirmeden önce, büyüsel özleri içlerine koyar."[68]

[66] Elkin, *Aboriginal Men*, s. 43.

[67] agy, s. 31. Aynı zamanda krş. A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia*, London, 1904, s. 404 vd; K. L. Parker, *The Euahlayi Tribe*, London, 1905, s. 25 vd.; Elkin, *Aboriginal Men*, s. 119 vd., vs.

[68] Elkin, *Aboriginal Men*, s. 31; aynı zamanda krş. s. 116.

Bazı örnekler iktibas edecek olursak: Warburton Ranges kabileleri arasında namzet, bir mağaraya girer ve iki totemik kahraman (wildeat ve emu) onu öldürürler; bedenini açarlar, organlarını çıkarırlar ve onları büyülü özlü olanlarla değiştirirler. Bu iki totemik kahraman, kürek ve kaval kemiklerini de çıkarır ve onları tekrar yerine koymadan önce, bu kemikleri aynı büyüsel özlerle tıka basa doldururlar.[69] Aruntalar arasında aday, bir mağara girişinin önünde uyumaya gider. Iruntarina diye isimlendirilen bir ruh, sapladığı ve arkadan, boyundan giren ve ön taraftan, ağzından çıkan bir kargıyla onu öldürür. Sonra ruh onu mağaraya taşır, iç organlarını çıkarır ve ona yenilerini verir.[70] Unmartjera kabilesinin meşhur bir otacısı, Spencer ve Gillen'e kendi erginlenmesinin esasını anlatır. Bir gün, yaşlı bir doktor, mızrak atıcısıyla birlikte kristaller atarak onu "öldürdü." "Sonra yaşlı adam, içindeki bağırsaklarını, karaciğerini, kalbini akciğerini –gerçekte ise her şeyi– parçalayarak çıkardı ve onu bütün gece toprak üzerinde yatar bıraktı." Sabahleyin yaşlı bir adam geldi ve ona baktı; bedenin içine, kollarına ve bacaklarına biraz daha *atnongara* taşı (yani küçük kristaller) koyarak yüzünü yapraklarla örttü. Adayın bütün vücudu tüketilinceye kadar şarkı söyledi. Bu durumdayken üzerine biraz daha *atnongara* taşları koyarak onu bütünüyle yeni iç organlarla donattı ve başını okşadı; bu da onun canlı olarak ayağa kalmasına sebep oldu.[71]

[69] A. P. Elkin, *The Australian Aborigines*, Sydney, 1938, s. 223; aynı zamanda krş. *Aboriginal Men*, s. 116.

[70] B. Spencer and F. J. Gillen, *The Native Tribes of Central Australia*, London, 1899, s. 522 vd. ve *The Arunta*, London, 1927, II, 391 vd. Bu son iki örnekte, sırra erme törenleri için ayrıcalıklı bir yer olarak mağaranın önemine dikkat edin.

[71] B. Spencer and F. J. Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*,

R. ve C. Berndt, Kuzey Avustralya'nın batı çöllerindeki kabileler arasında otacıların yetişmesiyle ilgili değerli bilgiler topladılar. "Parçalara ayrılacağını" bildikleri için ölmüş olarak kabul edilen, hakkında yas tutulan namzet, bir su mağarasına gider. Burada iki otacı, gözlerini bağlar ve onu yutacak olan yılanın ağzının içine atarlar. Namzet, yılanın karnında belirsiz bir süre kalır. Son olarak otacılar, yılana bir takdime olarak iki kanguru faresi getirirler. Bunun üzerine yılan, namzedi havaya fırlatarak onu karnından çıkarır. Namzet, "muayyen bir taş çukurunun yanına" düşer ve otacılar onu aramaya başlarlar; ancak aday, bir çocuğun boyutuna indirgenmiştir. (Ana rahmiyle özdeş canavarın karnında embriyonik hale geri dönmeye dair erginleyici konu, burada da açıktır.) Otacılardan biri, bebeği kollarına alır ve "kampa, uçarak geri dönerler."

Tabiatüstü bir varlık tarafından icra edildiği için mistik olan bu kutsanmadan sonra, yaşlı üstatların temel bir rol oynadıkları malum erginlenme başlar. Bir ateş çemberine konulan bebek-namzet, hızlı bir şekilde büyür ve ergenlik boyutunu yeniden elde eder. Bir müddet karnında kaldığı için yılanı çok iyi bildiğini ve onların dost olduklarını bile ilan eder. Sonra bir inziva dönemi gelir ki bu dönem boyunca namzet ruhlara aracılık eder ve onlarla konuşur. Bir gün otacılar onu çalılık bir alana götürür ve bedenine kırmızı aşı boyası sürerler. "Ateşlerin önünde, sırt üstü boylu boyunca yatırılır ve onun ölü bir adam olduğu söylenir. Baş doktor, namzedin boynunu ve bileklerini kırmaya başlar ve dirseklerdeki, üst kalça kemiklerindeki, dizlerdeki ve bileklerdeki eklemleri yerinden çıkartır." Üstatlar namzedin bedenini istiridye kabuklarıyla

London, 1904, s. 480-481.

doldururlar ve namzedin ruhları, kuşları ve yabancıları duyacak ve anlayabilmesini mümkün kılacak şekilde kulaklarına ve ağzına bu kabuklardan koyarlar. Midesi de "yeni bir hayata sahip olacak ve herhangi bir saldırıdan yaralanmayacak şekilde kabuklarla doldurulur." Sonra, otacılar tarafından ona şarkı söylenir ve yeniden hayata döndürülür. Hep beraber, yeni doktorun test edildiği kampa geri dönerler: Otacılar kargılarını ona fırlatırlar; ancak doldurulduğu kabuklardan dolayı namzet, yaralanmaz.[72]

Bu örnek, oldukça detaylı bir erginlenme törenini temsil etmektedir. Bu örnekte, erginleyici iki temel konuyu görebiliriz: birincisi, bir canavar tarafından yutulma; ikincisi, bedensel olarak parçalanma; bunlardan yalnızca ikincisi, otacıların erginlenmesine özgüdür. Gerçekte ise, bizim burada sahip olduğumuz, iki erginlenme törenidir: Birincisi, tabiatüstü bir varlık tarafından icra edilir; ikincisi ise, doktorlar tarafından icra edilir. Ancak rahme

[72] R. and C. Berndt, "A Preliminary Report of Field-Work in the Ooldea Region, Western South Australia", *Oceania*, XIV, 1943, 56-61; Elkin, *Aboriginal Men*, s. 112-113. Elkin, Kuzey Kimberley, Forrest River bölgesi yerlileri arasında benzer bir sırra erme törenini rapor eder. Otacıların gücü, "Gökkuşağı Yılanı"ndan gelir; ancak o, sırra erme törenini icra eden tam olarak nitelikli bir uygulayıcıdır; yani namzeti göğe, "Gökkuşağı Yılanı"nın hakimiyet alanına taşır. Üstat, bir iskelet halini alır ve namzeti bir çocuk haline dönüştürerek onu ağzını bağladığı bir çuvala koyar. Göğe yaklaştıkları zaman, üstat onu çuvaldan göğe doğru atar, böylece onu "ölü" hale getirir. Göğe ulaşan doktor, genç adamın içine bazı küçük gökkuşağı yılanları ve bazı kuartz kristalleri koyar. Onu yeryüzüne geri getirdikten sonra doktor, diğer büyüsel cevherleri göbek yoluyla onun içine koyar ve nihai olarak onu büyüsel bir taşla dokunarak uyandırır. "Genç adam, normal boyutuna geri döner, eğer o değişmişse, sonraki gün, kendi kendine göğe gitmeye çabalar." Onun malum eğitimi, vecdi tecrübesinden sonra başlar. Elkin, *Aboriginal Men*, s. 139-140. Elkin, haklı olarak, çocukluk boyutuna indirgemeye ve doktorun çuvalıyla bunun bir ritüel yeniden doğum olduğuna işaret eden kangru cebi arasındaki benzerliğe işaret eder.

bir geri dönüş geçirmekle birlikte namzet, buradaki yolculuğunu hatırlayabileceği için yılanın karnında ölmez. Erginleyici gerçek öldürme, yaşlı doktorlar ve otacılara ayrılmış bir tarzda icra edilir: Bedenin parçalanması, organların değişimi, büyüsel özlerin bedenin içine konulması gibi.

Zira, malum erginleyici operasyonlar, her zaman organların ve iç organların yenilenmesini, kemiklerin temizlenmesini ve bedene büyüsel özlerin –kuvartz kristalleri ya da inci kabukları veya "ruh yılanları"nın– konulmasını içerirler. Kuvartzlar, "gök dünyası ve gökkuşağı ile ilişkilendirilir ve aynı şekilde inci kabukları, gökkuşağı yılanıyla, yani özetle yine gökle, ilişkilendirilirler.[73] Bu gök sembolizmi, göğe esrik yükselişlerle özdeştir; çünkü birçok bölgede, adayın ister kendine özgü güçle (mesela bir halata tırmanmayla) isterse bir yılan tarafından taşınarak, göğü ziyaret ettiğine inanılır. Gökte, tabiatüstü varlıklarla ve mitsel kahramanlarla konuşur. Diğer erginlenmeler, ölüler bölgesine bir inişi içerir: Mesela geleceğin otacısı, mezara uyumaya gider ya da bir mağaraya girer veya yeraltına ya da bir gölün dibine iner.[74] Bazı kabileler arasında, erginlenme aynı zamanda, adayın bir ateşte "kızartılmasını"

[73] Krş. Elkin, *Aboriginal Men*, s. 43 vd. Otacıların göğe seyahatleri: Howitt, *Native Tribes*, s. 358 vd., 389, 405, 436, 491 vs.; Elkin, *Aboriginal Men*, s. 95 vd., (R.M. Berndt'in Yeni Güney Wales'in Menindeeleri arasında derlenen alan notlarından), 107, 121 vd. vs. Otacıların yetişmesinde kuvartz kristallerinin ritüel değeri hakkında krş. Elkin, *Aboriginal Men*, s. 93, 98, 103, 107 vd. vs. Kaya kristalleri, gelecek Güney Amerika şamanlarının bedenlerine konulur; krş. A. Métraux, "Le Chamanisme chez les Indiens de l'Amérique de Sud tropicale", *Acta Americana*, II, 1944, 21 vd. Aynı zamanda krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 62, 135 vd. vs.

[74] Krş. Howitt, *Native Tribes*, s. 405 vd., 383, 376 (gömme yeri); Elkin, *Aboriginal Men*, s. 90 (bir gölün dibine seyahat), 93 (bir nehrin dibine dalma), 105-106 (gömme yeri) vs.

da içerir.[75] Son olarak talip, kendisini öldürmüş olan yüce varlık tarafından yeniden hayata döndürülür ve imdi aday, "güçlü bir adam"dır.[76] Erginlenme töreni boyunca ve erginlenmeden sonra aday ruhlarla, mitsel kahramanlarla ve ölülerin ruhlarıyla karşılaşır. Belli bir anlamda bütün bu karşılaştıkları varlıklar, otacının görevinin sırları hususunda onu eğitirler. Doğal olarak, malum eğitim, daha yaşlı üstatların gözetimi altında yapılır.

Kısacası aday, yeni ve beşerüstü bir duruma yeniden doğmanın takip ettiği erginleyici bir ritüel vasıtasıyla bir otacı haline gelir. Ancak Avustralya otacısının inisiye edici ölümü, Sibirya şamanlarınkiler gibi, başka yerde bir arada bulunamayan iki hususi belirtiye sahiptir: Birincisi, talibin bedeni üzerinde icra edilen bir dizi operasyon (karnın açılması, organların yenilenmesi, kemiklerin yıkanması ve kurulanması, büyüsel özlerin karna konulması); ikincisi ise, bazen öteki dünyaya bir diğer esrik yolculuğun takip ettiği göğe bir yükseliştir. Otacıların gizli teknikleriyle ilgili ifşalar, malum erginleyici ritüelden önce, ritüel boyunca ya da ondan sonraki trans ve rüya halinde ya da uyanık durumdayken elde edilir.

[75] Elkin, *Aboriginal Men*, s. 91, 129 vs. Asya ve Amerikan şamanları gibi, Avustralya otacıları da zarar görmeden ateşin üstünde yürürler (agy, s. 63 vd.). Özellikle bu şamanik güç hakkında krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, s. 233, 385 vd., 412 vd.

[76] Elkin, *Aboriginal Men*, s. 36.

AVUSTRALYA'DAKİ ASYA ETKİLERİ

Elkin, Avustralya otacısının erginleyici modelini doğu Avustralya'da belgelenen ve belli bir mumyalama tekniğinin son zamanlara kadar uygulandığı Torres Strait adaları yoluyla gelmiş görünen bir mumyalama ritüeli ile karşılaştırır.[77] Malenezya'nın Avustralya kültürü üzerindeki etkisi, su götürmez. Ancak Elkin, bu Malenezya etkilerinin esasen başka, daha yüksek kültürlere ait olan fikirler ve teknikleri getirdiğine inanma eğilimindedir. Mumyalama ritüelinin nihai anlamda Mısır kökenli oluşu üzerinde ısrar etmese de Avustralya otacılarının parapsikolojik güçlerini Hindistan'ın ve Tibet yogilerinin olağanüstü başarılarıyla karşılaştırır ve böyle yapmakta da haklıdır. Çünkü ateş üzerinde yürüme, büyüsel ip kullanma, görünmez olma ve yeniden ortaya çıkma gücü, "hızlı seyahat etme" vs. yogiler ve fakirler arasında olduğu gibi Avustralya otacıları arasında da oldukça popüler şeylerdir. Elkin, "Yoga, Hindistan ve Tibet'in okült uygulamalarıyla yüksek dereceden yerli erkeklerin uygulamaları ve psişik güçleri arasında bazı tarihsel bağların olduğunu" yazar. Hinduizm, Hint Adalarının doğusunda yayıldı. Yoga, Bali de bir külttür ve Avustralya otacılarının dikkate değer bazı başarıları, Papualı meslektaşlarınınkine benzerdir."[78]

Eğer Elkin'in tahmini iyi temellendirilmiş olduğunu kanıtlamış olsaydı, Avustral ya'da, daha önce merkezi Asya'da ve Sibirya'da işaret etmiş olduğumuzla karşılaştırılabilir bir duruma sahip olabilirdik; merkezi ve kuzey Asya şamanizmi, Mezepotomya, İran,

[77] agy, s. 40-41. Bedenin parçalanması ve mumyalama arasındaki ilişki hakkında bkz. A. Hermann, "Zergliedern und Zusammenfügen: Religionsgeschichtliches zur Mumifizierung", *Numen*, III, 1956, 81-96.

[78] Elkin, *Aboriginal Men*, s. 76-77.

Hindistan ve Çin'den gelen kültür unsurlarından derin bir şekilde etkilenmiş göründüğü gibi, aynı şekilde ritler, inançlar ve Avustralya otacılarının okült teknikleri de mevcut şekillerini esasen Hindistan etkisi altında almış olabilirler. Ancak bu, hiçbir şekilde şamanizmin bu iki –Avustralya ve Kuzey Asya– formunun, daha yüksek dinlerden alınan etkilerin sonucu olarak kabul edilebileceği anlamına gelmez. Bu tür etkiler, kesinlikle mistik ideolojileri ve şamanizmin tekniklerini değiştirdi; ancak onları *yaratmadı*.

Şamanizin kökeni ve yayılması problemi, oldukça karmaşık bir meseledir ve bu yüzden de burada ona girmek istemiyorum.[79] Ancak en azından en önemli noktaların bir kısmını zikretmem gerekiyor. Birincisi, bilhassa şamanik teknikler ve ideolojiler –mesela bir ağaç vasıtasıyla göğe yükselme ya da "büyüsel uçuş"– hemen hemen dünyanın her yerinde bulunur ve bu yüzden de onları Mezepotamya ya da İran etkileriyle açıklamak zor gibi görünmektedir. Evrenin merkezindeki bir *axis mundi* ile ilgili inançlar da aynı şekilde yaygındır. *Axis mundi*, üç kozmik alanla iletişimi mümkün kılan bir noktadır. Sonra, şamanizmin ayırıcı özelliğinin ruhun bedeni terk etmesi olarak yorumlanan esrime olduğunun akılda tutulması gerekir. Yine de esrime tecrübesini muayyen tarihsel bir kültürün ya da belli bir kültürel çevrenin yaratmış olduğunu henüz hiç kimse ortaya koyamadı. Her halükârda, birçok veçhesiyle esrime tecrübesi, insanın bu dünyadaki kendi hususi varlık tarzının bilincini elde etme diye isimlendirilen şeyin tamamlayıcı bir parçası olması anlamında, insan yapısı ile birlikte var olan bir şeydir. Şamanizm, yalnızca bir esrime tekniği değildir; onun teolojisi ve felsefesi nihai anlamda, esrimeye uygun olan bir *manevi değere* dayanır.

[79] Krş. bizim çalışmamız *Le Chamanisme*, özellikle s. 430.

Bütün bu şamanik göğe yükselme, büyüsel uçuş ya da görünmez ve yanmaz hale gelme mitlerinin anlamı nedir? Bunların hepsi, günlük hayat evreniyle bir kopuşu ifade eder. Bu kopuşun ikili anlamı, açıktır: Mesela yükselme, uçma, bedenin görünmezliği ve yanmazlık vasıtasıyla elde edilen aşkınlık ve özgürlüktür. Aşkınlık ve özgürlük terimlerinin, arkaik kültür düzeylerinde belgelenmediğini ekleme gereği duymuyorum. Ancak bu tecrübe buradadır ve önemli olan da odur. Mutlak özgürlük arzusu –yani insanı yeryüzüne bağlayan bağları koparmak ve kendisini kendi sınırlarından özgür kılma arzusu– insanın temel nostaljileridir. Ve yüzeyden uçma ya da yükselmenin etkilediği düzeyden düzeye geçiş, bir aşkınlık eylemine işaret eder; uçma, aşırı bir manevilik vasıtasıyla bir kimsenin kendisini dönüştürerek beşeri durumu aşmış olduğunu, o durumun üstüne yükseldiğini teyit eder. Gerçekten de az önce gözden geçirdiğimiz bütün mitler, ritler ve efsaneler, beşeri bedeni bir ruh tarzında hareket ediyor görme ya da insanın dünyevi beden modalitesini ruhun modalitesine dönüştürme isteği olarak tercüme edilebilir.[80]

Dinin tarihi, ruh gibi davranma hususundaki böyle bir arzunun evrensel olduğunu gösterir; bu arzu, insanlık tarihindeki herhangi belli bir anla sınırlanamaz. Arkaik dinlerde şaman ve otacı, gelişmiş dinlerdeki mistiklerin rolünü oynarlar; bu yüzden de kesinlikle aşkınlığı ve özgürlüğü gerçekleştirdikleri gerçeğinden dolayı, ruhlar ve diğer tabiatüstü varlıklar gibi olduklarından cemaatin

[80] Krş. bizim, "Symbolisme du "Voie Magique", *Numen*, III, 1956, 1-13. Şamanizm ideolojisinde izlenebilir olan "nostalgia for paradise" hakkında krş. bizim "La Nostalgie du paradis dans les traditions primitives", *Diogène*, III, July, 1953, 31-45.

geri kalanı için örnek bir model teşkil ederler. ve tabiatüstü varlıkları andırma arzusunun, tarihin başlangıcından beri insanı rahat bırakmadığına inanmak için yeteri kadar sebep vardır.

Şamanizm problemi, mevcut araştırma alanımızın dışında kalmaktadır; bu yüzden de kendimizi yalnızca oldukça karmaşık bu dini olgunun bazı yönleriyle yani şamanizmin erginleyici ideolojisini ve ritüellerini takdim etmekle sınırlamak zorundayız. Burada yine, mitsel ölüm ve yeniden doğum konularının önemini gördük. Ancak hemen hemen şamanik erginlenmeye has olan muayyen belirtilerin varlığını da gözlemledik: Bedenin parçalara ayrılması, iskelet durumuna indirgenme, iç organların yenilenmesi, mistik yükseliş ve yeraltı dünyasına inişe verilen büyük önem; son olarak da hafızanın göze çarpan önemi. Şamanlar ve otacılar, esrik tecrübelerini hatırlayan erkeklerdir. Bazı şamanlar, önceki varoluşlarını bile hatırlayabildiklerini iddia ederler.[81] Sonra, erginleyici ölüm tecrübesinin gözle görülen bir derinleşmesini ve aynı zamanda hafızanın ve genel olarak da bütün psikomental yeteneklerin bir güçlenmesini gözlemleriz. Şaman, dindışı dünya için rüyalara, deliliğe ya da ölüm sonrası durumlara ayrılmış olan çok sayıda tecrübeyi bilinçte bir araya getirmeyi başarması olgusuyla dikkat çeker. Şamanlar, ilkel toplumların mistikleri, bu yüzden de –haklı olarak– daha üstün varlıklar olarak telakki edilmişlerdir; büyüsel-dini güçleri de ifadesini zihinsel kapasitelerinin bir genişlemesinde bulur. Bundan dolayı şaman, gücü elde etmeye

[81] Kuzey Amerika şamanları arasında doğum öncesi varoluşun hatırası için bkz. P. Radin, *The Road of Life and Death*, New York, 1945, s. 8; A. Hultkarntz, *Conceptions of the Soul among North American Indians*, Stockholm, 1953, s. 418 vd.

çalışan herkes için örnek ve model haline gelir. Şaman, *bilen* ve *hatırlayan*, yani hayatın ve ölümün sırlarını bilen bir kimsedir; kısaca, ruh mevkiini paylaşandır. O, yalnızca bir esrik değil fakat aynı zamanda, derin düşünceye dalan bir düşünürdür. Daha sonraki medeniyetlerde, varlığın sırlarının kendisini ilgilendirdiği ve yetenek olarak deruni hayatı bilmeye sürüklenen bir kimse olarak felsefeci, bu tür insanlar arasında sayılacaktır.

VI. BÖLÜM

YÜKSEK DİNLERDEKİ ERGİNLENME MODELLERİ

Bu son bölümde yapmaya çalıştığım şey için, çılgınlık denmese de en azından zamansız olduğu söylenebilir. Bunun böyle oluşu, belli geleneksel erginlenme modellerinin daha yüksek dinlerde hâlâ açık bir şekilde fark edilemediği için değil fakat onların incelenmesinin bir bölümden daha geniş bir yeri ve daha bir titiz bir şekilde ele alınmayı gerektiriyor olmasından dolayıdır. Bizim şimdi ele alacağımız dinler, ilkel dinlerden sonsuz bir şekilde daha karmaşık olan dinlerdir. Bunlar –Hindistan'dakiler hariç– artık yaşayan dinler olmadıklarından, onlardan kalan birkaç dokümanı doğru olarak anladığımız hususunda emin olamayız. Okuyucuya erginlenmenin ilk ve en önemli gizli ritlerden olduğunu hatırlatmaya gerek yoktur. Eğer ilkel toplumlardaki erginlenmeler hakkında bir şeyler biliyorsak bunun sebebi, birkaç beyaz adamın bir yolunu bulup erginlenme törenine katılmış ve birkaç yerlinin bize bazı bilgiler vermiş olmasıdır. Böyle olmasına rağmen yine de ilkel erginlenmelerin daha derin boyutlarını anlamaktan oldukça uzağız.

Bizim Eleusis ya da Yunan-Doğu sır toplumlarıyla ilgili olarak güvenilir bir şekilde anlatabileceğimiz ne vardır? Onların gizli törenleriyle ilgili olarak hiçbir zaman pratik olarak doğrudan bir tanıklığa sahip değiliz. Genel olarak, kadim dünyadaki erginlenmelerle ilgili bilgimiz, parça parça ve ikinci el bilgilerdir; hatta

Hıristiyan yazarlardan bize geldikleri için de açıkça tarafgir kimseler tarafından nakledilen bilgilerdir. Buna rağmen eğer bilim adamları, antik erginlenmeleri tartışabildiyseler, kesinlikle bunu ancak belli erginlenme törenlerini yeniden inşa ettiklerine inanmalarından –son tahlilde, hem ilkelerde ve Asya dünyasında hâlâ yerine getirildiği hem de Hıristiyanlık tarihinde belli dönemlerde anlaşıldığı şekilde, daha önce, erginlenme olgusuna aşına olduklarından– dolayı yapabilirlerdi. Metodolojik bakış açısından, bir erginlenme senaryosunun birkaç belge parçasına dayanarak ve tabii bir karşılaştırmanın yardımıyla yeniden inşası, geçerli kusursuz bir süreçtir. Ancak eğer Yunan-Doğu sır toplumlarının erginleyici modelini yeniden inşa etmeyi umabilirsek, böyle yaparak erginlenme törenlerine katılanların *dini tecrübesini* deşifre ettiğimiz sonucunu çıkarmak tehlikeli olurdu. Mesela bu tür dini tecrübenin muhtevasının, gördüğümüz gibi, oldukça dağınık malzemelerle yetinmek zorunda olan modern bilim adamları için ulaşılabilir olup olmadığı, bitmez tükenmez bir şekilde tartışılmış olurdu. Bu metodolojik tartışmanın hangi tarafında yer alırsa alsın bilim adamları, uzun ve kılı kırk yaracak bir yorum çabası bahası dışında, geçerli sonuçlar umamayacağımızı kabul ederler. Bu yüzden de genellikle tahminlerle yetinmek zorunda olacağız.

HİNDİSTAN

Burada, daha geç dönem düşünceler ve inançların yanı sıra çok sayıda arkaik dini formları muhafaza ettiği için, Hindistan'la başlayacağım. Daha önce, en yüksek üç kast için zorunlu olan ve kendi-

si vasıtasıyla adayın *brahman* olarak doğduğu ve böylece de *dvi-ja*, "iki kez doğan" haline geldiği ergenlik riti, *upanayana*yı araştırmak için vesilemiz olmuştu. Aynı şekilde, *soma* kurbanı sunacak kimse tarafından icra edilmesi gereken ve esas olarak kurban sunucusunun sembolik olarak bir embriyoya dönüştürüldüğü bir erginlenme olan *diksha*yı da incelemiştik. Son olarak, rahme dönüşe dair bir başka erginleyici rit olan, *hiranyagarbha*yı gözden geçirdik. Bu rit, namzedin toprak anadan mistik bir doğumunu içerir. Hem *diksha* hem de *hiranyagarbha*, namzede kutsallığın daha derin alanlarına girişi armağan eder. Ancak Hindistan'da aynı türden birkaç başka erginlenme de yani kutsala daha tam bir katılış ya da erginlenenin durumunda daha radikal bir değişmeyi takip eden erginleme törenleri de vardır. Şimdi bizi özellikle ilgilendirenler, dindışı olandan aşkın bir duruma geçişi gerçekleştiren erginlenmelerdir. Morfolojik bakış açısından, bu erginlenmeleri, ilkel dünyanın sır toplumlarındaki erginlenmelerin ve özellikle de şamanik erginlenmelerin Hindistan'daki muadilleri olarak kabul ediyoruz. Elbette bu, ikisinin muhtevasının benzetilebilir oldukları anlamına değil; fakat yalnızca, nispeten az sayıda bireyin varlık tarzlarını değiştirme umuduyla kendilerini teslim ettikleri oldukça yüksek derecede hususileşmiş erginlenmelerle ilgilendiğimiz anlamına gelir.

Erginleyici ölüme yeni değerler izafe edilmekle birlikte, bazen arkaik bir erginlenme modeli hemen hemen bütünüyle muhafaza edilir. Arkaik bir modeli devam ettiren ve aynı zamanda ona yeni değerler katanlara en aydınlatıcı örnek, Hint-Tibet tantrizminde bulunur. Tantrizm en uygun şekilde, tam olarak Hindulaşmamış popüler katmanın reaksiyonu olan, yerli maneviyatın yüksek ifa-

desidir. Bundan dolayı da tantrizm, doğal olarak arkaik, Aryan öncesi dini kategorileri kullanır. Bu yüzden mesela şamanist erginlenmelerin ayırıcı motiflerini, mitlerde, ritlerde, tantrik *siddah*larda, özellikle de popüler hayali çarpan figürler olan Matsyendranath ve Gorakhnath folklerinde buluruz. Bazı efsanelere göre Gorakhnath, aşağıdaki şekilde Matsyendranath'ın iki oğlunu erginlenmeye tabi tuttu: Onları öldürdü, bağırsaklarını yıkadı, "çamaşırcı kadın gibi" onların derilerini bir ağaca astı ve sonra onları yeniden hayata döndürdü.[1] Bu senaryo garip bir şekilde, Sibirya şamanlarının ve Avustralya otacılarının erginleyici motiflerinden birini andırır. Ve aynı şekilde Gorakhnath tarafından erginlenen kraliçe Mayanamati, bir şaman gibi davranmıştı: O, yanmazdı; su üzerinde yürüdü, havadan bir köprüyü karşıdan karşıya geçti, usturanın ucunda yürüdü, cehenneme indi, "Ölüler Tanrısı"yla savaştı ve kocasının ruhuna yeniden kavuştu.[2]

Bütün bunlar, en yakın karşılığı merkezi Asya ve Sibirya şamanlarının şifahi literatüründe bulunan folklorik motiflerdir.[3] Ancak

1 Krş. G. W. Briggs, *Gorakhnath and the Kanphata Yogis*, Calcutta and Oxford, 1938, s. 72; S. Dasgupta, *Obscure Religious Cults*, Calcutta, 1945, s. 244; Budist ve tantrist sır cemaatleri için krş. H. Von Glasenapp, *Buddhistische Mysterien*, Stuttgart, 1940; W. Koppers, "Zum Ursprungdes Mysterienwesen im Lichte von Völkerkunde und Indologie", *Eranos-Jachbuch*, XI, 1944, 215-275; W. Ruben, "Indische Mysterien", *Anthropos*, XLV, 1950, 357-362.

2 Krş. Dasgupta, *Obscure Religious Cult*, s. 259 vd.; bizim çalışmamız *Yoga, Immortalité et liberté*, Paris, 1954, s. 312 vd.

3 Krş. Bizim çalışmamız, *Le Chaminisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951, s. 195 vd. Yogaların meşhur ip hilesi de şamanik bir mitsel-ritüel komplekse aittir; ancak o, herhangi bir sırra erme törenine özgü ritüel içermediğinden, burada bizi ilgilendirmemektedir. İp hilesi için bkz. bizim çalışmamız *Le Chaminisme*, s. 397 vd.; ve *Le Yoga*, s. 319 vd. –Buda'nın en tehlikeli rakiplerinden Makkhali Gosala tarafından yönetilen bir hareket olan– Ajivika tarikatındaki sırra erme töreninin bazı özellikleri oldukça

bu motiflerin de tantrizm ritlerinde benzerleri vardır. Sadece bir örnek verecek olursak: *Tchoed* (*gtchöd*) diye isimlendirilen Hint-Tibet ritinde aday, bedenini yesinler diye şeytanlara takdim eder. Meditasyon gücü sayesinde namzet, boynunu vuran ve parçalara ayıran, elinde kılıç tutan bir Tanrıçayı aklına getirir: Sonra aday, şeytanları ve kendisinin parçalanmış etlerine saldıran ve onları yiyip bitiren vahşi hayvanları görür. Bir başka tantrik meditasyonda, aday, etinin soyulduğunu tasavvur eder ve en sonunda kendisini "muazzam, beyaz, parlayan bir iskelet şeklinde" görür.[4] Şimdi, Sibirya ve Eskimo şamanizmindeki erginleyici konuya geldik. Ama Hint-Tibet *tchoed* durumunda, bedenin parçalanması ve iskelet haline getirilmesi hakkındaki geleneksel konuya dair yeni bir değere sahibiz. Aday, düşünce gücüyle yönettiği korkunç bir vizyonu hatırlamak için hayal gücünü harekete geçirerek kendisini erginleyici bir imtihana teslim eder. Önünde duran şeyin, kendi zihninin var ettiği bir varlık olduğunu, Tanrıçanın ve şeytanların kendi bedeni kadar gerçek dışı olduklarını ve böylece de bütün kozmosun gerçek dışı olduğunu bilir. Çünkü aday, bir Mahayana budistidir; dünyanın "boş", bir diğer ifadeyle ontolojik olarak gerçek olmadığını bilir.

Erginleyici bu meditasyon, aynı zamanda ölüm sonrası bir tecrübe, bu yüzden de cehenneme bir iniştir. Bu tecrübe sayesinde aday, ölüm anından artık korkmayacak ve böylece de yeryüzüne bir kez daha gelmeden kurtulacak şekilde, bütün ölüm sonrası

arkaik bir özellik gösteriri; mesela talipler, boyunlarına kadar gömülürler ve saçları tek tek yolunur; krş. A.L. Basham, *History and Doctrines of Ajivikas*, London, 1951, s. 106; bizim çalışmamız *Le Yoga*, s. 195.

4 R. Bleichsteiner *L'Eglise jaune*, French trans., Paris, 1937; bizim çalışmamız, *Le Yoga*, s. 321.

tecrübenin boşluğunu anlar. –Şamanik dünyada, münasip ritlerle, erginleyici hastalık ya da rüyalar ve vizyonlarla neden olunan– bedenin parçalanması tecrübesi, artık yeni bir varlık modunda dirilme için ayrılmaz mistik bir ölüm olarak yorumlanamaz; şimdi o, bilgi vasıtası olarak hizmet görür; onun sayesinde aday, evrensel boşlukla ne kastedildiğini anlar ve bu şekilde nihai kurtuluşa daha yakın bir hale gelir.[5]

Ancak geleneksel erginleyici bir konunun yeniden değerlendirme sürecine dair mümkün olabilecek en iyi görüşü elde etme hususunda bizim için en uygun yol, birlikte yogayı oluşturan farklı teknikleri kabul etmek olacaktır. Yalnızca yoga pratiğinin dış veçhesi, erginlenme eğitimi boyunca bir adayın davranışını akla getirmez; çünkü yogi, erkekler topluluğunu terk eder, inzivaya çekilir, bazen aşırı derecede şiddetli bir asketik uygulamalar sürecine tabii olur ve bir üstadın şifahi eğitimine, oldukça gizli, Hint metinlerinin ifade ettikleri gibi "ağızdan kulağa" olan bir eğitim altına girer. Bütün bunlara ilaveten, yoga uygulamaları külliyatı, erginleyici bir modeli yeniden üretir. Diğer her erginlenme gibi yoga da kendisini yoganın kurallarına teslim eden kimsenin varoluşsal statüsünü radikal bir şekilde değiştirerek sona erer. Yoga sebebiyle zahitler, beşeri durumlarını (Hint terimlerine göre, aydınlanmamış hayatı,

[5] Sırra erme törenine özgü yapısı açık bir şekilde muhafaza edilen bir diğer tantrik rit, bir mandalaya törensel giriştir. Avustralya *bora* ve genel olarak da herhangi bir kutsal yerle benzeşikliği ile mandala, hemen hemen dünyanın bir imaji (*imago mundi*) ve bir panteondur. Mandalaya girmeyle aday, bir şekilde dünyanın merkezine yaklaşır; mandalanın kalbinde düzeylerin kopuşunu gerçekleştirebilir ve varlığın aşkın bir tarzına ulaşabilir; krş. G. Tucci, *Teoria e practica del mandala*, Roma, 1949; bizim çalışmamız, *Le Yoga*, s. 223-231, 392-393.

acı çekmeye mahkum varlığı) ilga ederler ve şarta bağlı olmayan –Hintlilerin, kurtuluş, özgürlük, *moksha*, *mukti*, *nirvana* diye isimlendirdikleri– bir varlık tarzını kazanırlar. Ancak mutlak özgürlüğü kazanmak maksadıyla dindışı beşeri durumu yok etmek, varlığın bu kayıtlı modu için ölmek ve aşkın, kayıtsız bir varlık tarzında yeniden doğmak anlamına gelir.

Erginleyici ölüm sembolizmi, yogaya has farklı psikofizyolojik tekniklerde de açık bir şekilde görülebilir. Eğer bir yogiyi, yoga uygularken gözlemlersek "bu dünyada" yapılan, yani erkeklerin kendi cehaletlerinin mahkumları erkekler olarak yaptıkları şeyin tam olarak karşıtını yapmak için her yolu denedikleri izlenimini ediniriz. Sürekli hareket etmek yerine yoginin kendisini, mutlak olarak statik bir durumda kımıldamaz hale getirdiğini görürüz. Bu durum, *asana* diye isimlendirilir ve yogiyi bir taş ya da bir bitki haline getirir. Bu dünyada yaşayan insanın ajite edilmiş ve düzensiz olan nefes alıp vermesine, yogi *pranayama* yani solunum temposunun ritmik olarak düşürülmesiyle ve nihai olarak nefes almayı bütünüyle durdurmayı başarma rüyasıyla karşı koyar. Psikomental hayatın kaotik akışına, düşüncesini tek bir noktaya sabitleyerek (*ekagrata*) cevap verir. Kısaca yogi, hayatın bir insana yapmak zorunda bıraktığı her şeyin tersini yapar. Ve bunu, bütün dindışı varoluşu teşkil eden çeşit çeşit kayıtlardan kendisini kurtarmak ve en azından kayıtsız şartsız bir düzeye, mutlak özgürlük düzeyine ulaşmak maksadıyla yapar. Ancak yogi, aydınlanmamış hayata yani dindışı varoluş için ölmeksizin Tanrılarınkiyle karşılaştırılabilir böyle bir duruma ulaşamaz.

Yoga meselesinde, inanç ve fikirler kompleksiyle ve konusu dönüştürmek ve böylece de beşeri durumu ilga etmek olan asketik ve derin düşünme teknikleriyle ilgileniyoruz. Şimdi, bu uzun ve zor asketik eğitimin çok iyi bilinen bir erginlenme çizgisini takip ettiğini iyi not etmemez gerekir; son tahlilde yoga pratikleri, normal (yani metafizik olarak "cahil") insanı, yanılsamalara kurban olmuş insanı "öldürür" ve kayıtlardan azade ve özgür yeni bir insanın ortaya çıkmasına sebep olur. Açıkça yoganın nihai hedefi, farklı şamanik erginlenmeler ya da son bölümde tahlil ettiğimiz gizli toplumlardaki erginlenmeler tarafından takip edilen hedeflerle eşitlenemez. Çünkü hedefi İlahla mistik bir birleşme olan yogiler olsa da gerçek yogi, özellikle kusursuz manevi bağımsızlığı elde etmek için uğraşır. Ancak bizim bu araştırmamızı ilgilendiren gerçek, mistikler ya da büyücüler, şamanlar ya da yogiler tarafından takip edilen bütün bu farklı hedefler, esas yapısı itibariyle, klasik erginlenme modelini –talibin, mistik bir ölüm sayesinde dönüşümü– gösteren asketik eğitim ve manevi egzersizleri gerektirir.

Muayyen yoga meditasyonlarını araştırdığımızda, bu, gittikçe daha açık bir hale gelecektir. Az önce mistik ölüm sembolizminin hangi anlamda tantrik *tchoed* tarafından yeniden değer kazandırıldığını gördük. Ölüm sonrası durumlar hakkındaki bilgi, *Shiva-samhita*'da tasvir edilen bir örnek vasıtasıyla da elde edilebilir: Yogi, özel bir meditasyonla, ölümden sonra vuku bulacak olan tekrar emme/içine çekme sürecini önceden görür. Ve yogik *sadhana*, kozmik bir bağlama da sahip olduğundan, aynı meditasyon süreci, kozmosun dönemsel olarak yeniden emildiği süreci de ifşa eder.[6]

[6] *Shiva-samhita*, I, 69-77; bizim çalışmamız, *Le Yoga*, s. 272 vd.

Yoga ve Budizm tarafından alınan ve yeniden değer kazandırılan bir diğer geleneksel erginlenme konusu da bu törene katılanın kendisinde yeniden doğduğu "yeni beden"dir. Buda'nın kendisi şakirtlerine, maddi bedenden başlayarak "entelektüel bir öz"den (*rupim manomayam*) teşekkül eden bir diğer bedeni meydana getiren metotları gösterdiğini söyler.[7] Ve Hathayogiler, tantrikler ve simyacılar kendilerine özgü teknikler vasıtasıyla mutlak olarak manevi olan "Tanrısal bir bedeni" (*divya deha*) ya da ham, "olmamış" (*apakva*) doğal bedeni, kusursuz, "olgun" (*pakva*) bir bedene dönüştürmeye çalışırlar.[8] Kısaca, Hindistan'da, başka değerler yüklenmiş olsa da geleneksel erginlenme törenlerinde bulduğumuz – bedenin parçalanması, ölüm ve diriliş, doğum ve yeniden doğum, yeni, tabiatüstü bir beden elde etme gibi– primordiyal sembollerin aynısını buluruz. Hintli bilgeler, büyücüler ya da mistikler tarafından ulaşılmaya çalışılan hedefler farklı olsa da hepsi, konusu beşeri durumu ortadan kaldırmak olan maddi ve pisikomental teknikler vasıtasıyla bu primordiyal imajları gerçekleştirmeyi düşünürler. Üstelik, insanın kurtuluş ya da Tanrısallaşma süreci her zaman bir erginlenmenin temel anlarıyla eşitlenebilir ve bu süreç asla, geleneksel tasvirler ve erginlenme terminolojisinden daha açık bir şekilde ifade edilemez.

---

7 *Majjhima-Nikaya*, II, 17; krş. A. K. Coomaraswamy, "Some Pali Words", *Harvard Journal of Asiatic Studies* IV, 1939, 144 vd.

8 Krş. Dasgupta, *Obscure Religious Cult*, s. 393 vd.; bizim çalışmamız *Le Yoga*, s. 282, 315.

ANTİK YUNANİSTAN'DA ERGENLİK RİTLERİNİN İZLERİ

Şimdi, Akdeniz dinlerine döndüğümüzde, yine üç büyük erginlenme kategorisini –ergenlik ritleri, gizli kardeşlik cemiyetleri ve mistik erginlenmeleri– buluruz. Ancak onların üçünü de aynı tarihsel dönemde bulamayız. Yunanistan ve Roma tarihsel döneme girdiklerinde, onların ergenlik ritlerinin, mit ve efsanelerinden hareketle bir hüküm verecek olursak, tarih öncesi dönem boyunca sahip oldukları dini ruhu kaybettiği ortaya çıkar. Kendimizi Yunanistan'a hasredecek olursak: Tarihsel dönemde ergenlik ritleri, diğer şeyler arasında erkek çocukların şehrin dini hayatına dramatik olmayan bir girişini de içeren sivil bir eğitimin sulandırılmış bir biçimi olarak görünür. Ancak bu sivil törenler serisini düzenleyen mitolojik şahsiyetler ve senaryolar, ilkel halklar arasında ergenlik ritlerinin icra edildiği atmosferi andıran şeylerin daha arkaik durumunun hatırasını yine de muhafaza etmektedirler. Bu yüzden de mesela Theseus'un efsanevi şahsiyeti ve onunla ilişkilendirilen ritlerin, onları bir erginlenme senaryosuna dayanıyor olarak kabul ettiğimizde, daha kolay bir şekilde açıklanabildiği ortaya konuldu. Theseus'un efsanesindeki birçok epizot, gerçekte erginleyici imtihanlardır; mesela onun denize[9] ritüel inişi (öteye bir yolculuğun, bir imtihanın muadili) ve kesin olarak da Nereidlerin (genç erkekleri koruyan perilerin gerçek tipi) deniz altındaki sarayına iniş; ya da yine onun labirente girişi ve canavarla savaşması,

[9] "Theseus' dive" hakkında bkz. H. Jeanmaire, *Couroï et Courètes, Essai sur l'éducation spartiate et sur les rites d'adolescence dans l'antiquité helleniqué*, Lille, 1939, s. 330 vd.

kahramana özgü erginlenme törenlerinin tipik bir teması; veya son olarak, Theseus'un kendi erginlenmesinin bir hiyerogami ile tamamlanması anlamına gelen Afrodit'in birçok epifanisinden biri olarak Ariadne'yi taşıması. H. Jeanmaire göre, *Theseia*yı oluşturan törenler, daha önceki bir dönemde, çalılık alanlardaki erginlenme döneminin arkasından erkek çocukların şehre dönüşüne işaret eden arkaik bir ritüelden kaynaklanmaktadır.[10]

Aynı şekilde antik bir ergenlik senaryosunun, diğer birçok şeyin yanı sıra erkek çocuğun meşakkatlere alıştırılması ve gizlenme sanatını (*kryteia*) da içeren Lycurgus'un meşhur Spartalı disiplininde varlığını devam ettirdiği de gösterildi. Her halükarda bu gelenek, arkaik erginlenmeleri andırmaktaydı. Delikanlı çıplak dağlara gönderilir ve kimse görmeden çaldığı şeylere dayanarak bütün bir yıl yaşamak zorundadır; kendisinin görülmesine izin veren aday, cezalandırılırdı.[11] Bir diğer ifadeyle, Lacedemonianlı genç, bir yıl boyunca bir kurt hayatı yaşardı. Ayrıca, *kryptei* ve lycanthropy arasında da benzerlikler vardır. Bir kurda dönüşmek ya da ritüel olarak bir kurt gibi davranmak, savaşçı ve şamanik erginlenmelerin ayırıcı özellikleridir. Burada, uzun bir müddet hem kuzey hem de güney Avrupa'da varlıklarını devam ettiren arkaik inançlar ve ritlerle karşı karşıyayız.

Grek mit ve efsanelerindeki erginleyici şahısların ve senaryoların kalıntıları hakkındaki listemizi genişletmek kolay olurdu.

[10] agy, s. 323 vd., 338 vd.

[11] Krş. Platon şarihi, *Yasalar*, 633, Jeanmire'de iktibas edildi, *Couroï*, s. 552. Krypteia *ve* lycanthropy (Hastanın kendini kurt zannederek kurt gibi hareket etme deliliği –ç.n.-) hakkında bkz. agy, s. 540 vd. Aynı zamanda bkz. Bölüm V, s. 81 vd.

Mitsel Curetelar,[12] bir zamanlar erginlenmenin üstatları olarak icra ettikleri fonksiyonların izlerini hâlâ göstermektedirler: Curetelar, erkek çocukları çalılıklarda, avlanma ve yabani meyveler toplama, dans etme ve müziğe dair arkaik teknikleri öğreterek yetiştirirler.

Aynı şekilde Akhileus'un hikayesindeki belli anlar, erginleyici imtihanlar olarak yorumlanabilir: Akhileus, santorler tarafından yetiştirildi; yani çalılıklarda hayvan şeklindeki ya da kendilerini hayvani yönlerde ortaya koyan üstatlar tarafından erginlenmeye tabi tutuldu; Akhileus, klasik erginlenme imtihanları olan ateşi ve suyu geçti ve hatta, muayyen ilke, ergenlik inisiyasyonlarının karakteristik bir adeti olarak, kız gibi giyinerek kızlar arasında yaşadı.

ELEUSIS VE HELENİSTİK SIR CEMAATLERİ

Ergenlik inisiyasyonlarının kadim konularının İran ya da Roma'da aynı tarzda var olmaya devam ettiklerini göstermek de mümkün olabilir[13]. Şimdi, hangi biçim ve hangi ölçüde antik bir senaryonun daha gelişmiş bir toplumda yeniden değer kazandırıldığını görecek şekilde tarihsel zamanlarda canlılığını muhafaza eden erginlenmelere yaklaşmamızın zaman geldi. Eleusis sır cemaatleri, Dionysus ritleri, Orfizm, Yunanistan'ın dini ve kültürel tarihinde dikkate değer bir önemi olan, oldukça karmaşık fenomenlerdir.[14]

[12] Kr. J. Harrison, *Themis* Cambridge, 1912.

[13] S. Wikander, *Der arische Männerbund*, Lund, 1938; G. Dumèzil, *Horace et les Curiaces*, Paris, 1942.

[14] Bibliyografi yoğundur. Temel referanslar R. Pettazzoni'nin "Les Mystères *Grecs et les religions à mystère de l'antiquite*. Rechershes *récentes et problèms nouveauwx*", adlı makalesinin sonunda bulunur, *Chaiers d'Histoire Mondiale*, II, 2 ve 3, Paris, 1955, 303-312, 661-667, Bibliyografya.

Burada yalnızca, onların erginleyici ritleriyle ilgileneceğiz. İmdi, daha önce söylediğim gibi, bizde bu hususi konuya dair belgeler çok azdır. Ancak yine de bu rit modellerini yeniden inşa edebiliriz. Eleusinian sır cemaatleri de[15] Dionysis törenleri gibi, Tanrısal bir mite dayandırılır; bundan dolayı da ritlerin art arda gelişi, mitte rivayet edilen primordiyal olayı yeniden canlandırır ve bu ritlere katılanlar, tedricen Tanrısal varlığa dahil edilirlerdi. Bir örnek vermek gerekirse: Bu ritlere katılanların Eleusis'e geri döndükleri akşam üzeri, Kore'nin kaçırıldığı kendilerine söylendiğinde, erginlenmiş olanlar, danslarını ve eğlencelerini aniden bırakırlar. Meşale ellerinde olmak üzere, bağırarak ve yas tutarak Kore'yi aramak maksadıyla her yeri dolaşırlar. Birdenbire bir haberci, Helios'un Kore'nin nerede olduğunu bildirmiş olduğunu ilan eder ve yeniden hepsi neşeli bir hale gelerek, dans etmeye devam ederler. Böylece, Demeter ve Kore miti, bir kez daha çağdaş bir hale gelir; Kore'nin zorla kaçırılması ve Demeter'in ağlamaları *burada* ve *şimdi* meydana gelir ve Tanrıçanın bu yakınlığından ve son olarak da onların mevcut bulunuşlarından dolayıdır ki erginlenenler (mystes), inisiyasyona dair unutulmaz bir tecrübenin sahibi olacaktır.

[15] Edebi kaynaklar için bkz. L.R. Farnell, *Cults of the Greek States*, Oxford, 1907, III, 29-213. Arkeolojik keşif için bkz. F. Noack, *Eleusis: die baugeschicthiche Entwicklung des Heiligtum*, Berlin and Leipzig, 1927; K. Kuruniotis, "Das eleusinische Heiligtum *von den Anfangen bis zur vorprekleische Zeit*", *Archiv für Religionswissenschaft*, XXXII, 1935, 52-78; G. E. Mylonas, *The Hymn to Demeter and Her Sanctuary at Eleusis*, Washington University Studies in Languages and Literature, XIII, St. Louis, 1942. Aynı zamanda karşılaştırınız, M. P. Nilsson, "Die eleusinische Gottheiten", *Archiv für Religionswissenschaft*, XXXII, 1935, 79-141; S. Eitrem, "Eleusinia: les mystères *et l'agriculture*", *Symbolae Osloenses*, XX, 1940, 133-151; W. F. Otto, "Der Sinn der eleusinischen Mysterien", *Eranos-Jahrbuch*, IX, 1939, 83-112 ("The Meaning of the Eleusinian Mysteries" olarak tercüme edildi, *The Mysteries, Papers from the Eranos Yearbooks*, II, New York, 1955, 14-31).

Çünkü Aristoteles'in daha önce işaret ettiği gibi (frag.15) mystes, yeni bir şey öğrenmemiştir; o, önceden bu miti biliyordu ve herhangi gizli bir doktrin ona öğretilmemiştir; ancak mystes, ritüel mimikler icra etti ve kutsal nesneler gördü. Malum erginlenme, Eleusis'de telesterion yerine icra edildi. Tören, arınmalarla başladı. Sonra başı, bir elbiseyle örtülen mystes, telesteriona götürüldü ve bir hayvan derisinin yayılmış olduğu bir sandalye üzerine oturtuldu. Bundan sonra olan her şeyi, tahmin etmek zorundayız. İskenderiyeli Clement (*Protrepticus*, II, 21), bu sır cemaatlerinin gizli formülünü sakladı: "Oruç tuttum, *kykeon* içtim, sonra çıkardım, bu eylemi yaparak onu yeniden sepete ve sepetten yeniden göğüse koydum." Ritin ilk iki parçasını anlarız. Ritin iki parçası, oruç tutma ve un, su ve nanenin bir karışımını içmeden oluşmaktadır. Bu mite göre, Kraliçe Metanira'nın Demeter'e sunduğu bu karışım, Kore'yi arama sırasındaki uzun müddet zarfında, kraliçe tarafından tüketilir.

Clement tarafından nakledilen kutsal formülün geri kalan kısmına dair, sayısız yorumlar ileri sürülmüştür[16] ancak burası onları tartışmak için uygun bir yer değildir. Cehenneme sembolik bir iniş olan erginleyici ölümün bazı şekilleri, "erginlenme" (*teleisthai*) ve "ölme" (*teleutan*) arasındaki kelime oyunları, Yunanistan'da oldukça popüler olduğu için, imkansız değildir.[17]

[16] Krş. Diğerleri arasında K.H. E. de Jong, *Das antike Mysterienwesen in religionsgeschichtlicher, enhnologischer und psychologischer Beleuchtung*, Leiden, 1909, s. 20 vd.; krş. A. Körte, "Zu den eleusinischen Mysterien", *Archiv für Religionswissenschaft*, XVIII, 1915, 116-127. Ancak özellikle A. Dieterich ve A. Körte'nin cinsel yorumlarına karşı yöneltilen W. F. Otto'nun yerinde işaretlerine bkz. "Meaning of the Eleusinian Mysteries", s. 22 vd.

[17] Stobaeus, *Florilegium*, 120, 28; Themistius ya da Plutarkhos'un bir

"Ölmek, erginlenmektir" der Platon. Görüldüğü gibi, eğer bu mistik göğüs, aşağı dünyayı temsil etmekteyse, onu açmakla da mystes, sembolik olarak cehenneme inmiştir. Bizim işaret etmemiz gereken, kutsal nesnelerin gizemli bir şekilde ele alınışının arkasından mystesin, yeniden doğmuş olduklarıdır. Hippolytus'tan, erginlenme töreninin zirvesini teşkil eden anda kahinin şöyle haber verdiğini öğreniyoruz: Muhteşem olan, kutsal bir çocuk, Brimo, Birimos(u doğurdu) dünyaya getirdi."[18] Nihai olarak, erginlenmenin ikinci derecesi, *epoptai*yi içerir; mystes, *epoptes*, "gören" haline gelir. Meşalelerin söndürüldüğünü, bir perdenin yükseltildiğini ve kahinin(hierophant) bir kutuyla ortaya çıktığını biliyoruz. Walter Otto'ya göre, "olayın mucizevi doğası hususunda hiçbir şüphe yoktur. Birkaç saatte büyüyen asmanın, Dionysus eğlencelerinin parçası olması gibi tabiatüstü bir hızla büyüyen ve olgunlaşan buğday başağı da Demeter sır cemaatlerinin bir parçasıdır... Tam olarak, aynı mucizevi bitkileri, ilkel halkların doğa bayramlarında da buluruz."[19] Kısa bir süre sonra, hierophant ve Demeter'in rahibeleri arasında kutsal evlilik meydana gelir.

Bu kısa araştırmanın, bin yıldan daha fazla bir süre Yunan dini hayatına hakim olmuş, en azından bir yüzyıl boyunca bilim adamları arasında ateşli tartışmalara yol açmış olan bir sır dininin/cemaatinin temellerini açığa çıkardığını zannetmek safdillik olurdu. Eleusinian sır dinleri/cemaatleri –genel olarak Dionysianizm ve

---

fragmanının yeniden üretimi.

[18] Hippolytus, *Philososphoumenaa*, V, 8; krş. Farnell, *Cults*, III, 177; A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, 3. Baskı, Leipzig, 1922, s. 138.

[19] Otto, "Meaning of the Eleusinian Mysteries", s. 25. Bu, L. Deubner, *Attische Feste*, Berlin, 1932, s. 86'daki bir değerlendirmeyi geliştirmedir.

Orfizm gibi– özellikle kökenleri ve bu yüzden de eskilikleri hususunda araştırmacıyı sayısız problemle karşı karşıya bırakırlar. Çünkü bunların her ikisinde de oldukça arkaik ritler ve inançlarla ilgilenmek zorundayız. Bu erginleyici ritlerin hiçbiri, Yunan zihninin bir üretisi olarak kabul edilemez. Onların kökleri, tarih öncesi kadar eskidir. Girit, Asya ve Trakya gelenekleri alındı, zenginleştirildi ve yeni bir dini ufka dahil edildi. Atinalılar sayesinde Eleusis, pan-Helenik bir dini merkez haline geldi; ancak Demeter ve Kore sır dinleri/cemaatleri, yüzyıllarca Eleusis'de kutlandı. Eleusis'a özgü erginlenme törenleri, doğrudan, tarlaların bereketliliğini kontrol eden bir Tanrının ölümü ve yeniden dirilişi etrafında merkezileşen bir tarım ritüelinden kaynaklanır. Orfik-Dionysiak törenlerde tasvir edilen *boğa sesi çıkaran* (the bull-roarer), ilkel avcı kültürlerin karakteristik bir dini objesidir.[20] Dionysus ve Orfeus –ya da Osiris'in– parçalanmasını tasvir eden mitler ve ritler, garip bir şekilde önceki bölümde tasvir edilen Avustralya ve Sibirya'ya özgü bilgiyi hatırlatmaktadır. Eleusis mit ve ritlerinin yapısı tarımsal ve savaşçı olan muayyen tropikal kültürlerin dinlerinde tam benzerleri vardır.[21] Arkaik dini uygulamanın bu tür unsurlarının en merkezi konumunun, Yunan ve Yunan-Doğu sır cemaatlerinde tekerrür etmesi gerçeği, onların alışılmışın dışındaki canlılığını değil fakat aynı zamanda, onların beşerin dini hayatı için ne derece

[20] Krş. R. Pettazzoni, *I Misteri*, Bologna, 1924, s. 21 vd; W. K. C. Guthrie, *Orpheus and the Greek Religion*, London, 1935; II. Baskı, 1952, s. 121 vd. İlkel dinlerdeki boğa sesi çıkaran için bkz. yukarıdaki I-II ve Pettazzoni'nin "Les Mysteres dans l'antiquite", s. 308 vd.

[21] Krş. A. E. Jensen, *Die religiöse Weltbild einer frühen Kultur*, Stuttgart, 1948, s. 66 vd.

önemli olduklarını da teyit eder. Burada kesinlikle aynı zamanda primordiyal ve örneksel olan dini tecrübelere sahibiz.

Araştırma maksadımız için bir şey, özellikle önemlidir. O da bu tecrübelere, hem Yunan-Doğu hem de ilkel dünyalarda erginleyici yani adayın manevi dönüşümüyle ilgilenen ritlerin sebep olmuş olmasıdır. Helenistik dönemin Yunan-Doğu sır cemaatlerinde olduğu kadar, Eleusis'de, Orfik-Dionysiak törenlerde de mystes, beşeri durumu aşmak ve daha yüce, beşer üstü bir varlık tarzına ulaşmak maksadıyla erginlenme törenine katılır. Erginleyici ritler, bir Tanrının maceralarını, ölümünü ve yeniden dirilişini anlatan bir kôken mitini yeniden canlandırır. Bu gizli ritler hakkında, bu gizli ritlerin en önemlisinin erginlenenin ölümü ve mistik yeniden dirilişiyle ilgilenmesi dışında çok fazla bir şey bilmiyoruz.

İsis'in sır cemaatlerine girme töreni vesilesiyle Apuleius, "iradi bir ölüme" (*ad instar voluntariae*) maruz kaldı ve "manevi doğumunu" (*natalem sacrum*) elde etmek için "ölüm alanına yaklaştı."[22] Bu ritlerin örnek modeli, Osiris mitiydi. Frigya'ya özgü "Büyük Anne" sır cemaatinde –ve muhtemelen başka yerlerde de– mystesin, sembolik olarak bir mezara gömülmüş olması, muhtemeldir.[23] Firmucus Maternus'a göre o *moriturus*, yani "ölmek üzere" olarak kabul edilir.[24] Bu mistik ölümü yeni, manevi bir doğum takip etmiştir. Frigya mitinde, Sallustius, yeni erginlenenlerin, "ye-

[22] *Metamorphoses*, XI, 21, 24, S. Angus'la birlikte (*The Mystery-Religions and Christianity*, Londan, 1925, s. 96 ve not. 4) okursak, *sacrum*. Krş. Aynı zamanda, Jong, *Antike Mysterienwesen*, s. 207 vd.

[23] H. Hepding, *Attis, seine Mythen und sein Kult*, Giessen, 1903, 196; Angus, *Mystery-Religion*, s. 97.

[24] Firmucus Maternus, *De Errore profanarum religionum* 18; krş. de Jong, *Antike Mysterienwesen*, s. 203 vd.

niden doğmuşlar gibi, sütle beslendiklerini" kaydeder.[25] Ve *Liturgy of Mithra* başlığı ile bilinen hermetik gnostisizmle dolu metinde, şunu okuruz: "Bugün, bu kadar çok sayıda ölümsüz kılınanlardan senin tarafından yeniden doğurulan..." ya da "doğuma sebep olan hayattan yeniden doğmak için bir kez daha doğan..."[26]

Her yerde, ifadesini mystesin varoluşsal statüsündeki radikal değişmede bulan bu manevi yeniden doğum, paligenesis vardır. Erginlenmeden dolayı aday, bir başka varlık moduna ulaşır; Tanrılarla eşit hale gelir, Tanrılarla bir olur. Apotheosis yani ilahlaştırma, ölümsüzleştirme (*apathanatismos*), bütün Helenistik sır cemaatleri için yabancı olmayan kavramlardır.[27] Gerçekten de genel olarak antikite için, insanın Tanrılaştırılması, ifrata varan bir rüya değildir. Cicero, "o zaman bil ki sen bir Tanrısın" diye yazmıştır.[28] Ve hermetik bir metinde şunu okuruz: "Ben seni biliyorum, Hermes ve sen de beni biliyorsun: Ben senim, sen de bensin."[29] Benzer ifadeler, Hıristiyan yazarlarda da bulunur. İskenderiyeli Clement'in söylediği gibi, "gerçek (Hıristiyan) gnostik, şimdiden Tanrı haline gelmiştir."[30] Ve Lactantius için de

25 Sallustius, *De Diis et Mundo*, 4.

26 Dieterich, *Mithrasliturgie*, s. 10. S. Angus tarafından tercüme edilen fragmen, *Mystery-Religions*, s. 100.

27 Krş. R. Reitzenstein, *Die hellenistische Mysterienreligionen*, II. baskı, Leipzig, 1920, s. 29 vd.; Angus, *Mystery-Religions*, s. 106 vd. Bu kavramların, Helenistik döneme ait olduğu ve Homeros ve Heisodos'un dini ufkundan radikal bir şekilde ayrıldığına işaret edilmelidir. Greko-Romen Mısır'ı için krş. H. I. Bell, *Cults and Creeds in Graeco-Roman Egypt*, Liverpool, 1953, s. 87 vd., 102 vd.

28 *De Republica*, VI. 17.

29 Krş. Angus, *Mystery-Religions*, s. 110. not. 5.

30 *Protrepticus*, VIII, 4.

iffetli adam, *consimilis Deo* haline gelerek, sonunda "her yönüyle Tanrıyla özdeş olacaktır."[31]

Erginlenenin ontolojik dönüşümü, özellikle onun ölümden sonraki varlığıyla desteklenir. Homeros'un *Demeter'in İlahi'si*, Pindaros ve Sophokles, erginlenenlerin öteki dünyadaki mutluluklarını över ve erginlenmeden önce ölenlere acır.[32] Helenistik dönemde, sır cemaatlerine katılmış olanların hem hayatları boyunca hem de öldükten sonra ayrıcalıklı manevi bir konumu kullanabilme yeteneğine sahip oldukları düşüncesi, gittikçe yaygın bir hale geldi. Erginlenenler, bu münasebetle az çok Tanrısal, beşerüstü ontolojik bir statüyü elde etmeye ve ölümsüzlüklerini değilse bile, ölümden sonra hayatta kalmalarını sağlamaya çalıştılar. ve az önce gördüğümüz gibi, sır cemaatleri klasik modeli kullanırlar; yeni, manevi bir doğumun takip ettiği erginlenenin mistik ölümü.

Din tarihi için, Yunan-Doğu sır cemaatlerinin hususi önemi, gerçekte, insanın bütün varlığını meşgul eden kişisel bir dini tecrübeye, Hıristiyan terminolojiyi kullanacak olursak, ebedi olarak insanın "kurtuluşunu" içeren dini tecrübeye olan ihtiyacını betimlemesi gerçeğinde yatmaktadır. Bu tür kişisel dini tecrübe, temel fonksiyonu komünal hayatın takdisini ve devletin devamını sağlamak olan halk kültleri çerçevesinde gelişemezdi. Sır cemaatlerinin çoğaldıkları büyük tarihsel medeniyetlerde, artık ilkel kültürle-

[31] *Institutiones Divinae*, VI, 21; Angus, *Mystery-Religions*, s. 106.

[32] *Hymn to Demeter*, vv, 480-482; Pindaros, *Threoni*, frag. X; Sophokles, frag. 719, Dindorf, 348, Didot. Krş. Angus, *Mystery-Religions*, s. 238 vd. Sır toplumlarında sırra erme törenine katılanlarla sırra erme törenine katılmayanların ölüm sonrası kaderleri arasındaki bir farklılık, evvelce bazı ilkel halklar (yani Malenezyalılar, Afrikalılar) arasında bulunacaktır.

rin karakteristik durumunu bulamayız; çoğu kez işaret ettiğimiz gibi, gençlerin bu erginlenmeleri, yalnızca kollektivitenin değil fakat aynı zamanda, kozmosun yenilenmesi için de bir vesiledir. Helenistik dönemde, bütünüyle farklı bir durum görürüz; sır cemaatlerinin yoğun başarısı, dini elit ile devlet dini arasındaki bir çatlağı ortaya koyar; Hıristiyanlık bu çatlağı genişletecek ve en azından bir müddet, tamamlayacaktır.[33]

Ancak sır cemaatlerinin mevcut araştırmamızı ilgilendiren yönü, onların erginlenmenin geleneksel modellerinin ezeli önemini ve bu modellerin sonsuz olarak yeniden canlandırılma ve yeni değerlerle zenginleştirilme kapasitelerini ortaya koymaları gerçeğinde yatmaktadır. Helenistik dünyayı, Hindistan'da gözlemlediğimiz şeyler hakkında aynı durumda buluruz; arkaik bir model alınabilir ve Tanrıyla mistik bir birleşmeden, ölümsüzlüğün büyüsel olarak fethine ya da nihai kurtuluşun, *nirvana*nın gerçekleştirilmesine varıncaya kadar birçok farklı manevi maksat için kullanılabilir. Sanki o, manevi hayatın temel yapısıyla kopmaz bir şekilde bağlıdır; sanki erginlenme, total yeniden doğuma yönelik her teşebbüste, insanın doğal durumunu aşmak ve kutsanmış bir varlık tarzına ulaşmak için her çabasının ayrılmaz bir sürecini teşkil eder. Sır cemaatlerinin tasvirleri nihai olarak yoğun bir felsefi ve manevi literatüre, özellikle de geç antikitede, hakim olması gerçeği de aynı derecede önemlidir. Felsefeyi erginlenmeye benzetme, Pythagoryanizm ve Platonizmin başlangıcından itibaren ortak bir motif olmuştur. Ancak Sokrates'in kendisiyle yeni bir

[33] Krş. A. D. Nock, *Conversion*, Oxford, 1933, özellikle de s. 138-155 ("The Conversion of Lucius").

insan "doğurtmaya" çalıştığı maieutik (*maia*, "ebe" kökünden) süreci, ilk örneğini arkaik toplumlarda, erginlenme üstatlarının çalışmalarında bulur; onlar da çırakları doğurttular yani manevi hayata doğmuş olmak için onlara yardım ederler. Antikitenin sonuna doğru, erginleyici doğuma, manevi babalık konusu eşlik etti; bu daha önce Brahmanizm ve geç Budizm hakkında da tespit edilen bir konuydu (bkz. s. 53 vd.). Pavlus'un, kendilerini iman ile doğurduğu "oğulları" vardı.

Ancak bu yalnızca bir başlangıçtı. Farklı Helenistik sır cemaatlerinin sırlarını ifşa etmekten kaçınmasına rağmen birçok felsefeci ve teosofist, erginlenmeler hakkında mecazi yorumlar ileri sürdüler. Bu yorumların çoğu, sır cemaatlerinin ritlerini, onlar vasıtasıyla beşeri ruhun Tanrıya yükselişinde geçmek zorunda olduğu birbiri ardı sıra gelen safhalara benzettiler. Diğer birçok yeni-Platoncunun ve antikitenin son yüzyıl teosofisterinden itibaren Iamblichus, Proclus, Synesius, Olymiodoros'un çalışmalarına dair herhangi bir aşinalık, onların tam olarak sır cemaatlerinin erginlenme törenlerini bir psiko-dramaya nasıl benzettiklerini göstermek için yeterlidir. Bu psiko-drama vasıtasıyla ruh kendisini maddeden kurtarabilir, yeniden doğuma ulaşabilir ve gerçek evine, akledilir dünyaya uçuşunu gerçekleştirebilir. Bu benzetmeyi yaparken söz konusu yazarlar, daha önce Eleusis sır cemaatlerinde ifadesini bulmuş olan manevi vahiy sürecini devam ettiriyorlardı. Burada da tarihin belli bir anındaki bir tarım ritüeli, yeni dini değerlerle yüklenmişti. İlkel tarımsal yapısını korumakla birlikte sır cemaati, artık toprağın bereketliliğine ve toplumun refahına değil fakat her bir mystes'in manevi kaderine gönderme yapmaktaydı.

Sonraki yorumcular, yalnızca zamanlarının derin krizlerinin belirlediği kendilerine özgü manevi durumlarını antik ritlerde okuma anlamında yenilikçiydiler.

Bu yüzden de bu muazzam hermenötik külliyatın Eleusinian, Orfik ya da Helenistik sır cemaatlerinin asli anlamlarını keşfetme teşebbüsünde herhangi bir hizmet göreceği şüphelidir. Ancak bu mecazî yorumlar, bize tarihsel gerçeklikleri veremeseler de yine de oldukça değerlidirler. Çünkü bu tür yorumlar, daha sonraki senkretik maneviyatın bütün tarihini karakterize eder. Miladi birinci yüzyılın, hem Hıristiyan hem de heterodoks sayısız gnostisizm akımı ideolojilerini, sembollerini, anahtar imajlarını burada buldular. Hakiki beninin unutkanlığıyla kör edilen ve yaralanan beşeri ruhun acıklı draması, nihai anlamda sır cemaatlerinin felsefi yorumlarından türeyen senaryoların yardımıyla gnostik yazarlar tarafından ileri sürüldü. Bu sinkretik gnostisizm vasıtasıyladır ki Helenistik sır cemaatlerinin bir ritüel şeklindeki yorumu, bütün Avrupa ve Asya'da yayılan ruhun yeniden doğumu tecrübesine rehberlik etti. Bu sır bilgisinin (mysteriosophy) muayyen yönleri, oldukça geç zamanlara, ortaçağlara kadar varlığını devam ettirdi. Son olarak bütün doktrin, yeni-Platonculuğun, Rönesans İtalyası'nda bir kez daha keşfedilmesiyle edebiyat ve felsefe çevrelerinde yeniden hayat buldu.

HIRİSTİYANLIK VE ERGİNLENME

On dokuzuncu yüzyılın sonundan yaklaşık otuz yıl öncesine kadar birçok bilim adamı, Hıristiyanlığın köklerini, az çok Yunan-

Doğu etkisiyle açıklayabildiklerinden emindiler. Son araştırmalar, bu teorileri desteklemedi. Aksine, miladi birinci yüzyıldaki sır cemaatleri uyanışının, Hıristiyanlığının doğuşu ve yayılmasıyla ilişkili olabileceği; muayyen sır cemaatlerinin kendi ritlerini, pek haklı olarak Hıristiyanlığın katkıda bulunduğu yeni dini değerler ışığında yeniden yorumladıkları bile ileri sürüldü.

Bu problemin bütün yönlerini tartışmak, uzmanlık alanımızın konuları arasında yer almaz.[34] Ancak şu ya da bu erginlenme konusunun ilkel Hıristiyanlıkta bulunmasının, zorunlu olarak sır dinlerinin etkilerini ima etmediğini açıklığa kavuşturmak zorundayız. Böyle bir konu, doğrudan batini Yahudi mezheplerinden, özellikle de şimdilerde haklarında "Ölü Deniz" yazmalarının bilgimize sansasyonel tarzda katkıda bulunduğu Essenilerden alınmış olabilir.[35] Gerçekten de erginleyici bir konunun, diğer bir dinden Hıristiyanlık tarafından "ödünç alındığını" farz etmek zorunlu bile değildir. Söylediğimiz gibi, erginlenme, manevi hayatın yeni bir değerlendirmesiyle bir arada var olan bir şeydir. Bundan dolayı da birbirine karıştırılması tehlikeli olan iki farklı problem vardır. Birincisi, ilkel Hıristiyanlıktaki erginleyici unsurlar (senaryolar, ideoloji,

[34] Araştırma bakış açıları ve bibliyografya, K. Prümm, *Religionsgeschichtliches Handbuch für den Raum der altchristliechen Umwelt*, Freiburg, 1943, s. 308-356'da bulunacaktır; A. D. Nock, "Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments", *Mnemosyne*, Series 4, V, 1952, 117-213; H. Rahner, "The Christian Mystery and the Pagan Mysteries", *The Mysteries, Papers from the Eranos Yearbooks*, II, New York, 1955, 337-401. Aynı zamanda krş. O. Casel, *Das christliche Kultusmysterium*, II. baskı, Regensburg, 1935 ve *Das christliche Festmysterium*, Paderborn, 1941.

[35] Bundan sonrası için, T. H. Gester'in, *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, New York, 1956 tercümelerini ve yorumlarını ve özellikle Krister Stendhal'ın Oscar Culmann ve Karl Georg Kuhn'un, Krister Stendhal (ed), *The Scrolls and the New Testament*, New York, 1957'deki çalışmalarını kullanıyoruz.

terminoloji) meselesini ortaya çıkarır. İkincisi, Hıristiyanlık ve sır dinleri arasındaki muhtemel tarihsel ilişkilerle ilgilidir.

İzin verirseniz, hangi anlamda ilkel Hıristiyanlıktaki erginleyici unsurlardan söz etmenin mümkün olduğunu belirleyerek işe başlayalım. Hıristiyanlıkta, bir erginlenmeye karşılık gelen şeylerin ilki, Hıristiyan vaftizidir. Vaftiz, mühtediyi yeni bir dini cemaate dahil eder ve onu ebedi hayata değer kılar. M.Ö. 450 ve M.S. 300 yılları arasında Filistin'de ve Suriye'de güçlü bir vaftiz hareketinin olduğu bilinmektedir. Esseniler de ritüel banyoları ya da vaftizi uyguladılar. Hıristiyanlar arasında olduğu gibi onlar arasında da vaftiz, bir erginlenme ritiydi; ancak Hıristiyanlardan farklı olarak Esseniler, ritüel banyolarını dönemsel olarak tekrarlamaktaydılar; bundan dolayı da Hıristiyan vaftizi ve sır cemaatlerinin ayinsel yıkanıp arınma ritleri ya da pagan antikitesinin diğer törenleri arasında bir benzerlik bulmaya çalışmak faydasız olacaktır. Yalnızca Esseniler değil fakat diğer Yahudi hareketleri de vaftize aşinaydılar. Ancak vaftiz, Mesih tarafından tesis edilmiş olduğundan ilk Hıristiyanlar için tam olarak bir sakrament haline geldi. Bir diğer ifadeyle, vaftiz sakramental değerini, Hıristiyanların İsa'yı, Mesih ve Tanrının Oğlu olarak görmeleri gerçeğinden aldı.

Bütün bunlara daha önce, Aziz Pavlus tarafından işaret edildi (Korintlilere, I, 10) ve Yuhanna İncili'nde geliştirildi: Vaftiz, sudan ve ruhtan yeni bir doğumu mümkün kılan Tanrının karşılıksız bir lütfudur (Yuhanna 1/5). Az sonra göreceğimiz gibi, vaftiz sembolizmi, üçüncü yüzyıldan sonra daha da zenginleştirildi. O zaman, sır cemaatlerinin dil ve benzetmelerinden ödünç alınmış şeyler bulacağız. Ödünç alınmış olan bu şeylerin hiçbiri, ilkel Hıristiyanlıkta yoktur.

Yapısı erginleyici olan bir başka kült ise, Son Akşam Yemeği'nde İsa tarafından tesis edilen (evharistiya) ekmek-şarap ayinidir. Ekmek-şarap ayini vasıtasıyla Hıristiyanlar, Rabbin bedenine ve kanına iştirak ederler. Ritüel ziyafetler, sır cemaatlerinde çoktur; ancak Son Akşam Yemeği'nin tarihsel öncelleri, şimdiye kadar araştırılmadı. Qumran metinleri, Essenilerin toplu olarak yenilen yemekleri, Mesihi ziyafeti önceden yaşama olarak kabul ettiler. Krister Stendhal'ın işaret ettiği gibi, bu düşünce İncillerde de bulunur: "...Birçok kimse doğudan ve batıdan gelecek ve İbrahim, İshak ve Yakup'la birlikte göklerin krallığında masaya oturacaklar" (Luka 13/29). Ancak burada yeni bir düşünce vardır: Hıristiyanlar, İsa'yı ölümden sonra dirilmiş ve göğe yükselmiş olarak kabul ettiler. Oysa Esseniler, İsrail'in yağlanmasıyla birlikte rahip bir Mesihin, Doğruluk Öğretmeninin dirilişini beklediler. Daha da önemlisi, Hıristiyanlar için ekmek-şarap ayininin tarihsel bir olaya ve tarihsel bir şahsiyete (Son Akşam Yemeği ve İsa) dayanması gerçeğidir. Ancak Qumran metinlerinde tarihsel bir şahsiyete atfedilen herhangi bir kurtarıcı anlam bulamayız.[36]

Böylece ilkel Hıristiyanlığın hangi anlamda erginleyici unsurlar içerdiğini görürüz. Bir taraftan vaftiz ve *evharistiya* inananı, onun varoluşsal statüsünü radikal olarak değiştirmeyle kutsar. Diğer yandan ise, sakramentler inananı, dindışı yığından ayırırken, aynı zamanda onu seçilmiş toplumun bir parçası kılar. Bu cemaatin erginlenme şeklindeki organizasyonu daha önce, Esseniler arasında da oldukça geliştirilmiş bir şekilde vardı. Hıristiyanlar kendilerini azizler ve "seçilmişler" diye isimlendir-

[36] Stendhal, *The Scrolls*, s. 10; Kuhn, agy, s. 78.

dikleri gibi Esseniler de kendilerin erginlenmiş kimseler olarak kabul ettiler. Her ikisi de erginlenme törenlerinin özel niteliğinin kendilerini toplumun geri kalanından ayırdığının farkındaydılar.

Qumran metinleri, İsa'nın mesajının tarihsel bağlamını ve en erken Hıristiyan cemaatlerinin gelişimini daha iyi bir şekilde anlama hususunda bize yardım ederler. İlkel Hıristiyanlığın hangi ölçüde İsrail'in tarihiyle ve Yahudi halkının beklentileriyle ilişkili olduğunun farkına varırız. Ancak böyle olduğunda bile, Hıristiyanlığı Essenilerden ve genel olarak da diğer bütün çağdaş batini kültlerden ayıran her şeyi anlamak mümkün değildir. Özellikle Hıristiyanlıkta, mutluluk ve yenilik hissi vardır. Daha önce işaret edilmiş olduğu gibi, yeniliği ve mutluluğu gösteren terimler, ilkel Hıristiyan dilinin ayırıcı özelliklerindendir.[37] Hıristiyanlığın *yeniliğini*, İsa'nın tarihselliği oluşturur; mutluluk ise, onun dirilişinin kesinliğinden kaynaklanır. En eski Hıristiyan cemaatleri için İsa'nın dirilişi, sır cemaatlerinin Tanrısının dönemsel ölüm ve dirilişiyle özdeşleştirilemez. Mesih'in hayatı, acı çekmesi ve ölümü gibi dirilişi de tarihte, "Pontius Pilatus'un günlerinde" vuku buldu. Diriliş, tersine döndürülemez bir olaydı; mesela o, Adonis'in dirilişi gibi, yıllık olarak tekrarlanamaz. O, ne bitki Tanrıları diye isimlendirilenlerin durumunda olduğu gibi kozmik hayatın kutsallığının bir sembolü ne de sır cemaatlerindeki gibi erginleyici bir senaryo değildir. Diriliş, Yahudi halkının Mesih'i beklemesinin bir parçasını oluşturan bir "işaret" idi ve aynı şekilde ölülerin dirilmesi, Beklenen zamanın gelişine eşlik eden bir şey olduğu için de İsrail dini tarihinde de bir yeri vardı. İsa'nın dirilişi, son çağın (*esc-*

[37] Nock, "Hellenistic Mysteries", s. 199.

haton) başladığını ilan etti. Aziz Pavlus'un söylediği gibi, "İsa, ölülerden ilk doğan olarak diriltildi" (Koleselilere Mektup, 1/18). Bu, İncillerde kayıtlı bulduğumuz, İsa'nın dirilişini birçok dirilişin takip ettiği inancını açıklar: "Mezarlar açıldı ve daha önce uyumuş olan birçok azizin bedenleri dirildi" (Matta 27/52). En eski Hıristiyanlar için diriliş, yeni bir tarih dönemini tesis etti: İsa'nın Mesih olarak tasdiki ve bundan dolayı da insanın dönüşümü ve dünyanın toptan bir yenilenmesi. Elbette bu bir sırrı, ancak evlerin damları üzerinde ilan edilecek bir "sırrı" meydana getirdi. Ve son olarak da Essenilerden farklı olarak, Hıristiyan gizemi herkese açıktı.

Kısaca, ilkel Hıristiyanlıktaki erginleyici unsurlar, basit bir şekilde, bir kez daha erginlenmenin dini hayatın yeniden bir değerlendirilişinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu ortaya koyar. Dindışı, aydınlanmamış bir varoluş için ölmeksizin ve yeni, yenilenmiş bir hayata doğmaksızın, daha yüksek bir varlık tarzına ulaşmak, bu dünyadaki ya da tarihteki kutsallığın yeni bir akışına katılmak imkansızdır. Erginlenmenin "kaçınılmazlığı" görüşüne uygun olarak, ilkel Hıristiyanlıktaki erginleyici senaryoların ve terminolojinin izinin bu kadar az olduğunu görmek şaşırtıcıdır. Aziz Pavlus, asla sır cemaatlerinin hususi bir terimi olan *teleteyi* kullanmaz. Pavlus'un *mysterion*u, ancak yetmişlerde ona verilen anlamda, yani "gizli" anlamında kullandığı doğrudur.[38] Yeni Ahit'te *mysterion*, antik dinlerde olduğu gibi, bir kült eylemine gönderme yapmaz. Öyleyse bu gönderme, esas olarak kurtuluşun sırrına yapılan bir göndermedir. Ancak kurtuluş, Kitabı Mukaddes geleneği dışında anlaşılamaz bir düşüncedir; çünkü yalnızca bu gelenekte, esas

[38] agy, s. 100.

olarak Tanrının Oğlu olan insanın, günahı sebebiyle bu ayrıcalıklı durumunu kaybetmiş[39] olduğu düşüncesi vardır.

İsa, "göklerin egemenliğinin sırları"ndan söz eder (Matta 13/11; Markos 4/11; Luka 8/10); ancak bu ifade yalnızca, Eski Ahit'teki "Kralın Sırrı" (Tobit 12/7) kullanımının bir karşılığıdır. Bu anlamda sırlar, İsa'nın inananlara açtığı krallıkla ilgilidir. Göklerin krallığının sırları, bir kralın yalnızca kendi tanıdıklarına ilettiği (Yudit 2/2) ve diğerlerinden, "gördükleri halde görmezler ve işittikleri halde işitmezler" şeklinde meseller formunda gizlediği "gizli bilgilerdir." Sonuç olarak, İsa'nın mesajı, erginleyici bir yapıya –erginlenme kesinlikle her yeni dinin tamamlayıcı bir parçası olduğu için– sahip olmakla birlikte, ilkel Hıristiyanlığın Helenistik sır cemaatleri tarafından etkilendiğini zannettirecek hiçbir sebep yoktur.

Ancak Hıristiyanlığın Roma İmparatorluk eyaletlerinde yayılmasıyla birlikte, özellikle de Konstantin yönetimi altındaki nihai zaferinin arkasından, perspektifte tedrici bir değişme olmuştur. Hıristiyanlık daha çok evrenselci bir din haline gelir ve onun tarihselliği geri plana daha çok çekilir. Bu, belli Hıristiyan sapkınlar ve gnostikler tarafından yapıldığı gibi, Kilisenin Mesih'in tarihselliğini reddettiği anlamına gelmez. Ancak bütün meskun dünya için paradigma haline gelişiyle birlikte Hıristiyanlık, gittikçe daha çok ökümenik terimlerle ifade edilme eğiliminde oldu. İlkel Hıristiyanlık, bölgesel bir tarihe, İsrail'in tarihine ilişkindi. Muayyen bir bakış açısından herhangi bir yerel tarih, taşralılık tehlikesini taşır. Yerel bir tarih, kutsal ve aynı zamanda da örnek, yani bütün insanlık için bir kurtuluş modeli haline geldiği zaman, evrensel olarak an-

[39] Rahner, "The Christian Mystery", s. 362.

laşılabilir bir dilde ifade edilmeyi ister. Ancak tek evrensel dini dil, sembollerin dilidir. Hıristiyan yazarlar, artan bir şekilde İncil'in sırrını anlaşılır kılmak için sembollere dönecektir. Ancak Roma İmparatorluğu iki evrensel harekete, yani yerel bir kültürün sınırları içine hasredilmemiş hareketlere sahipti. Muzaffer Hıristiyanlık hem birincisinden hem de ikincisinden ödünç aldı. Bundan dolayı, ilkel Hıristiyanlığın üç tür kaynaktan zenginleştiğini görürüz: 1. Yeni verilen kristolojik anlamlarla yeniden keşfedilecek ve yeniden değerlendirilecek olan arkaik semboller; 2. Sır cemaatlerinin tasvirleri ve sır cemaatlerinin/topluluklarının erginleyici konularının ödünç alınması; 3. Grek felsefesinin özümsenmesi.

Maksadımıza uygun olan her şey, erginleyici motiflerin muzaffer Hıristiyanlığa katılmasıdır. Ancak bu arada, kilise babaları tarafından arkaik ve evrensel olarak yaygın sembollerin kullanılmasına da işaret etmeliyiz. Mesela haç sembolizmine dahil edilmiş kozmik ağaç ve dünyanın merkezi sembollerini buluruz. Haç, "yeryüzünden göğe doğru yükselen bir ağaç", "Golgotha tepesine dikilmiş hayat ağacı", "yeryüzünün derinliklerinden fışkıran ve göğe doğru yükselen ve evrenin en son sınırlarını takdis eden ağaç" olarak tasvir edilir.[40] Bir diğer ifadeyle, haç vasıtasıyla evrensel kurtuluş sırrını ifade etmek maksadıyla Hıristiyan yazarlar, yalnızca Eski Ahit'in ve antik Yakındoğu'nun (hayat ağacına dair) sembollerini değil, fakat aynı zamanda dünyanın merkezine konulan ve gök ile yer arasındaki iletişimi temin eden kozmik ağaca dair antik sembolleri de kullandılar. Haç, İsa Mesih tarafından gerçekleştirilen

[40] Bkz. bizim çalışmamız *Images et symboles*, Paris, 1952, s. 213 vd.'daki patristik metinlere referanslar; Rahner, "The Christian Mystery", s. 380 vd.

kurtuluşun görünür bir işaretiydi; bundan dolayı da haç, antik göğe yükselme sembollerinin yerini almalıdır. Ve kurtuluş insanlığın tamamını içine alacak şekilde genişletildiğinden haç, bütün evreni kutsayabilsin diye dünyanın merkezine oturtulmak zorundadır.

Vaftize gelince, kilise babaları onun erginleyici fonksiyonunu, ölüm ve diriliş imajlarını çoğaltarak gittikçe daha fazla vurguladılar. Vaftiz kurnası, hem mezarla hem de rahimle karşılaştırılır; vaftiz, din eğitimi gören kimsenin (catechumen) kendi dünyevi hayatını gömdüğü mezar ve kendisiyle ebedi hayata doğduğu rahimdir.[41] Doğum öncesi varlığın hem vaftiz suyuna daldırmaya hem de erginleyici ölüme benzetilmesi, bir Süryani litürjisinde açık bir şekilde ifade edilir." Ve böylece, Ey Baba, senin ve kutsal ruhun iradesi sayesinde üç dünyevi evde yaşadı: Beden mezarında, vaftiz suyunun rahminde ve yeraltı dünyasının karanlık mağaralarında."[42] Bu durumda, arkaik bir erginlenme konusunu, doğrudan İsa'nın hayatı ve ölümüne bağlayarak yeniden takdis etmeye yönelik bir çabanın olduğu söylenebilir.

Ancak üçüncü yüzyıldan itibaren ve özellikle de dördüncü yüzyıldan sonra, sır cemaatlerinden dil ve tasvir ödünç almalar, daha sık bir hale geldi. Yeni-Platonculuğun erginleyici motifleri, Grek felsefi terminolojisini özümlemeleri sebebiyle evvelce, Kilise Babalarının yazılarına girmişti. Paganlara hitap eden İskenderiyeli Clement, sır cemaatlerinin dilini kullanır: "Ey hakikaten kutsal olan sırlar! Ey saf ışık! Meşalelerin ışığında, göğün ve Tanrının bir vizyonuna sahip oldum. Erginlenme ile kutsal hale geldim."[43]

[41] Krş. Rahner, "The Christian Mystery", s. 392, not. 20'deki referanslar.

[42] James of Sarug, *Consecration of the Babtismal Water*, agy'de iktibas edildi, s. 395.

[43] *Protrepticus*, XII, 119, 3; 120, 1(trans. Butterworth), agy'de iktibas

Dördüncü yüzyılda, artık *arcana* disiplinin, "gizli öğreti"nin teşekkülü tamamlanmıştır. Bir diğer ifadeyle, Hıristiyan gizemlerinin, erginlenmemiş olanlardan korunacağı düşüncesi, nihai olarak muzaffer olur. Peder Hugo Rahner'in ifade ettiği gibi: "Vaftizin ve kurban altarının gizemleri (mystery), bir korku ve gizlilik ritüeli ile çevrilidir ve ikonastasis[44], kutsallar kutsalını, erginlenmemişlerden gizledi: Bunlar, 'insanları korkudan donduran sırlar haline geldiler'. 'Bu, erginlenenler için bilinen, Yunanca bütün vaazlarda tekrarlanan ve Pseudo-Areopagitos'a kadar daha sonraki birçok yazar tarafından da erginlenmiş olan Hıristiyana da hakkında sessiz olunması gerektiğini ikaz ettiği bir ifadedir: 'Kutsallar kutsalını ifşa etmeme hususunda dikkatli ol; gizli Tanrının sırlarını, dindışının bu sırlara benzemesine engelleyecek şekilde koru ve kutsal aydınlanmalarında, kutsaldan yalnızca azizlere söz et.'"[45]

Kısaca bizim bulduğumuz şey, sır cemaatlerinin erginlenme konularının bir yüceltilmesidir. Bu süreç, daha geniş bir hareketin –antik dünyanın dini ve kültürel geleneklerinin Hıristiyanlaştırılmasının– bir parçasını oluşturduğu için mümkündü. Çok iyi bilindiği gibi, muzaffer haliyle Hıristiyanlık nihai olarak yalnızca Yunan felsefesinin değil, fakat Roma hukuk müesseselerinin temellerinin ve "Evren'in Mutlak Yaratıcısı" (Cosmocrator) hakkındaki doğu ideolojisinin, Tanrıların ve kahramanların, po-

edildi, s. 369.

[44] Doğu kiliselerinde en mukaddes yeri, cemaatin bulunduğu kısımdan ayıran üç kapılı ve üstünde azizlerin resimleri bulunan kısım –ç.n.

[45] agy, s. 365, iktibas eden, G. Anrich, *Antike Mysterienreligionen und Urchristentum*, Munster, 1932, s.157, 158 ve *Ecclesiastica hierarchia* I, 1 (J.-P. Migne,*Patrologiiae Cursus Completus: Series Graeca*, Paris, 1858-86, III, 372 A).

püler ritlerin ve adetlerin, özellikle de ölüm ve diriliş ritülleri hakkındaki kültlerin çok eski mirasının da üzerine oturdu. Bu toptan özümseme, Hıristiyanlığın temel mantığından kaynaklanmaktadır. Evrensel bir din olarak Hıristiyanlık, bilinen dünyanın bütün dini ve kültürel taşralılığına benzemek ve onlar için ortak bir payda bulmak zorundadır. Bu muhteşem birleşme, yalnızca benzetilecek bütün şekillerin, figürlerin ve değerlerin Hıristiyan terimlerine tercüme edilmesiyle başarılabilirdi.

Maksadımız için, yeni-Platoncu felsefeyle birlikte, Hıristiyanlık tarafından kabul edilecek ilk değerlerin, erginleyici konular ve sır cemaatlerinin tasavvurları olduğuna işaret etmek önemlidir. Hıristiyanlık antikitenin diğer dini formlarının yerini aldığı gibi, sır cemaatlerinin de yerini aldı. Hıristiyan erginlenmesi, sır cemaatlerinin erginlenmeleriyle birlikte var olamazdı. Aksi takdirde, Mesih'in tarihselliğini korumaya çalışan din, ayrılmaz bir şekilde sayısız sinkretik gnostisizm ve dinlerle karışmış hale gelme hususunda büyük bir tehlike içinde olurdu. Hıristiyanlığın başarı saatindeki hoşgörüsüzlüğü, Helenistik sır cemaatleriyle karışmasının mümkün olmadığı hususundaki en çarpıcı delildir. Gerçek şudur ki aslen gizli herhangi bir riti ima etmeyen, kendisini günün hoşgörü ortamında ve bütün insanlara propaganda eden vahyedilmiş bir din olan Hıristiyanlık bile, en sonunda, Helenistik sır cemaatlerinin litürjilerinden ve kelime hazinesinden ödünç almaya başlamıştır. Morfolojik olarak konuşulduğunda, Hıristiyanlık da –sadece vaftizin din bilgisi öğrencisinin (catechumen) Mesih'deki mistik ölümü ve dirilişini sembolize etmesiyle bile olsa– bir erginlenme modeli içerir. Hıristiyanlığı, Helenistik sır cemaatlerinden ayıran

dini muhtevadaki farklılıklar üzerinde durmak gereksiz olurdu; çünkü derin ve bütünüyle belgelenmiş incelemelerin sonucu olarak bu farlılıklar, bugün oldukça açıktır. Ancak beşeriyetin dini hayatında erginlenmenin rolü ve önemini zikrederken erginleyici belli konuların Hıristiyanlık tarafından alındığını ve yeniden değerlendirildiği gerçeğini kaydetmek faydasız değildir.

HIRİSTİYAN AVRUPA'DA ERGİNLENME MOTİFLERİNİN DEVAM ETMESİ

Hıristiyanlığın nihai zaferi, sır cemaatlerine ve erginleyici Gnosis'e bir son verdi. Daha önce sır cemaatlerindeki erginlenmelerde elde edilmeye çalışılan manevi yeniden doğma, şimdi Hıristiyan sakramentler vasıtasıyla elde edildi. Ancak az ya da çok Hıristiyanlaştırılan muayyen erginlenme modelleri, birkaç yüzyıl varlığını devam ettirdi. Burada, henüz yeteri kadar incelenmemiş olan biraz önemli bir probleme, –ortaçağlardan modern zamanlara kadar Hıristiyan Avrupa'daki erginleyici senaryoların varlığını devam ettirişi ve başarılı dönüşümleri problemine– yaklaşıyoruz. Problemin bütününe giremeyeceğimiz için, izin verirseniz, onun kuş bakışı bir görünümünü almakla yetinelim. Başlangıç olarak, bu bölümde incelediğimiz farklı erginlenmeleri Avrupa'nın hangi şekilde muhafaza ettiğini gözlemlemek önemlidir; çünkü bu erginlenmeler, doğrusunu söylemek gerekirse her zaman *ritler* olarak değil fakat özellikle, halk adetleri, oyunlar ve edebi motifler şeklinde varlıklarını devam ettirirler. Genel olarak, ritüel gerçekliklerini korumada başarılı

olan erginlenmeler, ergenlik törenleridir. Hemen hemen kırsal Avrupa'nın tamamında ve on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar, bir yaş sınıfından bir sonrakine geçişe işaret eden bu törenler, geleneksel ergenlik erginlenmelerinin muayyen karakteristik konularını yeniden üretti. Erkek çocukların gençlik grubuna dahil edilmesi her zaman bir "geçiş ritini" ve erginleyici imtihanların belli bir miktarını ima etti. Ölüm ve diriliş sembolizmi hemen hemen çoğu durumda unutulduysa da imtihanların erginleyici yapısı, oldukça açık bir şekilde muhafaza edildi. Üstelik, Hıristiyanlık öncesi zamanlardaki erkeklerin gizli toplumlarının erginleyici teşekkülünün, az çok gençlerin askeri organizasyonlarında, onların sembollerinde ve gizli geleneklerinde, giriş ritlerinde, hususi danslarında (mesela kılıç dansı ve diğerlerinde) ve hatta kostümlerinde bile devam ettirildiği gösterildi.[46] Daha çok da zanaatkar loncaların ve özellikle de ortaçağlardaki törenlerindeki kadim erginleyici modele bir göz atabiliriz. Namzet, ustasıyla belli bir zaman geçirmek zorundadır. Bu sürede, "mesleğin sırlarını", topluluğun geleneklerini, ticaretin sembolizmini öğrenmelidir. Namzetlik, muayyen sayıda imtihanı içerirdi ve adayın topluluktaki aktif üyeliğine yükselmesine, bir gizlilik yemini eşlik ederdi. Antik erginleyici senaryoların izleri hâlâ masonlara, demircilere özellikle

[46] Dokümanter malzeme şu eserlerde bulunacaktır: O. Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen*, Frankfurt on the Main, 1934, I; R. Wolfram, *Schwerttanz und Männerbund*, Kassel, 1935; H. Métraux, *Schwiezer Jugendleben in fünf Jahrhunderten Geschicte und Eigenart der Jugend und ihre Bünde im Gebiet der protestantischen deutschen Schweiz* Aarau, 1942; U. Helfenstein, *Beiträge zur Problematik der Lebensalter in der mittleren Geschichte*, Zurich, 1952.

de Batı Avrupa'daki demircilere has olan ritlerde görülebilir.[47]

Bu birkaç örnek, erginleyici ritlerin Hıristiyan Avrupa'daki varlığını devam ettirmesinin farklı tarzlarını ortaya koyar; çünkü hangi ölçüde kutsaldan soyutlanırsa soyutlansın bu ritler imtihanları, hususi öğretiyi ve özellikle de gizliliği içerirler. Bu kalıtlar grubunun yanı sıra muayyen birkaç popüler adeti de iktibas etmeliyiz. Bu adetler, büyük bir ihtimalle Hıristiyanlık öncesi erginlenme senaryolarından alınmış ancak asli anlamları zamanla unutulmuş ve üstelik Hıristiyanlaştırılmaları hususunda güçlü bir kilise baskısına maruz kalmışlardır. Sır cemaatlerini akla getiren bir görünümdeki popüler adetler arasında ilk yer, Kristmis ve Karnaval[48] arasında meydana gelen Hıristiyan kış festivallerine eşlik eden maskeli ve dramatik törenlere verilmelidir.

Ancak katı bir şekilde ve kapalı bir çevrede muhafaza edilen, hemen hemen gizli bir varoluşa yol açan muayyen erginlenme modellerinin olduğu durumlar da vardır. Simya, burada özellikle zikredilmeyi hak etmektedir. Simya, yalnızca geç antikitenin Hermetik doktrinlerini muhafaza ettiği ve naklettiği için değil fakat aynı zamanda, batı kültür tarihinde oynağı rol sebebiyle de önemlidir. İmdi, simyacıların çalışmasında (*opus alchymicum*), çile, ölüm ve dirilişe dair erginleyici kadim modeli bulmamız, önemlidir; ancak adı geçen çalışmada simya, bütünüyle farklı bir tecrübe düzeyine –mineral cevheriyle deneye– uygulanır. Simyacılar dönüştürmek maksadıyla maddeye, Helenistik sır cemaatlerinde Tanrılara –ve sonuç olarak da erginlenen kimseye–

[47] Krş. bizim çalışmamız, *Commentrii la legenda Mesterului Manole*, Bucharest, 1943 ve *Forgerons et alchimistes*, Paris, 1956.

[48] Katolik ve Ortodoksların büyük perhizden önce gelen eğlence zamanı –ç.n.

davranıldığı gibi davranırlar: Mineral cevherleri, acı çeker, ölür ve yeni bir varlık tarzında yeniden doğarlar; yani dönüştürülürler. Helenistik dönemin en önemli simyacılarından biri olan Zoismus, rüyada gördüğü bir vizyonu anlatır: Ion diye isimlendirilen önemli bir şahsiyet, Zoismus'a kendisinin bir kılıç tarafından yarıldığını, parçalara ayrıldığını, kafasının koparıldığını, ateşte yakıldığını ve bütün bunlara, bedenini ruha dönüştürmek için katlandığını anlatır. Uyandığında Zoismus, rüyasında gördüğü bütün bu şeylerin, muayyen bir simyevi süreçle ilgili olup olmadığını merak eder.[49] Ion'un çilesinde, parçalara ayrılmasında, şamanik erginlenmelerin karakteristik modelinin bulunduğunu kabul ve itiraf etmek kolaydır. Ancak şimdi, erginlenmeye maruz kalan talip değil, fakat bir mineral cevheridir ve mineral cevherinin modalitesini değiştirmek, dönüşmek maksadıyla yapılır.

Opus alchymicum boyunca, diğer erginleyici motiflerle karşılaşırız: Bu yüzden de mesela *nigredo* diye isimlendirilen safha, mineral cevherlerinin "ölümüne" onların ayrışmasına ya da çürümesine, kısaca onların ilk maddeye (*materia prima*) indirgenmesine tekabül eder. Geç batı simyacılarının bazı metinlerinde, cevherlerin ilk maddeye (*materia prima*) indirgenmesi, rahme bir dönüşle eşitlenir. *Opus alchmicum*un bütün safhaları, yalnızca mineral cevherlerinin bir dönüşüm sürecinin safhalarına değil, fakat aynı zamanda simyacının bizzat kendisinin deruni tecrübelerine de işaret eder

[49] Metin M. Bertholet tarafından tercüme edildi ve yayınlandı, *Collection des anciens alchimistes gercs*, Paris, 1887, s. 107-112, 115-118; aynı zamanda bkz. F. S. Taylor'un yeni İngilizce tercümesi, *Ambix*, I, 1937, s. 88-92. Krş. C. G. Jung, "Die Visionen des Zosimus", *Von den Wurzein des Bewuusstseins*, Zurich, 1954, s. 153 ve devamında; bizim çalışmamız, *Forgerons et alchimistes* s. 153.

görünmektedir. Bir simyevi operasyonla, hedefi kendisinin tam olarak yeniden doğumuna etki etmek olan simyacının gizemli tecrübeleri arasında bir eşzamanlılık vardır. Gichtel'in *albedo* operasyonu için söylediği gibi: "Bu yeniden doğmayla, biz yalnızca yeni bir ruh değil fakat yeni bir beden de alırız..."[50]

Bütün bunlar, yerimizin müsaade etmediği, geliştirilmiş ve detaylı bir araştırmayı gerektirir. Ancak en azından simya vasıtasıyla arkaik yapılı belli erginlenmelerin Avrupa'da modern zamanın şafağına kadar varlıklarını devam ettirdiklerini, hem de daha çok simyacıların bu erginleyici süreçleri, minerallerin dönüşümüne dair kendi muazzam düşlerini gerçekleştirmek için kullandıklarını göstermek için, bu birkaç işaret zorunludur. Onların muazzam düşü, manevileştirerek ve nihai olarak da altına dönüştürerek metallerin "mükemmelleştirilmesi"dir; çünkü altın, yegane mükemmel metaldir; mineral varlık düzeyinde Tanrısal mükemmelliğe denk düşen tek şeydir. Hıristiyan bakış açısından, simyacıların kısaca, doğayı "düşüşün" sonucundan kurtarmaya çalıştıklarını söyleyebilirdik. Kozmik soteriyolojinin bu hırslı görevine başlarken simyacılar, bütün geleneksel erginlenmenin klasik senaryosunu –yeniden diriltmek maksadıyla mineral cevherlerinin ölmesi ve dirilmesi– kullandılar.

[50] J. G. Gichtel, *Theosophia Practica*, III, 13, 5, bizim çalışmamız *Forgerons et alchimistes* s. 164'de iktibas edildi.

ERGİNLENME MODELLERİ VE EBEDİ KONULAR

Ortaçağlar boyunca, erginlenmelerin diğer türlerinin küçük, kapalı çevrelerde icra edilmiş olması muhtemeldir. Mabet Şövalyelerinin ya da sözde sapkınların soruşturulmasında ve hatta büyücülerin soruşturulmalarında semboller ve erginleyici ritleri çağrıştıran şeyler görürüz. Ancak bu erginlenmeler, hakikaten uygulandıkları ölçüde, yalnızca en derin gizliliğin kuşattığı sınırlı çevreleri etkilediler. Erginlenmelerin bütünüyle ortadan yok olmasına değilse bile, en azından onların nihai başarısızlıklarına şahit oluruz. O zaman daha ilginç olanının, on birinci yüzyıldan itibaren "*Maitère de Bretagne*" etrafından gelişen edebiyatta ve özellikle de Arthur, Balıkçı Kral, Percival ve kutsal 'adeh'i arayan diğer kahramanlara lider bir rol veren romanda, oldukça çok erginlenme motifinin bulunması olduğunu düşünüyorum. Arthuryan çevrime dair motiflerin Kelt kökeni, bugün bilim adamlarının çoğunluğu tarafından kabul edilmiş görünmektedir. Yalnızca Amerikalı bilim adamlarının bir kısmını iktibas etmek gerekirse, George Lyman, Kittredge, Arthur Brown, Roger Sherman Loomis,[51] Keltik mitolojinin –hâlâ Welsh ve İrlanda dilinde görüldüğü gibi– konuları ve şahısları ile Arthuryan şahsiyetler arasındaki sürekliliği bol bol ortaya koydular. Şimdi, bu senaryoların büyük bir kısmının erginleyici olduğuna işaret etmek önemlidir; her zaman olağanüstü nesneler için uzun ve hadiselerle dolu maceralar vardır. Bu, diğer şeyler arasında kahramanın öteki dünyaya girişini de ima eden, bir

[51] Bu probleme hasredilen yoğun literatürden, özellikle şunları zikrediyorum: G. L. Kittredge, *A Study of Sir Gawain and the Green Knight*, Cambridge, Mass., 1916; A. Brown, *The Origin of the Grall Legend*, Cambridge, Mass., 1943; ve R. S. Loomis, *Celtic Myth and Arthurian Legend*, New York, 1927.

maceradır. Bu Britanya meselesinin ne ölçüde yalnızca Kelt mitolojisinin kalıntılarını değil, fakat aynı zamanda gerçek ritlerin anısını da içerdiği hususunda karar vermek zordur. Arthur tarafından yönetilen topluluğa kabul kurallarında, *Männerbund* tipinde gizli bir topluma girişe dair muayyen imtihanları deşifre edebiliriz.

Ancak maksadımız için, Arthuryan romanlarda erginleyici semboller ve motiflerin çokça yer alması, önemlidir. Grail Castle'da Percival geceyi ölü bir kralın yattığı bir şapelde[52] geçirmek zorundadır; gök gürler ve o, yakılmış bir tek mumu söndüren siyah bir el görür.[53] Bu erginleyici gece nöbetinin temel tipidir. Kahramanların geçmek zorunda kaldıkları imtihanlar, sayısızdır. Onlar, suya batmış ya da keskin bir kılıçtan oluşan veya aslanların ve canavarların koruduğu bir köprüyü geçmek zorundadırlar. Ayrıca, kale kapıları, kendi kendine hareket eden şeyler, periler ya da şeytanlar tarafından korunur. Bütün bu senaryolar, öteye geçişi, cehenneme tehlikeli inişi ima ederler; bu tür yolculukların canlı varlıklar tarafından yerine getirildiği her zaman bu olaylar, bir erginlenmeyi teşkil ederler. Cehenneme iniş türünden riskleri göze alarak kahraman, ölümsüzlüğün fethini ya da aynı şekilde alışılmışın dışındaki başka bir maksadı gerçekleştirmeye çalışır. Arthuryan çevreden şahısların geçtikleri sayısız imtihan, aynı kategoriye dahildir; maceralarının sonunda kahramanlar, kralın gizemli hastalığını iyileştirirler ve bununla da "İnsansız Toprağı" (Waste Land) yeniden doğururlar ya da kendileri hükümdarlığa bile ulaşırlar. İmdi, hükümdarlığın fonksiyonunun genel olarak erginleyici bir ritüele bağlı olduğu, iyi bilinmektedir.

[52] Küçük kilise –ç.n.

[53] Krş. J. Marx'ın analizi, *Le Légende arthurienne et le Graal*, Paris, 1952, s. 281 vd.

Erginleyici motifler ve senaryolarıyla dolu bütün bu edebiyat,[54] popüler başarısından dolayı bizim için çok değerlidir. Halkın, erginleyici klişelerin bol bol bulunduğu romantik hikayeleri zevkle dinlemesi gerçeğinin, bu tür maceraların ortaçağ insanındaki derin bir ihtiyaca cevap verdiğini teyit ettiğini düşünüyorum. Ortaçağ insanın hayal gücü, yalnızca bu erginleyici senaryolarla beslendi; ancak hayal hayatı, bir rüya hayatı gibi, beşeri varlığın bütün psişesi için günlük hayat kadar önemlidir. Burada, din tarihçisinin yetkisinin ötesinde olan bir probleme dokunuyoruz. Çünkü bu konu, haklı olarak psikolojinin konusudur. Ancak erginleyici modellerin kendi ritüel gerçekliklerini kaybettiklerinde, onların çoğuna ne olduğunu anlamak için bu problemle ilgilenmek zorundayım; mesela onlar, Arthuryen romanlarda gördüğümüz, edebi motifler haline geldiler. Bu, onların şimdi, doğrudan muhayyileye hitap ederek, beşeri tecrübenin farklı bir düzeyine manevi mesajlarını bıraktıklarını söylemekle aynı şeydir. Benzer bir şey uzun bir süre önce, peri masallarıyla ilgili olarak meydana geldi. Paul Saintyves, peri masallarının belli bir kategorisinin yapısal olarak (ve ona göre, köken olarak da) erginleyici olduğunu göstermeye çalıştı. Diğer folkloristler de aynı tezi kabul ettiler ve son olarak da Hollandalı Cermanist Jan de Vries, destanlar ve peri masallarındaki erginleyici unsurları gösterdi[55]. Bir kimse peri masallarının kökeni ve

[54] Krş. A. Fierz-Monnier, *Initiation und Wandlung. Zur Geschichtee des altfranzösischen Romans im 12 Jahrhundert*, Studiorum Romanorum, V, Bern, 1951.

[55] P. Saintyves, *Les Contes de Perrault et les récits parallèles*, Paris, 1923; J. de Vries, *Betrachtungen zum Märchen, besonders in seine Verältnis zu Heldensage und Mythos*, FF Communications, No.150, Helsinki, 1954. Krş. aynı zamanda H. Von Beit, *Symbolik des Märchens. Versuch einer Deutung*,

anlamına dair tartışmanın hangi tarafında yer alırsa alsın, onların erkek ve kadın kahramanlarının imtihanlarının ve maceralarının hemen hemen her zaman erginlenmelere tercüme edilebilir olduğunu reddetmesi imkansızdır. Şimdi bu, benim için son derece önemli gözükmektedir: Belirlenmesi güç olan, peri masallarının mevcut şekillerini kazandıkları zamandan beri, hem ilkel hem de medeni insanların, bu masalları sonsuz kere tekrarlansa da memnuniyetle dinlemiş olmasıdır. Bu, erginleyici senaryoların –peri masallarında olduğu gibi kamufle edilmiş bile olsalar– beşeri varlıktaki derin bir ihtiyaca cevap veren bir psikodramanın ifadesi olduklarını söylemek anlamına gelir. Her insan, belli tehlikeli durumları tecrübe etmek, istisnai imtihanlarla karşılaşmak ve öte dünyaya gitmeyi ister ve bütün bunları, tahayyüli hayatı düzeyinde, peri masallarını işiterek ya da okuyarak veya rüya hayatı düzeyinde, rüya görerek tecrübe eder.

Görünüşe göre esasen edebi olmakla birlikte, aynı zamanda erginleyici bir organizasyonu da içeren bir diğer fenomen, *Fedeli d'Amore*'dur.[56] Bu hareketin temsilcileri, Fransa ve Belçika'da olduğu kadar Provence ve İtalya'da da tespit edildi. *Fedeli d'Amore*, "tek kadın" kültüne ve "aşk"a dair sır cemaatindeki erginlenme törenine hasredilmiş gizli ve manevi bir milis teşkil etti. En meşhur *Fedeli*lerden biri olan Francesco da Barberino'nun (1264-1348) ifadesini kullanacak olursak, doktrinleri *la gente grosa* için ulaşılabilir olmayacak şekilde, bir "gizli dil" kullandılar. Bir diğer *fedele d'amore* olan Jacques de Baisieux, *C'est des fiezd'amours* adlı şiirin-

Bern, 1952, I, C. G. Jung'un psikolojisine göre, sırra erme törenlerine özgü konuların bir yorumu için.

[56] Krş. L. Valli, *Il lingguaggio segreto di Dante e dei Fedeli d'Amore*, Roma, 1928; R. Ricolfi, *Studi sui "Fedeli d'Amore"*, Milan, 1933, I.

de, "*fedele*'nin aşka dair fikirleri ifşa etmemeli, ancak onları dikkatli bir şekilde gizlemelidir" der.[57] Aşk vasıtasıyla erginlenme töreninin doğal olarak manevi olması, Jacques de Baisieux'un *amor* kelimesine dair yorumunda açıktır:

A senefie en sa partie
Sans, et mor senefie mort;
Or l'assemblons, s'aurons sans mort.[58]

"Kadın" aşkın aklı (intellect), hikmeti sembolize eder. Bir kadının aşkı, üstadı, Papa'nın manevi değersizliği sebebiyle Hıristiyan dünyanın içine düşmüş olduğu rehavetten uyandırır. *Fedeli d'Amore*'nin yazılarında, "dul olmayan bir dula" şeklinde imalar buluruz; bu dul, kocası olan papanın, kendisini geçici şeylere adayarak manevi hayat için öldüğünden dul olarak kalan *Madonna Intelligenza*'dır.

Kesin olarak söylendiğinde bu, sapkın bir hareket olmayan ancak basit bir şekilde, Papa'ya Hıristiyanlığın manevi liderliği statüsünü vermeyen gizli bir gruptur. Onların erginlenme törenlerine özgü ritleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz; ancak *Fedeli d'Amore*, bir milis teşkil ettiği ve gizli toplantılar yaptığı için bu tür ritlere sahip olmuş olmalıdır. Fakat onlar esasen, daha sonra oldukça belirgin bir hale gelecek olan –gizli bir manevi mesajın edebiyat vasıtasıyla iletilmesi– fenomenini örneklendirdikleri için de önem-

[57] "D'amur ne doivent reveler les consiaus, mas *très bien celer*..."
C'*est* des *fiez d'amours*, 11: 499-500, Ricolfi tarafından iktibas edildi, *Studi*, s. 68-69.

[58] "*A*, 'sız'a ve *mor*, 'ölüme' işaret eder; onları bir araya koyduğunda 'ölümsüz'e sahip oluruz."
Orijinal, agy'de iktibas edildi, s. 63.

lidirler. Dante, sanatı ve özellikle edebiyatı bir teolojiyi, bir metafiziği ve hatta bir soteriyolojiyi iletmenin paradigmatik bir metodu olarak telakki edecek bu eğilimin en meşhur örneğidir.

Bu birkaç işaret, erginlenme törenine özgü modellerin modern dünyada ne hale geldiğini anlamamız hususunda bize yardım eder. Bu "modern dünya" terimi ile, doğrusunu söylemek gerekirse, artık herhangi bir dini tecrübeye sahip olmayan ve kutsaldan arındırılmış bir dünyada kutsaldan arındırılmış bir hayat yaşayan farklı birey kategorilerini kastediyorum. Onların davranış, inanç ve fikirlerinin dikkatli bir tahlili, kamufle edilmiş bütün bir mitolojiyi ve unutulmuş ya da derecesi indirilmiş bir dinin fragmanlarını ortaya koyardı. Bir *homo religiosus* olarak insan, ilk önce kendine özgü varlık tarzının farkına vardığı için, bu şaşırtıcı değildir. İster isteyerek isterse istemeden olsun, modern zamanların dindar olmayan insanı, *homo religiosus*un davranış kalıplarını, inançlarını ve dilini –aynı zamanda onları kutsaldan arındırsa, onların asli anlamlarını boşaltsa da– kullanır. Mesela dindar olmayan insanın bayramları ve kutlamalarının ya da görünüşe göre dindar olmayan toplumun kamusal törenleri, tiyatro oyunları, spor yarışmaları, gençlik organizasyonları, resimler ve sloganlarla propagandasının, büyük halk tüketimine yönelik edebiyatı, dini muhtevaları boşaltılmış olsa da mitlerin, sembollerin ve ritlerin yapısını hâlâ muhafaza ettikleri gösterildi.[59] Ancak yine de daha fazlası da vardır: Hayal eylemi ve modern insanın rüya tecrübelerine, dini semboller, dini figürler ve dini konular hakim olmayı sürdürürler. Bazı psikologların tek-

[59] Bkz. makalemiz, "Les Mythes du mondee moderne", *La Nouvelle NRF*, September, 1953.

rarlamaktan hoşlandıkları gibi, bilinçdışı, dinidir.[60] Belli bir bakış açısından hareketle, kutsallıktan arındırılmış toplumların insanlarında, dinin "bilinçdışı" haline geldiği söylenebilir; din, insanın varlığının en derin katmanına gömülmüş yatmaktadır; ancak bu hiçbir zaman, insani psişenin ekonomisinde temel bir fonksiyon icra etmeyi bırakacağı anlamına gelmez.

Erginlenme modellerine geri dönecek olursak, dini tecrübenin diğer yapılarıyla birlikte, erginlenme modellerini, modern insanın hayal ve rüya hayatında hâlâ görebiliriz. Ancak bu modelleri, – kendileri vasıtasıyla her insanın güvenilir, sahih ve yaratıcı bir hayata ulaşmak maksadıyla geçmek zorunda olduğu manevi krizler, inziva ve umutsuzluk şeklinde maruz kaldığı– muayyen gerçek imtihan tiplerinde de görebiliriz. Bu imtihanların erginleyici karakterleri onların mevcut durumlarında anlaşılamasa bile, insanın oldukça zor, hatta tehlikeli bir şartlar dizisini ortadan kaldırdıktan sonra, ancak *kendisi* haline geldiği bir gerçek olarak kalır; yani "çileler" ve "ölüme" maruz kaldıktan sonra yeniden doğduğu için nitelik olarak farklı, bir başka hayata uyanışı gösterir. Eğer daha yakından bakarsak, her insanın hayatının bir dizi imtihandan, "ölümler" ve "dirilişler"den oluştuğunu görürüz. Modern insanın durumunda, dini tecrübe tam ve bilinçli bir

[60] Muayyen bir bakış açısından, psikanaliz sırra erme töreninin sekülerleşmiş bir şekli olarak kabul edilebilir; yani kutsaldan arındırılmış bir dünya için ulaşılabilir bir sırra erme töreni. Ancak model hâlâ, tanınır; psişenin derinlerine inme, canavarlarla birlikte iskan etme, yeraltı dünyasına bir inişe denktir; bu tür bir iniş tarafından ima edilen gerçek tehlike, mesela geleneksel toplumların tipik imtihanlarıyla ilişkilendirilebilir. Başarılı bir analizin sonucu, şahsiyetin entegrasyonudur; sahih sırra erme törenleri tarafından gerçekleştirilen manevi dönüşümü andıran psişik bir süreç.

şekilde kabul edilmediği için erginlenme töreninin artık ontolojik bir fonksiyon icra etmediği doğrudur; o artık, erginlenenin varlık tarzında radikal bir değişmeyi ya da onun kurtuluşunu içermez. Erginlenme senaryoları, yalnızca hayatî ve psikolojik düzeyde fonksiyon icra ederler. Yine de benim, erginlenme sürecinin her beşeri durumla birlikte var olduğum görülebileceği kanaatime uygun şekilde, fonksiyon icra etmeyi sürdürürler.

SON DEĞERLENDİRME

Araştırmamızın sonuna ulaştık; izin verirseniz, şimdiye kadar katettiğimiz yolu, bir gözden geçirelim. Farklı erginlenme törenlerinin iki kategori halinde sınıflanabileceğini gördük: Birincisi, kendisiyle gencin kutsala, bilgiye ve cinselliğe kabul edildiği –kısaca onunla gençlerin, *beşeri varlıklar* haline geldikleri– ergenlik ritleri; ikincisi, belli bireylerin kendi beşeri durumlarını aşmak ve tabiatüstü varlıkların ya da hatta onların muadillerinin koruduğu kimseler haline geldikleri özelleşmiş erginlenme törenleri. Yalnızca kendisine has olan muayyen modelleri kullanmakla birlikte erginlenmenin bu ikinci kategorisinin, genel olarak ergenlik ritlerine has modelleri de kullandığını gördük. Burada ne erginlenmenin bu iki kategorisinin coğrafi dağılımını ne de onların kendilerine özgü tarihlerinin genel çerçevesini takdim edemediğimizden, kendimizi araştırmamızdan ortaya çıkan sonuçlarla sınırlayacağız.

1. İlkeller arasında ergenlik ritleri, genel olarak boğa sesi çıkaran (the bull-roarer) ve sünnetle ilişkilendirilmekle birlikte, *bu her zaman böyle değildir*. Bundan, erginlenmenin otonom ve eşsiz bir fenomen teşkil ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu fenomen, geleneksel olarak kendisiyle ilişkilendirilen bedensel sakatlamalar ve dramatik ritler olmaksızın var olabilir –hakikaten de vardır–.

2. Ergenlik ritleri geniş bir yayılıma sahiptir ve arkaik halkların büyük bir kısmında –Avustralyalılar, Fuegianlar, Kaliforniyalılar, Buşmenler, Hottentolar ve diğerleri arasında– tespit edilmişlerdir.

Aynı şekilde, günümüzde ergenlik ritleri Polenezya'da hemen hemen bütünüyle ortadan kalkmış olmakla birlikte, burada gizli toplumlar gelişmektedir ve bunlar her zaman erginleyici senaryoları kullanırlar. Bundan şu sonuç çıkmaktadır ki şu ya da bu şekilde erginlenme, ister yaş sınıflandırması törenleri isterse gizli toplumlara giriş ritleri veya nihai olarak mistik bir yeteneği gerçekleştirmek için gerekli erginleyici imtihanlar şeklinde olsun, evrensel olarak ilkel dünyada yayılmıştır.

3. Yerine getirenlerin gözünde, erginlenmeler, Tanrı ve tabiatüstü varlıklar tarafından vahyedilmişlerdir. Bu yüzden de erginlenme Tanrıların bir taklididir; bir kimse erginlenme törenini icra ederek, kutsal primordiyal zamanı yeniden yaşar ve adaylar bütün erginlenenlerle birlikte, Tanrıların ya da mitsel ataların varlığına iştirak ederler. Öyleyse erginlenme töreni, dünyanın ve kabilenin kutsal tarihinin bir tekrarıdır. Delikanlıların yaş sınıflandırması vesilesiyle bütün toplum, kökenin mitik zamanlarına gark olur ve böylece yeniden doğmuş olarak ortaya çıkar.

4. Erginleyici senaryolar, birbirlerinden oldukça farklıdırlar; yalnızca, Kurnai erginlenme töreninin basitliğini, benzer Avustralya ya da Malenezya törenleriyle karşılaştırmayı istiyoruz. Ergenlik sırra erme törenlerinin bir kısmı, organik olarak belli kültürlerle ilişkilidir; bu ya da şu erginleyici motifle avcı ya da tarım toplumları arasındaki yapısal ilişkiyi gösterme hususunda daha önce fırsatımız olmuştu. Diğer her kültürel olgu gibi erginlenme fenomeni de tarihsel bir olgudur. Bir diğer ifadeyle, erginlenme törenlerinin somut ifadeleri, hem toplumun mevcut haliyle hem de o toplumun tarihiyle ilişkilidir. Diğer yandan, erginlenme va-

roluşsal bir tecrübeyi –ritüel ölüm ve kutsalın ifşasına dair tecrübeyi– ima eder; yani kültür-ötesi ve tarih-ötesi olan bir boyutu sergiler. Bunun sebebi, bazı erginlenme modellerinin kültürel olarak heterojen olan toplumlarda aktif olmayı sürdürmeleridir. Yunan-Doğu sır cemaatlerinin muayyen senaryoları, Avustralya ya da Afrika'nınki gibi ilkel kültürlerde daha önce belgelenmişti.

5. Okuyucunun rahatlığı için, burada bir kez daha sıklıkları ve çok yaygınlıkları dolayısıyla diğerlerinden ayrılan erginleyici modelleri zikredebiliriz:

(a) Yalnız adayın annesinden ayrılmasını ve onun kutsala katılmasını içeren en basit modeller;

(b) Sünneti, imtihanları, yani bir dirilişin takip ettiği sembolik ölümü içeren en dramatik model;

(c) Ölüm düşüncesinin yerini, yeni bir doğumun takip ettiği yeni bir gebelik döneminin aldığı model. Bu modelde erginlenme esas olarak embriyolojik ve jinekolojik terimlerle ifade edilir;

(d) Temel unsuru bireyin vahşi doğaya çekilmesi ve koruyucu bir ruh araması olan model;

(e) Vurgunun büyüsel metotlarla (yani vahşi bir hayvana, cinnete vs. dönüşmeyle) elde edilen güç üzerine yapıldığı kahraman erginlemlerine has model;

(f) Hem cehenneme inişi hem de göğe bir yükselişi (temel konular: Bedenin parçalanması ve iç organların yenilenmesi ve ağaçlara tırmanma) içeren şamanların ve diğer kutsal uzmanlarının erginlenmelerinin ayırıcı özelliği olan model;

(g) Temel özelliği, beşeri tecrübe düzeyinde (Symplegadeler tipi imtihanlarda olduğu gibi) düşünülemeyen imtihanlar oldukları

için, "paradoksal" diye isimlendirdiğimiz model. Bu Symplegadeler imtihanları, adeta, yukarıda sözü edilen bütün modellerin (elbette birincisi hariç) bir parçasıdır; ancak bu model ritüel kompleksten ayrılabildiğinden ve bir sembol olarak mitlerde ve folklarda önemli bir fonksiyonu, özellikle de nihai gerçekliğin ve ruhun yapılarını ifşa etme fonksiyonunu yerine getirdiğinden paradoksal bir modelden söz etmek mazur görülebilir.

6. Gördüğümüz gibi, erginlenmenin birkaç modeli, aynı kültürde bir arada bulunabilir. Bu tür bir modeller çoğulculuğu, tarihsel olarak zaman içinde bu kültür üzerinde yapılan sürekli etkilerle açıklanabilir. Ancak erginlenmenin kültür-ötesi karakterine de önem verilmesi gerekir; aynı erginleyici modeller, hem modern hem de ilkel insanın rüyalarında ve tahayyüli hayatında bulunur. Tekrarlayacak olursak, beşeri durumda temel olan, varoluşsal nitelikte bir durumla ilgilenmekteyiz. Bunun sebebi de erginlenmelerin arkaik modellerini oldukça gelişmiş toplumlarda her zaman yeniden canlandırmanın mümkün olmasıdır.

7. Bir modelin yerini bir başkasına bırakması durumunda, ne bir "evrim"in olduğunu, ne bir modelin köken olarak kendisinden önce geçen birinden türediğini, ne de nihai olarak bazı hususi modellerin geri kalan hepsinden daha üstün olduğunu söyleyebiliriz. Her biri kendi kendine yeterli bir varlık ortaya koyar. Yine de şu gerçeğe işaret edilecektir: Erginleyici senaryonun dramatik yoğunluğu, daha kompleks kültürlerde artar; ayrıntılı ritler, maskeler ve acımasız ya da korkunç imtihanlar benzer kültürlerde ortaya çıkarlar. Bütün bu yeniliklerin maksadı, ritüel ölüm tecrübesini daha yoğun bir hale getirmektir.

8. Daha önce, erginleyici ölümün, aşağıdaki şekilde özetlenebilecek bir köken mitiyle meşru kılınmış olduğunu gördük: Bir tabiatüstü varlık, insanları, onları "değişmiş" olarak yeniden hayata getirmek maksadıyla öldürerek yenilemeye teşebbüs etmişti; şu ya da bu sebepten dolayı insanlar, tabiatüstü varlığı öldürdüler, ancak bu dramanın ilham ettiği gizli ritleri kutladılar; ancak tabiatüstü varlığın cebren ölümü, her yeni erginlenme vesilesiyle tekrarlanan merkezi bir sır haline geldi. Bu yüzden de erginleyici ölüm, sır cemaatinin kurucusu olan tabiatüstü varlığın ölümünün bir tekrarıdır. Primordiyal drama, erginlenme boyunca tekrarlandığından, bir erginlenme törenine katılanlar, aynı zamanda tabiatüstü varlığın kaderini de tekrar ederler: Onun zorla ölümü. Bu ritüel bekleyişten dolayı, ölüm de bizatihi kutsanır, yani ona, dini bir anlam da yüklenir. Ölüm, tabiatüstü varlığın varoluşunda temel bir an olarak değerlendirilir. Erginlenen, ritüel olarak ölümüyle, sır cemaatinin kurucusunun tabiatüstü durumuna iştirak eder. Bu değer sayesinde, ölüm ve erginlenme töreni, birbirlerinin yerini alacak bir hale gelir. Ve özet olarak bu, somut ölümün, nihai olarak daha yüksek bir duruma geçiş ritine benzetildiğini söylemek anlamına gelir. Erginleyici ölüm, bütün manevi yeniden doğumlar için ve nihai olarak da ruhun varlığını devam ettirmesi ve hatta onun ölümsüzlüğü için olmazsa olmaz bir şart (*sine qua non*) haline gelir. Ve erginlenme ritlerinin ve ideolojisinin beşeriyet tarihinde sahip olduğu en önemli sonuçlardan biri, nihai olarak *gerçek* ölüm korkusunun yenilmesine ve beşeri varlık için saf manevi bir devamlılığın (survival) imkanına inanmaya götüren ritüel ölümün dini kıymetidir.

Erginleyici ölümün kendiliğinden "tabii olan"ın, kültürel olmayan insanın sonuna ve yeni bir varoluş –"ruh için doğmuş" bir varlığın, yani yalnızca şimdiki bir gerçeklikte yaşamayan bir varlık– tarzına geçişe işaret eder. Bu yüzden erginleyici ölüm vasıtasıyla aday Tanrılar ya da mistik atalar tarafından vahyedilen modele uygun olarak biçimlendirilmiş bir başkası haline gelir. Bu, bir kimsenin tabii bir insan olmaya son verdiği ve tabiatüstü bir Varlığı andırdığı oranda hakikaten bir insan haline geldiğini söylemek anlamına gelir.

Arkaik mantalitenin anlaşılması hususunda erginlenmenin faydası, hakim bir şekilde, hakiki insanın –manevi insanın– verili olmadığı, doğal bir sürecin sonucu olmadığını göstermesinde yatar. Hakiki insan, Tanrısal varlıklar tarafından vahyedilen ve mitlerde muhafaza edilen modellere uygun olarak yaşlı üstatlar tarafından "meydana getirilir." Bu yaşlı üstatlar, arkaik toplumların manevi elitlerini teşkil ederler. Onlar, bilenlerdir yani ruh dünyasını, hakiki beşeri dünyayı bilenlerdir. Onların fonksiyonu, yeni nesiller için varoluşun derin anlamını ifşa etmek ve hakiki insanlar olmanın, bundan dolayı da kültüre katılmanın sorumluluğunu yüklenmelerine yardım etmektir. Ancak arkaik toplumlar için "kültür" tabiatüstü varlıklardan alınmış bütün değerlerin toplamı olduğu için, sırra erme töreninin fonksiyonu; her yeni nesle, felsefi terminolojimizde aşkın diye isimlendirdiğimiz beşer ötesine açık bir dünyayı ifşa etmesine indirgenebilir.

SONSÖZ

Gördüğümüz gibi, modern insan artık, geleneksel tipte herhangi bir erginlenme törenine sahip değildir. Muayyen erginleyici konular, Hıristiyanlıkta varlığını devam ettirmektedir; ancak farklı Hıristiyan mezhepleri artık onları, erginlenme değerlerine sahip olarak kabul etmemektedirler. Antikitenin sır cemaatlerinden ödünç alınmış ritüeller, tasvir ve terminoloji, erginleyici havasını kaybetti; dört yüzyıl boyunca bu ritüeller, kilise sembolizminin ve törenselliğinin tamamlayıcı bir parçasını teşkil ettiler.

Ancak bu Katolik kilisesinin müesseselerinin "batini" anlamını yeniden canlandırmaya çalışan küçük grupların var olmadığı anlamına gelmiyor. Yazar J. K. Huysmans'ın teşebbüsü bunların en iyi bilinenidir; ancak onunki, tek çaba değildir. Bu çabalar, dar yazarlar çevresi ve amatör gizemciler dışında hemen hemen hiçbir karşılık bulmadı. Geçen otuz yıl boyunca, Katolik otoritelerin imajlar, semboller ve mitlere daha çok ilgi gösterdikleri doğrudur. Ancak bu, esasen litürjik hareketin yenilenmesi, Grek patrolojisi ve mistik tecrübelere verilen artan önemden kaynaklanır. Bu eğilimlerden hiçbiri, ezoterik bir grup tarafından erginlenmedi. Aksine, Roma Katolik Kilisesi, oldukça görünür bir şekilde, tarihte yaşamaya ve bağlılarını, Protestan kiliselerinin yaptığı gibi, çağdaş tarihin problemleriyle yüzleşmeye hazırlama hususunda benzer bir arzuya sahipti. Eğer bugün birçok Katolik rahip, genel olarak

otuz yıl önceki Katolik rahiplerine nispetle sembollerle daha çok ilgileniyorsa, bu ilgilenme Huysmans ve arkadaşlarının ilgilendiği tarzda değil fakat daha çok, sorumlu oldukları cemaatlerinin karşı karşıya kaldıkları zorlukları ve krizleri daha iyi anlamak içindir. Bu tür bir sebepten dolayıdır ki psikanaliz, farklı Hıristiyan mezheplerinden din adamları tarafından gittikçe artan bir şekilde incelendi ve uygulandı.

Elbette, bugün çok sayıda gizli tarikata, gizli topluma, sahte erginlenme gruplarına, hermetik ya da neospritüalist harekete rastlamaktayız. Teosofik toplum, antroposofi, neo-Vedantizm, neo-Budizm, hemen hemen batı dünyasında her yerde bulunan bir kültürel fenomenin yalnızca en tanınan örnekleridir. Bu, yeni bir fenomen değildir. Az çok gizli toplumlar ya da gruplar teşkil etmeye yönelik bir eğilimin eşlik ettiği gizemciliğe yönelik ilgi, daha önce de on yedinci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkar ve zirvesine on sekizinci yüzyılda ulaşır. Daha önce bir tarihe ve sosyal ve siyasi prestije sahip olan, muayyen bir ideolojik tutarlılık gösteren tek gizli hareket, "Hür Masonlar"dır. Diğerleri sözde erginlenme organizasyonları, büyük kısımları itibariyle, son dönemlere ait ve melez uydurmalardır. Onların ilgisi, esas olarak, sosyolojik ve psikolojiktir; modern dünyanın bir kısmının yanlış yönelimleri, dini inancın yerine ikame edilecek bir şey bulma arzusunu da ortaya koyar. Bu hareketler, sırlara, gizeme ve öteye yönelik baş eğmez bir eğilimi açıkça ortaya koyarlar. Bu eğilim, beşeri varlığın bütünleyici bir parçası ve bütün kültür düzeylerinin her çağında ve özellikle de kriz dönemlerinde bulunan bir eğilimdir.

Modern dünyanın gizli ve batini organizasyonların hepsi, giriş ritleri ya da erginlenmeyi içermezler. Erginlenme genel olarak, bir kitaptan elde edilen eğitime indirgenir. (Bütün dünyada basılan erginlenme kitaplarının ve periyodiklerinin sayısı şaşırtıcıdır.) Formel bir erginlenmeyi isteyen gizemli gruplara gelince, onlar hakkında bilinen az şey, onların "ritlerinin" hem düpedüz uydurma olduklarını hem de antikitenin erginlenmeleriyle ilgili değerli vahiyleri içerdiği farz edilen muayyen kitaplar tarafından ilham edildiklerini gösterir. Bu sözde erginlenmeler, çoğu kez acıklı manevi yoksulluğun bir alameti olarak kabul edilir. Bu törenleri uygulayanların, törenleri yüce bilgiye ulaşmanın yanılmaz vasıtaları olarak kabul etmeleri gerçeği, modern insanın hangi ölçüde geleneksel erginlenmelerin tüm anlamını kaybettiğini gösterir. Ancak bu tür teşebbüslerin başarısı, aynı şekilde insanın erginlenmeye, yani yeniden doğmaya, ruh hayatına katılmaya yönelik derin ihtiyacını da teyit eder. Belli bir bakış açısından, sahte erginleyici tarikatlar ve gruplar, kaba bir şekilde kutsaldan arındırılmış varlıklar için manevi bir anlam bulma hususunda insana yardım ettiğinden, olumlu bir fonksiyon da icra ederler. Bir psikolog, bu yapmacık erginlenme ritlerinin aşırı taklidinin çok az öneme sahip olduğunu, önemli olan gerçeğin onlar vasıtasıyla ruhun dengeyi yeniden kazanması olduğunu bile söyleyebilir.

Sahte okült grupların çoğunluğu, verimsizdirler. Hiçbir önemli kültürel ürün, ne olursa olsun, onlara emanet edilemez. Aksine, erginleyici konuların kendilerinde bulunduğu birkaç modern yapıt –James Joyce'un *Ulysess*, T.S. Eliot'un *The Waste Land*;–

erginlendiklerini ve bir okült çevreye ait olduklarını iddia etmeyen yazarlar ve sanatkarlar tarafından yaratılmıştır.

Ve böylece daha önce dokunduğumuz soruna, –erginleyici konuların modern insanın bilincinde canlı kalmış olmaları – konusuna geri geliyoruz. Bu, yalnızca muayyen sanatsal ürünlerin – şiirler, hikayeler, plastik sanat çalışmaları, filmler– tarafından değil fakat aynı zamanda, onların halk tarafından kabul edilmesiyle de desteklenir. Böyle yoğun ve kendiliğinden bir kabul bize, modern insanın varlığının derinliklerinde hâlâ, erginleyici senaryolar ve mesajlar tarafından etkilenebildiğini teyit eder gibi görünüyor. Erginleyici motifler, bu çalışmaları yorumlamak için kullanılan motiflerde bile bulunacaktır. Mesela filan kitap ya da filmin, ölümsüzlük arayışındaki kahraman mitlerini ve imtihanlarını yeniden keşfettiği, dünyanın kurtuluşu gizemine dokunduğu, kadın ya da aşk vasıtasıyla manen yeniden doğumun sırlarını ifşa ettiği vs. söylenecektir.

Eleştirmenlerin artan bir şekilde, modern çalışmalardaki dini imalar ve özellikle de erginlenme sembolizmiyle etkilenmeleri şaşırtıcı değildir. Edebiyat, çağdaş medeniyette önemli bir rol oynar. Bir eğlence ve tarihsel şimdiden bir kaçış olarak bizatihi onu okuma, modern insanın ayırıcı özelliklerinden birini oluşturur. Bu yüzden de insanın, bastırılmış ve yetersiz dini ihtiyaçlarını, görünüşe göre "seküler" olmakla birlikte gerçekte çağdaş karakterler olarak kamufle edilmiş ve gündelik olaylar kılığında erginleyici senaryolar sunan muayyen kitaplar okumayla tatmin etmeye çalışması, yalnızca modern insan için tabii bir şeydir.

Bir kahramanı manevi olarak yeniden doğuran ve nihai olarak da onu kurtaran bu imtihanlara katılmaya yönelik yarı bilinçli ya da bilinçsiz arzunun sahihliği, diğer şeyler arasında modern insanın rüyalarında ve tahayyüli eylemindeki erginleyici konuların varlığıyla desteklenir. C. G. Jung, bireyleşme diye isimlendirdiği ve beşeri hayatın nihai hedefini teşkil ettiğini düşündüğü sürecin, bir dizi erginleyici imtihan vasıtasıyla başarıldığı gerçeğini vurguladı.

Daha önce söylediğimiz gibi, erginlenme, gerçek herhangi bir beşeri hayatın özünde yer alır. Ve bu iki sebepten dolayı da doğrudur. Birincisi, herhangi bir sahih beşeri hayatın derin krizleri, imtihanları, çilesi, benin kaybını ve yeniden fethini, "ölüm ve dirilişi" ima eder. İkincisi, ne derece başarılı olursa olsun her insan belli bir anda, hayatını bir başarısızlık olarak görür. Bu görüş, geçmişine dair ahlaki bir yargıdan değil, fakat yeteneğinin farkına varamadığına, kendisindeki en iyi şeye ihanet ettiğine dair belirsiz bir histen kaynaklanır. Bu tür bütün kriz anlarında, tek ümit, bir meseleyi kabul etmek gibi görünür: Hayata bir kez daha başlama umudu. Kısacası bu insanın, yeni, manevi olarak yeniden doğulan, tam olarak gerçekleşmiş ve anlamlı bir kriz rüyaları türünden bir şeye maruz kaldığı anlamına gelmektedir. Bu, her beşeri ruhun kendisini, evrenin yenilenmesi gibi, dönemsel olarak yenilemesine dair belirsiz arzudan başka ve daha fazla bir şeydir. Toplam krizin bu anlarına dair umut ve rüya, nihai ve total bir *renovatio*yı, hayatı dönüştürebilecek bir yenilenmeyi elde edecektir. Bu tür bir yenilenme, her sahih dini ihtidanın sonucudur.

Ancak sahih ve nihai ihtidalar, modern toplumlarda nispeten nadirdir. Bizim için, dindar olmayan insanların bile zaman zaman

varlıklarının derinliklerinde, diğer kültürlerde erginlenmenin temel hedefini teşkil eden bu tür manevi dönüşüme yönelik bir arzuyu hissetmesi bu ihtidayı daha önemli bir hale getirir. Geleneksel erginlenmelerin vaatlerini ne ölçüde yerine getirdiğini belirlemek bize düşmez. Önemli olan gerçek şudur ki onlar kendi niyetlerini ilan ve beşeri hayatı dönüştürmenin vasıtalarına sahip olduklarını iddia ettiler. Bu yüzden de tek başına modern, dindar olmayan insanın en derinlerinden doğan erginleyici yenilenmeye yönelik nostalji, bizim için oldukça önemli görünür. O, ölümde olumlu bir anlam bulmaya, ölümü daha yüksek bir varlık tarzına geçiş riti olarak kabul etmeye yönelik insanın ebedi arzusunun modern formülasyonunu temsil edecek gibi görünmektedir. Eğer erginlenmenin beşeri varoluşun hususi bir boyutunu oluşturduğunu söyleyebiliyorsak, bu özellikle, yalnızca erginlenmede ölüme olumlu bir değer verilmesi nedeniyle doğrudur. Ölüm, yeni, saf manevi doğuma, zamanın yok edici eylemine tabi olmayan bir varlık tarzına girişi hazırlar.

MIRCEA ELIADE

DOĞUŞ VE YENİDEN DOĞUŞ

İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları

Toplumların bir kültürel organ olarak varlığı ile aynı yaşta olan erginlenme: savaşçılar kadrosuna girebilmek için öldürülmesi gereken bir canavar, girilmesi gereken tehlikelerle dolu karanlık bir mağara, neslin devamı için gerekli olan yeni kuşakların dayanıklılıklarının kanıtlanması; büyücüler, rahipler gibi spiritüel görevleri yürütenlerin aralarına alacakları adayın kulağına ilk "sırları üflemesi", gizli bir cemaatin adaylarını "içeriye" almadan bazı zorlu sınavlardan "kapılardan" geçirmesi... Hepsi de özgün ve etkileyici erginlenme ritleridir ve önceden inisiye (tekris) olmuş kişilerin önünde, adayın eski yaşamına veda ederek kendisini kanıtlayıp girebildiği toplulukta, duyguların doruğa vardığı parlak bir "yeniden doğum" anı içerirler. Dinler tarihçisi Eliade, bu kitabında öncekilerden farklı olarak dinlerin değişik kategorilerinin tanımlanması yerine, bütün din ve din dışı toplumların "tekris" paradigmaları üzerinden ortak duygular, alışkanlıklar ve gelenekler arasında anlaşılabilir köprüler kuruyor.

www.kabalci.com.tr

ISBN 978-605-9872-09-6

9 786059 872096

www.kabalciyayinevi.com

THG 0260742 DEA

KABALCI